

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YENİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

AHMET MİDHAT EFENDİ'NİN KÂİNAT ADLI ESERİNDE ALMANYA
(METİN - İNCELEME)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KAZIM ÖZYILMAZ

İSTANBUL 2014

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YENİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

AHMET MİDHAT EFENDİ'NİN KÂİNAT ADLI ESERİNDE ALMANYA
(METİN - İNCELEME)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KAZIM ÖZYILMAZ

TEZ DANIŞMANI: PROF. DR. MURAT KOÇ

İSTANBUL 2014

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

Yüksek Lisans öğrencisi Kazım Özyılmaz "Ahmet Midhat Efendi'nin Kâinat Adlı Eserinde Almanya (Metin-İnceleme)" konulu tez çalışması jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı Yüksek Lisans tezi olarak oy birliği / ~~oy çokluğu~~ ile başarılı bulunmuştur.

Tez Danışmanı : Prof.Dr. Murat Koç
Üniversitesi Marmara Üniversitesi

İmza

Üye : Doç.Dr. Mehmet Güneş
Üniversitesi Marmara Üniversitesi

Üye : Doç.Dr. Davut Hut
Üniversitesi Marmara Üniversitesi

ONAY

Yukarıdaki jüri kararı Enstitü Yönetim Kurulu' nun 24 / 11 / 2014 tarih ve 2014/22-06 sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof.Dr. Zekeriyya KURŞUN
Müdür

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	VII
ÖZET	X
SUMMARY	XI
KISALTMALAR	XII
1. GİRİŞ	1
1.1. AHMET MİDHAT EFENDİ HAYATI, SANATI VE ESERLERİNE TOPLU BİR BAKIŞ	1
1.1.1. Hayatı	1
1.1.2. Sanat Anlayışı	3
1.1.3. Eserleri	7
1.2. ALMANYA VE HÜKÛMÂT-I CERMANYA İNCELEMESİ	8
1.2.1. Almanya ve Alman Hükûmetlerinin Tarihi	8
1.2.1.1. Almanya Tarihi	9
1.2.1.1.1. Birinci Bölüm	11
1.2.1.1.2. İkinci Bölüm	17
1.2.1.1.3. Üçüncü Bölüm	22
1.2.1.1.4. Dördüncü Bölüm	25
1.2.1.2. Alman Hükûmetlerinin Tarihi	33
1.2.1.2.1. Prusya	33
1.2.1.2.2. Oldenburg Büyük Dükalığı	37
1.2.1.2.3. Braunschweig Dükalığı	38

1.2.1.2.4. Bremen Serbest Şehri	38
1.2.1.2.5. Hamburg Serbest Şehri	38
1.2.1.2.6. Lübeck Serbest Şehri	39
1.2.1.2.7. Mecklenburg Büyük Dükalıkları	40
1.2.1.2.8. Lippe Prenslikleri	40
1.2.1.2.9. Waldeck Prensliği	41
1.2.1.2.10. Hessen Büyük Dükalığı	41
1.2.1.2.11. Büyük ve Küçük Reuss Prenslikleri	42
1.2.1.2.12. Anhalt Prensliği	42
1.2.1.2.13. Saksonya Krallığı ve Dükalıkları	43
1.2.1.2.14. Schwarzburg Prenslikleri	45
1.2.1.2.15. Baden Büyük Dükalığı	45
1.2.1.2.16. Württemberg Krallığı	46
1.2.1.2.17. Bavyera Krallığı	48
1.2.2. Almanya'nın ve Alman Hükûmetlerinin Coğrafyası	49
1.2.2.1. Almanya Coğrafyası	50
1.2.2.2. Alman Hükûmetlerinin Coğrafyası	53
1.2.2.2.1. Prusya	54
1.2.2.2.2. Oldenburg	54
1.2.2.2.3. Braunschweig	54
1.2.2.2.4. Bremen	55
1.2.2.2.5. Hamburg	55
1.2.2.2.6. Lübeck	56

1.2.2.2.7. Mecklenburg	57
1.2.2.2.8. Lippe	57
1.2.2.2.9. Waldeck	58
1.2.2.2.10. Hessen	58
1.2.2.2.11. Reuss	59
1.2.2.2.12. Anhalt	59
1.2.2.2.13. Saksonya	59
1.2.2.2.14. Schwarzburg	60
1.2.2.2.15. Baden	60
1.2.2.2.16. Württemberg	61
1.2.2.2.17. Bavyera	61
1.2.3. Din	62
1.2.3.1. Katolik Kilisesi	64
1.2.3.2. Protestanlığın Ortaya Çıkışı	65
1.2.3. 3. Protestanlık Hareketini Başlatan Martin Luther	66
1.2.3. 4. Mezhep Savaşları	67
1.2.3. 5. Mezhep Savaşları'nın Nedenleri	69
1.2.3. 6. Mezhep Savaşlarının Sonuçları	70
1.2.4. Ekonomi	70
1.2.5. Politika	72
1.2.6. Milli Karakteristik	73
1.2.7. Edebiyat	79
2. METİNLER	83

2.1. Almanya Metni	83
2.1.1. Almanya	85
2.1.2. Almanya Ülkesinin Ahval-i Coğrafyası	85
2.1.3. Almanya Tarihinin Taksimât-ı Esasiyesi	89
2.1.4. Bâb-ı Evvel	90
2.1.4.1. Almanya'nın Bidâyet-i Ahvali	90
2.1.4.2. Romalıların Almanya'ya Tasallutları	94
2.1.4.3. Romalıların İzmihlâli	98
2.1.4.4. Frankların Tasallutuyla Karolenjler Zamanı	100
2.1.5. Bâb-ı Sâni	103
2.1.5.1. Frankuni Hanedanıyla Saks(on)ya Hanedanı'nın İmparatorluğun Kat'iyen Tesisine Kadar Müddeti	103
2.1.5.2. Almanya İmparatorluğunun Kat'iyen Teşekkülüyle Saksonya Hanedanı'nın Bakiyye-i Müddeti	107
2.1.5.3. Frankuni Hanedanı'nın Müddet-i Hükûmeti	109
2.1.5.4. Swabia Yahud Hohenstaufen Hanedanı	113
2.1.6. Bâb-ı Sâlis	116
2.1.6.1. Büyük Fetret'in Müddeti	116
2.1.6.2. Habsburg Hanedanı	119
2.1.6.3. Lüksemburg ve Bavyera Hanedanı	121
2.1.7. Dördüncü Bâb	125
2.1.7.1. Sırf Avusturya Hanedanı'nın Müddet-i Hükûmeti	125
2.1.7.1.1. Protestanlığın Zuhuru	129

2.1.7.1.2. İntihâ-yı Bend-i Mahsus	131
2.1.7.1.3. Muharebe-i Sî Sâle	134
2.1.7.1.4. İntihâ-yı Bend-i Mahsus	137
2.1.7.2. Avusturya-Lorraine Hanedanı'nın Müddeti	140
2.1.7.3. Ren Hey'et-i İçtimaiyesi	144
2.1.7.4. Cermanya Hey'et-i İçtimaiyesi	145
2.1.7.5. Almanya'nın Şimdiki İmparatorluğu	146
2.1.8. İfade-i Umumiye	147
2.1.9. Almanya Tarihinin Fihristi	151
2.2. Hükûmât-ı Cermanya Metni	154
2.2.1. Hükûmât-ı Cermanya	156
2.2.2. Hükûmât-ı Cermanya'nın Suret-i aksimi	156
2.2.3. Birinci Bâb	157
2.2.3.1. Prusya	157
2.2.3.2. Oldenburg Grandükalığı	172
2.2.3.3. Braunschweig Dükalığı	174
2.2.3.4. Bremen Şehr-i Müstakili	176
2.2.3.5. Hamburg Şehr-i Müstakili	177
2.2.3.6. Lübeck Şehr-i Müstakili	179
2.2.3.7. Mecklenburg Grandükalıkları	181
2.2.4. İkinci Bâb	182
2.2.4.1. Lippe Emaretleri	182
2.2.4.2. Waldeck Emareti	184

2.2.4.3. Hessen Grandükalığı	185
2.2.4.4. Reuss-ı Kebir ve Sagir Emaretleri	188
2.2.4.5. Anhalt Emareti	189
2.2.4.6. Saksonya Krallığı ve Dükalıkları	190
2.2.4.6.1. Birinci Saksonya Dükalığı	191
2.2.4.6.2. İkinci Saksonya Dükalığı	193
2.2.4.6.3. Üçüncü Saksonya Dükalığı	193
2.2.4.6.4. Şimdiki Saksonya Krallığı	194
2.2.4.6.5. Saksonya - Meiningen Dükalığı	196
2.2.4.6.6. Saksonya - Weimar Grandükalığı	197
2.2.4.6.7. Saksonya- Altenburg Dükalığı	197
2.2.4.6.8. Saksonya-Coburg ve Gotha	198
2.2.4.7. İki Schwarzburg Emareti	199
2.2.5. Üçüncü Bâb	200
2.2.5.1. Baden Grandükalığı	200
2.2.5.2. Württemberg Krallığı	202
2.2.5.3. Bavyera Krallığı	206
2.2.6. İfade-i Umumiye	212
2.2.7. Fihrist	215
3. BİBLİYOGRAFYA	217

ÖNSÖZ

Bu tezde Ahmet Midhat Efendi'nin Kâinat Külliyyatı'ndan *Almanya* ve *Hükûmât-ı Cermanya* adlı eserleri konu olarak ele alınmıştır.

Tanzimat Dönemi sanatçıları pek çok yönden birbirine benzemekle beraber Ahmet Midhat Efendi, çağdaşı olan sanatçılardan bazı özellikleriyle ayrılır. Devletin o asırda gözle görülür bir buhran hâlini almış olan sıkıntılarından kurtuluş çaresini bir rejim değişikliğinde görmez. Dönemindeki pek çok aydının aksine eğitim ve kültürün belli bir seviyeye gelmediği milletlerde rejim meselelerinin ön plana getirilmesinin zararlı olacağına inanmıştır. Bundan başka on dokuzuncu yüzyılda Osmanlı aydınları arasında yaygın olan Batı hayranlığı da Ahmet Midhat'ta farklı bir görünüştedir. O, hemen bütün edebî ve fikrî eserlerinde, Doğu ve Batı medeniyetlerini mukayese ederek, yüzeysel de olsa bir tenkit süzgecinden geçirir. Bu şekilde kendi devri için dikkate değer bir sentez oluşturmaya çalışır.

Ahmet Midhat, “toplum için sanat” anlayışını savunur. Halka meram anlatabilmek için onun dilini kullanmak gerektiğine inanır. İlk olarak 1896 Haziranında *Tercüman-ı Hakikat*'te yayımlanan "*Dilde Sadeliği iltizam Edelim*" başlıklı yazısında ve bunu takip eden diğer yazılarında, ciddi tepkilere rağmen dilde sadeliği savunur, sadeleşmenin nasıl olacağını anlatmaya çalışır. Yazılarında kullandığı dil; sade, samimi ve halk dili ile konuşuyormuş hissini verir. Eserlerini herhangi bir zümreye beğendirmeye çabası ile değil halka okuma zevki aşılama gayesiyle yazar. Edebiyat hakkındaki düşünceleri çağdaşı olan yazarlardan çok da farklı değildir. İyi vakit geçirtirken ibret vermek onun en çok kullandığı yöntemidir.

Ona göre ister roman olsun ister tiyatro yeni ortaya çıkan türlerde önce Batı'yı taklit yoluyla işe başlanmalı, daha sonra ise bu türlerde mahalli ve milli olan verilmelidir. Edebi türlerde ahlâk yönünden ise kendi milli ve içtimai gerçeklerimiz aksettirilmelidir. Hikâye ve romanlarında bu düşüncesini uygulamakla birlikte, edebiyat geleneğimizden gelen birtakım unsurları da kullanır. Karagöz, Orta oyunu ve bilhassa da meddah hikâyelerinin özellikleri onun eserlerinde kendini belli eder.

Hikâye ve romanlarının çoğu Tanzimat devrinin karakteristik düalizmini sergiler. Doğu medeniyetinin ahlâk ve geleneklerine bağlı, Batı kültürünün çağdaş değerlerini benimsemiş müspet tiplerle, milli örf ve adetlerimize ilgisiz, Batı'nın sadece

serbest ve rahat yaşama tarzını benimsemiş menfi tipleri arasındaki çatışma, hemen bütün romanlarının temelini oluşturur. Gençliğinden itibaren felsefeden ve felsefi cereyanlardan faydalanmakla birlikte hiçbir zaman İslâm’a da karşı durmaz. Filozofların da dindar olabileceğini düşünen sanatçı bu kanaatini desteklemek için Müslüman filozofları örnek gösterir. Onun eserlerinin temelinde bu düşünce yatar.

Tanzimat döneminde ve sonrasında bir tarafta nitelikli, edebi değeri yüksek, edebiyattan anlayan kesime hitap eden eserler veren sanatçılar bulunurken; diğer tarafta eserleriyle daha geniş halk kitlesine seslenen yazarlar yetişir. Ahmet Midhat, ikinci grup yazarlardandır. O, hedef kitle olarak halkı tercih ederek her kesimden insana hitap eder. Hayatı boyunca gazete ve dergilerde yazdıklarından başka iki yüz kadar eser yayınlayan yazar, yazmaktaki hırsından dolayı Cenap Sahabettin’in ifadesi ile “Kırk beygir kuvvetinde bir yazı makinesi”ne benzetilir. Ayrıca eserlerini yazarken takındığı eğitimci tavrından dolayı halk arasında “Hâce-i Evvel” olarak da anılır.

Eserlerinden anlaşıldığına göre Ahmet Midhat Efendi’nin tek tahammül edemediği şey züppelik ve ukalalıktır. Kendi değerlerine yabancı kalmış, çokbilmiş tipleri eserlerinde ironik bir yaklaşımla ele alan sanatçı bu tiplerin karşısına çok yönlü ve olumlu kahramanlar koyarak aradaki farkı hissettirmeye çalışır. Milli ve manevi değerlere hassasiyet gösterilmesi gerektiğini savunan yazar, bu hususlara dikkat edilmediğinde karşılaşılabilecek durumları verir. Eserlerinin esas konularını önem verdiği kadın hakları, millî ve manevî duygular, örf ve âdetler oluşturur. Fakirliğin ömür boyunca cahil ve fakir kalmak için bir mazeret olamayacağını, başarı ve olgunluk için insanın birçok acı tecrübelerden geçmesi gerektiğini anıtlayan bir örnek olarak kendi hayatı ile gözlerimizin önüne serer. İnsanların mevcut hâl ile kalmayarak; onu değiştirmek ve geliştirmek için gayret etmesi gerektiğini hem kendi yaşantısıyla hem de eserleriyle ortaya koyar.

Ahmet Midhat Efendi, Tanzimat döneminden II. Meşrutiyet’e kadar uzanan geniş bir zaman diliminde eser verir. Bu dönem Osmanlı toplumunun dönüm noktalarındandır. Bu dönemde ortaya çıkan Batılılaşma programı sosyal hayatta bir değerler karmaşasına yol açar. Bu karmaşada, toplumu yönlendirmek gayretinde olan aydınların bir kısmı muhafazakâr bir tutum sergilerken; bir kısmı da tamamen Batı yanlısı görünür. Ahmet Midhat Efendi bu iki fikri de benimsemeyip; ikisinin sentezlenmesi gerektiğine inananlardandır. O, her zaman bir denge arayışı içerisinde. Hem yaşantısıyla hem de eserlerindeki kahramanlar vasıtasıyla bu düşüncesini

destekler. Ona göre Osmanlı vatandaşları iyi bir sentez yapmalı; kendi değerlerinden kopmadan Batı medeniyetinin olumlu yanlarını almalıdır.

Ahmet Midhat Efendi, hayatının çeşitli dönemlerinde Kâinat Külliyyatı adı altında Avrupa'nın pek çok ülkesini tanıtıcı eserler kaleme alır. Kâinat külliyyatında yer alan eserlerden *Almanya* ve *Hükûmât-ı Cermanya* adlı eserlerini günümüz harflerine aktarmayı, onun toplumu eğitmeyi gaye edinen bir insan olarak verdiği mücadelesine katkıda bulunabilmek amacıyla üstlendik. Çalışmamızın amacı, eserleri yazılış gayesine uygun hale getirmek yani bu iki esere işlevselliğini yeniden kazandırabilmektir. Üstlendiğimiz bu vazife, çalışma sürecinde bizim için itici bir güç oldu. Hem eserlerin günümüz harflerine aktarılması hem de incenleme esnasında bu bilinçle hareket ettik.

Çalışmamız, önsözden sonra giriş, metinler ve bibliyografya olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde öncelikle Ahmet Midhat Efendi'nin hayatı, sanatı ve eserleri toplu bir bakış açısıyla değerlendirildi. Daha sonra tezimize konu olan *Almanya* ve *Hükûmât-ı Cermanya* adlı eserler tarih, coğrafya, din, ekonomi, politika, millî karakteristik ve edebiyat başlıkları altında incelendi. Metinler bölümünde *Almanya* ve *Hükûmât-ı Cermanya* adlı eserler Latin harflerine aktararak verildi. Bibliyografya bölümünde ise çalışmamız esnasında başvurulmuş kaynaklara yer verildi.

Uzun çalışma dönemi boyunca faydalandığım İSAM Kütüphanesi'ne, çalışmamı konu olan eserleri muhafaza eden ve bu eserlere ulaşmamı sağlayan Marmara Üniversitesi Kütüphanesi Nadir Eserler Koleksiyonu'na ve çalışanlarına teşekkür ederim.

Kâinat Külliyyatı'nı toplu bir proje olarak düşünen, bu konu üzerinde çalışmamızı uygun gören ve çalışmamız esnasında dikkatleriyle bizleri yönlendiren hocalarımız Prof. Dr. Emel KEFELİ ve Prof. Dr. Sema UĞURCAN'a teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca, danışmanlığımı üstlenen, tez konumun belirlenmesinde yardımcı olan, çalışma süreci boyunca bilgi ve tecrübesiyle bana yol gösteren, benden ilgisini esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. Murat KOÇ'a teşekkürü bir borç bilirim.

ÖZET

Ahmet Midhat Efendi, Türk Edebiyatına getirdiği yeniliklerin yanı sıra çok yönlü aydın kimliğiyle de önemlidir. Edebi eserler yazmanın yanı sıra gazete ve dergilerde de yazar. Hem yayıncı hem de zamanının önemli bir araştırmacısıdır. Tezimize konu olan bu eserler de birer tanıtım kitabı olup Avrupa ülkelerini tanıttığı Kâinat Külliyyatı'nın içerisinde bulunan eserlerden ikisidir.

Bu eserlerden ilki Zeyl-i Kâinat Kütüphanesi-i Tarih'ten Almanya cildidir. Hicri 1293 yılında yazılan bu ciltte Cermenlerin milâddan önceki ve sonraki dönemde yaşadıkları siyasi, tarihî, sosyal ve kültürel olaylar genel bir bakış açısıyla ele alınır. Çalışmamıza konu olan ikinci eser ise hicri 1297 yılında yazılan Kâinat Kütüphanesi-i Tarih'ten Hükûmât-ı Cermanya'dır. Bu ciltte de Almanya'da bulunan yirmi yedi hükûmet hakkında detaylı bilgi verilir.

Çalışmamızda öncelikle her iki cildi de Arap harflerinden Latin harflerine aktardık. Daha sonra günümüz harflerine aktarılan bu ciltler üzerinde bir metin incelemesi yaptık. Her iki cildi bir eser gibi kabul ederek bu kitaplarda bulunan malzemeyi tarih, coğrafya, din, politika, milli karakteristik, ekonomi ve edebiyat başlıkları altında inceledik.

Yukarıda verdiğimiz başlıklar altında eserleri incelerken olaya bütüncül bir bakış açısıyla yaklaştık. Yalnız tarih başlığı altında Almanya cildindeki muhtevayı kronolojik olarak hanedanlara göre bölümlere ayırdığımız gibi hükûmetleri de kendi içerisinde birer bölüm halinde inceledik. Yani Roma Cermen İmparatorluğu'nu bölümlere ayırırken hanedanları esas aldığımız gibi hükûmetlerin her birini de birer bölüm olarak ele aldık ve inceledik.

Anahtar Kelimeler: Ahmet Midhat Efendi, Kâinat Külliyyatı, Almanya, Hükûmât-ı Cermanya, inceleme, tarih, coğrafya, din, ekonomi, politika, milli karakteristik, edebiyat

SUMMARY

Ahmet Midhat Efendi is significant both for the innovations he brought to the Turkish literature and his versatile, enlightened identity. Ahmet Midhat Efendi (1844-1912), who was a novelist, story teller, playwright, researcher, journalist, publisher, teacher, has an important place in our cultural life with his versatile personality. He wrote for both his own magazines and newspapers and other magazines and newspapers of the period besides all he wrote various works of art. He was both a remarkable researcher of his time and a publisher. The Works which are studied as the subject of this thesis are both omnibus of the author and two of the Works introducing the European countries in *Kâinat Kuliyati*.

The first of these works is the German volume from *Zeyl-i Kâinat Kutuphane-i Tarih*. In this volume written in Hijri 1293, the political, historical, social and cultural situations that the German faced in the periods of B. C. and A. D are taken into account with an overall perspective. The second work that we have studied on is *Kütüphane-i Tarih'ten Hükûmât-ı Cermanya* which was written in Hijri 1297. This volume gives detailed information about twenty seven governments of Germany.

We primarily transformed the old letters of both volumes into modern-day letters in our work. We did some textual examination on these volumes transformed into modern-day letters. We analyzed the material of these books by considering the volumes as one piece of work and collected it under the topics of history, geography, religion, politics, national characteristic, economy and literature.

We approached the subject with an overall perspective while examining the Works under the topics mentioned above. Only in history chapter, we examined the governments as individual chapters and divided the content chronologically according to the dynasty in Germany volume. Namely, while dividing Rome-German Empire into chapters we took the dynasty into consideration as we did examine the governments individually in chapters.

Key words: Ahmet Midhat Efendi, *Kâinat Kuliyati*, Germany, German Government, research, history, geography, religion, economy, politics, national characteristic, literature

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.m.	Adı geçen makale
bs.	Baskı
C.	Cilt
ev.	Çeviren
Haz.	Hazırlayan
nu.	Numara
s.	Sayfa
S	Sayı
vb.	Ve benzeri / ve bunun gibi
vs.	Vesaire
yy.	Yüzyıl / asır
M. Ö.	Milâddan önce

1-GİRİŞ

Çalışmamızın bu ilk bölümü iki kısımdan oluşur. İlk bölümün birinci kısmında Ahmet Midhat Efendi'nin hayatı, sanatı ve eserleri toplu bir bakışla ele alınacaktır. Çalışmamızın daha anlamlı ve bütüncül olması için yazarın hayatı, sanat anlayışı ve eserleri hakkında bilgi vermeye ihtiyaç duyduk. Bu nedenle bu kısımda yazar hakkında etraflıca bilgi verilecektir. İkinci kısımda ise Kâinat Külliyyatı'ndan *Almanya* ve *Hükûmât-ı Cermanya* adlı eserler tarih, coğrafya, ekonomi, politika, milli karakteristik ve edebiyat başlıkları altında incelenecektir.

1.1. AHMET MİDHAT EFENDİ HAYATI, SANATI VE ESERLERİNE TOPLU BİR BAKIŞ

Bu kısımda çalışmamızın esas konusuna geçmeden önce Ahmet Midhat Efendi hakkında bazı bilgiler verilecektir. Edebi eserlerde yazarın yaşam öyküsünü ve sanat anlayışını bilmeden eserlerini tahlil etmenin güç olduğunu biliyoruz. Bu nedenle sanatçının eserlerinin daha iyi anlaşılabilmesi için yazarın hayatı, sanatı ve eserleri hakkında bazı bilgiler sunacağız. Böylece üzerinde çalıştığımız yazarı yakından tanıma fırsatı bulacağız.

1.1.1. Hayatı

Ahmet Midhat Efendi; Rusya'nın Kafkasya'yı işgal etmesinden sonra İstanbul'a gelen anne ile Anadolu'dan gelip İstanbul'a yerleşmiş bir babanın çocuğu olarak dünyaya gelir.¹ 17 Temmuz 1844 tarihinde babasının Tophane semtinin Kumbaracılar Yokuşu'nda bulunan evinde dünyaya gelir. Babası Süleyman Ağa küçük çaplı bir bez tüccarıdır. Ahmet Midhat, babasının erken ölümü nedeniyle Mısır Çarşısı'nda bir müddet çıraklık yapar. Bu esnada henüz okuma yazma bilmeyen Ahmet, ilk okuma yazma ve Kur'an derslerini dükkân komşusu Hafız İbrahim'den alır. Daha sonra Vidin eyaletinin Sahra ilçesinde müdürlük yapan abisinin yanına giderek öğrenimine başlar.

Ağabeyi Hafız İbrahim Ağa, Mithat Paşa'nın Niş valisi olması ve kendisini Niş'e çağırması üzerine ailesini de alarak Niş'e yerleşir. Ahmet de Niş Rüştîyesi'ne başlar.

¹ Yazarın biyografisi için şu kaynaklardan yararlanıldı:

Ahmet Hamdi Tanpınar, XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi, Çağlayan Kitabevi, İstanbul, 2003, s. 445-455.

Ali İhsan Kolcu, Tanzimat Edebiyatı II- Hikâye ve Roman, Salkımsöğüt Yayınevi, Erzurum, 2008, s. 82-83.,

Behçet Necatigil, Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü, Varlık Yayınları, İstanbul, 1983, s.212-213.

İnci Engünün, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Yeni Türk Edebiyatı Tarihi, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2006, s. 194-195.

İsmail Parlatır (Koordinatör), Tanzimat Edebiyatı, Akçağ Yayınları, Ankara, 2006, s. 587-595.

Orhan Okay, "Ahmet Midhat Efendi", İslam Ansiklopedisi, II, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 100-103.

Nihad Sâmî Banarlı, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, II, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 2001, s. 964-965.

Buradan mezun olan Ahmet, 1864 yılında Rusçuk vilâyet kâtipliğinde memurluğa başlar. Bu sırada Fransızca dersleri alan Ahmet, Tuna vilayetinin resmi gazetesi olan Tuna Gazetesi'ne gazetesine yazılar gönderir. İlgisini çeken bu gence Mithat Paşa, Midhat adını verir. Böylece Ahmet Midhat ismiyle anılmaya başlar. Ahmet Midhat bir taraftan Tuna gazetesine yazılar yazarken bir taraftan da Sait Paşa Medresesi'ndeki Fransızca derslerine devam eder. Ahmet Midhat Efendi, bir aralık tercümanlık vazifesiyle Rusçuk'tan Sofya'ya gönderilir ve orada evlenir. Midhat Paşa'nın tayini üzerine Rusçuk'tan İstanbul'a gelerek, paşa ile birlikte Bağdat'a gider.

Mithat Paşa'nın Bağdat valisi olmasıyla hayatında yeni bir sayfa açılır. Paşa'nın kalabalık heyeti arasında o da yerini alır ve paşayla birlikte Bağdat'a gider. Ahmet Midhat, Bağdat'ta 1869 yılında Zevra adlı vilâyet gazetesini çıkarmakla görevlendirilir. Hazırlıklarını tamamlayıp kurduğu bu gazeteyi bir süre idare eder. Bağdat'ta iken Ahmet Midhat, Hindistanlı İbrahim Can Muattar adında bir âlimden Farsça, doğu ilimleri ve felsefe dersleri alır. İlk eserlerinden Hâce-i Evvel ile Küssadan Hisse'yi Bağdat'ta iken yazar. 1871 yılında Bağdat mutasarrıfı olan ağabeyi Hafız İbrahim'in ölümü üzerine memuriyetten ayrılarak İstanbul'a döner. Ağabeyi Hafız İbrahim'in vefatından sonra ailesi sahipsiz kalır. O da ailesinin geçimini üstlenmek üzere İstanbul'a döner. Ağabeyinin ailesi ile birlikte sayısı artan aile fertlerinin sorumluluğunu omuzlarına yükler. Ceride-i Askeriyye'ye başmuharrir olur. Bunun yanı sıra, Tahtakale'de oturduğu evde kurduğu matbaada, aile fertlerinin de yardımıyla kitaplarını neşre başlar. Bu neşriyatta muharrir, mürettip, dağıtıcı olarak bütün işleri yapar. Bir yıl içinde matbaayı genişleterek önce Sirkeci'ye, sonra da Beyoğlu'na nakleder. Aynı yıl, arka arkaya kapanan ve yayın hayatı uzun süreli olmayan Devir ve Bedir adında iki gazete çıkarır. Bu gazetelerden Devir ilk sayıdan, Bedir gazetesi ise on üçüncü sayıdan sonra hükûmet tarafından kapatılır. Bu gazetelerin kapatılmasında dönemin sadrazamı Mahmut Nedim Paşa'nın etkisi vardır. Sadaret meselesinde Ahmet Midhat Efendi, Mithat Paşa'yı desteklediği ve paşanın maiyetinde bulunduğu için Sadrazam Mahmut Nedim Paşa tarafından gazeteleri kapatılır. Ayrıca bu yıllarda Padişah Abdülaziz'in kendi iradesini göstermek için tutumunu sertleştirmiş olmasının da etkisi vardır. Padişahın bu niyetinden destek alan paşa, kendisine muhalif gördüğü kimseleri padişaha muhalif gibi göstererek cezalandırır.

Devir ve Bedir gazetelerinden sonra on sayı devam eden Dağarcık'ı yayımlar. 1873 yılında bu dergide yazdığı *Duvarın Bir Sadâ* başlıklı yazısı nedeniyle Ebuzziya

Tevfik'le birlikte Rodos'a sürgüne gönderilir. Bir süre Rodos'ta zorunlu ikamete mecbur kalan yazar burada bulunan İbrahim Paşa Camii avlusunda Medrese-i Süleymaniye adında bir mektep açar. Bu mektepte fakir çocuklara ücretsiz ders verir. Ahmet Midhat Efendi, dönemin padişahı Abdülaziz'in tahttan indirilmesinden sonra çıkarılan genel aftan yararlanarak İstanbul'a döner. İstanbul'a dönen Ahmet Midhat, İttihat adında yeni bir gazete çıkarır. Yazdığı yazılarla dönemin hükümdarı II. Abdülhamit'in ilgisine mazhar olur. Osmanlı Devleti'nin resmi matbaası olan Matbaa-i Âmire ve devletin resmi gazetesi olan Takvim-i Vekayi gibi kurumların başına geçirilir. Basın hayatına 27 Haziran 1878 tarihinde Tercüman-ı Hakikat gazetesini çıkararak devam eder. II. Meşrutiyet'e kadar bu gazetede yazdığı yazılar edebiyat ve ilim dünyasında tartışmalara yol açar. Tercüman-ı Hakikat gazetesi Türk basın tarihinde önemli bir yere sahiptir. Bu gazete sayesinde pek çok sanatçı edebiyat dünyasına adım atar. Dilde sadeliği savunması, aşırı Batıcılara karşı çıkışı ve divan edebiyatının devam etmemesi gerektiğine inanması onu zamanının önemli simalarından biri haline getirir. 1889'da Stockholm'de toplanan Şarkiyatçılar Kongresi'ne Osmanlı Devleti'ni temsilen katılır. Bu gezi esnasında gördükleri ve yaşadıkları yazarı derinden etkiler. II. Meşrutiyet'ten sonra Ahmet Midhat basın dünyasından çekilir. Ahmet Midhat Efendi'nin II. Meşrutiyetten sonra kendi kabuğuna çekilmesinde II. Abdülhamid ve saray ile bağının güçlü olması en önemli etkindir. Padişah II. Abdülhamid görevden uzaklaştırılınca ona yakın isimlerden önemli görevlerde bulunanlar, görevinden alınır. Padişaha yakın olan Midhat Efendi, iktidarı eline alan İttihat ve Terakki yönetimi ile karşı karşıya gelmemek için yazın hayatından çekilerek öğretmenliğe başlar. Dârülfünûn'da genel tarih, felsefe tarihi ve dinler tarihi dersleri verir. 28 Aralık 1912 tarihinde Darüşşafaka'da nöbetçi olduğu bir gece hayata gözlerini yumar. Mezarı Fatih Camii haziresinde bulunur.

1.1.2. Sanat Anlayışı

Pek çok konuda yazdığı eserleriyle geniş halk kitlesinin ihtiyaçlarına cevap verecek bir külliyat oluşturan Ahmet Midhat Efendi, tam manasıyla popüler ve ansiklopedist bir yazardır. O kadar ki Türk edebiyatı onun kadar çok yazan, çalışkan ve idealist bir halkçı yazar yetiştiremez. Halk için edebiyat, anlayışıyla çıktığı yolda bu hedefine ulaşır. Giriştiği her işi başararak yoluna devam etmek için yalnız kafası ve

kalemiyle değil bütün bedeniyle çalışır. Bu gayretinden dolayı da bereketli bir ömür geçirir.²

Onun eserlerinin tamamında derin bir bilgi yahut bu eserlerin tamamına yaşama hakkı verecek üstün bir sanat anlayışı aramak yersizdir. O, yüzyıllar boyunca kalıcı olacak eserler yazmaktan ziyade günün ihtiyaçlarını karşılayan eserler yazmayı tercih eder. Eserleriyle bir halk mektebi oluşturup bu mektebe mensup okuyucularını bilgilendirmeyi ve eğitmeyi gaye edinmiş bir yazar olması onu döneminin diğer sanatçılarından ayıran en önemli özelliğidir. Osmanlı toplumunda okuyan bir halk zümresinin oluşmasını arzulayan yazar bu arzusuna ulaşır ve halka okuma alışkanlığı kazandırır.

Ahmet Midhat Efendi, Türk edebiyatının önemli yazarlarından biridir. Yazdığı eserlerle kültür tarihimizde önemli bir yere sahiptir. Okuyucuya mesaj vermeyi ilke edinen yazar halkı mütemadiyen yeni bilgilerle donatmaya çalışır. Okuduğu, öğrendiği her bilgiyi bir yolunu bularak okurlarıyla paylaşmayı alışkanlık haline getiren yazar öğrendiği bu yeni bilgileri derinleştirmeye lüzum görmeksizin okuyucuya iletir. Bundan dolayı çevirdiği makalelerinde ve yazılarında ileri sürdüğü fikirler derinlikten uzak yüzeysel fikirlerdir.

Ahmet Midhat Efendi, yaşadığı dönemde filozof olarak da anılır. Bu durum kendisini oldukça memnun eder. Ancak yazar bir filozofta olması gerekenin aksine düşünmeksizin felsefe yapar. Bu anlayış edebi eserlerine de yansır. Eserini tasarlamadan yazmaya başlaması eserin bir kısmının güçlü bir kısmının da zayıf olmasına yol açar. Yazar pek çok sanatçının aksine konu bulmakta hiç zorlanmaz. Günlük hayatta karşılaştığı bir olayı, tanıştığı bir insanın hayatını, dinlediği bir olayı hatta hiç tanımadığı insanları bile eserine konu olarak seçiverir.

Ahmet Midhat Efendi'nin dili zamanına göre oldukça sadedir. Bu sade dili okuyucusuna sadece roman ve hikâye değil, felsefe, tarih, coğrafya, biyoloji, fizik hatta

² Ahmet Midhat Efendinin sanat anlayışını açıklarken şu kaynaklardan yararlanıldı:

Ahmet Hamdi Tanpınar, *a. g. e. s. 445-455*.

Ali İhsan Kolcu, *a. g. e. s. 82-83*.

İnci Engünün, *a. g. e. s. 194-195*.

İsmail Parlatır (Koordinatör), *a. g. e. s. 587-595*.

Orhan Okay, *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2005, S. 107-115.

Orhan Okay, *Batı Medeniyeti Karşısında Ahmet Midhat Efendi*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2008.

Orhan Okay, "Ahmet Midhat Efendi", *a. g. e. s. 100-103*.

Nihad Sâmî Banarlı, *a. g. e. s. 964-965*.

matematik bile okutur. Üslubu oldukça sade ve yalındır. Ancak bu durum eserlerini sanatkaranelikten oldukça uzaklaştırır. Alt seviyedeki okurlara hitap eden sanatçının bazı okurları zamanla kendini yetiştirerek sanatçının eserlerini yavan bulmaya başlar.

Her ne kadar, çok basit bir anlatım tarzı bulunduğu söylenip küçümsense de Ahmet Midhat'ın döneminde dikkat çekmeyen, fakat hikâye dinleyicisinin farkedip onu benimsemesine yol açan önemli bir özelliği vardır. O, meddahlar gibi okuyucunun dikkatinin eksilmemesine önem verir. Öteden beri var olan hikâye anlatma geleneği içerisinde, her hikâyesinden bir hisse çıkarılması amacı doğrultusunda anlatacaklarını düzenler. Kendisinden önceki bütün eserler, Ahmet Midhat Efendi için gelenek, kendi amacı –ki bunu toplumu eğitmek diye özetlemek mümkündür- doğrultusunda yeniden yorumlayıp kurgulanacak bir malzemedir. Halk hikâyeciliği, seyirlik sanatlar açısından çok tabî olan bu tutum günümüzün postmodern söylemine de yakındır. Tam anlamıyla tekerlemeye dayanan Karı Koca Masalı, onun anlattıkları kadar anlatma şeklini de bilinçli olarak seçtiğini gösterir. “Çirkin bir kadın ile çirkin bir erkek birini sevip evlenmişler” den³ ibaret olan anafikrini geliştirirken tek bir olaydan bile söz etmez. Ama bu bir cümlelik gerçeği soru ve cevaplarla bir tekerleme olarak geliştirir. Çirkin kadın ve erkeklerin de sevmeye, sevilme ve mutlu olmaya hakkının olduğunu savunur.⁴

Ahmet Midhat Efendi'yi döneminin önde gelen şahsiyetlerinden biri yapan en önemli özelliği halkın yaşadığı dünyayla irtibatını kurmak adına onu gereğince bilinçlendirme çabasıdır. Durmadan ve yılmadan bu kadar çok eser vermesi, eserlerinde okuyucuyu konu hakkında bilgilendirmeye çalışması da buradan kaynaklanmaktadır. Bu tutumuna temel teşkil edecek hususlardan biri de onun dilde sadeliği savunmasıdır. Ona göre halkın anlayabileceği dilde yazmak esastır. Türkçe’de karşılığı bulunan yabancı kelimeler atılmalı, konuşma dili, yazı dili haline getirilmelidir. Bu bağlamda tiyatro ve oyun yazarlığından gazete yazarlığına kadar birçok alanda yazılar yazması bu durumu destekler niteliktedir. Ahmet Midhat sade dil vasıtasıyla padişahı köleye kadar herkesin birbirini anlayabileceğine inanır.

1889'da Stockholm'de toplanan Şarkiyatçılar Kongresi'ne Osmanlı Devleti'ni temsilen katılan ve bu sayede Avrupa'nın birçok yerini görme imkânı bulan Ahmet Midhat, Batı kültürünün halka doğru ve gerçekçi şekilde aktarılmasını savunur. Bu bağlamda birçok esere imza atarak Batı kültürünün eğrisiyle doğrusuyla tam olarak

³ Nüket Esen, *Karı Koca Masalı ve Ahmet Mithat Bibliyografyası*, Kaf Yayınları, İstanbul 1999, s. 28.

⁴ İnci Engünün, *a. g. e.* s. 194-195.

anlaşılmasını ister. Bu yazılarında Batı kültürü karşısında kendi medeniyetinin ilkelerini savunmaktan da geri durmaz. Osmanlı aydınları arasında yaygın olan Batı hayranlığı Ahmet Midhat'ta farklı bir görünüştedir. O, hemen bütün edebi ve fikri eserlerinde, Doğu ve Batı medeniyetlerini mukayese ederek, sathi de olsa bir tenkit süzgecinden geçirmiş, o devir için dikkate değer bir sentez oluşturmaya çalışmıştır. Bu maksatla roman, hikâye, tiyatro gibi edebi karakterdeki eserlerinde ve bunların dışındaki inceleme-araştırma türü kitap ve yazılarında, bu meseleyi ele alır. Osmanlı halkının Batı hakkında yeterli bilgiye sahip olmadığına inanır. Bu nedenle de Batı ve Batı kültürü hakkında insanların bilgilendirilmesi gerektiğine inanır. Batıdaki gelişmeleri onların anlayabileceği şekilde dile getirerek Avrupa hakkında oluşan yanlış algının düzeltilmesi gerektiğini eserleri yoluyla anlatmaya çalışır.⁵

Döneminde İslam aleyhindeki iddialara cevap vermeye gayret eden Ahmet Midhat, misyonerlik çabasının Müslümanlar tarafından müsamahayla karşılandığını ancak bu durumun Hristiyanlar tarafından kötüye kullanıldığını arz eder. Zira neşredilen metinlerle İslam'a hakaret edildiğini düşünür. Bu bağlamda Hristiyanların İslam hakkındaki yazılarına reddiyeler yazmakta gecikmez.

Ahmet Midhat'ın Türk edebiyatındaki yeri sadece edebi özellikleriyle sınırlı değildir. Yazar, hayatı boyunca savunduğu düşünceleriyle pek çok sanatçıya rehber olur. Onun azmi ve gayreti sayesinde pek çok sanatçı basın dünyasına tanınır. Sanat hayatına Ahmet Midhat Efendi'nin kazandığı şöhretten ve gördüğü rağbetten cesaret alarak atılan ve muvaffak olan talebeleri ise onun edebiyatımızda devam eden eserleridir.

Ahmet Midhat Efendi'nin yukarıda açıkladığımız sanat anlayışının oluşmasında dönemin şartlarının payını da unutmamak lazım. “Sanatçı yaşadığı dönemin çocuğudur.” Sözüne bu anlamda dikkate almak gerekir. Yazar yaşadığı dönemin siyasi, toplumsal ve ekonomik özelliklerinden mutlaka etkilenir. Midhat Efendi de hem bir yazar hem de bir aydın olarak Tanzimat ve Meşrutiyet döneminin sorunları üzerinde durur. Ülkenin içinde bulunduğu durumdan çıkabilmesi için bir aydın olarak halka seslenir. Eserlerinde sanatı toplum için yaparak insanları iyiye doğruya ve güzele yönlendirir.

⁵ Mehmet Alıcı, “Dârülfünûn İlahiyat Fakültesi Tarih-i Edyân Dersi: Ahmet Midhat Efendi Örneği”, *Dârülfünûn Sempozyumu Tebliğleri*, 18-19 Kasım 2009, s. 224.

1.1.3. Eserleri⁶

Hikâye ve Roman: Letâif-i Rivâyât (25 kitap, 1870-1894), *Hasan Mellah yahut Sır İçinde Esrar* (1874), *Dünyaya İkinci Geliş yahut İstanbul'da Neler Olmuş* (1874), *Zeyl-i Hasan Mellah yahut Sır İçinde Esrar* (1875), *Hüseyin Fellah* (1875), *Karı Koca Masalı* (1875), *Felatun Bey ile Rakım Efendi* (1875), *Paris'te Bir Türk* (1876), *Süleyman Musuli* (1877), *Kafkas* (1877), *Çengi* (1877), *Yeryüzünde Bir Melek* (1879), *Karnaval* (1881), *Henüz Onyediyi Yaşında* (1881), *Acaib-i Âlem* (1882), *Dürdane Hanım* (1882), *Vah* (1882), *Volter Yirmi Yaşında yahut İlk Muaşakası* (1884), *Esrâr-ı Cinâyât* (1884), *Cellad*, (1884), *Hayret* (1885), *Arnavutlar Solyotlar* (1888), *Demir Bey yahut İnkişaf-ı Esrar* (1888), *Fenni Bir Roman yahut Amerika Doktorları* (1888), *Haydut Montari* (1888), *Gürcü Kızı Yahut İntikam* (1889), *Rikalda yahut Amerika Vahşet Âlemi* (1890), *Şeytankaya Tılsımı* (1890), *Müşâhedât* (1891), *Hayal ve Hakikat* (1892), *Ahmet Metin ve Şirzad yahut Roman İçinde Roman* (1892), *Taaffüf* (1895), *Gönüllü* (1897), *Mesail-i Muğlâka* (1898), *Altın Işıkları* (1898), *Jön Türk* (1910)

Tiyatro: *Eyvah*(1871), *Açıkbaş* (1874), *Ahz-i Sar yahut Avrupa'nın Eski Medeniyeti* (1874), *Hükm-i Dil* (1874), *Fürs-i Kadimde Bir Facia yahut Siyavuş* (1884), *Çengi yahut Daniş Çelebi* (1884), *Çerkes Özdenleri* (1884)

Anı: Menfa (1876)

Seyahatname: *Avrupa'da Bir Cevelan* (1890), *Sayyadane Bir Cevelan* (1892),

Mektup: *Muhaberat ve Muhaverat* (1893)

Monografi: *Beşir Fuad* (1887), *Fatma Aliye Hanım yahut Bir Muharrir-i Osmaniye'nin Neşeti* (1893)

Tarih: *Kâinât* (15 kitap, (1871-1881), *Üss-i İnkılâp I* (1876), *Üss-i İnkılâp II* (1877), *Zübdetü'l Hakayık* (1877), *Tarih-i Umumî I* (1877), *Tarih-i Umumî II* (1878), *Hilal-i Ahmer* (1878), *Medhal ve Tarih "Fünûn- ı Coğrafya"* (1878), *Mufasssal* (Üç cilt, 1885-1887), *Tarih-i Umumî*, (Üç cilt, 1920), *Tarih-i Edyan* (1911)

⁶ Ahmet Midhat Efendi'nin eserleri için biyografi bölümünde künyesini verdiğimiz eserlerden faydalanılmıştır. Aynı eserleri burada tekrar vermeyi gerekli görmedik.

1.2. ALMANYA VE HÜKÛMÂT-I CERMANYA İNCELEMESİ

Bu bölümüde Ahmet Midhat Efendi'nin çalışmamıza konu olan iki eserinde Almanya'ya ve Cermen halkına ait vermiş olduğu bilgiler belli başlıklar altında ele alınıp incelenecektir. Eserde dağınık hâlde verilen bilgiler burada bazı başlıklar altında toplanacaktır. Bu başlıklar şunlardır: Tarih, coğrafya, din, ekonomi, politika, milli karakteristik ve edebiyattır.

1.2.1. Almanya ve Alman Hükûmetlerinin Tarihi

İncelememizin bu kısmında müellifin eserde verdiği bilgiler doğrultusunda Almanya'nın ve Alman hükûmetlerinin geçirdiği tarihsel süreç kronolojik olarak ele alınacaktır. Bu kısım iki bölüm hâlinde incelenecektir. İlk bölümde umumi Almanya tarihi, ikinci kısımda ise Alman hükûmetlerinin tarihi ele alınacaktır.

Ahmet Midhat Efendi Almanya tarihini yazarken Almanya'daki her hükûmeti değil de yönetimi elinde bulunduran hükûmetleri merkeze alır. Yeri ve zamanı geldikçe meselelere dâhil olan diğer hükûmetlere de yer verir. Ancak Almanya tarihinin merkezinde Roma Cermen İmparatorluğu bulunur. Tarihî kronoloji içerisinde umumi bir Almanya tarihi yazmayı münasip görerek eserini bu plan üzerine oluşturur. Örneğin Bavyera ve Habsburg devletleri için müstakil bir tarih yazmaktansa bu devletlerin Almanya tarihi içinde oynadıkları role göre bu hükûmetlere zaman zaman eserinde yer verir. Almanya cildinde durum böyle iken müellif Almanya için ikinci bir cilt tertip eder. İkinci cilt, Kâinat Külliyyatı'ndan Almanya cildinde fazla bilgi verilmeyen Alman hükûmetlerini tanıtmak üzere yazılır. O dönemde Almanya'da otuz dokuz Alman hükûmeti bulunduğunu ifade eden yazar bunlardan yirmi beş tanesi hakkında ayrıntılı bilgi verir. Bu yirmi beş hükûmet şunlardır: Prusya Krallığı, Bavyera Krallığı, Saksonya Krallığı, Württemberg Krallığı, Baden Büyük Dükalığı, Hessen Büyük Dükalığı, Mecklenburg-Schwerin Büyük Dükalığı, Saksonya Weimar Büyük Dükalığı, Mecklenburg-Strelitz Büyük Dükalığı, Oldenburg Büyük Dükalığı, Braunschweig Dükalığı, Saksonya Meiningen Dükalığı, Saksonya-Altenburg Dükalığı, Saksonya-Coburg ve Gotha Dükalıkları, Anhalt Dükalığı, Schwarzburg-Rudolstadt Emareti, Schwarzburg-Sondershausen Emareti, Waldeck Emareti, Reuss-i Kebir Emareti (Reuss Yaşlı Kolu), Reuss-i Sagir Emareti (Reuss Genç Kolu), Schaumburg-Lippe Emareti, Lippe Emareti, Lübeck Serbest Şehri, Bremen Serbest Şehri, Hamburg Serbest Şehri'dir.

1.2.1.1. Almanya Tarihi

Ahmet Midhat Efendi Almanya tarihini başlıca dört bölüme ayırır. Bu bölümlerden birincisinde Almanya'nın tarih sahnesine çıkışından başlayıp 911 yılında Karolenj Hanedanı'nın yönetimi kaybetmesine kadar olan süreci ele alır. Bu bölümde yıllarca devam eden Roma saldırıları ve bu saldırılara karşı Almanların verdiği mücadeleler anlatılır. Yine bu bölümde Almanlar ile Franklar arasındaki mücadelelere yer verilir. Şöyle ki: "... bâb-ı evvel Almanya'nın tarih nazarında tanınmaya başladığı bir zamandan bed' ile milâd'ın 911 tarihinde Karolenj Hanedanı'nın hitâmına kadar gerek Romalıların asırlarca devam eden tasallutlarını ve gerek Frankların kezâlik asırlarca devam eden tahakkümünü haber verir.”⁷

İkinci bölüm yukarıda bahsedilen Karolenj Hanedanı hükûmetinin sona erdiği 911 senesinden başlayıp 1234 yılına kadar olan dönemi kapsar. Bu bölümde Roma Cermen İmparatorluğu'nun kurulmasından başlayıp 1234 yılında başgösteren Büyük Fetret'e kadar yaşanan olaylar ele alınır. Bölümün içeriği hakkında eserde şöyle denir: "İkinci bâb mezkûr 911 senesinden başlayıp 1234 sene-i milâdiyesine kadar yani Almanya İmparatorluğu'nun kat'iyen teşekkülüyle Fetret-i Cesimeye değin suret-i devamını hikâye eder.”⁸

Üçüncü bölüm, Roma Cermen İmparatorluğu döneminde ortaya çıkan Büyük Fetret'ten başlayıp 1437 yılında Lüksemburg ve Bavyera hanedanlarının ortak hükûmetlerinin sona ermesine kadar geçen süre zarfında yaşanan olaylardan oluşur. Şöyle ki: "Bâb-ı sâlis Fetret-i Cesime tarihinden bed ile 1437 senesinde Lüksemburg ve Bavyera Hanedanlarının hükûmet-i müşterekleri hitâmına kadar olan vukuâtı zikreder”⁹

Dördüncü bölümde 1437 yılında sona eren Lüksemburg ve Bavyera hanedanlarının ortak yönetiminden başlanarak eserin yazıldığı hicri 1293 senesine kadar yaşanan hâdiseler ele alınır. Şöyle ki: "Bâb-ı râbi dahi Avusturya Hanedan-ı İmparatorîyesinin ibtidâi tarihlerinden bu zamana kadar silsile-i vukuâtı çeker götürür.”¹⁰

⁷ Ahmet Midhat Efendi, Kâinat Külliyyatı: *Almanya*, Kırk Anbar Matbaası, İstanbul, 1293, s. 11.

⁸ Ahmet Midhat Efendi, a. g. e. s. 12.

⁹ Ahmet Midhat Efendi, a. g. e. s. 12.

¹⁰ Ahmet Midhat Efendi, a. g. e. s. 12.

Bu dört bölümün her biri kendi içinde alt başlıklara ayrılır. Şöyle ki: “Bunlardan birinci bâb dört fasıla ayrılmış olup fasl-ı evvelde Almanların bidâyet hali ve fasl-ı sâlide Romalıların o taraflara doğru vukûa gelen tasallutları ve fasl-ı sâliste akvâm-ı şimaliye’nin Roma tasallutuna suret-i mukabelesiyle Roma’nın inkirâzını ve fasl-ı râbide dahi Frankların tasallutuyla Karolenj Hanedanı’nın müddet-i tahakkümleri zikredilecektir.”¹¹

Bir önceki paragrafta verilen esas metinde görüldüğü üzere birinci bölüm kendi içinde dört kısma ayrılır. Bu kısımların birincisinde Alman milletinin tarihin ilk dönemlerindeki durumu ve ilk Cermen kabileleri anlatılır. İkinci kısımda Romalıların Almanya üzerine düzenlediği akınlar ve Cermenlerin bu akınları durdurmak için verdiği mücadeleler ele alınır. Üçüncü kısımda Romalıların, Almanya’nın kuzeyindeki mağlûbiyetleri ve bu mağlûbiyetler neticesinde Kuzey Almanya üzerindeki emellerinden vazgeçmeleri anlatılır. Dördüncü kısımda ise Almanya’nın Frankların yönetimi altında bulundukları dönem ile Karolenjler dönemi ele alınır.

İkinci bölüme baktığımızda bu bölümün dört kısma ayrıldığı görülür ve yazar bu durumu şöyle ifade eder: “Bâb-ı sâni dahi dört fasla münkasım olup birinci fasıl Frankuni Hanedanıyla Saksonya Hanedanı’nın Almanya İmparatorluğu’nun kat’iyen tesisine kadar olan zamanını ve ikinci fasıl Saksonya Hanedanı’nın bakiyye-i müddet-i imparatoryasını ve üçüncü fasıl Frankuni Hanedanı müddetini ve dördüncü fasıl dahi Swabia nam-ı diğer Hohenstaufen Hanedanı’nın zamanını mutazammın olacaktır.”¹² Birinci kısımda Roma Cermen Devleti’nin kuruluşundan önceki dönemde Saksonya Hanedanı ile Frankuni Hanedanı’nın müddeti hükûmeti ele alınır. İkinci kısımda Saksonya Hanedanı’nın ikinci dönemi, üçüncü kısımda Frankuni Hanedanı’nın zamanı ve dördüncü kısımda ise Swabia¹³ Hanedanı’nın yönetimde olduğu dönem anlatılır.

Ahmet Midhat, eserinin üçüncü bölümünü üç kısma ayırır. Bu bölümün kendi içinde tasnifi ve içeriği hakkında eserde şöyle deniyor: “Bâb-ı sâlis üç fasla münkasımdır ki birincisinde büyük fetretin müddetini ve ikincisinde Habsburg Hanedanı’nın zamanını ve üçüncüsünde dahi Lüksemburg ve Bavyera hanedanlarının münâvebeten hükûmet-i imparatoryasını zikredeceğiz.”¹⁴ Ahmet Midhat’ın ifadesinde

¹¹ Ahmet Midhat Efendi, a. g. e. s.12.

¹² Ahmet Midhat Efendi, a. g. e. s.12-13.

¹³ Bu hanedan Swabia veya Hohenstaufen Hanedanı olarak da bilinir.

¹⁴ Ahmet Midhat Efendi, a. g. e. s.13.

de görüldüğü üzere ilk kısmında Büyük Fetret anlatılır. İkinci kısımda Habsburg Hanedanı'nın hükûmeti ele alınır. Son kısımda ise Lüksemburg ve Bavyera hanedanlarının dönüşümlü hükûmeti anlatılır.

Dördüncü bölüm kendi içinde beş kısma ayrılır. Ahmet Midhat Efendi bu tasnifi şu şekilde ifade eder: “Dördüncü bâbın beş fasla inkisâmı lâzım gelip bunun birincisinde asıl Avusturya Hanedanı'nın bir düziye-i müddet-i hükûmeti ve ikinci faslında Avusturya ve Lorraine Hanedanı'nın İmparatorluğunu ve üçüncü faslında Ren Hey'et-i İçtimaiyesi'ni ve dördüncü faslında Cermanya Hey'et-i İçtimaiyesi'ni ve beşinci faslında dahi şimdiki Almanya İmparatorluğu'nu zikir ve hikâye edeceğiz.”¹⁵ Bu beş kısmın ilkinde Avusturya Hanedanı, ikincisinde Avusturya-Lorraine Hanedanı, üçüncüsünde Ren Hey'et-i İçtimaiyesi, dördüncüsünde Cermanya Hey'et-i İçtimaiyesi ve sonuncusunda ise Prusya öncülüğünde kurulan son Almanya İmparatorluğu ele alınır.

Almanya cildinde anlatılan tarihi hâdiseler yukarıda bahsedilen kronolojik sıra ile verilir. Eserde bu üst başlıklar altında özel bölümlere de yer verilir. Birkaç devleti ilgilendiren Otuz Yıl Savaşları, Protestanlığın ortaya çıkışı gibi önemli olaylar da özel bölümlerle anlatılır.

1.2.1.1.1. Birinci Bölüm

Bu bölümde Ahmet Midhat, ilk zamanlarından başlayarak Almanya'nın ve Cermen halkının 911 yılına kadarki durumunu anlatır. Burada Cermen halkının milâddan önce ve sonra yaşadığı önemli hâdiseler anlatılır. Bu bölüm kendi içerisinde dört kısma ayrılır.

Bu kısımların ilkinde yazar Cermen halkının tarihin ilk dönemlerindeki durumunu anlatır. Almanya'da yaşayan bu milletlerin hangi ırka mensup olduğunu, hangi kavmin nereden geldiğini, hangi bölgede yoğun olarak yaşadığını ve her kavmin kendine has özelliklerini ifade eder. Bu kısımda milâttan önceki Almanya ile milâdın ilk yıllarındaki Almanya'nın genel durumu izah edilir. Ahmet Midhat'a göre Almanlar kendisini Avrupa'ya biraz geç tanıtmış bir millettir.

¹⁵ Ahmet Midhat Efendi, a. g. e. s.13.

Milâdın ilk yıllarında Almanya’da başlıca üç halk yaşamaktadır. Bunlardan ilki Herminones denilen halktır ki bunlara Teutoni veya Suevi de denilir. Bu topluluk kendi içinde birtakım boylara ayrılır. Bu boylardan birincisi Semnoni halkıdır. Bunlar Almanya’nın kuzeyinde Alp Nehri ile Oder Nehri arasındaki bölgede dağınık bir şekilde yaşar. İkincisi Varni denilen halktır ki bu topluluk Almanya’nın kuzeydoğusundan Danimarka Yarımadası’na kadar olan bölgede yaşar. Üçüncüsü Sitoni denilen topluluktur ki bu halk Oder Nehri boylarında yaşar. Dördüncüsü Rugians halkıdır ki ekseriyetle Pomeranya taraflarında yaşar. Beşincisi Gothones halkıdır. Altıncısı Heruli topluluğudur. Bu halk ekseriyetle Baltık Denizi sahillerinde yaşar. Yedincisine Vandal, sekizincisine ise Silezgi denilir. Bu Silezgi topluluğu Orta Almanya’da yaşamaktadır. Dokuzuncu topluluğa Burgundian adı verilirken, onuncusuna Lugi-Lygii adı verilir. Bu Lugi-Lygii halkı Vandallarla komşudur. Silezya taraflarında yoğun olarak yaşarlar. Langobardi denilen bizim Lombard diye bildiğimiz halk ile Angli halkı da bu Herminones denilen millettendir.

Üç Cermen halkının ikincisi Ingavones denilen halktır ki bu dahi Herminones halkı gibi kendi içerisinde birtakım boylara ve topluluklara ayrılır. Ingavones halkı Ren Nehri’nden başlayıp Baltık Denizi sahillerine kadar uzanan bölgede yoğun olarak yaşamakla birlikte sonradan Danimarka Yarımadası’na kadar olan bölgeye de yayılır. Ingavones halkına mensup topluluklardan birincisi Chauci denilen kavimdir. Bu kavim Oldenburg ve Bremen taraflarında yaşar. İkinci topluluk Angrivari denilen topluluktur. Angivariler, Lünenburg civarında yaşar. Üçüncüsü bir kısmı Britanya’ya geçerek İngiliz halkını oluşturan ve bir kısmı da Almanya’da kalan Sakson halkıdır. Saksonların yaşadığı coğrafya adını bu halktan alır. Saksonlar bugün Almanya’nın Saksonya olarak bilinen eyaletinde yoğun olarak yaşamaktadır.

Üç halkın üçüncüsü Istaevones halkıdır. Istaevones halkı, Weser Nehri ile Ren Nehri arasında kalan bölgede yaşar. Hatta başta Franklar olmak üzere bu halktan bazı kabilelerin Fransa’ya yerleştiği de rivayet edilir.

Alman kabileleri tarihin bu ilk dönemlerinde diğer vahşi milletler gibidir. Pek çok yönden barbar bir yaşam süren Almanların diğer barbar kavimlerden farkı ise göçebe olmayıp yerleşik hayata geçmiş olmalarıdır. Cermenlerin yerleşik hayata geçmiş olmalarının nedeni ise sadece toplayıcılıkla değil ziraat ve hayvancılıkla da uğraşmalarıdır. Cermen halkı bu dönemde kendi içlerinden birtakım kabile reisleri seçer

ve bu reislerin yönetimi altında yaşarlar. Eğer bir krala tâbi olmak gerekiyorsa topluca o krala tâbi olurlar.

Ahmet Midhat, eserin bu kısmında Almanya’da yaşayan halk ve bu halkın etnik kökeni hakkında bilgi verdikten sonra tarihî hâdiselere geçer. Gaul halkına ait kaynaklarda Segovesus isimli bir Gaul reisinin Almanya üzerine doğru bir sefer düzenlediğinden bahsedilir. Bu sefer sonrasında Gaullerin Almanya’yı zapt ettiklerini yazmış olsalar da bu bilgi yazarımıza göre Gaul halkının millî fahriye hikâyelerinden addedilir. Zira M.Ö. 320 yılında Kuzey Avrupa’yı dolaşan Pytteeas isimli gezginin yazdıklarına bakılırsa Gaul halkının eski Almanya hakkında bilgi sahibi olmadıkları görülür. Gaullerin, Almanları tanınması Gaul ülkesinin Roma tarafından fethiyle başlar.

Romalılar, Cermenlerle ilk defa M.Ö. 113 yılında karşı karşıya gelir. Bu karşılaşmada Teutones ve Cimbri isimli Cermen kavimleri Roma Generali Papirüs’ü mağlûp eder. Bu savaş Alp Dağları civarında yaşanır. Bu savaştan sonra Roma ile Cermenler arasındaki savaşlar epey devam eder. Papirüs’ten sonra göreve gelen Gaius Marius isimli Roma generali M.Ö. 102’de Teutones kavmini ve M.Ö. 101’de Cimbri kavimlerini mağlûp eder. Zira Roma, bu kavimleri yenmeseydi Teutones ve Cimbri kavimleri Roma’yı istilâ etme planları yapmaktadırlar. Romalılarla Cermenler arasında başlayan bu hâdiseler üzerine Roma, Cermenler üzerine akınlarını devam ettirir ve Gaul topraklarını fethettikten sonra Alsace ve Lorraine üzerinden Almanya’ya yönelir.

Birinci bölümün ikinci kısmında Ahmet Midhat, Roma devletinin Almanya’ya düzenlemiş olduğu saldırıları ve Roma’nın Cermenlerle olan mücadelelerini ele alır. Bu kısımda M.Ö. 58 yılından başlanarak M.S. 360 yılına kadar Cermenlerin başından geçen tarihî hâdiseler anlatılır.

M.Ö. 58 yılında Gaul ülkesine ve Britanya’ya iyice yayılmış olan Roma devleti Suevi halkının başkomutanı Ariovistus ile bu yılda savaşa tutuşur. Bu savaşın galibi olan Roma’nın bu seferden maksadı Almanya’yı zapt etmek değil; bilâkis Cermenlerin bazı Gaul kabileleri ile ittifak kurarak kendisine karşı saldırıya geçmesine engel olmaktır. Roma, bu seferle kendisine karşı yapılacak muhtemel bir saldırının önüne geçmek ister. Zira Suevi komutanı bazı Gaul ileri gelenleri ile görüşerek Roma tehdidini bertaraf etmek için Gaullerle bir saldırı hazırlığına girer. Bu hazırlıktan haberdar olan Roma askeri Sueviler üzerine yürüyerek savaşı kazanır. Kazanılan bu savaş üzerine

Roma ordusu Ren Nehri'nin solunda yani batısında bulunan Cermenleri nehrin doğusuna sürer. Geride kalan Suevi Cermenleri ise isyana teşvik ettikleri için elleri kesilerek cezalandırılır.

Cermenlerle Romalılar arasında cereyan eden bir diğer hâdise ise yukarıda zikredilen Roma galibiyetinden bir müddet sonra Cermen ırkından Usipetes ve Tencteri halkının Roma'ya karşı ayaklanmasıdır. Bu kavimler, o zaman Roma'nın Gaul ülkesi ile beraber topraklarına kattığı Belçika üzerine yürür. Amaçları Belçika'yı Roma'dan söküp almaktır. Ancak Usipetes ve Tencteri kavimleri umduğu neticeyi alamadığı gibi üstüne bir de mağlûp olurlar. Mağlûp olan Cermenlerin peşine düşen Roma lejyonları yakaladıkları Cermenleri cezalandırdığı için Ren Nehri'nin solundaki bütün Cermenler nehrin doğusuna geçer. Böylece Ren Nehri, Roma işgali altındaki Gauller ile Cermenler arasında sınır haline gelir.

Yukarıda bahsedilen iki zaferden cesaret alan Roma devleti, Cermenler üzerine daha rahat gelmeye başlar. M.Ö. 55'te Ren Nehri'nin doğusuna geçen Roma ordusu, bu seferle umduğunu elde edemez ve geri çekilir. Roma, iki yıl sonra M.Ö. 53'te tekrar Ren Nehri'ni geçerek Ubi halkını mağlûp eder ve bu halkın topraklarını istilâ eder. Esir ettikleri Ubi halkını M.Ö. 35'te Agrippa Marcus Vipanius zamanında Ren Nehri'nin batısına sürerler. Bu sürgünden sonra nehrin doğusunda bir tampon bölge oluşturulur. Böylece Roma devleti, sınırlarını bir süre güvene alır.

M.Ö. 16 yılına kadar Cermen saldırılarından korunan Roma devleti, bu yılda bir Cermen saldırısına daha uğrar. Sicampri, Usipetes ve Tencteri kavimleri Ren Nehri'nin batısına geçerek Gaul topraklarına girer. Bu kavimler o zamanlar Roma'nın Gaul valisi bulunan Clades Lolliana'yı mağlûp ederler. Bu saldırı o kadar şiddetlidir ki Roma, bu saldırılara karşılık verme kudretini kendinde bulamayarak meseleyi sulh yoluyla sonlandırmak ister. Fakat Cermenler topraklarını Romalılardan geri alabilmek için anlaşma teklifini kabul etmez. Bunun üzerine Roma İmparatoru Augustus, sekiz alay askeri Ren Nehri üzerine gönderir. Bu birlikler bir süre Cermen akınlarını durdurduktan sonra M.Ö. 12'de Nero Claudius Drusus Cermanya'nın bir kısmını tamamen kontrol altına alarak kuzeye doğru yönelir. Bu harekât Romalıları hem Cermenlere hem de Keltlere karşı üstün kılar. Nero Claudius Drusus, nehirler ve kanallar üzerinden gemilerle asker sevk ederek Cermen topraklarının büyük bir kısmını kontrolü altına alır. Aldığı bu toprakları koruyabilmek için stratejik noktalara birer kale inşa ettirir.

Nero Claudius Drusus'un bu seferleri Alp Nehri'ne kadar uzanır. M.Ö. 9 yılında Nero Claudius Drusus'un yerine geçen Tiberius ve onun yerine geçen Gnaeus Domitius Ahenobarbus dahi bu seferlere devam eder ve yeni yerler fetheder. M.S. 5'e kadar bu fetihler sürer. Ren Nehri'nden Wesser Nehri'ne kadar olan bölge ele geçirilir. Frisoni, Chauci ve Cherusci kabileleri ile anlaşmalar yapılır. Bu anlaşmaların amacı yıpranan Roma ordusuna toparlanabilmek için zaman kazandırmaktır. Roma, bu bölgedeki askeri birlikleri toparlandıktan sonra tekrar harekete geçmeyi planlar. Ancak bu arada hesap edilmeyen bir gelişme yaşanır. Kuzey Almanya'da Marcomanni Maroboduus adında bir adam ortaya çıkarak isyan başlatır. Bu isyanın hedefinde Roma vardır. Marcomanni Maroboduus geçtiği her bölgede Cermenlerden kendisine taraftar toplar ve büyük bir ordu kurar. Roma Devleti, Marcomanni Maroboduus'un bu hareketi üzerine iki büyük ordu oluşturarak isyancılar üzerine yürür. Marcomanni Maroboduus, Roma'ya bağlı bazı kavimleri ikna ederek yanına çeker. Bu kavimlerin Cermenler tarafına geçmesi Roma'nın işini oldukça zorlaştırır. Roma'nın, bu isyanı bastıracağına kesin gözüyle bakılırken Cermen kavimlerinin birleştikçe güçlenmeleri işi zorlaştırır. Bu arada bir Roma eyaletine dönüşmüş olan Cermen topraklarındaki halk da bu fırsattan yararlanarak Roma'ya karşı ayaklanır. Bu ayaklanma oldukça büyür ve Roma ile Cermen kavimleri arasında Teutoburg Orman Savaşı yaşanır. Teutoburg Orman Savaşı'nı kaybeden Roma ordusu, bu bölgede Cermenler karşısında çaresiz kalarak geri çekilir. Geri çekilen Romalılar hudut boylarına inşa edilen kalelere sığınır.

Roma'nın ünlü generallerinden Germanicus M.S. 14'te Roma imparatoru tarafından Almanya'daki lejyonlara komutan tayin edilir. Bu zat birlikleri yeniden toparlayarak Cermenler üzerine, Almanya içlerine doğru akınlar düzenler. Dört yıl kadar süren bu mücadeleler sonrasında Roma tekrar eski sınırlarına ulaşır. Wesser Nehri'ne kadar olan toprakları tekrar ele geçirir. Germanicus'un bu başarısını Tiberius kıskanır. Tiberius bir yolunu bularak Germanicus'un Roma'ya dönmesini sağlar. Germanicus'tan sonra Almanya taraflarındaki birliklere komutan tayin edilen Tiberius, Cermenlerle savaşmak yerine onlarla anlaşmayı tercih eder. Cermenler arasında çıkan sorunlardan istifade eden Tiberius M.S.17'de Almanya içlerine doğru ilerler. Bu durum Roma yöneticilerini oldukça memnun eder; ancak bu durum uzun sürmez. Zamanla güçlenmiş bulunan Lombardiyalılar, Roma'yı işgal ettiği bütün Alman topraklarından çıkararak onları tekrar Ren Nehri'nin batısına sürer.

Roma ile Cermenler arasındaki mücadele bu şekilde yıllarca sürüp gider. Yaklaşık yüz yıl boyunca Roma ile Cermenler karşılıklı saldırılarla birbirlerine zarar verir. Bu süreçte Roma'nın saldırıları daha çok kendi sınırlarını koruma amacı taşımaktayken Cermenlerinki ise Roma elinde bulunan Cermen topraklarını geri almaktır. İkinci yüzyıla kadar süren bu mücadelelerden sonra Cermenlerle Romalılar arasında anlaşmalar yapılır. Bu anlaşmalar gereğince her iki taraf da mevcut sınırlarını kabul eder. Böylelikle süregelen savaşlara son verilir. Bu sulh döneminden faydalanan Cermenler çabucak toparlanıp Roma üzerine tekrar hücum ettiklerinden Roma bu durum karşısında şaşkınlık yaşar. Bu ani saldırılara hazır olmayan Roma devleti olayın şokunu çabuk atlatarak gerekli hazırlıkları yapar ve Cermenlere karşılık verir. Bu süreçte Roma çok ciddi saldırılarla karşılaşmasına rağmen becerikli yöneticiler sayesinde Cermenler karşısında sınırlarını korumayı başarır.

Roma ile Cermenler arasındaki çekişmeler 360 yılına kadar devam eder. Bu uzun süreçte Roma güçleri her ne kadar zorlansa da Cermenleri durdurmayı başarır. Bu yıla gelindiğinde Roma İmparatoru Julianus, Doğu Seferine çıkmaya karar verince bu bölgede Roma için sıkıntılı günler başlar.

Birinci bölümün üçüncü kısmında Roma'nın çöküşü anlatılır. Meselenin özü şudur: 244 senesinden beri yoğun olarak Cermen baskılarına maruz kalan Roma sınır birlikleri zaten sıkıntı içerisinde iken bir de imparatorun ani bir kararla doğu seferine çıkması Roma sınırlarını daha da savunmasız bırakır. Bunun sebebi sınırları muhafaza eden birliklerden bir kısmının sefere çıkan imparatorun ordusuna katılmasıdır. Roma sınırlarını koruyan askerlerin sayısının azalması ve takviye birliklerin gelmemesi Roma sınırlarında bozulmalara yol açar. Bazı savunma hatlarının düşmesinden dolayı Cermenler bu hatları geçerek batıya doğru ilerler. Roma, bir yandan topraklarına giren Cermen kabileleri ile mücadele ederken bir yandan da büyüdükçe büyüyen Got ordularıyla mücadele eder. İmparatorun kaleleri ve sınırları korumakla görevli askerleri destek alamadığı için geri çekilmek zorunda kalır. Roma'da başgösteren bu istikrarsızlık 410 yılına kadar sürer. Daha sonra Got orduları Roma'nın başkentini ele geçirir. Cermen kavimlerinin batıya doğru yönelen bu hareketliliğinde Doğu Avrupa'ya yerleşen Slavların, Cermenleri batıya doğru sıkıştırmasının da etkisi vardır.

568 yılında Lombardiyalılar eliyle yıkılan Roma İmparatorluğu'ndan sonra pek çok millet bağımsızlığına kavuşarak kendi devletini kurar. Bunlardan biri de

Cermenlerdir. Roma'nın dağılmasından sonra Almanya'da yeni bir devlet kurulur. Almanya'da kurulan bu devleti Frisoni, Thüringen, Frank, Alman ve Bavyeralılar oluşturur. Kurulan bu devlet şimdiki Almanya sınırlarından ibaret olmayıp bugünkü Almanya'nın doğu kısmı ile Fransa'nın güney doğusundaki bölge de bu sınırlara dâhildir.

Birinci bölümün dördüncü kısmında Ahmet Midhat, Cermenlerin 481 yılından 911 yılına kadarki durumunu ele alır. Roma İmparatorluğu'nun yıkılmasından sonra bir süre serbest kalan Cermen kavimleri daha sonra sırasıyla Merovenj ve Karolenjlerin yönetimi altında yaşar. Alman ve Frisoni gibi Cermen kavimleri Karolenjlerden kurtulabilmek için pek çok mücadele vermesine karşın netice alamaz. Cermenler her ne kadar mücadele etseler de Franklara galip gelemesler. 772'den 804'e kadar Karolenjlerin başında Charlemagne gibi bir kralın bulunması bunu daha da zorlaştırır.

Charlemagne'dan sonra yerine geçen oğlu Louis the Pious Karolenjlerin kurmuş olduğu Garp İmparatorluğu'nu 804 yılından 817 yılına kadar idare ettikten sonra topraklarını dört oğlu arasında paylaştırır. O zamanlar Garp İmparatorluğu'na bağlı Cermanya Krallığı'na ait topraklar Louis the Pious'un oğullarından II. Louis'nin¹⁶ payına düşer. II. Louis 876 yılına kadar kendi yönetimine verilen Cermanya'yı idare eder ve topraklarını genişletir. Almanya Krallığı, bu dönemde Fransa'nın doğusundan başlayıp Macaristan'a kadar uzanır. II. Louis'den sonra Almanya'da oluşan üç hanedan sonradan tekrar birleşerek Almanya'nın yönetimi Arnulf'e verilir. Arnulf'ten sonra yerine geçen oğlu bir süre memleketi idare eder.

1.2.1.1.2. İkinci Bölüm

Yazar bu bölümde Almanya'nın 911'den 1254'e kadar olan durumunu ele alır. Bölümde Roma Cermen İmparatorluğu'nun kuruluşundan başlanarak imparatorluğun 1254 yılında uğradığı Büyük Fetret'e kadar olan dönem anlatılır.

İkinci bölümün ilk kısmında Alman senyörlerinin yönetimi kendi ellerine aldıkları dönemden başlanarak 962 yılında Roma Cermen İmparatorluğu'nun kuruluşuna kadar olan dönem anlatılır. Arnulf'ün oğlu Çocuk Louis vefat ettikten sonra zayıflayan Frank egemenliğine son vermek isteyen Alman senyörleri aralarında anlaşarak Franko Dükası Conrad'ı, Almanya Krallığı'na getirirler. 911 yılında Almanya Krallığı'na gelen

¹⁶ Louis the Germanicus

Conrad, 918 yılına kadar muhalif senyörlerle ve Macarlarla mücadele eder. 918 yılında Macarlarla savaşırken ölür. Conrad'dan sonra Saksonya Dükası Otto'nun oğlu kral olur. Böylelikle Saksonya Hanedanı'nın yönetimi başlar.

Saksonya Hanedanı'ndan Heinrich'nin Almanya krallığına getirilmesi çok isabetli bir karar olur. Zira Heinrich, Almanya kralı olduktan sonra iki sene gibi kısa bir zamanda Almanya Krallığı'na muhalif kim varsa hepsini cezalandırarak susturur. Almanya sınırlarını sürekli taciz ederek devletin içişlerine müdahale eden ve senyörleri kendi aleyhine kışkırtan Macarları mağlûp eder.

Heinrich, Almanya'ya yapılan düşman saldırılarına karşı tedbirler alarak onları susturduktan sonra şehirleşme meselelerine yoğunlaşır. Almanya'nın bazı bölgelerine kaleler inşa ettirerek ülkenin güvenliğini ve huzurunu arttırır. Saksonya Hanedanı'ndan Heinrich o kadar başarılı bir kraldır ki daha hayatta iken Almanya senyörleri imparator seçilecek kişinin bu hanedandan olmasını kabul ettiği gibi Heinrich'nin oğlunun da veliaht olmasını kabul ederler. Nitekim beklenen olur ve Heinrich'den sonra oğlu Otto Almanya imparatoru seçilir. Otto kendisinin imparator seçilmesine muhalefet edenleri terbiye ettikten sonra Slavlar üzerine yürür. İşgal ettikleri Alman topraklarını Slavlardan geri alarak Slavları kendisine tâbi kılar. Otto'nun en büyük hizmeti İtalya'yı fethederek Almanya'ya tâbi kılması kabul edilir. İtalya'yı alan Otto'ya 2 Şubat 962 tarihinde Papa XII. John, Garp İmparatorluğu Tacı'nı bizzat giydirebilir. İşte bu hâdiseler ile Almanya Krallığı'nın adı Roma Cermen İmparatorluğu olarak zikredilmeye başlar.

İkinci bölümün ikinci kısmında Almanya'da Roma Cermen İmparatorluğu'nun kesin olarak tesisinden (962) başlanarak 1024 yılına kadar gerçekleşen hâdiselere yer verilir. Otto hayatının geri kalanını da Alman halkına hizmet ederek geçirir. Bu süre içerisinde Papa ile araları açıldığından birkaç defa papa değişikliğine gidilir. Bu hâdiselerle uğraşarak ömrünü tamamlayan Otto, 973 senesinde vefat eder.

Otto'nun ölümünden sonra yerine oğlu II. Otto imparator seçilir. Yeni imparator düşmanları olan Danimarkalılar, Fransızlar, Macarlar, Bavyeralılar, Bohemyalılar ve Lehlerle mücadeleye girişir. Onları terbiye edene kadar da huzur bulamaz. Tam bu tehditleri bertaraf etmişken yeni bir sorunla karşılaşır. Bizans imparatoru İtalya üzerinde hak talep ederek Müslümanlarla iş birliği yapar. Bizans imparatorunun faaliyetleri sonucu Almanlar, Roma'dan çekilmek zorunda kalır. 983 yılında Almanya

senyörlerinden destek alan II. Otto muazzam bir ordu ile Müslüman-Rum birlikleri üzerine taarruza hazırlanırken vefat eder.

II. Otto'nun ölümünden sonra küçük yaştaki oğlu III. Otto tahta oturur. Ancak III. Otto çok küçük olduğu için kendisine danışman olarak Bavyera Dükası Heinrich seçilir. Heinrich ülke menfaatlerine değil de kendi hanedanına hizmet etme niyetiyle hareket etmeye başlayınca bu görevden azledilir. İmparator on beş yaşına girinceye kadar bir heyet kendisine danışmanlık yapar. III. Otto, on beş yaşına gelince ülke yönetimini üstlenir. Babasının yarım bıraktığı işi tamamlar ve İtalya'yı tekrar Roma Cermen İmparatorluğu'na bağlar. İtalya'daki isyancıların lideri Crescentius'u idam ederek karısını da kendisine cariye yapar. İmparator çıktığı bu seferden amacına ulaşmış olarak Almanya'ya döner. Kendisine cariye olarak aldığı Crescentius'un karısı Otto'dan kocasının intikamını alır ve imparatoru zehirleyerek öldürür. Bu hâdise 1002 yılında vukû bulur.

III. Otto'dan sonra Otto ailesinin vârisi kalmadığı için imparatorluk Otto'nun yardımcısı olan ve Bavyera Dükası bulunan Heinrich'ye geçer. Heinrich'nin imparatorluğunu Alman senyörleri kabul etmek istemez; ancak dönemin papası ile arasını iyi tutan Heinrich kendisine itiraz edenlere papanın yardımıyla imparatorluğunu kabul ettirir. Riyakârlıkla papanın desteğini kazanan Heinrich, 1024 yılında ölene kadar Roma Cermen imparatorluğu tahtında oturur. 1024 yılında adı Heinrich'nin ölümüyle Saksonya Hanedanı vâriissiz kalarak imparatorluğun yönetimi Frankuni Hanedanı'na geçer.

İkinci bölümün üçüncü kısmında Saksonya Hanedanı'ndan sonra hükûmete gelen Frankuni Hanedanı'nın imparatorluğu yönettiği dönem ele alınır. 1024 yılında Heinrich'nin vefatından sonra Frankuni Hanedanı'ndan Conrad ikincilik ünvanıyla imparator seçilir. Saksonya prensleri bu duruma itiraz etseler de durum değişmez. II. Conrad Saksonya prensleri ile birlikte onlarla iş birliği yapan Macar ve Lehlere dahi gücünü kabul ettirir. Daha sonra başsız kalan Burgonya topraklarına göz diken Conrad burayı da ele geçirir. İmparatorluğunu kabul etmeyen prenslerle uğraşmaktan pek huzur bulamayan Conrad 1039 yılında vefat eder.

II. Conrad'dan sonra yerine oğlu III. Heinrich imparator olur. Bazı prensler babasına olan husumetinden dolayı genç imparatora hasmane davransalar da imparator

bunları susturmayı bilir. Bir süre sonra papa ile de arası açılan Heinrich'nin iktidarı zayıflar. İç meselelerle uğraşmaktan vakit bulamayan Heinrich 1056 yılında vefat eder.

III. Heinrich'den sonra altı yaşındaki oğlu Heinrich, dördüncülük ünvanıyla Roma Cermen İmparatoru olur. Heinrich'nin yaşı çok küçük olduğu için amcaları kendisine rehberlik eder. Ancak imparatorun bu iki amcasını sevmeyen senyörler ve derebeyleri durumu fırsat bilerek ayaklanır. IV. Heinrich devleti tek başına yönetecek yaşa geldikten sonra yönetimi ele alır ve muhalifler üzerine yürür. IV. Heinrich, zevk ve sefa düşkünü bir adam olduğu için papalık da bu imparatorun rahatsızlık duyar ve ona karşı muhalefete başlar. Papanın bazı davranışları imparatoru rahatsız etmeye başlayınca imparator din adamlarına ve papaya karşı menfi tavır alır. İmparator, papanın kendisine hürmet göstermediğini ileri sürerek Papalığın hoşlanmayacağı işler yapar. Papa, kilisenin gelir kaynaklarına göz diken imparatoru emelinden vazgeçiremeyince sorunlar daha da büyür. Bunun üzerine papa da senyörlerle, düklerle ve derebeyleri ile iş birliği yaparak imparatora karşı Almanya'da bir isyan başlatır. Durumu fırsat bilen Saksonya prensleri ve bazı dükler hemen harekete geçer. İsyanlılar bir ordu kurarak imparator üzerine yürür. IV. Heinrich bu isyana karşı koyamaz ve yakalanır. Esir edilen Heinrich, Roma'ya götürülerek kendisine papanın ayakları öptürülür. Papanın hakaretine uğrayan imparator papadan aman dileyerek affedilir ve tahtına kavuşur. Ancak bu zamandan sonra Almanya prensleri böyle bir hakareti kabul eden imparatoru yok sayarlar. Bir zaman daha iç karışıklıklarla uğraşan Heinrich daha sonra vefat eder.

IV. Heinrich'den sonra yerine geçen oğlu V. Heinrich, ayağının tozuyla Leh ve Macarlar üzerine yürür. Düşmanlarını terbiye ettiği sırada bu sefer de iç sorunlar başgösterir. Prensler bu imparatoru aciz bırakınca imparator, papadan yardım ister. Papa ise aradığı fırsatın eline geçtiğini düşünerek imparatora yardım etmeyi kabul eder. Ancak imparatorun yetkilerinden bir kısmını kendisine vermesini ister. V. Heinrich bu teklifi kabul etmeyerek papayı esir alır. Bir yolunu bularak kurtulan Papa Paschalis, V. Heinrich'yi aforozlayarak bütün Almanya'ya imparatoru düşman gösterir. Heinrich, Paschalis'i ve ondan sonra papalık makamına gelen Gelasius'u iddialarında ısrarcı oldukları için görevlerinden azleder. Onların yerine papalık makamına VIII. Gregory'u getirir. Yeni papa ile anlaşmazlıklar giderilerek sulh ortamı oluşturulur. Bu suretle iktidarını devam ettiren V. Heinrich 1125 senesinde vefat eder.

V. Heinrich'den sonra imparatorluğa en uygun kişi Swabia Dükası Frederick; o olmaz ise Frankuni Dükası Conrad iken bazı senyörler Saksonya Dükası Lothair'i II. Lothair ünvanıyla imparatorluğa getirir. Lothair'in imparator olmasından sonra imparator adayı olan bu iki düka ile Lothair arasında uzun münakaşa ve mücadeleler yaşanır. Yaşanan bu mücadeleleri hep Lothair kazansa da Almanya'yı tam manasıyla yönetmeye muktedir olamaz ve 1137 yılında ölür.

İkinci bölümün dördüncü kısmında II. Lothair'den sonra imparatorluğu yönetecek olan Swabia diğer adıyla Hohenstaufen Hanedanı'nın hükûmetine yer verilir. Swabia Hanedanı'ndan III. Conrad, II. Lothair'den sonra imparator olur. 1138 yılında imparator olan Conrad çok kabiliyetli bir kral olmakla birlikte ülkesine pek hizmet etme şansı bulamaz. Çünkü imparator olduğu zaman Haçlı Seferleri başlar ve Conrad da ordusuyla birlikte Kudüs'e doğru yola çıkar. İktidarının büyük bir zamanı Haçlı Seferi'nde geçen Conrad, Almanya'ya döndükten kısa bir süre sonra 1152'de vefat eder.

Adı geçen Conrad'dan sonra I. Frederick Barbarossa imparator seçilir. Bu imparator da tıpkı selefi gibi vaktinin büyük kısmını Almanya dışında geçirir. Özellikle de kendi istiklâllerinin peşine düşen İtalya'ya karşı birçok sefer düzenler. Bir zaman sonra I. Frederick Barbarossa papa ile ters düşer. İmparator Frederick ile arası açılan papa, İtalya'yı desteklemeye başlar. İtalya meselesinden dolayı imparator ile papanın arası açılınca papa Frederick'i aforoz eder. Bu aforozdan sonra güç bir hale düşen Frederick Barbarossa, papanın ayaklarına kapanır ve af diler. İmparatorun affı kabul olur ancak bu durum imparatorun otoritesini sarsar. 1183 tarihinde imzalanan Constance Anlaşması gereğince İtalya, Almanya'dan ayrılarak bağımsız bir devlet haline gelir. Bu hâdiseler esnasında aforozlanan imparator halk nazarındaki kıymetini arttırmak için Haçlı Seferi'ne çıkar. Ancak 1190 yılında Anadolu'da ordusuyla beraber helak olur.

Frederick Barbarossa'dan sonra yerine VI. Heinrich imparator olur. Bu zat Almanya lehine hiçbir iş görmemekle beraber İmparatorluğun daimi olarak kendi hanedanında kalması davasına girişince senyörler tarafından 1197 senesinde öldürülür. Heinrich'den sonra kardeşi Philip imparator olur; ancak iç hâdiseler bir türlü sona ermez. Nihayet 1208 senesinde Philip de bir suikast sonucu öldürülür.

Philip'ten sonra iktidara gelen Otto da aynı akıbete uğrar ve 1218 senesinde öldürülür. IV. Otto'dan sonra imparator seçilen II. Frederick papaya söz vermesine

rağmen Haçlı Seferlerine katılmak istemeyince papa tarafından aforoz edilir. Bu müşkül durumdan kurtulmak isteyen imparator 1228 yılında Haçlı Seferlerine katılır ve bu sayede aforozdan kurtulur. Papa ve muhalifler Swabia Hanedanı'nın yönetimine son vermek isterler ancak bunda başarılı olamazlar. Frederick'ten sonra VI. Heinrich ve ondan sonra da IV. Conrad olmak üzere bu şekilde Swabia Hanedanı 1254 yılına kadar imparatorluğu yönetir. 1254 yılında IV. Conrad'ın ölümü üzerine Hristiyan dünyası âdeta o günü bayram ilan eder. Conrad'dan sonra Swabia Hanedanı'nın yönetimi sona erer.

1.2.1.1.3. Üçüncü Bölüm

Yazar, Roma Cermen İmparatorluğu'nun uğradığı Büyük Fetret'i bu bölüme başlangıç olarak alır. Büyük Fetret'i, Habsburg Hanedanı'nı, Lüksemburg ve Bavyera Hanedanlarını birer kısımda ele alır.

Üçüncü bölümün ilk kısmında Swabia Hanedanı yönetiminin sona erdiği 1254 tarihinde başlayan iç karışıklıklar ve fetret dönemi anlatılır. Almanya, tarihinin bu döneminde iç çekişmelere sahne olur. Swabia Hanedanı'ndan sonra imparatorluğa kimin geçeceği hususunda münakaşalar ve mücadeleler yaşanır. Elektörlerden bir kısmı İngiltere Hanedanından Richard Cornwall'i, bir kısmı ise Castilya Kralı Alfonso'yu imparator olarak görmek ister. Bu prensler ve bunların taraftarları arasında bir mücadele başlar. Başlayan bu kavga uzunca bir süre devam eder. Bu karışıklıklar neticesinde Almanya'da asayiş ve düzen bozulur. Bu durum insanların can güvenliğini ve ticareti olumsuz yönde etkiler. İşte bu ortamda ticaret güvenliğini sağlamak üzere Hans Teşkilatı ve Vehmic Cemiyeti gibi oluşumlar ortaya çıkar. 1273 yılına gelinceye kadar iç çalkantılar sürüp gider. Nihayet 1273 yılında Alman senyörleri aralarında anlaşarak bir imparator üzerinde hemfikir olurlar. Bu şekilde fetret dönemi sona erer.

Üçüncü bölümün ikinci kısmı 1273 yılında Alman senyörlerinin aralarında anlaşarak imparatorluk tahtına Habsburg Hanedanı'ndan Rudolph'ü oturtmalarıyla başlar. Habsburg Hanedanı'nın yönetimde bulunduğu 1273-1307 yılları arasında yaşanan hâdiseler bu kısımda ifade edilir. Adı geçen Habsburglu Rudolph, 1273 yılında birincilik ünvanıyla imparatorluğa gelir. Büyük Fetret boyunca ortada bir imparator olmadığından senyörler iyice güçlenir ve nüfuzlarını arttırır. Bu durum Büyük Fetret'ten sonra imparatorluk makamında oturmayı ve Almanya'yı yönetmeyi iyice zorlaştırır.

Arazileri genişlediği, askeri gücü arttığı ve ekonomisi büyüdüğü için senyörlere yaptırım uygulamak oldukça zorlaşır. Özellikle de Avusturya, Steyria ve Carniola bölgesinin senyörü bulunan Ottokar isimli senyör her fırsatta I. Rudolph'e kafa tutarak isyan eder. Hatta bu senyör, imparatoru cenge davet edecek kadar cüretkârdır. Bu gözü kara senyör ile imparator arasında 1276 ve 1278 yıllarında olmak üzere iki defa savaş yapılır. 1278 yılında gerçekleşen savaşta Ottokar mağlûp olur. İmparator asi senyör Ottokar'ın kafasını kestirir. Bu olaydan sonra İmparator I. Rudolph, Almanya'da fetret döneminde bozulan asayişi yeniden tesis etmek ve prenslere haddini bildirmek amacıyla bir iç sefer düzenler. Kendisine itaat eden prenslere dokunmazken krallığını tanımayan prenslerin kalelerini ellerinden aldığı gibi askeri güçlerine de sınırlama getirir. Bu seferle birlikte Almanya'da kaybolan nizam yeniden tesis edilir. Rudolph bu girişimlerinden dolayı halkın takdirini kazanır. Ve 1291 yılında vefat eder.

I. Rudolph'ün vefatından sonra imparatorun vasiyeti üzerine oğlu Albert imparatorluğa geçmek ister; ancak ona itaat etmeyen muhalifler Nassau Hanedanı'ndan Adolph'ü imparatorluğa getirirler. Fakat Albert kendi taraftarlarıyla iş birliği yaparak Adolph'ü tahtından indirir ve yerine geçer. 1298 yılında Göllheim'de yapılan savaşta kaybeden Adolph idam edilir. Bu suretle Habsburg Hanedanı'nın yönetimi devam eder. İmparator Albert tarihî kaynaklarda zalim bir yönetici olarak anılır. Hem kendi halkına hem de komşularına eziyet eden bir müstebit olarak kaynaklarda yer edinir. Halka eziyet eden bu imparatorun halk bîzâr kalır. 1308 yılında William Tell öncülüğünde başlayan İsviçre İhtilâli ile halk Albert'e karşı ayaklanır. İmparator Albert, bir suikast sonucu öldürülür. 1308 yılında meydana gelen bu olay üzerine Habsburg Hanedanı'nın yönetimi sona erer.

Ahmet Midhat, üçüncü bölümün üçüncü kısmında 1308 yılında imparatorluğun yönetimini eline alan Lüksemburg Hanedanı'nı ve ondan sonra göreve gelen Bavyera Hanedanı'nı anlatır. Yazar 1308 yılından başlayıp 1438 yılına kadar Roma Cermen İmparatorluğu tahtına oturmuş imparatorları ve bu imparatorlar zamanında meydana gelen tarihî hâdiseleri ele alır.

Lüksemburg Hanedanı'ndan imparator seçilen ilk isim VII. Heinrich'dir. Bu zat yedincilik ünvanıyla tahta geçer. Akil ve adil bir kral olan VII. Heinrich, halk tarafından oldukça sevilir. Bu imparator, yıllardır ötelenen İtalya meselesine tekrar el atar. İtalya'yı geri almak için bir ordu hazırlar ve bu ordu ile İtalya üzerine harekete geçer.

Ancak sefer devam ederken VII. Heinrich 1313 yılında vefat edince seferden bir sonuç alınamaz.

VII. Heinrich'nin vefatından sonra Avusturya Dükası Frederick ile Bavyera Dükası Louis ve bu iki prensin taraftarları imparatorluk için kavgaya tutuşur. Mücadeleler sonucunda Louis galip gelir. Rakibi ve hasmı olan Avusturya Dükası Frederick'i yakalar. Louis, papanın kendi imparatorluğunu kabul etmemesi üzerine, papayı değiştirir ve göreve gelen yeni papaya imparatorluğunu onaylattırır. Bahsedilen İmparator IV. Louis, bu hâdiselerle uğraşmaktan Almanya için hizmete zaman bulamaz. 1346 senesinde de vefat eder.

IV. Louis'den sonra imparatorluğa Lüksemburg Hanedanı'ndan Charles getirilir. Adı geçen imparator dördüncülük ünvanını alır. Louis, kendi hanedanı olan Lüksemburg Hanedanı ile kralı olduğu Bohemya'ya hizmet etmekten öteye gitmez. Bu imparator kilise ile arasını iyi tutmak için yıllardan beri papaların ve papazların beklediği adımı atar. Böylece kiliseler ile anlaşma zeminini kabul eder. 1356 yılında Papalık ile Roma Cermen İmparatorluğu arasında bir anlaşma imzalanır. İmzalanan bu anlaşma sonucunda mutabık kalınan maddelerin belirtildiği bir ferman yazılır. Bu fermana Bulle d'Or veya Golden Bull adı verilir. Bu ferman ile Alman halkı ve Roma Cermen imparatorluğu kiliseye bağlı hale gelir. Çünkü bu anlaşma gereği kilise ve papalık hükümdardan daha geniş bir yetki kazanır. Bu ferman çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde ele alınacak olan Reform hareketinin en önemli nedenlerindendir. Bu anlaşmadan sonra Alman senyörleri ancak papalık ile aralarını iyi tutarlarsa imparator olabileceklerine inanmaya başlarlar. Bu anlaşmadan sonra senyörler faaliyetlerini kilisenin istediği şekilde gerçekleştirirler. Senyörler ve halkın bir kısmı bu anlaşmaya itiraz etseler de IV. Charles kilisenin dostluğundan uzak kalmak istemez ve gösterileri sonlandırır. Bu şekilde hüküm süren imparator, 1378 yılında ölünce Bulle d'Or Fermanı ile ortaya çıkan sorunlar devam edecek ileride Protestanlık mezhebinin ortaya çıkmasına ve kiliseler hakkında birtakım düzenlemeler yapılmasına sebep olacaktır.

IV. Charles'ın ölümünden sonra yerine oğlu Wenceslaus geçer. Bu imparator zevkine pek düşkün bir adam olduğundan genellikle sarhoştur. Ülke yönetiminden pek anlamayan bu imparator zamanında halk pek çok sıkıntı yaşar. Papalık makamı için kavgaya tutuşan IV. Urbanus ile VII. Clement arasındaki mücadelede IV. Urbanus'u destekler. Ancak imparatorun desteklediği Urbanus mücadeleyi kaybeder. Clement'in

papalık makamına gelmesiyle zaten sıkıntılı olan imparatorun sıkıntısı kat kat artar. Almanya bu olaydan sonra daha da zor zamanlar geçirir. İmparatorluk ile papalık âdeta birbirine iki düşman gibi davranmaya başlar. Bu gerilim zamanla halka da yansır. Bir müddet sonra halk isyan ederek Wenceslaus'u imparatorluktan indirir. 1400 yılında yaşanan bu hâdiseden sonra Wenceslaus sadece Bohemya krallığıyla kalır.

Görevine son verilen İmparator Wenceslaus'tan sonra imparatorluk makamına Bavyera Hanedanı'ndan Pfalz Rupert getirilir. Papa ile ihtilâfa düşen bu imparator 1410 yılında ölünce yerine Lüksemburg Hanedanı'ndan Jobst imparator olur. O dahi çok kısa bir süre sonra hiçbir şey yapamadan ölür.

Jobst'tan sonra imparatorluk makamına yine Lüksemburg Hanedanı'ndan Sigismund geçer. Bu adam gayet akıllı ve çalışkan bir imparatorudur. Sigismund; Macaristan, Bosna, Eflak ve Boğdan'ı yönetimi altına alır. Niğbolu Savaşı'nda Osmanlı Devleti ile savaşarak yenilir. Kendi döneminde başlayan Hristiyanlık karşıtı hareketlerin öncüsü olan Jean Huss isimli filozofu idam ettirdiği için öğrencilerden tepki görür. Halkı ayaklandıran bu öğrencilere ve isyancılara karşı aciz kalan imparator silah kullanmak yerine uzlaşi yolunu seçerek ortalığı yatıştırır. Bu şekilde imparatorluğunu tamamlayan Sigismund, 1437 yılında vefat eder.

1.2.1.1.4. Dördüncü Bölüm

Ahmet Midhat, bu bölümde Avusturya Hanedanı'nın yönetime geldiği 1427 yılından başlayarak eserin yazıldığı hicri 1293 yılına kadar Almanya'da yaşanan tarihî hâdiseleri nakleder. Bu bölümde ayrıca Protestanlığın ortaya çıkışı, Otuz Yıl Savaşları, Avusturya-Lorraine Hanedanı'nın yönetimi, Ren Hey'et-i İçtimaiyesi'nin oluşumu ve Almanya İmparatorluğu'nun kuruluşu da ele alınır.

Bölümün ilk kısmında 1437 yılından başlayıp 1745 yılına kadar devam eden Avusturya Hanedanı'nın hükûmeti anlatılır. Bu hanedanın yönetimde olduğu dönem Almanya'nın Avrupa'da en güçlü olduğu dönemdir. Bu dönemde Protestanlık meselesinin ortaya çıkması ve güçlü bir imparator olan Şarlken'in göreve gelmesi Almanya'ya Avrupaca ayrı bir değer kazandırır.

Lüksemburg Hanedanı'nından sonra Avusturya Hanedanı'ndan hükûmete gelen ilk imparator II. Albert'tir. Bu imparator topu topu iki sene hüküm sürmekle birlikte

Macar, Bohemya ve Avusturya topraklarını alarak Almanya tarihinde kendine önemli bir yer edinir.

II. Albert'ten sonra yönetime gelen III. Frederick, 1439'dan 1495 yılına kadar imparatorluk tahtında oturur. Yarım asırdan fazla hüküm süren bu zat, imparatorluğu süresince Alman senyörleri arasındaki anlaşmazlıkları ortadan kaldırarak Roma Cermen Devleti'ni güçlendirmeye çalışır. Macar Kralı Matthias Corvinus'un Osmanlı Devleti ile yaptığı savaşlardaki yardım talebini karşılıksız bırakarak dış siyasete müdahil olmamayı tercih eder. Daha hayatta iken oğlu Maximillian'ı yönetimine ortak ederek 1495 yılında vefat eder.

1495 yılında ölen III. Frederick'in yerine oğlu Maximillian geçer. Bu zat daha babası hayatta iken kendisini ispatlamış bir veliaht prenstir. En büyük başarısı evlilik yoluyla Peyiba toprağını Almanya'ya kazandırmasıdır. Peyiba Malikânesi, bugünkü Belçika topraklarıdır ki bu kazanım ile Maximillian ülkesinin sınırlarını epeyce genişletir. 1508 ile 1516 yılları arasında İtalya merkezli olarak başlayan Kutsal Lig Savaşları'nda önce Fransa'nın yanında yer alır. Daha sonra ise politikasını değiştirerek Fransa'nın karşısında yer alır. İngiltere ile birlikte hareket ederek Fransa'yı mağlûp ederler. Kutsal Lig Savaşları'ndan sonra üç yıl daha yaşayan imparator 1519 yılında vefat eder.

Maximillian'dan sonra yerine torunu V. Charles geçer. Bu imparatoru biz Şarlken olarak tanırız. Şarlken, Osmanlı Devleti ile sürekli mücadele içinde olduğundan tarihî kaynaklarda ismini sık sık görürüz. Şarlken'in imparatorluk gibi bir emeli yokken Alman senyörleri Şarlken'in imparator olması konusunda anlaşarak onu tahta oturturlar. Zira Maximillian döneminde, batıda Fransa ile savaşlar devam ederken doğudan da Osmanlı Devleti sürekli Macaristan ve Avusturya üzerinden Almanya'ya doğru ilerlemektedir. Maximillian ölünce Almanya bu iki ateş arasında sıkışıp kalır. Bu nedenle senyörler imparatorluk için kavgaya tutuşmayı bırakarak bir an önce başlarına bir imparator seçmek isterler. Aradıkları ismin Charles olduğuna karar veren senyörler onu imparatorluğa davet ederler. Bu davete icabet eden Charles beşincilik ünvanıyla 1519 yılında imparatorluk tahtına oturur. Şarlken, Roma Cermen İmparatorluğu'nun en kudretli imparatoru kabul edilir. Bu kabule sebep olarak o zamana kadar imparatorluğun en büyük düşmanı olan Fransa Kralı Fransuva'yı esir etmesiyle devletin sınırlarını bir hayli genişletmesi gösterilebilir. Hükûmeti döneminde Protestanlık meselesi gibi ciddi

bir sorun ortaya çıkmasına rağmen ülkesini istikrarlı bir şekilde yönetir. İmparator, Akdeniz'in hâkimiyeti için girdiği mücadelede 1535 yılında Barbaros Hayreddin Paşa'ya yenilir. Sıkıntılı bir dönemde hüküm süren Şarlken'i Protestanlık meselesi oldukça yorduğundan imparator, 1556 yılında kendi isteği ile hükûmetten çekilir. İmparatorluktan çekilerek bir manastıra kapanan Şarlken tahtı kardeşi Ferdinand'a bırakır. Bu olaydan sonra iki yıl daha yaşayan Şarlken, inzivaya çekildiği manastırda 1558'de vefat eder.

Şarlken'den sonra imparatorluğa kardeşi Ferdinand gelir. Ferdinand'ın imparator olmasıyla Mezhep Savaşları nisbeten azalır. Ferdinand'ın, Protestanlara yaklaşımı Şarlken'e göre daha ılımlı olduğu için bu zat, papalık tarafından tepki görür. Ferdinand döneminde Protestanlar rahat bir nefes alır. Bu duruma Katolik Kilisesi tepki gösterir. Ferdinand, 1564 yılında vefat ettiği zaman yerine oğlu II. Maximillian geçer.

II. Maximillian da tıpkı selefi gibi Protestanlara yumuşak davranır. Yeni imparatorun amacı iç savaş yaşanmamasıdır. Bu imparator da sınırlarına dayanması sebebiyle Osmanlı Devleti ile birkaç savaş yapar.

II. Maximillian'dan sonra imparatorluk koltuğuna oturan II. Rudolf, fen tutkunu bir kraldır. Kimya ilmi ile meşgul olduğu için ülke meseleleriyle pek ilgilenmez. İmparatorun bu durumundan dolayı kardeşi Matthias, ülke meseleleri ile ilgilenmek zorunda kalır. Matthias, imparatoru defalarca ikaz etmesine rağmen bir netice alamaz. Bir müddet sonra işler çığrından çıkmaya başlayınca Matthias, kardeşini tahttan indirerek kendisi imparatorluk makamına geçer. Matthias, hayatta iken 1617 senesinde yerini yeğeni Ferdinand'a bırakır.

Matthias'ın yeğeni Ferdinand, imparatorluk koltuğuna ikincilik ünvanı ile oturur. II. Ferdinand, Protestanlara karşı çok sert bir tutum takınarak onları şiddetle sindirmeye çalışınca iç savaşlar yaşanır. Ferdinand'ın bu tutumuna bazı Protestan senyörler ve prensler zamanla karşılık verir. Mesele giderek büyür ve komşu ülkeler de bu din savaşlarına müdahil olur. Bu şekilde ortaya çıkan din savaşları gün geçtikçe büyür ve tüm Avrupa'yı etkileyen bir mesele halini alır. 1618 yılında başlayan bu savaşın asıl nedeni Ferdinand'ın Protestanlara uyguladığı zulümdür. Bu savaşın öncesinde imparatorun Protestanlara yaklaşımı sertleşince Elektör Palatine,

Protestanlığı seçer ve Protestanları himaye eder. Bu kutuplaşma ilerleyen zamanda savaşa dönüşür ve Otuz Yıl Savaşları başlar.

Otuz yıl Savaşları, 1618 yılında başlayıp 1648'e kadar devam eden din savaşlarıdır. Bu savaşlar otuz yıl devam ettiği için tarihe Otuz Yıl Savaşları olarak geçer. Bu savaş kendi içinde dört döneme ayrılır. Bu dönemlerin ilki Elektör Paletine olan Beşinci Frederick'in savaşı başlatması nedeniyle Paletine Devri olarak isimlendirilir. Otuz Yıl Savaşları'nın ilk dönemi 1618'den 1623'e kadar devam eder. Bu dönemde o kadar çetin mücadeleler olur ki iki taraf da birbirini yok etmek için elinden geleni yapar. Bu mücadelelerde Elektör Paletine Frederick mağlûp olur. Hem savaş devam ederken hem de savaştan sonra Almanya'da âdeta Protestan kıyımı yaşanır.

Otuz Yıl Savaşları'nın ikinci dönemi Danimarka dönemidir ki bu dönem 1625'ten 1629'a kadar sürer. Bu dönemde Danimarka, Protestan mezhebine inanmasa da çıkarları gereği savaşa katılır. Danimarka, her ne kadar Protestanlara destek olsa da mağlûp olur.

Otuz Yıl Savaşları'nın üçüncü dönemi İsveç dönemidir. Bu dönem 1630'dan 1635'e kadar devam eder. İsveç Kralı Meşhur Gustavus Adolphus, Protestanlara destek için ordusu ile Almanya'ya girer. Adolphus'un ordusu Ferdinand'ı mağlûp eder. Ancak savaş devam ederken İsveç Kralı Meşhur Gustavus Adolphus, kesin bir netice alamadan vefat eder.

Otuz Yıl Savaşları'nın dördüncü dönemi Fransa dönemidir. Bu dönem 1635'ten 1648'e kadar devam eder. Savaşın bu döneminde Fransız orduları İmparator II. Ferdinand'ı perişan eder. Savaş devam ederken 1637 yılında İmparator II. Ferdinand vefat eder ve yerine III. Ferdinand geçer. Yeni imparator da din savaşlarını sürdürür. Fransa kralı bu savaşın sonunda nihai bir zafer kazanılamayacağını anlayınca Almanya tarafından gelen barış teklifini kabul eder. Wesfalya Anlaşması ile Roma Cermen İmparatorluğu kendi sınırları içindeki Protestanları inanç ve ibadetlerinde serbest bırakacağına dair söz verince savaş sona erer.

Otuz Yıl Savaşları'ndan sonra Almanya çok zor günler geçirir. İmparator III. Ferdinand daha hayatta iken oğlu Ferdinand'ı taht namzeti olarak Roma Krallığı'na getirir. Ancak bir süre sonra Ferdinand ölünce diğer oğlu Leopold taht namzeti ilan edilir. Bu prens babasının ölümünden sonra birincilik ünvanıyla imparator olur. I.

Leopold, Osmanlı Devleti ve Fransa ile birtakım mücadelelere girse de umduğu galibiyete bir türlü ulaşamaz. Fransa ile yapılan savaşlar sonrasında imzalanan Ryswick Anlaşması gereğince Alsace bölgesi Almanya'nın elinden çıkar. I. Leopold döneminde yaşanan önemli hâdiselerden biri de Osmanlı Devleti'nin Viyana'yı kuşatmasıdır. 1683 yılında yaşanan bu hâdisе Almanya'yı oldukça zor durumda bırakır. Fransa ile yaşanan hâdiselerden dolayı İmparator Leopold, Viyana'ya yeterince destek veremez. Sadrazam Kara Mustafa Paşa, ordusuyla gelerek Viyana'yı kuşatır. Birtakım aksaklıklardan dolayı bu kuşatma uzar. Bu fırsatı değerlendiren Lehistan Kralı Jan Sobieski askerleri ile Viyana'nın imdadına yetişir. Hem Jan Sobieski hem Lorraine Dükası Louis hem de Prens Eugen, Osmanlı Ordusu'nu geri çekilmeye mecbur ederek Viyana'yı kurtarırlar. Hâdiseler bu şekilde devam ederken bir de İspanya sorunu ortaya çıkar. Fransa ile Almanya arasında İspanya'ya Krallığı tahtına kimin oturacağı konusunda anlaşmazlık yaşanır. Bu anlaşmazlık ve çekişme bir süre sonra savaşa dönüşür. Tarihe İspanya Veraset Savaşları olarak geçen hâdisе başlar. Veraset Savaşları devam ederken Leopold ölür ve yerine Joseph geçer. Joseph de Almanya'nın İspanya Krallığı davasını sürdürür.

1711 yılında vefat eden Joseph'in yerine VI. Charles geçer. Charles, göreve geldikten sonra İspanya krallığı için Fransa ile Almanya arasında devam eden savaşlara son verir. 1714 yılında Fransa ile imzalanan Utrecht ve Rastatt Antlaşmaları gereğince İspanya, Fransa'nın kontrolüne geçer. İspanya krallığına XIV. Louis'nin torunu Philip geçer.

VI. Charles zamanında Osmanlı Devleti ile Avusturya arasında 1715-1718 yılları arasında savaşlar yaşanır. Bu savaşlarda Osmanlı'ya galip gelen Almanya ile Osmanlı Devleti arasında 1718 yılında Pasarofça Antlaşması imzalanır. Bu arada bazı çıkar çatışmalarından dolayı İspanya Kralı Philip ile Roma Cermen İmparatorluğu arasında anlaşmazlıklar başgösterir. Almanlar zaten İspanya krallığına Philip'in geçmesini zoraki kabul ettiklerinden savaş için bahane aramaktaydılar. Bu küçük sorunlar Almanlara istediği fırsatı verir ve kısa bir süre sonra İspanya ile Almanya arasında savaş başlar. Bu savaşta Fransa, İspanya'nın yanında yer alırken diğer Avrupa devletleri de Almanya'ya destek verir. Savaşın kızıştığı sırada bazı Avrupa ülkelerinin girişimiyle 1725 yılında Viyana'da bir kongre düzenlenir. Düzenlenen bu kongre sonrasında Viyana Antlaşması imzalanır. Bu kongrede Almanya ile İspanya arasındaki anlaşmazlıklar giderilerek savaşa son verilir.

İspanya meselesi halledildikten sonra Fransa ile Almanya arasında bu kez de Lehistan krallığı sorunu baş gösterir. Her iki ülke de kendisine bağlı prenslerden birini Lehistan'a kral yapmak ister. VI. Charles, Alman prenslerinden Frederick Augustus'un Lehistan kralı olmasını isterken; Fransa, Lehistan'ın yerli prenslerinden Stanisław Leszczyński'yi Lehistan kralı yapmak ister. 1733 yılında başlayan bu çekişme Almanya ile Fransa arasında siyasi krize dönüşür. 1735 yılında imzalanan bir antlaşma gereği bu tartışma sonlandırılır. Lehistan meselesi Almanya'nın istediği gibi sonuçlanır. Bu meseleyi de halleden VI. Charles 1739 yılında Osmanlı Devleti'ne savaş açar. Bu savaşta mağlûp olan Charles; Eflak, Belgrad ve Sırbistan'ı Osmanlılara bırakmak zorunda kalır. Bu savaştan sonra bir yıl daha yaşayan Charles 1740 yılında vefat eder.

VI. Charles daha hayatta iken büyük kızı Maria Theresa'yı kendisine vâris ilan eder. Kendisinden sonra kızının imparatorluğu yönetmesi için dönemin krallarına ve prenslerine vasiyette bulunur. Krallar ve prensler de imparatorun bu vasiyetine uyacaklarına dair söz verirler. Ancak imparatora söz veren bu prenslerden Bayyera Elektörü Charles, imparator'un ölümünden sonra sözünde durmaz. Maria Theresa'nın imparatorluğunu tanımayarak isyan eder. Fransa'nın desteğini alan Charles, Maria Theresa'yı imparatorluktan indirerek yerine geçer. Bu şekilde tahta geçen Charles yedincilik ünvanını alır. Üç yıl kadar imparatorluk koltuğunda oturan Charles'a destek veren Fransa'nın izlediği siyaset zamanla değişir. Maria Theresa imparatorluk hakkından feragat etmez. Charles'a yenildikten sonra Macarlara sığınan Maria, zamanla Fransızları da yanına çeker. Maria Theresa, destekçilerinin yardımıyla 1745 yılında Charles'ı imparatorluktan indirerek yerine geçer. Charles'ın bu akıbete uğramasındaki en önemli değişken Fransa'nın politikasını değiştirerek Maria Theresa'yı desteklemeye başlamasıdır.

Fransa'nın desteğiyle taht hakkını kazanan Maria Theresa, kendisi imparator olmayıp yerine kocasını geçirir. Lorraine Hanedanı'ndan olan eşi Francis imparatorluk tacını takar. Maria Theresa Avusturya Hanedanı'ndan, kocası Francis ise Lorraine Hanedanı'ndan olduğu için bu yeni hükûmete Avusturya-Lorraine Hanedanı adı verilir.

Dördüncü bölümün ikinci kısmında Avusturya-Lorraine Hanedanı'nın hükûmeti anlatılır. Bu hanedanın ilk imparatoru olan Franz, imparatorluğunun ilk yıllarında bayındırlık meselesine ağırlık verir. Güçlenmekte olan Prusya devleti Silezya eyaletini istilâ ederek Avusturya-Lorraine Hanedanı'nın topraklarına göz dikince, Francis

topraklarını korumak için savunma tedbirleri alır. Kendisine bağlı Macar Prenslarından ve Fransa'dan yardım alan Francis, Prusya'nın karşısına çıkar. İmparatorluğun sınırlarına yapılan bu tecavüzleri engelleyerek gücünü gösterir.

Franz, 1765 yılında vefat ettiğinde Maria Theresa oğlu II. Joseph'i imparator ilan eder. Maria Theresa her ne kadar oğlunu imparator ilan etmiş olsa da hayatta olduğu süreçte ülkeyi kendisi yönetir. 1780 yılında Maria Theresa vefat ettikten sonra imparatorluğu Joseph yönetmeye başlar. Bu olaydan sonra Joseph tam olarak imparatorluk yetkisi kazanır ve ikincilik ünvanını alır. II. Joseph, ülkenin çıkarlarına zarar veren papazlara karşı oldukça sert davranır. Papazları birtakım riyakâr davranışlarından dolayı cezalandırarak, ruhban sınıfının faaliyetlerini kısıtlar. Bu durumdan rahatsızlık duyan papa kendisini ziyaret ederek kilisenin faaliyetlerini kısıtlamaması için kendisinden ricacı olur. Fakat imparator papanın bu isteklerini dikkate almayıp ıslahatlarına devam eder. II. Joseph, yeni fikirlere gayet açık bir imparator olduğundan onun zamanında eğitime ve kültürel faaliyetlere önem verilir. Bu imparator döneminde Fransız İhtilali yaşanır. İhtilalden sonra bir sene daha hüküm süren Joseph, 1790 senesinde vefat eder. Yerine ise ikincilik ünvanıyla kardeşi Leopold geçer.

II. Leopold gayet akıllı ve zeki bir imparatorudur. Fransız İhtilali'nden sonraki dönem imparatorlar için oldukça güç bir dönemdir. Leopold de tam bu dönemde, ihtilalden sonra ortaya çıkan taze fikirlerin yayıldığı dönemde Almanya'yı yönetir. 1790'dan 1792'ye kadar yaklaşık üç yıl imparatorluğu yöneten Leopold oldukça akıllı davranarak dönemin yıkıcı fikirleriyle baş eder. Fransız İhtilali'nden sonra ortaya çıkan milliyetçilik akımının etkisiyle imparatorluk bünyesindeki pek çok millet, isyan eder. Her millet imparatorluktan ayrılarak kendi milli devletini kurabilmek için faaliyet gösterir. İmparator halkın bu isteğine silahla değil politik ve demokratik hamlelerle mukabele eder. Böylelikle nümayişleri şiddetle değil de barışçıl yollardan halleder. Halka o zamana kadar sahip olmadıkları bazı demokratik haklar vererek ihtilalin tesirini yok eder.

II. Leopold'den sonra yerine oğlu II. Franz geçer. II. Franz'ın imparator olduğu yıllar Fransa'nın Avrupa'yı işgal ettiği döneme rastlar. II. Franz, Fransa ile girdiği bütün savaşlarda mağlûp olur ve pek çok yeri Fransa'ya teslim etmek zorunda kalır. Kısaca Ren Nehri'nin batısındaki imparatorluğa ait bütün topraklar, Fransa tarafından işgal

edilir. Fransa, Avrupa’da pek çok yeri işgal ettiği bu dönemde Almanya topraklarını da işgal eder. Almanya toprakları elinden çıkan II. Franz, bu durum üzerine “Almanya imparatoru” ünvanını kullanmayı bırakır. İmparatorun elinde sadece Avusturya toprağı kaldığı için kendisini “Avusturya imparatoru” olarak kabul eder. Bundan dolayı da Almanya İmparatoru II. Franz ünvanını bırakarak Avusturya İmparatoru Franz ünvanını kullanır. Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu’nun elinden İtalya çıktıktan sonra Almanya İmparatorluğu olarak anılan bu devlet Almanya topraklarını da Napoleon’a bıraktıktan sonra tamamen yıkılmış olur. Almanya’yı yöneten son hanedan ise Avusturya İmparatorluğu ile yetinir.

II. Franz’ın Roma Cermen İmparatorluğu’ndan istifa etmesinden sonra Alman prensleri bir araya gelerek yeni bir heyet oluştururlar. Napoleon’dan korkan prensler imparator seçmeye cesaret edemeyerek Ren Heyeti’ni kurarlar ve bu heyetin himayesini de Napoleon’a verirler. Avusturya ve Prusya hariç diğer dükalıklar ve krallıklar bu heyete dâhil olur. Bu heyet imparatorluğun bütün kanunlarını geçersiz sayarak yeni bir kanunuesasi çıkarır. Bu heyetin kurduğu meclise başkanlık eden kişi aynı zamanda heyetin yöneticisi kabul edilir.

Napoleon, Almanya’yı işgal ettikten sonra Almanya imparatorluğu yıkılır. Başlarında artık bir imparator olmayan Alman prensleri hem bir güç oluşturmak hem de Napoleon’a yaranmak için Ren Topluluğu’nu oluştururlar. Bu prensler Napoleon’dan korktukları için topluluğun onursal başkanlığını da ona verirler. Bu topluluk, 1815’ten sonra Fransızlar, Almanya’yı terk edince Cermanya Heyeti’ne dönüşür.

1815 yılına gelindiğinde Avrupa’yı ve Almanya’yı istilâ eden Napoleon’un hükmüne son verilir. Mağlûp olan Napoleon Avrupa’dan sürgün edilir. Bu işgal sırasında kurulan Ren Heyeti’nin adı Cermanya Heyeti olarak değiştirilir. Bu heyet Avusturya İmparatorluğu’na bağlanır. Napoleon’dan sonra araziler eski prenslere teslim edilir ve Almanya’ya bir düzen verilir. 1866 yılına kadar Almanya’yı bu heyet yönetir. Bu süre zarfında çok ciddi hâdiseler yaşanmaz. Gücünü gün geçtikçe artıran Prusya, Avusturya’nın zayıflığından istifade ederek onun Almanya’daki topraklarına göz diker. Prusya’nın bu tavrı neticesinde Avusturya ile Prusya arasında 1866 yılında Sadowa Savaşı yaşanır. Bu savaşta İtalya, Prusya ile birlikte hareket eder. Prusya’nın modern silahlarına karşı koyamayan Avusturya savaşta yenilir. Bu yenilgi neticesinde Almanya

toprakları Prusya'nın eline geçer ve böylelikle Cermanya Heyeti'nin varlığı da sona ermiş olur.

Sadowa Savaşıyla dağılan Cermanya Heyeti'nden sonra Almanya'da, Kuzey İttifakı ve Güney İttifakı olmak üzere iki oluşum meydana gelir. Prusya bu oluşumlar üzerindeki etkisini zamanla yavaş yavaş arttırır. Bir süre sonra bu iki oluşumu da himayesine almak isteyen Prusya, İspanya meselesinden dolayı Fransa ile tekrar savaşa tutuşur. Savaş başladığında herkes yeni türedi devlet Prusya'nın savaşı kaybedeceğini düşünürken savaşın başlamasıyla Kuzey İttifakı'nın da Prusya'nın yanında savaşa girmesi beklentilerin aksi bir durum ortaya çıkarır. Bu beklenmedik durum herkesi şaşırtır ve Fransa mağlûp olur. Bu savaştan sonra Kuzey İttifakı'na mensup Alman hükûmetleri Prusya'ya bağlanır. Kuzey Almanya'da bulunan hükûmetlerin Prusya'ya bağlanmasından sonra sıra güneydeki hükûmetlere gelir. Güney İttifakı'na mensup hükûmetlerden Bavyera ve Württemberg bir süre buna yanaşmasa da bir zaman sonra müzakereler olumlu netice verir. Bu hükûmetlerin de Prusya'ya bağlanmasıyla Almanya İmparatorluğu yeniden kurulur. Bu imparatorluğu yönetme yetkisi ise Prusya Kralı Wilhelm'e ve onun hanedanına verilir.

1.2.1.2. Alman Hükûmetlerinin Tarihi

Bu bölümde çalışmamıza konu olan eserlerden ikinci cildin tarihî yönden incelemesi yapılacaktır. Almanya cildini Alman tarihi açısından bütüncül bir yaklaşımla ele aldık. Bu çalışmamızın ikinci cildi olan Alman hükûmetlerini ise bu bölümde tek tek ele alacağız. Burada imparatorluk değil; imparatorluğu oluşturan hükûmetler ve bu hükûmetlerin Almanya tarihi içindeki yeri anlatılacaktır.

1.2.1.2.1. Prusya

Prusya, esasında Vistül Nehri'nin iki yakasında bulunan verimli araziye verilen isimdir. Königsberg şehri eski zamanlarda bu bölgenin merkezidir. Prusya ismi eski Almanya'nın Rusya sınırında bulunan bir bölgenin adıdır. Prusya 19. yüzyıldaki topraklarına 15. yüzyıldan itibaren yayılmaya başlar. Eski dönemlerde bu bölgede Gotan, İsyen ve Vandal kavimleri yaşar. Got halkı kendi devletini kurduğunda bu bölge, Got devletinin sınırları içerisinde kalır. Bu ülkenin ismi eski bir Slav kavmi olan Borisi'nin telâffuzundaki değişimle ortaya çıkar.

Prusya bölgesi, Avrupa'da Hristiyanlığı çok geç kabul eden bir bölgedir. Mozavya Dükası Conrad, Prusya'yı Hristiyanlaştırmak için bu bölgeye seferler düzenler ancak başarılı olamaz. Bu olaydan sonra misyoner şövalye teşkilatları bu bölgeyi Hristiyanlaştırmak için mücadeleye girer. Öncelikle Kılıç Kardeşler Şövalyeleri, Prusya üzerine yürür ancak tek başlarına başarılı olamayınca Teutonique Şövalyelerinden yardım isterler. Kılıç Kardeşler ile Teutonique Şövalyeleri elli yıl kadar savaştıktan sonra Prusya bölgesini kontrolleri altına alırlar. Bölgeyi Hristiyanlaştıran Teutonique Şövalyeleri, Haçlı Seferlerine gider. Kudüs'ten dönen Teutonique Şövalyeleri bu bölgeye yerleşerek Marienburg şehrini kendilerine merkez yaparlar. Bu şövalyelerin reisi Grand Master ünvanını alarak âdeta bir kral gibi Prusya bölgesini idare eder. Bu şekilde Prusya âdeta Teutonique Şövalyeleri malikânesine döner.

Hristiyanlığa hizmet eden bu cemiyete başlangıçta halk saygı duyar ve cemiyetin isteklerini yerine getirir. Zamanla şövalyelerde bozulmalar ve dünyevi nimetlere düşkünlükler baş gösterir. Bunun üzerine halkın şövalyelere bakışı değişir. Şövalyeler, Prusya sınırlarını genişletmek için girdikleri savaşlarda mağlûp oldukça halka ağır vergiler yüklerler. Zamanla bu vergilerden usanan halk 1454 yılında Grand Master Louis d'Erlichshausen aleyhine isyan eder. İsyanı bütün Prusya halkı dâhil olunca Teutonique Şövalyeleri bu toprakları terk etmek zorunda kalır.

Bir süre sonra şövalyeler toparlanıp Prusya halkına tekrar musallat olunca halk, bunlara tek başlarına güç yetiremeyeceğini anlar ve Lehistan ile iş birliği yapar. Yedi yıl kadar devam eden Şövalye-Lehistan savaşlarından sonra 1466 yılında Thorn Antlaşması imzalanır. Bu antlaşma gereğince Prusya ikiye ayrılarak Prusya'nın doğusu Lehistan'a verilirken batı kısmı Teutonique Şövalyeleri'nde kalır. Bu antlaşmadan sonra Şövalyeler, 1525 yılına kadar kılıç kuşanarak sokaklarda dolaşsalar da artık bu şövalyeleri kimse önemsemez. 1525 yılına gelindiğinde Grand Master Albert de Brandenburg'un Protestanlığı kabul etmesiyle şövalyeler, papalığın ve diğer Katoliklerin tepkisini çeker. Bu olaydan sonra Prusya'yı terk etmek zorunda kalan şövalyeler Frankuni eyaletinde bulunan Mariendal kasabasına göç ederler. Bu şövalyeler Napoleon zamanına kadar varlığını devam ettirir. Hangi krala asker lazım olsa para karşılığı onun için savaşa katılırlar. Napoleon, bu bölgeyi işgal edince şövalyelik geleneğini de şövalye tarikatlarını da ortadan kaldırır.

Grand Master Albert the Brandenburg, Grand Masterlığı zamanında bu ünvanı bırakarak Prusya'yı müstakil bir dükalık hâline getirir. Albert the Brandenburg, kendi soyundan olan prensleri bir araya toplayarak Prusya Dükalığını oluşturur. Prusya'nın ilk prensi de ismi geçen Albert the Brandenburg'dur. Albert'ten sonra bu hanedana mensup prensler bir araya gelerek bir krallık kurmaya karar verir. Bu prensler, Frederick'i kendilerine kral seçer. Prusya topraklarını genişleten Frederick çevreden bazı yerleri ve elektörlük hakkını satın alır.

Frederick zamanında Prusya bölgesinde karışıklıklar baş gösterir. Lehistan ile İsveç arasında Prusya için savaşlar yaşanır. 1656'da imzalanan Labiau Antlaşmasıyla 1657'de imzalanan Wehlau-Bromberg Antlaşmaları, Prusya Dükalığı'nı Lehistan'a bağımlı olmaktan çıkarır. Nihayet Prusya bağımsız bir hükûmet şeklini alır. Frederick William Prusya'nın krallığa giden yolda en önemli adımını atmış başarılı bir dükadır. Frederick William, 1688 yılında ölünce yerine III. Frederick geçer. Bu zat gayet akıllı bir düka olup yerinde ve zamanında hamleler yapar. 1702 senesinde Almanya İmparatoru Leopold, Osmanlı Devleti ile muharebe ederken ordusu ile ona yardım eder. İmparator Leopold de bu yardıma karşılık Prusya'ya krallık ünvanı verir. Böylece 1702 senesinden itibaren Prusya, bir krallık halini alır.

Krallık halini alan Prusya, bu tarihten sonra devamlı olarak güçlenir. Askeri gücünü ve silah teknolojisini oldukça üst seviyeye çıkararak 18. yy'dan itibaren Avrupa'da boy gösterir. 1740 yılında Prusya Kralı olan II. Frederick -ki sonradan "Büyük" ünvanını alacaktır- Prusya'ya bir hayli hizmet eder. Büyük Frederick, 1742 yılında Maria Theresa'nın güçsüzlüğünden istifade ederek Almanya'dan Silezya'yı alır.

Prusya'nın bu derece büyüyerek güçlenmesi Avrupa devletlerinde hasede yol açar. Avusturya Hanedanı, elinden çıkan Silezya topraklarını geri alabilmek için Fransa, Rusya, İsveç ve Saksonya ile ittifak yaparak Prusya'ya saldırır. Bu esnada Prusya da kendisine müttefik arar ancak sadece İngiltere, bu çağrıya cevap verir. Bu savaşlar yedi yıl sürdüğü için tarihe Yedi Yıl Savaşları olarak geçer. Prusya, girdiği büyük küçük on altı savaşta yenilgiler yaşasa da çok az toprak kaybeder. Büyük Frederick, asla geri çekilmeyi düşünmeyen gözü kara bir kraldır. Askerlerine ve generallerine babacan bir tavır takınarak onlara nasihat verir. Generallerine karşı hoşgörülü olan kral savaşlardan en az zararlı çıkmayı bilir. 1756 yılında başlayan bu savaşlarda kralın halkına ve askerlerine karşı yaklaşımı onları krala daha çok bağlar. Bazı mağlûbiyetlere rağmen

Prusya ordusu disiplinden asla taviz vermez. 1763 yılına gelindiğinde Prusya, düşmanlarını bir bir yenerek Silezya topraklarını tekrar ele geçirir. Bu yılda yapılan Hubertsburg Antlaşması ile savaş sona erer. Sonradan Lehistan toprakları taksim edilirken bu arazinin bir kısmını alır. Prusya'yı döneminin güçlü devletleri konumuna getiren Büyük Frederick 1786 yılında vefat eder.

Büyük Frederick'in vefatından sonra Prusya krallığına yeğeni II. Frederick William geçer. Frederick William, memleketi idareden çok kendini düşünür. Zamanla çevresini yalaka ve dalkavuklar sarmaya başlar. Kral, bu adamların etkisinde kalarak devlet yönetimindeki vatanseverleri görevinden uzaklaştırarak bunları makam ve mevki sahibi yapar. Selefî zamanından kalan komutan ve yöneticileri kendisine küstürerek onları yönetimden bir bir uzaklaştırır. Yeni kral, selefinin yöntemine uymayan bir şekilde 1797 yılına kadar Prusya'yı yönetir. Bu yılda vefat ederek yerine III. Frederick William geçer. Yirmi yedi yaşındaki bu genç kral gayet akıllı bir adam çıkarak Prusya için gelecek vaat eder.

III. Frederick William Napoleon'a karşı ittifak oluşturan Avrupa devletlerine katılmayarak tarafsızlığı seçer. Fransa ordusu o dönemde o kadar güçlüdür ki Frederick bu ordu karşısında hiçbir gücün duramayacağına inanır. Napoleon, Avrupa'yı kasıp kavururken Prusya bu durumdan hiç etkilenmez. Ancak zamanla Fransa'ya karşı ittifak oluşturan Avrupa devletleri Prusya'ya baskı uygulayarak ve Prusya'yı ittifaka dâhil etmeye çalışır. Hatta iş o kadar uç noktalara varır ki bu ülkeler Prusya Kralı III. Frederick William'ı açık açık tehdit ederler. Baskılara daha fazla dayanamayan Prusya bir zaman sonra ittifaka katılır. Frederick'in korktuğu başına gelir. Jena Savaşı'nı kazanan Napoleon, Prusya üzerine yürüyerek Berlin de dâhil Prusya'nın büyük bir kısmını işgal eder. Frederick William, Berlin'i terk etmek zorunda kalır. 1806'dan 1814 Waterloo Savaşı'na kadar diğer Avrupa ülkeleri gibi Prusya da rahat yüzü görmez. Nihayetinde Napoleon yenilip de işgal ettiği yerlerden çekilince Prusya rahat bir nefes alır. Bu olaydan sonra Prusya tarafsızlığa bürünür. Kavga ve gürültüden uzak durarak yaralarını sarar. III. Frederick William 1840 yılında vefat edince yerine IV. Frederick William geçer. Bu kral gayet zayıf bir yönetici olduğundan halkı isyan ettirir. Halk kralın bazı uygulamalarından rahatsız olduğu için pek çok defa isyan çıkar. Kral bu isyanları silahla bastırmaya çalışınca pek çok adam ölür. Kral kendisini istemeyen halkı teskin etmek için bir kanunvesasi hazırlar. Böylece isyanlar sona erer. Bir müddet sonra bu

kanunuesasi ile halka verdiği haklardan bir kısmını geri almaya kalkınca halk tekrar isyan ederek kralı tahttan indirir. Yerine kardeşi V. Frederick William'ı geçirirler.

V. Frederick William, Almanya İmparatorluğu'nu yeniden tesis eden kraldır. Alman hükûmetlerini kendisine bağlayarak büyük Almanya İmparatorluğu'nu yeniden tesis eder. V. Frederick William bu kitabın yazıldığı dönemde Almanya kralı olarak görevini sürdürür.

1.2.1.2.2. Oldenburg Büyük Dükalığı

Oldenburg Dükalığı'nın önemi Almanya'ya ve diğer krallıklara, krallar ve imparatorlar yetiştirmiş olmasıdır. Almanya'nın kuzeyinde bulunan bu dükalık Saksonya topraklarından kabul edilir. Frisoni ve Sakson kavmi bu dükalığın esas halkını oluşturur. Milâdın on ikinci asrına kadar pek varlık gösteremeyen Oldenburg, 1155'den sonra tarih sahnesindeki yerini alır. Bu yılda Saksonya dükası, Widukind isimli cengâverin neslinden Christian'ı bölgeye kont olarak görevlendirir. Bu adam kendisine verilen Oldenburg'u bir kontluk haline getirir.

Oldenburg'u uzun bir süre Christian'nın torunları yönetir. 1435 yılında Bahtiyar Dietrich isimli Oldenburg kontu, Delmenhorst Kontluğu'nu topraklarına katarak Oldenburg arazisini genişletir. Bu zatın çocuklarından biri Danimarka kralı olur. Diğer oğlu ise hanedana kont olarak hizmet eder. 1773 yılına gelindiğinde Almanya İmparatoru II. Joseph bu hanedana, dükalık ünvanı verir. Yine bu hanedandan Paul, Rusya'ya imparator olur. Rus imparatoru Paul 1823'de düzenlenen Viyana Kongresi'nde Oldenburg'a grandükalık ünvanı verilmesini sağlar. Bu şekilde grandükalık hâline gelen Oldenburg, Napoleon zamanında Weser Mansıbu adıyla Fransa'ya bağlı bir eyalet haline gelir.

Napoleon'un sükûtundan sonra büyük dükalık hâline geri dönen Oldenburg, 1848 ve 1852 yıllarında olmak üzere iki büyük halk ayaklanması geçirir. Bu ayaklanmaları sona erdirmek için bir kanunuesasi hazırlanır. Daha sonra Almanya İmparatorluğu kurulurken Oldenburg, Almanya'nın bir vilâyeti olarak imparatorluğa dâhil olur.

1.2.1.2.3. Braunschweig Dükalığı

Braunschweig, esasen Saksonya Dükalığı'na bağlı bir vilâyettir. Saksonya Dükası Otto, bu bölgeyi yeğeni Bruno'ya verir. Bruno bu topraklar kendisine verildikten sonra bayındırlık çalışmaları yapar ve Braunschweig şehrini inşa ettirir. Daha sonra bölgeyi bir dükalık haline getirir. 1090 yılına kadar dükalığı Bruno'nun ailesi yönetir.

Bruno ailesinden sonra dükalık, diğer hanedanların yönetimi altına girer. Nordheim, Supplinburg ve Welf Hanedanlarından sonra Saksonya ve Bavyera Dükası olan Heinrich the Proud'un eline geçer. 1194 yılında dükalık Arslan Heinrich'ye verilir. Heinrich'den sonra Almanya imparatorunun eline geçen bu arazi Otto'ya verilir. 1252 yılında Braunschweig Dükalığı'nı ele geçiren Otto'dan sonra hanedan birkaç şubeye ayrılır.

Braunschweig Dükalıkları 19. yüzyıla kadar varlığını devam ettirir. 1807 yılında bölgeyi işgal eden Napoleon bu dükalığın toprakları üzerinde Westphalia Krallığı'nı kurar. 1814 yılında Napoleon'un Almanya topraklarını terk etmesi üzerine dükalık tekrar eski sahiplerine verilir. 1820 yılında bir kanunuesasi hazırlanarak halka bazı haklar verilir. Bu tarihten sonra dükalığın dâhil olduğu önemli bir hâdise yaşanmaz. Braunschweig, daha sonra kurulan Almanya İmparatorluğu'na katılır.

1.2.1.2.4. Bremen Serbest Şehri

Bremen şehri Almanya'da bulunan üç serbest şehirden biridir. Tarih boyunca hep imtiyazlı bir şehir olagelir. Tarihin bilinen dönemlerinden beri önemli bir ticaret merkezidir. Bu bölge diğerlerinden farklı olarak bir meclis tarafından yönetilir. Halk temsilcilerinden oluşan meclis cumhuri sistemle şehri yönetir. Bremen, Napoleon zamanında Fransa tarafından işgal edilir. Fransa'nın oluşturduğu Weser Eyaleti'ne bağlı bir vilâyet haline getirilir. Napoleon egemenliğinin sona ermesiyle tekrar eski imtiyazına kavuşan şehir sonradan kurulan Almanya İmparatorluğu'na katılır.

1.2.1.2.5. Hamburg Serbest Şehri

Hamburg şehri de Bremen gibi serbest ticaret şehirlerindendir. Bu şehir Charlemagne zamanında kurulur. Daha 12. yüzyılda Hamburg önemli bir ticaret merkezi olarak tarihteki yerini alır. Bu serbest ticaret bölgelerinin en önemli özelliği,

aralarında anlaşarak güvenlikleri için ittifak kurmalarıdır. Bu serbest şehirlerden biri, diğer prens ve dükalardan tehdit hissettiğinde hemen bir araya gelerek birlikte hareket eder. Serbest ticaret şehirlerinden birine saldırı olursa diğer şehirler ona yardıma gelir. Ticari faaliyetlerinden dolayı bu şehirlere ayrı bir değer verilir. Hem Almanya imparatorları hem de diğer krallar bu şehirlere hassasiyet gösterir. Ticari faaliyetlerinden dolayı zenginleşen bu şehirler savunma tedbirlerini de ihmal etmez. Gönüllülük esasına dayalı paralı askerlerle şehir muhafaza edilir. 1810 yılına kadar halk meclisi tarafından yönetilen şehir bu tarihte Fransa tarafından işgal edilir. Napoleon bu şehri Alp Şehirleri'nin merkezi tayin eder. Napoleon'un mağlûbiyetinden sonra şehir yine eski statüsünü kazanır. Sonradan kurulan Almanya İmparatorluğu'na dâhil olur.

1.2.1.2.6. Lübeck Serbest Şehri

Romalıların “Liubikum” ismini verdiği bu şehir de tıpkı Hamburg ve Bremen gibi serbest bir şehirdir. Tıpkı diğer iki şehir gibi Lübeck de Almanya'da ticaretiyle ünlüdür. İlk zamanlar Saksonya'ya bağlı olan bu şehir sonradan müstakil bir duruma gelir. Bu şehir Lübeck Kanunnamesi denilen bir kanunuesasiye göre yönetilir. 1192 yılında Holstein Dükası Adolphus şehri işgal edip yağmalar. On sene sonra Schleswig Dükası Valdemar burayı Holstein'dan alarak Almanya imparatoruna verir. 1226 yılında imparator bu şehre tekrar özerklik statüsü verir. Hamburg ve Lübeck şehri ile bir ittifak oluşturarak ticari faaliyetlere yeniden başlar.

Otuz Yıl Savaşları'nda Danimarka bu şehre göz diker. Şehri alabilmek için her yolu deneyen Danimarka, şehre çok zarar verir. Lübeck, ticari faaliyetleri ve ekonomik gücü sayesinde kısa zamanda yaralarını sarar. Ticari faaliyetlerini ve bayındırlık meselelerini kısa bir zamanda hallederek eski haline döner. Lübeck, diğer serbest şehirler gibi bir meclis tarafından yönetilir. Meclisteki halk temsilcilerinin yetkileri de bir kanunuesasi ile belirlenmiştir. Napoleon zamanına kadar rahat bir şekilde hüküm süren Lübeck, Napoleon döneminde Fransa'nın eline geçer. 1806 yılında şehri alan Napoleon burayı Alp Mansıbı eyaletine bağlı bir kaza haline gertirir. 1814 yılına kadar Fransa'ya bağlı kalan şehir Napoleon'un bozgunuyla serbest kalır. Şehrin yönetimi Napoleon'dan sonra tekrar halk meclisine verilir. Almanya İmparatorluğu kurulurken şehir kendi rızasıyla imparatorluğa dâhil olur.

1.2.1.2.7. Mecklenburg Büyük Dükalıkları

Mecklenburg dükalıkları Mecklenburg-Strelitz ve Mecklenburg-Schwerin'dir. Bu bölgenin en eski sakinleri Heruli kavmi, Vandal kavmi ve sonradan bu bölgeye gelerek Cermenlerle karışan Slavlardır. Mecklenburg Dükaliğı, Almanya'nın en eski dükaliğı kabul edilir. Ta milâdi dördüncü asra kadar bu dükaliğın ismi kaynaklarda yazılıdır. Ayrıyeten tarihçiler de bu dükaliğın Almanya'nın en eski dükalıklarından olduğı hususunda hemfikirdir.

Charlemagne, Almanya'yı himayesi altına aldığı dönemde bu hanedana dokunmaz. 1161 yılında Saksonya Dükası Arslan Heinrich bu bölgeyi alarak kendi adamlarından birine verir. Ancak kısa bir süre sonra Arslan Heinrich imparator tarafından yakalanıp hapsedilince bölge yine eski sahiplerine iade edilir. Bu hanedan 1592 yılında Mecklenburg-Schwerin ve Mecklenburg-Strelitz olmak üzere iki şubeye ayrılır. 1815 yılına gelinceye kadar bu iki şube zaman zaman parçalansalar da tekrar birleşerek varlığını devam ettirir. 1815 yılında düzenlenen Viyana Kongresi bu hanedanlara grandükalık unvanını verir. Bu hanedana mensup prensler "Vandal Prensleri" olarak anılır.

1.2.1.2.8. Lippe Prenslikleri

Almanya'nın çok eski hanedanlarından biri olan Lippe'yi yöneticileri senyör ünvanıyla yönetir. Bu prenslik tarihî süreçte farklı adlar altında devam eder. Bu isimler şunlardır: Schaumburg-Lippe, Lippe-Brake ve Lippe-Detmold.

Saksonya Dükası Arslan Heinrich genişleme politikasıyla etraftaki toprakları aldığı zaman Lippe yönetimi kendisine bağıllık bildirince bu bölgeye dokunmaz. Lippe senyörlerini kendisine bağıl birer vali konumunda koltuklarında bırakır. Roma Cermen imparatoru, Arslan Heinrich'yi yakalayıp hapsedtiğı zaman bu prensliğin yöneticilerine kont ünvanını vererek bölgeyi onlara bağışlar. Lippe Prensliğı çok küçük ve zayıf olduğı için imparatorun himayesinde varlığını sürdüren bir malikânedir. Saldırılara karşı kendisini koruyabilecek gücü olmadığından Lippe prensleri, imparatorun himayesine girerek düşmanlarından kendilerini emin kılarlar. 1720 yılında imparator, bu hanedanın kontluk ünvanını prensliğe yükseltir. Napoleon, Almanya'yı işgal edince tek başına kaza olamayacak kadar küçük olan bu bölgeyi Münster şehriyle birleştirerek bir kaza statüsü verir. Napoleon'dan sonra bölge, eski hanedanına iade edilir. Tarihî

seyri genel hatlarıyla anlatılan prenslik, sonradan Prusya öncülüğünde kurulan Almanya İmparatorluğu'na katılır.

1.2.1.2.9. Waldeck Prensiği

Bu prenslik köklü bir kontluktu ki varlığı çok eski zamanlara kadar uzanır. Küçük bir kontluk olduğundan kendini muhafaza edebilmek için diğer hanedanlarla iş birliği yaparak varlığını sürdürür. Waldeck, çok küçük bir malikâne olduğu için kendisini savunabilecek ne askeri ne de ekonomik gücü bulunur. Etraf ve civarda güçlü bulunduğu prenslerden ya da dükalardan birisi ile uzlaşarak onun himayesinde ayakta kalır.

Bu kontluğa prens ünvanı İmparator Leopold tarafından verilir. Bu hanedanın kontu Georg Friedrich de Waldeck, Osmanlı Devleti Viyana'yı kuşattığı zaman Alman birliklerine başarıyla komuta ederek şehri Osmanlılardan kurtarır. Viyana'nın imdadına yetişen Georg Frederick; Jan Sobieski ve Prens Eugen ile birlikte üstün hizmet gösterir. Şehrin kurtarılmasındaki emeği ve imparatorluk ordularına başarıyla komuta etmesi imparator tarafından mükâfatlandırılır. Bu hizmetinden dolayı imparator, 1782 tarihinde kontluk düzeyindeki bu hanedana prenslik ünvanı verir. Waldeck Hanedanı'nın meşhur isimlerinden bir diğeri Christian August olup bu zat da Almanya Ordusu için hizmet eden generallerdendir. Tarihte olaylardan çok şahıslarla ön plana çıkan bu prenslik, imparatorluk için önemli devlet adamları yetiştirmiş olmasıyla tanınır. Waldeck Hanedanı'na mensup devlet adamları ve generallerin başarılarından ve imparatorluğa hizmetlerinden dolayı bu hanedan imparatorlarca hürmet görür. Almanya İmparatorluğu kurulurken bu bölge Waldeck isminde bir eyalet olarak imparatorluğa dâhil olur.

1.2.1.2.10. Hessen Büyük Dükalığı

Hessen bölgesinde ta Charlemagne zamanından beri birtakım kişiler senyör veya kont ünvanıyla hüküm sürer. Bu senyör ve kontlar ekseriyetle Wetter ve Gison ünvanını kullanır. Hessen, zaman zaman Thüringen Hanedanı'nın himayesine girse de müstakil bir dükalık halini alarak sonradan büyük dükalık anlamına gelen grandükalık ünvanını alır. Napoleon zamanında Ren Hükûmetleri'ne bağlanan bu dükalık 1813 yılında Napoleon aleyhine kurulan ittifaka katılır. Napoleon'dan kurtulan Hessen dükalarından Landgrave Louis 1820 yılında grandük ünvanını alır. Bu zat halkına bir de kanunuesasi vererek yönetimini pekiştirir.

Bu hanedandan yetişen en önemli isim İsveç Kralı Demirbaş Şarl'ın damadı sonradan İsveç'e kral olan Frederick'tir. 1803 yılında bu dükalık elektörlük ünvanını almasına rağmen imparatorluk usulünün bitmiş olması bu ünvanı anlamsız kılar. Prusya merkezli yeni imparatorluğun kurulması nedeniyle elektörlük, bu dükalığın işine yaramaz. Dükalık elektörlük ünvanının verilmesinden sonra halkına bir kanunuesasi ile birtakım haklar verir. Halka bazı haklar verilmiş olmasına rağmen 1866 yılına kadar iç karışıklıklar devam eder. 1866 yılında gerçekleşen Sadowa Savaşı'nı Prusya kazanınca bu bölgeyi Avusturya'dan alır. Bu olayla birlikte Hessen Grandükalığı ortadan kalkmış olur.

1.2.1.2.11. Büyük ve Küçük Reuss Prenslikleri

Reuss Prensliği, milâdın onuncu asrında Ostroda Kontu Albert'in oğlu Heinrich zamanında kurulur. Prenslik ünvanı adı geçen Heinrich'ye Almanya İmparatoru IV. Heinrich tarafından verilir. Bu prensliğin en dikkat çekici yanı göreve gelen bütün prenslerin Heinrich ismini almasıdır. Kitabın yazıldığı dönemde bu prensliğin başında 59. Heinrich bulunur. Reuss, Almanya tarihine etki edecek çok büyük bir olay yaşamaz. Kendi hâlinde bulunan bu prenslik, bazı şubelere ayrılmakla birlikte bunların ikisi dışındakiler zamanla yok olur gider. Yalnızca Büyük ve Küçük Reuss Prensliği olmak üzere iki Reuss Prensliği ayakta kalır.

1.2.1.2.12. Anhalt Prensliği

Bu prenslik Almanya'nın eski hanedanlarından. Bu hanedanın malikânesi olan arazi ilk zamanlar Saksonya Hanedanı'nın mülküdür. Anhalt arazisinin kontu, Saksonya dükalarına bağlı bulunur. 13.yüzyılda Saksonya Hanedanı'nın toprak kayıpları yaşadığı dönemde Anhalt de Saksonya'dan ayrılarak müstakil bir dükalık hâlini alır.

Anhalt Dükalığı zamanla dört şubeye ayrılır ki bu şubeler: Bernburg, Köthen, Zerbst ve Dessau Dükalıklarıdır. Bu dükalıkların üçü vârissiz kaldığı için tekrar birleşir. Anhalt-Dessau Prensliği diğerlerini de bünyesine alarak varlığını sürdürür. Bu prenslik doğrudan doğruya imparatorluğa bağlı olduğu için prensliğin müstakil bir tarihi yoktur. İmparatorluğun yaşadığı hâdiselerden bu prenslik de payını alır.

Bu hanedanın tanınmasında en önemli etken bu hanedandan yetişen ve imparatorluğa hizmet eden devlet adamlarıdır. Bu devlet adamları dünya tarihine adı geçen kişilerdir. Bunlardan ilki Rusya İmparatoriçesi II. Catherine'dir. Rusya'yı tesis eden kişi olarak bilinir. Bu isimlerden ikincisi Prens Leopold'dür. 18. yüzyılda Prusya ordularına komuta eden ünlü bir generaldir. Bu prens kırk yıl boyunca feldmareşal olarak Prusya ordularına komuta eder. Yetiştirdiği bu önemli isimlerden dolayı Anhalt Prenslığı her zaman imparatorlardan ve diğer hanedanlardan saygı ve hürmet görür.

1.2.1.2.13. Saksonya Krallığı ve Dükallıkları

Saksonlar Kuzey Almanya'da yaşayan çok eski bir kavimdir. Bu kavim, yaşadığı bölgeye de kendi adını verir. Saksonlar kara ve deniz haydutluğunda oldukça ünlüdür. Milâdın ilk asırlarına gidildiğinde Gaul ve Britanya topraklarında haydut olarak karşımıza çıkarlar. Hatta bu adamlardan Britanya'ya giden göçmenler orada İngiltere'yi kurar. Milâdın ilk asırlarında vahşi bir yaşam süren bu kavim geniş topraklara sahip olur. Charlemagne, kurmuş olduğu Garp İmparatorluğu'nun sınırlarını bu bölgeye doğru genişletince Saksonları, Hristiyanlaştırmak ister. Saksonlar, Oder denilen mitolojik tanrıya inandıkları için Hristiyanlığı kabul etmek istemezler. Bu nedenle Fransızlarla aralarında savaşlar vukû bulur.

Charlemagne, 795 yılında Saksonya'ya düzenlediği dokuzuncu seferden sonra Saksonlara Hristiyanlığı zorla kabul ettirir. Charlemagne, aynı yıl "Sakson Kanunu" adı verilen bir kanun çıkarır. Bu bölgenin yönetim esaslarını belirleyen kanun, 843 yılında ilk Sakson Dükallığı kurulana kadar geçerli olur. Saksonya Dükallığı kurulduktan sonra bu kanun geçerliğini yitirir.

Saksonya Dükallığı'nın kuruluşu Charlemagne'dan sonra olur. Charlemagne ölmeden evvel topraklarını oğulları arasında taksim eder. Saksonya topraklarının da bulunduğu Almanya, Louis isimli oğluna düşer. Sonradan bu zat kendisine Almanya toprakları verildiği için "Cermanicus" lâkabıyla anılır.

Almanya topraklarına sahip olan Louis de Germanicus, sınırlarını genişletince bazı bölgeleri kendisine hizmet eden komutanlara verir. Louis de Germanicus, Saksonya topraklarını Almanya'nın en meşhur askerlerinden Wittekind'in yeğeni Liudolf'e verir. 843 yılında yaşanan bu hâdiseyle Saksonya Dükallığı kurulmuş olur. Bu suretle ortaya çıkan Birinci Saksonya Dükallığı zamanla güçlenerek topraklarını

genişletir. Güçlenen Saksonya Hanedanı çevresindeki hükûmetleri sindirir. Saksonya'nın gün geçtikçe güçlenmesi Almanya imparatorunu endişelendirir. Karşısında güçlü bir prens istemeyen imparator Frederick, 1180'de Saksonya Dükası Arslan Heinrich'yi yakalayıp hapse atar. Arslan Heinrich'nin mülkünü de diğer dükalara dağıtarak Sakson Hanedanı'nı zayıflatır. Sakson toprakları o kadar geniştir ki imparatorun Saksonlardan aldığı araziye bakıldığında Saksonların ne kadar büyük bir dükalık olduğu görülür. İmparator Frederick'in, Saksonlardan aldığı arazi üzerinde Magdeburg Despotluğu, Menden, Verden, Paderborn, Münster, Hildesheim, Halberstadt, Merseburg Hanedanları, Hamburg Serbest Şehri, Meissen, Thüringen-Mecklenburg, Pomerani, Westphalia, Schönefeld, Bremen ve Lübeck şehir hükûmetleri kurulur. Saksonya Dükalığı'nın elinden bu kadar toprak alındıktan sonra yine koca bir İkinci Saksonya Dükalığı ortaya çıkar.

İkinci Saksonya Dükalığı, Arslan Heinrich'nin yakalanıp mülkü taksim edildikten sonra elde kalan topraklar üzerinde kurulur. Zaten var olan bir hanedanın elinde kalan arazide tekrar teşkilatlanmasıyla ortaya çıkar. Bu dükalık pek istikrar gösteremeyip kendi içerisinde bölünerek güç kaybeder. Elektörlük hakkı elinde bulunan İkinci Saksonya Dükalığı 1422 yılında bu ünvanını kaybedince ömrünü tamamlamış olur.

1422 senesinden sonra Wittekind soyundan gelen Cengâver Frederick isimli Saksonya valisi dükalığı yeniden tesis eder. Cengâver Frederick, İmparator Sigismund'dan elektörlük hakkını tekrar kazanır. Bu şekilde Üçüncü Saksonya Dükalığı kurulur. Bu dükalık bir müddet devam ettikten sonra Saksonya Krallığı kurulur. Bu arada bir birkaç Sakson Dükalığı daha kurulup yıkılır. Ancak bu dükalıklar çok önemli olmayıp yukarıda anlatılan dükalıkların şubeleridir.

Yukarıda ayrıntısı verilen Üçüncü Saksonya Dükalığı, öncekiler gibi kısa süreli olmaz. Uzunca bir süre varlığını devam ettirir. Almanya İmparatorluğu'nun yerini Avusturya İmparatorluğu'na bıraktığı 18. ve 19. yüzyıllarda Saksonlar tekrar güçlenir. Avusturya ile Prusya'nın Almanya üzerindeki iktidar mücadelesinden fırsat bulan Saksonlar sınırlarını tekrar genişletirler. Bu hâdiseler yaşanarak zaman ilerler ve Napoleon'un Avrupa'yı işgali başlar. Bu esnada Saksonlar tarafsızlığı tercih eder. Fransızlara karşı kurulan ittifaklar içinde yer almadıkları gibi Jena Savaşı ile Fransızlar üstünlüğünü kabul ettirince Saksonya Dükası, Napoleon'a hizmette kusur etmez. Bu

tutumundan dolayı Napoleon 1807 yılında Saksonya dükasına krallık ünvanı verir. Bu şekilde Saksonya Dükaliği, 1807 yılında krallığa dönüşür. Bu şekilde üçüncülük ünvanıyla Saksonya Dükası bulunan Frederick Augustus, Saksonya Kralı I. Frederick ünvanını alır. Krallık suretine dönen Saksonya’da bir kanunuesasi hazırlanarak ona riayet edilir. Bu kanunuesasi yeterli bulunmadığı için 1832 ve 1848 yıllarında ayaklanan halka birtakım haklar daha verilir. Daha sonra Saksonya Krallığı, kendisini feshederek yeni kurulan Almanya İmparatorluğu’na katılır.

1.2.1.2.14. Schwarzburg Prenslikleri

Schwarzburg Hanedanı, 10. yüzyılda ortaya çıkan hükûmetlerdendir. Almanya tarihi açısından çok önemli bir hanedandır. Eserde bu prensliğin kuruluşu hakkında tafsilata yer verilmez. Ahmet Midhat, bu hanedana ilk olarak 1349 yılında Roma Cermen İmparatorluğu için yaşanan tartışmada yer verir. Bazı senyörler ve dükalar Almanya İmparatoru IV. Charles’ın yerine bu hanedanın prensi olan Günther’i imparator seçerler. Papa ile iş birliği yaparak tahta geçen Charles adeta kiliseye mahkûm olur. Kilisenin her isteğini yerine getiren Charles, 1356 yılında kilisenin dayattığı Bulle d’or isimli fermanı kabul eder. Bu ferman dünyevi pek çok meselede söz söyleme ve karar verme yetkisini papaya ve din adamlarına verir. Charles’ın bu fermanı kabul etmesi tepkilere yol açar. Alman prensleri ve senyörleri, IV. Charles’a tepki göstererek tahttan indirip yerine bu hanedandan Günther’i geçirmek isterler.

Günther, imparatorluk için girdiği mücadelede emeline ulaşamaz. Ancak bu sayede saygınlığını arttırarak topraklarını genişletir. Günther’den sonra da saygınlığını koruyan bu hanedan 1552 yılında iki şubeye ayrılır. Bunlardan birincisi Schwarzburg-Rudolstadt diğeri Schwarzburg-Sondershausen’dir. Bu hanedana 18. yüzyılın başında prenslik ünvanı verilir. Bu iki hanedanın müstakil birer tarihi bulunmaz. Saksonya Hanedanı’na olan yakınlıklarından dolayı yaşadıkları hâdiseler Saksonlarla aynıdır.

1.2.1.2.15. Baden Büyük Dükaliği

Almanya’nın güneyinde bulunan bu dükalık oldukça büyüktür. Baden Dükaliği Almanya için oldukça önemli bir yere sahiptir. Dükalık, 11. yüzyıldan beri varlığını sürdürür. 1074 yılında Almanya tarihinde yerini alan bu dükalık 1190 yılında iki şubeye ayrılır. Baden, bir serhad hanedanı olduğu için dükaya “Margrave” ünvanı verilir.

1803 yılında Baden Grandükası Charles William elektörlük hakkı kazanır. Bu ünvan sayesinde dükalık Avusturya imparatorunun seçilmesinde söz söyleme hakkı edinir. Ancak çok kısa bir süre sonra Fransız orduları yönünü Almanya'ya çevirince Charles William, Napoleon ile ittifak yapar. Napoleon'a hizmeti karşılığında kendisine grandükalık ünvanı ve Ren Heyeti'ne katılma hakkı verilir.

1811 yılında Charles William ölünce yerine torunu Charles Ludwig Frederich geçer. Bu zatın dükaliğe geçmesinden kısa bir süre sonra Napoleon, Leipzig Savaşı'nda hasımlarına yenilir. Fransa'ya öldürücü darbeyi vurmak isteyen müttefik devletler Baden Grandükalığı'nı da bu ittifaka davet eder. Baden Grandükası Charles Ludwig Frederich, Fransa'nın mağlûp olacağını tahmin ettiği için bu teklifi kabul eder. Fransa'ya öldürücü darbeyi vurmak için hazırlanan büyük orduya Baden de katılır. Charle Ludwig'in tahmini doğru çıkar ve Napoleon yenilir. Napoleon, Almanya'yı terk ettikten sonra rahat bir nefes alan Baden eski haline kavuşur. Kuzeydeki hükûmetlerin Kuzey İttifakı'nı kurmasından sonra güneydeki hükûmetler de Güney İttifakı'nı kurar. Baden de kurulan bu Güney İttifakı'na dâhil olur. Daha sonra ise Prusya öncülüğünde kurulan Almanya İmparatorluğu'na dâhil olur.

1.2.1.2.16. *Württemberg Krallığı*

Württemberg ismi esasında Konstanz denilen yerde inşa olunan bir şatonun adıdır. Bu şatoya sahip olan hanedan Württemberg Hanedanı olarak isimlendirilir. Bu hanedanın ilk yöneticisi Ulrich'dir ki bu prensin 1250'li yıllarda öldüğü rivayet edilir. Hanedanın ilk yöneticisi olan Ulrich zamanında Württemberg arazisi oldukça azdır. Bu arazi sadece şato ve şatonun çevresinden ibarettir. Ulrich'ten sonra başa geçen oğlu Eberhard 1265'ten 1325'e kadar hanedanı yönetir. Bu zat, gözünü çevresindeki zayıf duka ve prenslerin arazisine dikerek topraklarını epeyce genişletir. Başarılı oldukça kendine güveni artan Eberhard, zamanla Almanya imparatoruna da kafa tutar. İmparator Rudolph, kendisine itaat etmeyen bu prens üzerine yürür. Bu suretle imparator ile aralarında birkaç kez savaş yaşanır. Ancak bu savaşlardan her iki taraf da bir netice alamaz. Rudolph'ten sonraki imparatorlara da kafa tuttuğu için kendisine “Meşhur Eberhard” denir. Eberhard'dan sonra II. Ulrich, ondan sonra da onun çocukları hanedanı yönetir. Württemberg, zamanla çok büyük bir dükalık halini alır.

Genişleyen ve büyüyen dükalık 1344 yılında iki şubeye ayrılır. Ayrılmış olan bu şubeler 1495 yılında yeniden birleştirilir. Bu hâdiseden sonra Württemberg bir daha bölünmez. V. Eberhard zamanında kontluk ünvanına sahip olan bu hanedan dükaliğe yükseltilir. Daha sonra başa geçen Ulrich, çok zeki ve kabiliyetli bir prensir. Almanya İmparatoru Maximillian, ondaki bu kabiliyeti fark eder ve kızı ile evlendirir. Bu sayede hanedanın kıymeti ve saygınlığı daha da artar. Hatta imparator birkaç defa damadını ordularının başına komutan tayin eder.

Ulrich, bir aralık bir delikanlıyı öldürtür. Bu delikanlının akrabalarından Hutten isimli bir şair bu olay üzerine bir katliamname yazarak onu sokaklarda okur. Bu şair, Württemberg halkını dükaya karşı ayaklandırır. Sebepsiz yere adam öldürmekle suçlanan duka hükûmetten uzaklaştırılır. On beş yıl kadar ortalıktan kaybolan Ulrich sonradan tekrar hanedanın başına geçer. İmparator bu duruma itiraz eder ancak savaşı kaybedince elinden bir şey gelmez. Hanedanın başına tekrar geçen Ulrich halka pek çok özgürlük verir. Hatta halkı yönetimine ortak eder. Halk temsilcileriyle 1806 yılına kadar geçerli olan bir anlaşma imzalar.

Ulrich'ten sonra Württemberg'i yönetenler siyasi meselelere ve kavgalara pek karışmaz. Zaman zaman imparatorun himayesi altında savaflara katılsa da bunlar çok ciddi hâdiseler olmayıp doğrudan Württemberg'i ilgilendiren meseleler değildir. Bu şekilde varlığını sürdüren Württemberg'e zamanla elektörlük ünvanı da verilir. Dük âyan sınıfının yönetimi elinde bulundurmasından rahatsızlık duyar. Napoleon'un yayılmacı hareketini fırsat bilen dük onunla ittifak yapar. Napoleon'a olan hizmetleri karşılığında krallık ünvanı alır. Böylece dükalık olan Württemberg, bir krallığa dönüşür. Kral olan dük, âyan sınıfının yetkilerini elinden alır. Halk bu durumdan rahatsız olsa da arkasında Napoleon gibi bir müstebit olduğundan krala ses çıkaramaz. Bu sayede Frederick krallığı istediği gibi yönetmeye başlar.

Frederick, 1809 yılında Fransa-Avusturya, 1812 yılındaki Fransa-Rusya savaflarında Fransa'nın yanında yer alır. Bu tavrıyla oldukça fazla düşman edindiğini hisseden Frederick zamanla Fransa'dan uzaklaşır. Avusturya ile arasını düzeltmek ister fakat Avusturya, Frederick'e çok kızgındır. Siyasi yalnızlığa düşen kral halktan da tepki görünce gayet özgürlükçü bir anayasa hazırlatarak halkının bağlılığını kazanır. Frederick'ten sonra yerine geçen oğlu Avusturya ve diğer devletlerle ilişkileri

normalleştirir. Württemberg, Prusya öncülüğünde kurulan Almanya İmparatorluğu'na katılmamak için epeyce dirense de yapılan müzakerelerden sonra ikna olur.

1.2.1.2.17. Bavyera Krallığı

Bavyera kıtası, Almanya'nın eski yerleşim yerlerindendir. Bu bölgede en evvel vahşi kavimler yaşamaktadır. Bu kavimler oldukça barbar bir yaşam sürer. Romalılar, bölgeye gelene kadar buradaki vahşi kavimlerden haberdar değildir. Romalılar bölgeye geldikten sonra yavaş yavaş burayı işgal ederler. Bu toprakların tamamen Roma eline geçişi İmparator Augustus zamanında olur. Augustus bu gölgeyi Roma'nın bir vilâyeti haline getirir.

Beşinci yüzyılda Bohemya taraflarından Bavyera'ya doğru "Baiovarii" denilen vahşi bir kavim göç eder. Bu kavim bugünkü Bavyera halkının atalarıdır. Baiovarii halkı ilk zamanlar Franklara mağlûp olarak onların himayesinde yaşamışsa da sonradan kendi kendilerini idareye başlarlar. Kendi aralarından reisler seçerek onun yönetimi altında yaşamaya başlarlar. Franklara bağlılığı zamanla azalan bu halk arasından 743 yılında Odilo isminde bir kral ortaya çıkar. Bu zat Bavyera'nın ilk yöneticisi olarak bilinir. Ancak Odilo asla gerçek bir duka hüviyetine sahip olamaz. Çünkü Charlemagne kurmuş olduğu Garp İmparatorluğu'na bu toprakları da dâhil eder. Bavyera'yı kendisine bağlı bir vilâyet hâline getirir. İlk zaman Odilo'yu buranın yöneticisi olarak atamışsa da sonradan buraya kendisine bağlı dükalar tayin eder.

Charlemagne'dan sonra Garp İmparatorluğu toprakları oğulları arasında paylaşılır. Bavyera halkı kendilerini başka kavimlerin yönetmesinden hoşlanmaz. Bir süre sonra bu bölgede istikrarsızlık başgösterince Bavyera'nın yönetimi kendi halkına geçer. Frankların boyunduruğundan kurtulmak isteyen Bavyera halkı 912 yılında Arnulf isminde bir zatı yönetici tayin ederler. Arnulf 937 yılında ölünce Bavyera'da tekrar karışıklıklar başgösterir. Bavyera 937'den 1004'e Saksonlara, 1004'ten 1070'e kadar Frankunilere, 1070'ten 1180'e kadar ise Welf Hanedanı'na bağlı kalır.

Bavyera halkı sürekli başka hanedanların boyunduruğu altında yaşamaktan bıkip usandığı için 1180 yılında ayaklanır. Wittelsbach Hanedanı'ndan Arnulf'ün torunu olan Otto'yu kendilerine yönetici seçerler. Otto ve onun soyu Bavyera'ya oldukça yararlı hizmetlerde bulunur. Bu aile Bavyera'yı kalkındırmak için her türlü fedakârlıkta bulunur.

Bavyera sonraki asırlarda Almanya'ya imparatorlar ve önemli devlet adamları yetiştirmiş kıymetli bir hanedandır. Elektörlük hakkı da elinde bulunan Bavyera, Avrupa siyasetinde etkili olan hanedanlardandır. Mezhep Savaşları'nda, Otuz Yıl Savaşları'nda, Yedi Yıl Savaşları'nda ve bazı Avusturya-Fransa savaşlarında bizzat rol alır ve savaşların sonucuna etki eder. Bu yönüyle Almanya'daki diğer hükûmetlerle ve prensliklerle bir tutulmaması gereken önemli bir hanedandır.

18. yüzyıla kadar bu şekilde devam eden hâdiselerden sonra 1777 yılında Wittelsbach Hanedanı ile akrabalığı bulunan Charles Theodore, Bavyera üzerindeki Avusturya baskısını kırmak için bütün yetkileri elinde toplar. Palatine-Elektör ünvanıyla Avusturya'ya başkaldırır. Charles'ın yerine geçen Palatine-Elektör Maximillian zamanında Fransız İhtilali ortaya çıkar. İhtilalin sarsıntısı Bavyera'yı oldukça etkiler. İhtilal sonrası ortaya çıkan Napoleon ile mücadele edilemeyeceğini anlayan Maximillian, Fransa ile iş birliği yapmayı tercih eder. Fransa'ya olan askeri yardımlarından ve gücünden dolayı Güney İttifakı'nın en önemli hanedanı olur. 1806 yılında desteklerinden dolayı Napoleon tarafından Bavyera'ya krallık ünvanı verilir.

1813 yılından sonra Napoleon'un zayıfladığını gören Kral Maximillian Joseph, Fransa'dan uzaklaşarak müttefik devletlerin tarafına geçer. Hatta Fransa'ya karşı oluşturulan orduya katılığı için Viyana Kongresi, Maximillian'a krallık ünvanının devam etmesine onay verir.

Bu şekilde hüküm süren Bavyera kralları halkına bir de kanunuesasi vererek yönetimini sürdürür. Kuzey ittifakı kurulunca buna mukabil Württemberg ile Bavyera yanına diğer hükûmetleri de alarak Güney İttifakı'nı kurar. Sonradan Prusya öncülüğünde kurulan Almanya İmparatorluğu'na katılan Bavyera Krallığı'nın varlığı sona erer.

1.2.2. Almanya'nın ve Alman Hükûmetlerinin Coğrafyası

Bu kısımda Almanya ülkesinin coğrafi özellikleri üzerinde durulacaktır. Ahmet Midhat Efendi'nin eserin çeşitli yerlerinde Almanya coğrafyası hakkında verdiği bilgi burada toplu bir şekilde değerlendirilecektir. Almanya'nın coğrafyası bütün olarak incelendikten sonra hükûmetlerin coğrafyası hakkında tek tek bilgi verilecektir.

1.2.2.1. Almanya Coğrafyası

Almanya, Avrupa'nın ortasında bulunan büyük bir devlettir. Bu topraklar üzerinde eskiden beri kırk kadar hükûmet hüküm sürer. Bu hükûmetlerden bir kısmı yok olup gitmişken bir kısmı hâlâ aynı isim altında imparatorluğun bir eyaletini veya bölgesini oluşturur. Almanya'nın kuzeyinde Baltık Denizi, Danimarka ve Kuzey Denizi; batısında Hollanda, Belçika, Fransa ve İsviçre; güneyinde İtalya ve Venedik Körfezi doğusunda ise Osmanlı Devleti, Macaristan ve Rusya bulunur. Eserin yazıldığı dönemde Avusturya da Almanya toprağı sayılır. Milâdın ilk asırlarından beri Cermenlerin hüküm sürdüğü topraklar Almanya olarak kabul edilir. Hem Roma Cermen İmparatorluğu'nun, hem Avusturya İmparatorluğu'nun hem de Prusya öncülüğünde kurulan Almanya İmparatorluğu'nun arazisi bu eserdeki genel Almanya coğrafyasını oluşturur. Bu geniş coğrafya içerisinde prenslikler, dükalıklar ve krallıklar da bulunur. Eserin yazıldığı dönemde Almanya'da imparatorluğun yanı sıra yirmi beş de hükûmet vardır. Bu hükûmetler ve hükûmetlerin nüfusları şöyledir:

1. Prusya Krallığı	24.656.073
2. Bavyera Krallığı	4.752.026
3. Saksonya Krallığı	2.556.244
4. Württemberg Krallığı	1.818.539
5. Baden Grandükalığı	1.461.562
6. Hessen Grandükalığı	852.894
7. Mecklenburg Schwerin Grandükalığı	557.897
8. Saksonya Weimar Grandükalığı	286.183
9. Mecklenburg Strelitz Grandükalığı	96.982
10. Oldenburg Grandükalığı	312.596
11. Braunschweig Dükalığı	311.764
12. Saksonya Meiningen Dükalığı	187.957
13. Saksonya Altenburg Dükalığı	142.122

14.Saksonya Coburg ve Gotha	174.339
15.Anhalt Dükaliğı	203.427
16. Schwarzburg Rudolstadt Emareti	75.523
17. Schwarzburg Sondershausen Emareti	67.191
18.Waldeck Emareti	56.224
19.Reuss-i Kebir Emareti(Reuss Yaşlı Kolu)	45.094
20.Reuss-i Sagir Emareti(Reuss Genç Kolu)	89.032
21. Schaumburg Lippe Emareti	32.059
22. Lippe Emareti	111.135
23.Lübeck Şehr-i Müstakili	52.158
24.Bremen Şehr-i Müstakili	122.402
25.Hamburg Şehr-i Müstakili	238.974
Yekun	41.011.919

Almanya'da bulunan hükûmetlerin coğrafi bölgelere göre dağılımı şöyledir:

Kuzey Almanya'da bulunan hükûmetler: Oldenburg, Braunschweig, Bremen, Hamburg, Lübeck, Mecklenburg, Prusya.

Orta Almanya'da bulunan hükûmetler: Lippe, Waldeck, Hessen, Büyük ve Küçük Reuss, Anhalt, Saksonya Krallığı ve Saksonya Dükaliğı, İkiz Schwarzburglar.

Güney Almanya'da: Baden, Württemberg ve Bavyera.

Alman hükûmetlerinden yukarıdaki tasnifte yer almayanlar ise arazisi dağınık olan hükûmetlerdir. Bazı hükûmetlerin toprakları pek çok alana dağılmıştır. Bundan dolayı tek bir yönde ismini zikretmek mümkün değildir.

Almanya'nın bulunduğu coğrafyanın özelliği yalnızca Avrupa'nın orta yerinde olması değildir. Bu arazi oldukça bereketli ve kıymetlidir. Almanya dağları, ovaları dereleri ve kaynaklarıyla oldukça zengin bir coğrafyadır. Bu coğrafyada çok önemli dağlar bulunur. Bunlardan ilki Alp Dağları'dır. İtalya ile Almanya arasında uzantıları bulunan bu dağlar Almanya'ya hayat verir. İkincisi Karpat Dağları'nın batıya doğru uzantısı olan dağlardır. Bu dağlar doğudan Almanya içlerine doğru uzanır gider. Üçüncü dağ silsilesi Harz Dağlarıdır. Bu dağlar Orta Almanya'da yer alır. Dördüncüsü Mädelegabel Dağı'dır ki ülkenin doğusunda yer alır. Beşincisi Thüringer Wald Dağları'dır ki bu dağlar Orta Almanya'dadır. Altıncısı Voj Dağları'dır ki bu dağlar Almanya'nın batısında yer alır.

Almanya'yı değerli kılan şey yalnız dağları değildir. Ülkeyi baştanbaşa sulayıp bereketlendiren ırmaklar da ülkenin zenginlik kaynağıdır. Bu nehirlerden ilki Ren Nehri'dir. Ren Nehri, Almanya'nın güney batısında bulunan İsviçre sınırından içeri girerek Batı Almanya'yı boylu boyunca geçer. Almanya'dan sonra Peyiba mülküne giren Ren Nehri oradan da Kuzey Denizi'ne dökülür. Almanya'da bulunan ikinci büyük akarsu Ems Nehri'dir. Bu nehir de Kuzey Denizi'ne dökülür. Almanya'daki üçüncü akarsu Weser Nehri'dir. Bu nehir Orta Almanya'dan doğarak kuzeye doğru akar. Oradan da Kuzey Denizi'ne dökülür. Almanya'da bulunan dördüncü akarsu Alp Nehri'dir. Bu nehir Avusturya'dan doğarak Almanya'ya girer. Orta Almanya'dan kuzeye yönelen nehir Kuzey Denizi'ne dökülür. Beşinci büyük akarsu Oder Nehri'dir. Bu nehir de Avusturya'dan doğarak Almanya'ya girer. Almanya'dan geçerek Baltık Denizi'ne dökülür. Altıncı akarsu Tuna Nehri'dir. Tuna, Almanya'nın güneybatısından doğar. Güneydoğu Almanya'dan Avusturya'ya geçer. Avusturya'dan da aşığı doğru akan nehir gittikçe büyüyerek Osmanlı topraklarına girer. Trakya'dan Osmanlı sınırlarına giren nehir Karadeniz'e dökülür. Almanyadaki nehirlerden yedincisi ise Vistül Nehri'dir. Nehir, Doğu Almanya'dan doğup kuzeye doğru akarak Baltık Denizi'ne dökülür.

Almanya'nın dağları birer maden yatağıdır. Bu dağlarda demir, bakır, civa, kurşun, kalay, gümüş gibi pek çok maden kaynağı bulunur. Almanya'nın arazisi çok verimli ve mahsuldardır. Tarım yapılmayan arazi de hayvancılığa müsaittir. Bu meralar bitki çeşitliliği açısından oldukça zengindir. Bu yer altı ve yer üstü doğal

kaynaklarından dolayı Alman halkı oldukça zengin ve rahattır. Bu kaynaklar, Alman halkını rahatlıkla beslemekte ülke ekonomisini zenginleştirmektedir.

Almanya'nın denizlerine bakıldığında denizlerin tamamı Almanya'nın kuzeyinde bulunur. Almanya'ya kıyısı bulunan denizlerden ilki Kuzey Denizi'dir. Kuzey Denizi'nin Almanya'ya kıyısı az olmakla beraber Oldenburg Körfezi ile Weser Nehri'nin bu denize döküldüğü yerdeki liman ve Alp Nehri ağzındaki limanlar Almanya için pek kıymetlidir.

Almanya'ya sahili bulunan ikinci deniz Baltık Denizi'dir. Bu denize açılan liman ve körfezler de tıpkı Kuzey Denizi'ndekiler gibi Almanya ekonomisine katkıda bulunan değerli limanlardır. Bunların en önemlileri Oder Nehri'nin Baltık Denizi'ne döküldüğü yerdeki liman ve Danzig Körfezi'nde bulunan limandır. Bu liman ve körfezler Almanya'nın ticari hayatına büyük katkıda bulunur. Bu yerler hem bugün hem de geçmişte Alman ticaretinin canlı olduğu yerlerdir.

Almanya'nın başkenti, Prusya'nın merkezi olan Berlin şehridir. Eser, Almanya İmparatorluğu'nun Prusya öncülüğünde yeniden kurulduğu döneme rastlar. Bu süreçte imparatorluğu oluşturan en güçlü hükûmet Prusya olduğu için kendi merkezini imparatorluk başkenti yapar. Bu şehir Avrupa'nın birinci derece başkentleri kadar büyük değildir. O dönemde nüfus bakımından Paris, Londra, Petersburg şehirleri kadar kalabalık değildir.

O dönemde Almanya'nın en meşhur şehirleri Bavyera'nın merkezi Münih, Württemberg'in merkezi Stuttgart ve Saksonya'nın merkez şehri olan Dresden şehirleridir. Bu şehirlere dikkat edilirse büyük hükûmetlerin merkezi oldukları görülür. Dolayısıyla bu şehirlerde nüfus da oldukça fazladır. Bu şehirlerin arasına sonradan Fransa'dan alınan Strazburg'u da eklemek gerekir.

1.2.2.2. Alman Hükûmetlerinin Coğrafyası

Burada Almanya'da bulunan yirmi beş hükûmetin coğrafi özellikleri ele alınacaktır. Hükûmetler teker teker ele alınacak, her hükûmetin kurulduğu coğrafya ve o coğrafyanın özellikleri ilgili başlık altında verilecektir.

1.2.2.2.1. Prusya

Prusya, Almanya'nın kuzey doğusunda yer alır. Bu bölgenin kuzeyinde Baltık Denizi, doğusunda Rusya, Avusturya ve Saksonya; batısında o dönemde Mecklenburg bulunurken sonradan Belçika ve Hollanda yer alır. Esas Prusya arazisi zikredilen bu hudutlar olmakla birlikte zamanla Prusya'nın arazisi oldukça genişler. Oldenburg, Braunschweig, Bremen, Hamburg, Lübeck, Mecklenburg hariç Kuzey Almanya'nın tamamı Prusya'ya bağlanır. Prusya'nın merkezi Berlin şehridir. Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi bu şehir sonradan Almanya'ya da başkent olur. 19. yüzyıl sonunda Prusya topraklarında yirmi dört milyon altı yüz elli altı kişi yaşar.

1.2.2.2. Oldenburg

Oldenburg da Prusya gibi Almanya'nın kuzeyinde bulunan hükûmetlerdendir. Statü olarak büyük dükalık olan Oldenburg'un teşkilatlanması ve idari yapısı da ona göre şekillenir. Oldenburg Büyük Dükalığı, Prusya içine sokulmuş olan Hannover eyaleti üzerinde kuruludur. Bu hükûmet doğu, batı, güneyden Prusya ile komşu iken kuzeyden Kuzey Denizi ile sınırdır. Eserin yazıldığı dönemde dükalığın üç yüz bin kadar nüfusu vardır. Oldenburg şehri, Weser Nehri üzerinde kuruludur. Bu nehrin geçtiği arazinin her iki yakası da gayet verimlidir. Weser Nehri, içinden geçtiği bu araziye oldukça bereketlendirir. Bu bölgedeki tarımsal faaliyet Weser Nehri'ne bağlıdır. Nehrin yakınındaki arazi kanallar vasıtasıyla sulanır. Nehirden uzaklaştıkça tarımsal faaliyetler azalır. İç kesimlerde tarım yerini hayvancılık ve sanayiye bırakır. Bu bölgede yetişen atlar oldukça meşhurdur. Oldenburg'da yetişen atlar Almanya'nın her tarafına satılarak yük taşımacılığında kullanılır. Büyük dükalığın merkezi Oldenburg, tarihî bir şehirdir. Oldenburg şehrinin tam ortasından Hunte Nehri geçer. Şehir yaklaşık on bir bin nüfusludur.

1.2.2.3. Braunschweig

Braunschweig Dükalığı, Kuzey Almanya'da bulunan hükûmetlerden biridir. Bu hükûmetin komşuları Prusya, Anhalt ve Hessen'dir. Bu hükûmetin üç yüz on bir bin nüfusu vardır. Oker Nehri üzerine kurulu Braunschweig şehri dükalığın merkezidir. Bu şehrin nüfusu kırk bin civarındadır. Şehrin arazisi kumluk olmakla birlikte Oker Nehri'nin geçtiği yerler bu nehirden çıkan kanallar sayesinde sulandığı için oldukça verimlidir. Braunschweig şehrinde sanayi oldukça geliştiği için ekonomisi ağırlıklı olarak sanayiye dayalıdır. Halkın çoğunluğu da bu sanayi kuruluşlarında çalışır. Bölge

ekonomisi kumaş imali üzerine kuruludur. Bölgede yetiştirilen bitkilerden üretilen kumaşlar Almanya'nın diğer bölgelerine ve komşu ülkelere satılır. Tarıma dayalı sanayi yanında madencilik de bu kıtanın önemli gelir kaynaklarındandır. Brounschweig halkının yarısından fazlası Protestan mezhebine mensuptur.

1.2.2.2.4. Bremen

Bremen Şehri, Weser Nehri kenarında kurulmuş güzel bir şehirdir. Hamburg'un güneyinde bulunur. Nüfusu yüz yirmi bin civarındadır. Şehir hem tarihî hem de ekonomik zenginliği ile dikkat çeker. Geçmişten günümüze bir ticaret merkezi olmasından dolayı şehirde borsa bulunur. Şehir o döneme göre oldukça büyük bir kiliseye sahiptir. Şehirde ilmi ve kültürel etkinlikler oldukça yaygındır. Kuzey Almanya'da bulunan şehir, ülkenin en önemli ticaret merkezlerinden biri olma özelliğini geçmişten günümüze korumaktadır. Deniz ticareti gelişmiş olduğundan burada gemi yapımı ve tersanecilik de oldukça ileri seviyededir. Şehir çok büyük bir limana ve bir de tersaneye sahiptir. Şehir halkının çoğunluğu Protestan'dır. Bu bölgedeki Protestanlar gayet iyi örgütlüdür. Burada bulunan Protestan cemiyetler İncil'i çoğaltarak dünyanın dört bir yanındaki Hristiyanlara gönderirler. Şehirde sanayi oldukça gelişmiştir. Çevredeki şehirlerden gelen ham maddeler bu sanayi tesislerinde işlenir. Bu ürünler işlendikten sonra pazara çıkar. Hem Almanya'nın diğer şehirlerine hem de diğer ülkelere satılır. Bu şehirde üretilen şarap Avrupa'da oldukça ünlüdür. Yine şehirde buğday üretimi ve ticareti de önemli ekonomik faaliyetler arasında gösterilebilir.

1.2.2.2.5. Hamburg

Hamburg şehri Alp Nehri'nin Kuzey Denizi'ne döküldüğü yerden yüz on iki kilometre içeride bulunur. Alp Nehri'nin her iki yakasında kurulu güzel bir şehirdir. Eskiden beri oldukça büyük ve kalabalık bir şehirdir. Şehrin tarihi çok eski zamanlara kadar uzanır. Hamburg Limanı, o dönemde eş benzeri olmayan bir limandır. Bugün bile dünyada o derece büyük limanların sayısı oldukça azdır. Hamburg şehrinde bulunan liman "Porto Franko" denilen serbest bölge limanlarındandır. Dünyanın dört bir yanından gelen filolar burada ticari faaliyetlerde bulunup geldikleri yerlere geri dönerler. Şehrin toplam nüfusu o dönemde üç yüz kırk bin civarındadır. Bu nüfusun

yarısı Katolik geri kalan nüfusun çoğunluğu Protestan olmakla beraber az bir kısmı da Musevi'dir.

Alp Nehri'ne ait dört kol bu şehrin çeşitli yerlerinden geçtiği gibi Alp Nehri de şehrin tam ortasından geçer. Hem Alp Nehri hem de nehre ait bu kollar araziye planlı kanallar gibi sular. Bu su kaynakları sayesinde Hamburg arazisi oldukça verimlidir. Su kaynaklarının bolluğu Hamburg'da tarım ve ziraatin gelişmesine sebep olur. Şehre gelen ticaret gemileri Kuzey Denizi ağzına geldiği gibi nehir boyunca iç kesimlere kadar da girebilir. Bölgede yetişen tarım ürünleri gemilere yüklenerek dünyanın dört bir yanına satılır. Ticari faaliyetlerden dolayı şehir oldukça zengindir. Şehirde bankalar, rasathaneler, serbest borsalar, kütüphaneler, denizcilik teşkilatı, müzeler ve kiliseler bulunur. Şehirde ilmî faaliyet gösteren oluşumlar, cemiyetler, oldukça büyük kiliseler ve okullar da bulunur. Bu şehrin en çok ticaret yaptığı ülke İngiltere'dir. Sadece İngiltere ile değil Danimarka, Fransa, Hollanda, İspanya gibi pek çok ülke ile de ticaret yapılır. Balıkçılık da şehirde oldukça gelişmiş faaliyetlerdendir. Yılın belli dönemlerinde Kuzey Denizi'ne ava çıkılır. Bu iş çok büyük kumpanyalar halinde organize edilir.

1.2.2.2.6. Lübeck

Lübeck, Almanya'da bulunan nehirlerden Trave Nehri'nin sol yakasında kurulu bir ticaret şehridir. Baltık Denizi'ne on beş kilometre uzaklıkta kurulu bir liman şehridir. Lübeck'te Travemünde isminde büyük bir liman kuruludur. Bu liman Almanya ticaretinin bel kemiği durumundadır. Şehir, Baltık Denizi'nin en önemli ticaret merkezidir. Hamburg şehrinin biraz daha kuzeyinde bulunan Lübeck de tıpkı Hamburg ve Bremen gibi önemli bir ticaret merkezidir. Bu şehirde tıpkı Hamburg gibi hem Avrupa ülkeleri ile hem de diğer ülkelerle ticaret yapılır. Amerika'dan İngiltere'ye, Cezayir'den Rusya'ya, Danimarka'ya kadar pek çok ülke ile ticaret yapılır. Şehir ticaret merkezi olduğundan kendini güvence altına almak için bazı anlaşmalar imzalar. Şehre zarar gelmemesi için güvenlik amaçlı askeri tedbirler de alınır. Şehrin girişi tabya ve istihkâmlarla donatılmıştır. Şehri korumak üzere gönüllü askeri birlikler bulunur. Şehirde kimya sanayii oldukça gelişmiştir. Sabun ve temizlik malzemeleri imalatında Lübeck oldukça ileri seviyededir. Tıpkı Hamburg'da olduğu gibi çeşitli kumaşlar ve deri ticareti oldukça yaygındır. Giyim sanayii oldukça ileri seviyededir. Kumaş ve deri malzemeden dikilen giysiler Almanya'nın çeşitli bölgelerine satılır. Şehirde ilmi, kültürel faaliyetler de oldukça gelişmiş durumdadır. Ekonomik istikrar, kalkınmışlık halkı güzel sanatlara

ve edebiyata yönlendirir. Bu şehirde sanata ve sanatçıya oldukça kıymet verilir. Tiyarto denilince Almanya’da akla gelen ilk şehir olma özelliğini kazanır. Bunun yanı sıra turistik faaliyetler de gelişme gösterir. Almanya’dan ve diğer ülkelere insanlar Lübeck’e gezmeye gelir.

1.2.2.2.7. Mecklenburg

Alman hükûmetlerinden olan Mecklenburg-Strelitz ve Mecklenburg-Schwerin Almanya’nın kuzeyinde bulunur. Bu iki dükalık aynı ismi taşıdığından bazı coğrafya kitaplarında ikisi bir dükalık olarak geçer. Bunlardan Mecklenburg-Schwerin denilen büyük dükalık, batı tarafında bulunmakla beraber diğerinden daha büyüktür. Beş yüz elli sekiz bin nüfusu vardır. Diğerisi ise doğuda bulunmakla beraber Schwerin’den oldukça küçüktür. Bu dükalık da Mecklenburg-Strelitz Grandükalığı olarak adlandırılır. Doksan yedi bin civarında nüfusu vardır. Bu iki dükalığın kuzeyinde Baltık Denizi yer alır. Doğusunda Prusya; güneyinde Lüneburg, batısında ise Lauenburg Dükalıkları bulunur. Mecklenburg-Schwerin Grandükalığı’nın merkezi Schwerin şehridir. Dükaların yaşadığı şehir ise Ludwigslust’tur. Her ne kadar merkez olmasa da öteden beri grandükler bu şehirde oturur. Diğerinin başkenti ise Neustrelitz şehridir. Bu dükalıkların ikisine ait Rostock şehrinde bir üniversite ile bir de mahkeme bulunur. Bu dükalıkların bulunduğu arazinin yapısı kumluktur. Bu kumluk yapıdan dolayı ziraat pek gelişmemiş, halk hayvancılığa yönelmiştir. Burada yetiştirilen at, inek boğa, gibi hayvanlar çevredeki şehirlere ve ülkelere satılır. Bölgede yaşayan halkın büyük çoğunluğu Protestan’dır.

1.2.2.2.8. Lippe

“Lippe” adıyla Almanya’da iki prenslik bulunur. Bu prenslikler Orta Almanya’dadır. Bunlardan birisi Prusya ile Hessen arasında bulunan küçük bir prensliktir ki Detmold şehri bunun merkezi olduğu için “Lippe-Detmold” denilir. Werre Nehri bu araziye sulayıp bereketlendirir. Buna rağmen şehrin toprak yapısı ziraata pek uygun değildir. Arazi tarıma elverişli olmadığı için halk hayvancılığa yönelir. Bu bölgede tarım ve hayvancılığın yanı sıra maden işletmelerine de rastlanır. Prensliğin yüz on bir bin kadar nüfusu bulunur. Bu nüfusun büyük çoğunluğu Katolik mezhebine mensuptur.

İkinci prenslik ise Schaumburg-Lippe Prensliği'dir. Bu prenslik esas Lippe Hanedanı'ndan ayrılmış bir şubedir. Diğer şubeye sınır olan bu prensliğin otuz iki bin nüfusu vardır.

1.2.2.2.9. Waldeck

Waldeck, Orta Almanya'da bulunan hükûmetlerden birisidir. Hessen ile Prusya arasındaki arazide yer alır. Bu prenslik küçük bir kasaba Waldeck ile çevresinde bulunan bazı yerlerden ibarettir. Hükûmetin merkezi bin nüfuslu olan Waldeck'tir. Waldeck dışında Korbach kasabası da bu hükûmetin önemli merkezlerindendir. Bu iki kasaba dışında bir de dükaların oturduğu Arolsen vardır. Prensliğin toplam nüfusu elli altı bin civarındadır. Prensliğin kurulu olduğu arazi ziraata yatkın olmadığı için bölgede tarım gelişmemiştir. Buna karşın bölgede önemli maden kaynakları bulunur. Kaynaklardan çıkarılan demir, bakır, kurşun madenleri atölyelerde işlenir. Madencilğe dayalı sanayi ve işletmeler oldukça yaygındır. Pek çok insan bu işletmelerde istihdam edilir. Bu kuruluşlarda işlenen metal eşyalar dışarı satılır.

1.2.2.2.10. Hessen

Bu bölgenin adı burada yaşayan eski bir Cermen kavminden gelir. Hessi denilen bu kavmin adı zamanla Hessen'e döner. Sonrasında bu Cermen kavminin yaşadığı bölge de Hessen olarak adlandırılır. Hessen Dükalığı, Orta Almanya'da bulunur. Bu arazinin kuzeyinde Prusya, doğusunda Bavyera, batısında Baden Dükalığı, güneyinde Prusya'nın bir takım arazileri bulunur. Nüfusunun dörtte biri Katolik olan bölge ahâlisinin geri kalanı Protestan'dır. Bu dükalığın sekiz yüz elli iki bin nüfusu vardır. Darmstadt şehri bu dükalığın en büyük şehri ve merkezidir. Hanedan mensupları bu şehirde otururduğu için dükalık buradan yönetilir. Ren ve Main Nehirleri bu bölgeden geçerek araziye âdeta can verir. Bu iki büyük akarsuyun beslediği topraklar çok verimlidir. Ren ve Main Nehirleri'nin suladığı bu arazilerde çeşitli tarım ürünleri yetiştirilir. Hessen, Almanya'da tarım konusunda en gelişmiş bölgedir. Bu topraklarda yetiştirilen hububat ve sanayi bitkileri hem yöre halkı tarafından tüketilir hem de sanayi tesislerinde işlenir. Yünlü dokuma sanayisi de gelişmiş olmakla birlikte dükalığın esas geçim kaynağı tarımdır.

1.2.2.2.11. Reuss

Bu arazi Reuss adı verilen biri küçük diğeri daha büyük iki prenslikten oluşur. Bu iki dükalık yönetim bakımından birbirine bağlıdır. Bu prenslik küçük bir arazi üzerinde kuruludur. Konum olarak Saksonya ile Bavyera arasında bulunur. Elster ve Saale Nehirleri bu arazinin içinden geçse de bölge dağlık olduğu için tarıma elverişli değildir. Tarım yapılamadığı için bölge halkı madencilğe yönelir. Reuss bölgesindeki dağlar zengin maden yataklarına sahip olduğu için bu madenler çıkarılarak işlenir. Bu prenslikler kendi içinde büyük ve küçük olmak üzere ikiye ayrılır. Bunlardan nüfus ve arazice daha büyük olanına “Büyük Reuss”, diğeri ise “Küçük Reuss” adı verilir. Aynı hanedana mensup iki kardeş arasında arazinin paylaşılmasından dolayı iki şubeye ayrılır. Bu iki prensliğin pek çok ortak yönü bulunur. Bazı devlet kurumları ve eğitsel faaliyetler iki dükalık için müşterektir. Büyük Reuss’un seksen dokuz bin küçük olanın ise kırk beş bin nüfusu vardır. Schleiz, Graiz ve Gera isimli köyler bu hanedanın arazisini oluşturur. Bu iki prensliğin yönetimi ortaktır. İki hanedan da meşruti bir sistem ile asırlarca yönetilir. Her iki prensliğin de yönetiminde söz sahibi olan ortak bir vekiller meclisi bulunur. Prensler, yönetimi halk meclisiyle paylaşır.

1.2.2.2.12. Anhalt

Anhalt ismi eskiden bu bölgedeki Harz Jurved Orman’ı içinde bulunan bir şatodan gelir. Anhalt ismi bu şatonun adı olduğundan zamanla şatoya sahip olan hanedanın da adı olur. Bu şatonun zamanla yıkıldığı ve 19. yüzyılda şatodan geriye sadece bir harabenin kaldığı ifade edilir. Dessau şehri bu prensliğin merkez şehridir. Hanedan üyeleri bu şehirde oturur. Ahhalt Prensliği’nin toplam nüfusu 19. yüzyılın ortalarında iki yüz bin civarındadır. Bu nüfusun otuz beş bin kadarı Katolik geriye kalanı ise Protestan mezhebine mensuptur.

1.2.2.2.13. Saksonya

Saksonya tarihin ilk dönemlerinden beri bu bölge için kullanılan isimdir. Saksonya ismi Cermen kavimlerinden Saksonların bu bölgede yaşamasından kaynaklanır. Yani Sakson kavmi eskiden beri Kuzey ve Orta Almanya’da yaşadığı için bu coğrafyaya Saksonya adı verilir. Saksonların varlığı tarihin çok eski dönemlerine kadar uzanır. Saksonya da adını üzerinde yaşayan kavimden alan bölgelerdendir. Ems, Oder ve Tuna Nehirleri bu araziden geçen başlıca akarsulardır. Bu arazi Saksonya

ismiyle kurulan dükalıklara ve krallığa ev sahipliği yapar. Saksonya'nın diğer hükûmetlerden farkı çok geniş bir bölgenin ismi olmasıdır. Bugün de Almanya'da geniş bir bölge Aşağı ve Yukarı Saksonya olarak adlandırılır. Almanyaca bu arazi çok kıymetlidir. Tarih boyunca Saksonya kıtasında önemli hâdiseler yaşanır.

1.2.2.2.14. Schwarzburg

Swarzburg Prenslığı Orta Almanya'da bulunan hükûmetlerdendir. Oldukça eski bir hanedan olan Schwarzburg, iki şubeden oluşur. Hanedan iki kardeş arasında paylaşıldığı için ortaya bu isimle iki prenslik çıkar. Bu iki prenslikten birincisi Schwarzburg-Rudolstadt, ikincisi ise Schwarzburg-Sondershausen'dir. Bu prenslikler Prusya ile Saksonya arasındaki arazide bulunur. Schwarzburg-Rudolstadt yetmiş beş bin, Schwarzburg-Sondershausen ise altmış yedi bin nüfusa sahiptir. Rudolstadt, Schwarzburg ve Frankenhause kasabaları Schwarzburg-Rudolstadt'ın, Sonderhausen, Arnstadt ve Breitenbach kasabaları da Schwarzburg-Sondershausen'in önemli yerleşim yerleridir. Bu prenslikte yaşayan halkın neredeyse tamamı Protestan'dır. Bu bölgede Katolik nüfus neredeyse hiç yoktur. Bu arazide su kaynakları çok olduğundan arazisi oldukça verimlidir. Bölgede tarım oldukça gelişmiştir. Geniş arazilerde çeşitli ve bolca ürün yetişir. Yöre halkının ihtiyacından fazla olan bu ürünler diğer bölgelere gönderilir. Schwarzburg Prenslığı Orta Almanya'da bulunan hükûmetlerden olup eski bir hanedandır.

1.2.2.2.15. Baden

Baden Büyük Dükalığı, Güney Almanya'da bulunan üç hükûmetten biridir. Bu dükalığın batısında Fransa, kuzeyinde Hessen, doğusunda Württemberg, güneyinde ise İsviçre bulunur. 19. yüzyıl sonundaki nüfusu bir milyon dört yüz altmış birdir. Halkının yarısından fazlası Katolik mezhebine inanmakta iken geri kalanı ise Protestan'dır. Bu hükûmetin merkez şehri Karlsruhe şehri olmakla birlikte en çok tanınan şehri Baden Baden denilen kasabadır. Dükalığın ismi de bu kasabadan gelir. Baden Baden kasabası maden suları ve kaplıcaları ile ünlüdür. Bu kasabada kaplıca turizmi oldukça yaygındır. Baden sözcüğü hamam anlamına gelir. Kasabada hamamlar ve kaplıcalar yaygın olduğundan isim olarak da hamam anlamına gelen Baden sözcüğü verilir. Eskiden Almanya'da yılın belli dönemlerinde hamam mevsimleri bulunur. Bu hamam mevsimlerinde Almanya'dan, Fransa'dan, İngiltere'den ve Avrupa'nın çeşitli

yerlerinden insanlar buraya gelerek kaplıcalara girer. Bu insanlar hem yıkanır, temizlenir hem de burada kumar oynarlar. Kumar oyunlarındaki dönen paralar Avrupa'nın hiçbir yerinde bu kadar fazla değildir.

Baden arazisi gayet zengin ve bereketlidir. Baden'in kuzeyi, düz arazi olduğundan tarıma elverişlidir. Güneyi ise dağlık olup ormanlarla kaplıdır. Bu nedenle Baden'in güneyinde tarımsal etkinlikler azalır. Ormanlık olan Güney Baden, zengin maden yataklarına sahiptir. Burdan çıkarılan madenler sanayi tesislerinde işlenerek araç ve gereç imal edilir. Bu hükûmetin ekonomisi hem tarım hem sanayi hem de kaplıca turizmine dayalıdır.

1.2.2.2.16. *Württemberg*

Güney Almanya'da bulunan üç büyük hükûmetin ikincisi Württemberg'dir. Önce prenslik daha sonra dükalık suretine yükselen Württemberg, Napoleon zamanında krallığa dönüşür. Württemberg'in batısında Baden Büyük Dükalığı yer alırken; geriye kalan üç yönden sınırı ise Bavyera ile sınırlıdır. Württemberg topraklarında o zaman bir milyon sekiz yüz bin kişi yaşamaktadır. Bu hükûmetin idare merkezi Stuttgart şehridir. Stuttgart, yalnız Württemberg için değil bütün Almanya için kıymetli şehirlerdendir. Württemberg arazisi engebeli olmakla birlikte toprakları gayet verimlidir. Bu verimli arazilerde son derece ileri tarım teknikleri uygulanır. Tarımla birlikte hayvancılık da gelişmiştir. Bu bölgede özellikle besi hayvancılığı yaygındır. Tarım ve hayvancılığın yanısıra bölgenin demir ve maden işletmeleri de ünlüdür. İşlenen madenlerin ticaretinden epeyce kazanç elde edilir.

Bölgenin ekonomik faaliyetlerinden bir diğeri tekstil sanayisidir. Bölgede yetişen tarım ürünleri tekstil fabrikalarında işlenerek giysi imal edilir. Bu giysiler deri ve kumaş çeşitleri olmak üzere tüm Almanya'ya satılır. Yine bu bölgede çakı ve kesici alet imalatı demirciliğe bağlı olarak gelişmiş bulunur. Billur fabrikalarında tabak, bardak gibi mutfak malzemeleri imal edilerek diğer memleketlere satılır. Yine kuyumculuk ve sarraflık da bu bölgedeki geçim kaynaklarındandır.

1.2.2.2.17. *Bavyera*

Bavyera, Güney Almanya'da bulunan hükûmetlerin hem siyasi yönden hem askeri yönden hem de nüfus bakımından en büyük hükûmetidir. Güney Almanyada

bulunan üç hükûmetin üçüncüsüdür. Almanya geneli göz önünde tutulduğu zaman Prusya'dan sonra en büyük hükûmettir. Bu hükûmetin arazisi iki parçadan oluşur. Bu iki parçanın arasına Württemberg ve Baden sokulmuştur. Bu iki parça arazinin birisi doğu yönünde Tuna Nehri boylarındadır. Diğer parça ise batı yönünde Ren Nehri üzerindedir. Bavyera'nın esas kısmını doğudaki parça oluşturur. Bu kıta, Tuna Nehri üzerinde kuruludur. Kıtanın kuzeyinde Reuss Prenslığı ve Saksonya, batısında Württemberg ve Hessen güney ve doğu tarafında ise Bohemya bulunur.

Bavyera'yı oluşturan ikinci toprak parçası batıda yer alır. Bu arazi doğudakine göre oldukça küçüktür. Bu arazinin de doğusunda Baden Dükalığı ve Württemberg, kuzeydoğusunda Darmstadt, batısında Bayern ve güneyinde Fransa bulunur.

Bavyera'nın toplam nüfusu beş milyondan fazladır. Bu halkın üç milyon kadarı Katolik geriye kalan iki milyonu ise Protestan'dır. Münih şehri bu hükûmetin merkezidir. Bu şehir, oldukça güzel ve şöhretlidir. Bu bölge Alp kuşağıyla oluşmuş olan genç oluşumlu arazilerindendir. Bu nedenle oldukça engebelerdir. Arazi engebeli olmasına karşın oldukça verimlidir. Bu engebeli arazi arasında akan nehirler tarıma hayat verir. Havası ve suyu oldukça temiz olan bu memleket âdeta cennetten bir bahçedir. Bölge oldukça ormanlıktır. Bu ormanlarda çok çeşitli hayvanlar yaşar. Bu yönüyle avcılığa da elverişlidir. Av hayvanları o kadar çoktur ki hiçbir yer av yönünden burası kadar zengin değildir. Tarımın yanı sıra besi hayvancılığı ve sanayi de oldukça gelişmiştir. Bu kaynaklardan dolayı ekonomisi oldukça güçlüdür. Yine bu hükûmetin üç büyük şehrinde birer üniversite bulunur. Bu üniversiteler Avrupa'nın birinci sınıf eğitim kurumlarıdır. Bu nedenle oldukça entelektüel insanlar yetişir.

1.2.1.2. Din

Almanya'da yaşayan Cermen kavimleri milâttan önce pagan dinlerine inanır. Cermenlerde özellikle tabiat dinlerine inanma oldukça yaygındır. Cermen kavimleri milâdın ilk asırlarında çeşitli dinlere inanırlar. Roma devletinin Hristiyanlığı kabulünden sonra Avrupa'da Hristiyanlık yavaş yavaş yayılır. Roma hâkimiyeti altına Cermenlerden daha erken girdiği için Franklar arasında Hristiyanlık daha önce yayılır. Cermenler de Roma tesiri altında kaldıkça yavaş yavaş Hristiyanlığı kabul ederler. Roma hâkimiyeti altına giren Batı ve Güney Almanya'da yaşayan kavimler Hristiyanlığı daha erken kabul etmekle birlikte; Doğu ve Kuzey Almanya'da yaşayan

Cermenler ise Hristiyanlığı daha geç kabul ederler. Özellikle de Saksonya ve Prusya bölgesinde yaşayan kavimler arasında Hristiyanlığın yayılması 13. yüzyılı bulur. Hristiyanlığı kabul etmek istemeyen Cermenler üzerine Franklar seferler düzenler. Charlemagne ve ondan sonra Frank tahtına oturan krallar sırf Almanya'yı Hristiyanlaştırmak için arka arkaya defalarca sefer düzenlerler. Bu mesele Ahmet Midhat tarafından şöyle anlatılır: “... onuncu asrından sonra şimale doğru intişara başlayan Hristiyanlık ayinini on üçüncü asr-ı milâdide Mazovie Dükası Conrad Prusya'ya dahi ithal etmeye çalışmış ise de Almanya'nın cenub kısmı Romalıların himmetiyle Hristiyanlığa alıştırıkları ve garp tarafında bulunan akvâmı dahi Fransa İmparatoru Büyük Charlemagne'ın himmetiyle Hristiyanlığı nasılsa kabul eyledikleri hâlde (Fransa sahife 105, Almanya 45 müracaat) Prusyalılar Diyanet-i Nasara'yı kabulde pek ziyade güçlük göstererek 1207 sene-i milâdiyesinde Conrad üzerine şediden hücum ve memâlikini hercümerç eylemişlerdir. Maahaza Conrad dahi zikrolunan akvâm-ı vahşiyeyi din-i İsa'ya ithal gayretine fütur getirmedir.”¹⁷

Yine bu bölgede Hristiyanlığın istendiği gibi yayılamaması üzerine bazı dini tarikatlar ve şövalye tarikatları kurulur. Şövalyeler; Cermenlere, Hristiyanlığı zorla kabul ettirmek için kılıç kullanır. Ahmet Midhat bu meseleyi şöyle izah eder: “Prusya misillü henüz Hristiyan dinine girmemiş ve bu dini kabul etmemek emrinde silâh-bedest olarak and eylemekte bulunmuş olan akvâm-ı vahşiyeyi kahren ve cebren dine getirmek için birtakım mücahidîn cemiyetleri teşekküle başlamakla ve bu cemiyetlerden “Porte-Glaive” denilen şövalyeler daha yeni teşekkül ederek yararlık gösterecek işler aramakta bulunmakla Conrad Prusyalılar aleyhine bunları davet etmiş ve 1215 sene-i milâdiyesinde “Porte-Glaive” Prusya memâlikine hücum etmiş idi. Lâkin Prusyalıların mukavemeti bunları dahi aciz bıraktığından yine cebren neşr-i din maksadı üzerine teşekkül eden cemiyetlerden “Şövalye Teutonique Cemiyeti’nin reisi bulunan ve pek çok akvâm-ı vahşiyeyi makhur ve Hristiyanlığı kabule mecbur etmekle meşhur bulunan Hartmann muavenete gelmiş ve işte muahharan ikisi birleşip Teutonique Cemiyeti’nin bir devlet kadar teyid ve tesisine sebep olan bu iki cemiyet elli sene kadar muharebeden sonra ancak Prusyalıları taht-ı mağlûbiyete alabilmiştir.”¹⁸ Yukarıda da ifade edildiği üzere Prusya bölgesinde halk Hristiyanlığı kabul etmek istemeyince dini tarikatlar bunlara kılıç zoru ile Hristiyanlığı kabul ettirir. Nitekim Kılıç Kardeşler ve Teutonique

¹⁷ Ahmet Midhat Efendi, Kâinat Külliyyatı: *Hükûmât-ı Cermanya*, Tercüman-ı Hakikat Matbaası, İstanbul, 1297, s.8

¹⁸ Ahmet Midhat Efendi, a.g.e. s. 8-9.

Şövalyeleri adı verilen bu iki şövalye tarikatı bu amaçla ortaya çıkar. Amaç bu şövalyelerle halka korku salıp Hristiyanlığı zorla kabul ettirmektir.

Teutonique Şövalyeleri ve Kılıç Kardeşler Şövalyeleri uzun yıllar bu bölgede Hristiyanlığı yaymak için ayrı ayrı mücadele ederler. Ancak halk bu zorbalara karşı var gücüyle direnir. Yalnız başlarına netice alamayacaklarını gören bu şövalyeler sonradan birleşirler. Birleşen bu şövalye cemiyetleri sonradan bizim Tapınak Şövalyeleri olarak isimlendirdiğimiz birliği oluştururlar. Tapınakçılar amaçlarına ulaşarak halkı Hristiyanlaştırır. Hatta bu şövalyeler, Prusya bölgesinde güçlenir ve bir siyasi yapı oluşturarak yıllarca o malikâneye hükmederler. Büyük bölümü zaten Hristiyanlığı kabul etmiş olan Almanya'nın geri kalan kısmı da bu cemaatler vesilesiyle Hristiyanlaştırılır. Bu aşamadan sonra Almanya halkı Katolik Kilisesi'nin mensubiyetine girer.

1.2.1.2.1. Katolik Kilisesi

Katolik Kilisesi, Avrupa'da Hristiyanlığın yayılması ile oldukça geniş bir coğrafyaya dini bakımdan liderlik eder. Papalık makamı, Hristiyanlık yayıldıkça maddi ve manevi yönden güçlenir. Zamanla kilise, bazı arazilere ve malikânelere sahip olarak bunları istediği gibi kullanma hakkını elde edince maddi gücü artar. Avrupa'da Roma Devleti'nden sonra oluşan siyasi boşluğu zamanla papalık doldurmaya başlar. Kilisenin bu gücü zamanla o kadar artar ki krallar dahi papanın elinden taç giyer olur. Nüfuzu ve gücü artan papa Avrupa için ciddi bir otorite halini alır. Bırakın diğer kralları ve prensleri koskoca Roma Cermen imparatorları dahi krallıklarını papaya onaylattıktan sonra tam olarak memleketine hükmedebilir. Bu güç zamanla Katolik Kilisesi'ni ve papayı dini bir merkez olmaktan çıkarır. Adeta bir siyasi merkez halini alır. Bununla da yetinmeyen kilise bütün bilimsel çalışmaları yasakladığı gibi kendi doğmalarının hilafına söz edenleri de ortadan kaldırır. Günah çıkarma bahanesiyle insanların elinde avucunda ne varsa alınır. Hatta daha da ileri gidilerek Cennetten arazi satılmaya başlanır. Bu faaliyetler kilise için çok ciddi gelir kaynağı olur. İlerleyen zamanda papalar Avrupa siyasetine yön vermekle kalmaz insanlardan para toplamak için her yola başvurur. Papalığın bu girişimleri halkta tepkilere yol açar. Katolik Kilisesi'nin tutumu Protestanlığın doğuşu ile Reform hareketlerine sebep olur.

1.2.1.2.2. *Protestanlığın Ortaya Çıkışı*

Papalık, bir taraftan nüfuzunu arttırmaya devam eder, diğer taraftan da yaptığı inanç dayatmalarına karşı tepki ve itirazlara maruz kalır. Bu dönemde Katolik Kilisesi, kendi belirlediği inanç esaslarına uymayanları aforoz eder. Hatta bilim alanında ileri sürülen yeni fikirleri dinsizlik olarak niteler. Bununla da yetinmeyerek, Katolik öğretiyeye uygun olmayan her türlü fikir ve inancı takip eden ve bunları savunanları cezalandırmak için Engizisyon Mahkemeleri'ni kurar. Buna karşılık, 15. yüzyılda İstanbul'un fethinden sonra, İslâm'ın bilime ve bilim adamlarına verdiği önem, Hristiyan dünyasında hayranlıkla karşılanır. Bu durum onları yeni arayışlara sevk eder. Aynı yüzyılın sonlarında yapılan coğrafi keşifler ve tercüme faaliyetleri, Grek-Romen sanatının yeniden canlanmasına yol açar. Bu süreç Avrupa'da Rönesans'ı ortaya çıkarır. Rönesans'tan sonra, Hristiyanlar arasında dinde de reforma ihtiyaç olduğu fikri yayılmaya başlar. Bu etki neticesinde, 16. yüzyılda Reform hareketleri, daha sonra da Protestan Kilisesi ortaya çıkar.

"Protestan" kelimesi, ilk defa 1529'da ortaya çıkar. Bu tarihte toplanan Spire Meclisi'nde, azınlıkların dini durumunun çoğunluğun kararı ile belirlenmek istenmesini, azınlıkta bulunan Luther yanlıları protesto eder. Bu olaydan sonra Reformcular, "Protestan" olarak nitelendirilmeye başlanır.

Reform hareketleri, her ne kadar 16. yüzyılın başlarından itibaren ortaya çıkmaya başlamışsa da, belirtileri daha önceden hissedilmiştir. Birçok kişi veya grup, Luther'den önce, onun fikirlerinin benzerlerini savunur. Ancak Katolik Kilisesi'nin takibatı neticesinde amacına ulaşamaz.

Bir Alman ilahiyatçısı olan Luther, Papalığın bu uygulamalarına karşı halkın tepkisinin bir ifadesi olarak 1517 yılında, Wittenberg Saray Kilisesinin kapısına, 95 maddelik iddialarını asar. Luther, insanların endüljans satışı ile aldatıldıklarını, onların sahte tövbekârlığa itildiklerini açıklar. Ayrıca Luther, günahları af yetkisinin papaya değil, İsa'ya ait olduğunu ifade eder. İnsanların kurtuluşunun, yaptığı hayır işlerinde değil, İsa'ya imanda olduğunu ileri sürer. O, ayin dilinin sadece Latince olmasına ve kilisenin kutsal kitap yorumunu tekelinde bulundurmasına da itiraz eder. Zamanla bu anlayışını pratiğe geçirir ve İncil'i, Almanca'ya tercüme eder.

Papalık, Luther'in bu hareketini, önceleri fazla ciddiye almaz. Ancak, Luther'in fikirleri, halk arasında yayılmaya başlayınca onu fikirlerinden döndürmek için büyük gayret gösterir. Fikirlerinden vazgeçmeyen Luther taraftarlarının sayısı artmaya devam eder. Bunun üzerine Papalık, onu ve yandaşlarını 3 Ocak 1521'de aforoz eder.

Luther'in hareketi, yeni bir mezhep oluşturmaya yönelik değildir. O, kiliseyi içten reforma tâbi tutmak ister. Ancak papalığın hiçbir şekilde buna yanaşmaması, Luther'in başlattığı hareketin yeni bir mezhep olarak ortaya çıkmasına neden olur. Çok kısa bir zamanda Almanya'nın büyük bir bölümü ile İskandinav ülkelerinin tamamına yakını Luther'in görüşlerini benimser. Daha sonra Lutheryanizm olarak adlandırılacak bu mezhep halk arasında yayılır.

Bu gelişmeler, başlangıçta reforma direnen Katolik Kilisesi'nde de etkisini gösterir. Papalık, Reformcuların iddialarında haklılık payının bulunduğuna inananları ikna etmek için 1545'te Trente'de bir konsil toplar. 1563 yılına kadar devam eden bu konsilde, Katolik Kilisesi'nin iman ve inayet konusundaki inancı net olarak ortaya konur. Reform hareketlerine tepki olarak toplanmasından dolayı bu konsil, "Karşı Reform Konsili" olarak nitelendirilir.

1.2.1.2.3. Protestanlık Hareketini Başlatan Martin Luther

Luther'in öğretileri doğrultusunda ortaya çıkan Protestan mezhebi ile Hristiyanlık; Katoliklik, Ortodoksluk ve Protestanlık olarak üçe bölünür. Luther, Protestanlık mezhebinin kurucusu olarak tarihe geçer.

Martin Luther, dinin yanı sıra eğitimin de laikleşmesini ister. Martin Luther, eğitimin yararlarını hararetle savunur. İyi okullar hayattaki tüm doğru davranışların çiçek açtığı bir ağaçtır der. Ona göre ağaçların çürümesi durumunda dinde ve tüm sanat kollarında körelme kaçınılmazdır. Bu örnekle okulların ve okumanın sivil hayatta büyük bir aydınlık kaynağı olduğu düşüncesini yaymaya çalışır.

Martin Luther, 31 Ekim 1517'de Wittenberg Kalesi Kilisesi'nin kapısına bu affedilme sertifikalarına karşı fikirlerini içeren doksan beş maddeden oluşan bildiriye asar. Bu hareketiyle Protestan Reformu hareketini resmen başlatır. Luther bu metni hazırlarken daha önce reform hareketine girişmiş olan bazı isimlerin görüşlerinden etkilenir. İncil'in farklı dillere çevrilmesi ve matbaanın kurulup İncil'in halk tarafından

okunmasının sağlanmasıyla, insanlar kilisenin doktrinlerinin yanlış ve yobaz olduğunu düşünmeye başlar. Martin Luther astığı protesto metninde özellikle endüljansa karşı çıkar. Bu bildiri papalık tarafından hiç de hoş karşılanmaz. Luther'in aforoz edilmesine kadar gidecek olan bu süreçte birçok tartışma yaşanır. Almanya'da Luther'i savunanlar olduğu gibi ona karşı çıkanlar da bulunur. Böylelikle Almanya Luther yanlıları ve karşıtları olmak üzere düşünsel boyutta ikiye bölünür. Bu bölünmenin beraberinde de 1522-1525 yılları arasında Şövalyeler Kavgası ve Köylüler Savaşı adı altında iki büyük olay meydana gelir.

1.2.1.2.4. Mezhep Savaşları

16. ve 17. yüzyıl boyunca tüm Avrupa'yı etkileyen Katolik Kilisesi'ne karşı yapılan dinsel bir harekettir. Katolik Kilisesi'nin aşırı zenginleşmesi, yozlaşması, siyasi ve dünyevi işlere karışmaya başlaması birçok din adamının tepkisini çeker. Bu durum zamanla Reform hareketlerine yol açar. Reform hareketleri önce Almanya'da sonrasında ise Fransa, İngiltere ve Kuzey Avrupa ülkelerinde etkili olur. Bu reform hareketi Hristiyanlığın yeni ve büyük üç mezhebinden Protestanlığın oluşmasını sağlar.

Bu hareketinin önderi Cermen kökenli teolog ve filozof Martin Luther'dir. Luther'in kaderi kendinden önce ortaya çıkan ve sapkın olarak ilan edilip yakılan reformcular gibi olmaz. Büyük bir başarı yakalar ve Avrupa tarihinin akışını değiştirir. Bu dönemde Almanya, papalık tarafından sömürülmektedir. Bundan dolayı halk arasında papaya karşı büyük bir nefret duyulur. Martin Luther de bu durumdan fazlasıyla yararlanmayı bilir. Martin Luther, Roma'ya yaptığı bir ziyaret sırasında Papa'nın Hristiyanları kandırdığını fark eder. Papanın, olmaması gereken zevk ve lüks içinde bir hayat yaşadığını fark eder. Luther bu durumu gördükten sonra Hristiyanlığın özünden ayrıldığını görür. Onu tekrar özüne döndürmek gerektiğine kanaat getirir. İşte bu durum onda Roma Kilisesi'ne (Katolikliğe) karşı büyük bir hareketin ortaya çıkması gerektiği fikrini uyandırır. Böylece yeni bir hareketin düşünsel zemini temellendirilmiş olur. Sonrasında Luther, on yıl içinde ilk "Protestan" olarak isyana öncülük eder.

Bir rahibin Almanya'da affedilme sertifikaları (endüljans) satmaya başlaması Luther için bardağı taşıran son damla olur. Bu sistem papalığın kasasına büyük gelir sağlar. Bu duruma Luther'in yanı sıra Saksonya Elektörü Frederick de büyük tepki

gösterir. Affedilme sertifikalarını satan rahip bölgeden kovulur. Luther, ilk kez bir eylemle Katoliklere meydan okur.

Protestanlık hareketinin etkilerinin Avrupa'daki diğer devletlerde de görülmeye başlaması kanlı mücadeleleri de beraberinde getirir. Krallıkla prensler arasında yaşanan Otuz Yıl Savaşları (1618-1648) bu durumun en büyük örneğidir. Luther hareketi, Katoliklerle Protestanlar arasındaki mezhep savaşlarının fitilini ateşler. Zaten papalığa karşı öfkeli olan prensler ve krallar durumu fırsat bilerek Protestanlara destek olur.

Otuz yıl Savaşları'nın pek çok nedeni vardır. Bu savaşların esas nedeni esasında mezhep farklılığı olsa da pek çok siyasi neden de savaşların yaşanmasına nedendir. Biz burada bu savaşların nedeni olarak dini meseleleri ele alacağız. Luther'in başlattığı Protestanlık hareketi büyüyünce Katolik Kilise'si ve imparatorluk meseleye müdahil olur. Protestanlarla Katolikler arasında hayli hengâmeler yaşanır. Bu hâdiseleri sona erdirmek için 1555 yılında Augsburg Anlaşması imzalanarak ortalık sakinleşir. Bu anlaşmaya göre Almanya'da sayısı yüzü bulan prensler istediği mezhebi seçebilecektir. Zamanla prenslerden bazıları Protestanlığı seçer. Ancak Katolik Kilisesi ve imparatorluk Protestanlığı seçen bu prenslere mezheplerinden dolayı farklı yaklaşıma başlar. Onlara âdeta birer düşman gibi muamele edilir. Almanya dışındaki Kalvinistlere İspanya'da rahat bir ortam sunulurken Protestanların Almanya'da aynı huzuru bulamaması prensleri kızdırır. Augsburg Barışı'nın yetersiz kalması üzerine Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu'ndaki Protestan prensler, 1608 yılında bir ittifak kurarlar. Katolik prenslerde 1609'da imparatorun desteği ve Bavyera'nın öncülüğünde birleşirler. Böylece Almanya parçalanarak din eksenli kamplaşmalar görülür.

Bu arada, her iki birlik de diğer devletlerden destek bulmaya çalışır. Katolik Birliği, aynı Roma Cermen İmparatorluğu gibi Habsburg Hanedanı tarafından yönetilen sert Katolik İspanya'nın desteğine güvenir. Protestanlar ise Hollanda, İngiltere ve Fransa gibi Avrupa'da Habsburg egemenliğini istemeyen devletlerle görüşmeye başlarlar.

Bu kutuplaşmalar neticesinde 1618 yılında savaş başlar. Savaşı tarihçiler dört döneme ayırır. Bu dönemlerin ilki Elektör Palatine dönemidir. İkincisi Danimarka dönemi, üçüncüsü İsveç dönemi ve dördüncüsü ise Fransa'nın savaşa dâhil olduğu Fransa dönemidir.

Otuz yıl boyunca süren ve Avrupa'yı kasıp kavuran bu savaşlar, 1648 yılında yapılan Westphalia Anlaşması'yla sona erer. Bu durum, Papa X. İnnocentius'u oldukça sinirlendirir. Papa bu antlaşmayı tanımadığını bildirir.

Otuz Yıl Savaşları, Almanya'yı birçok yönden etkilediği gibi; nüfus bakımından da son derece olumsuz etkiler. Savaşlardan önce yaklaşık 21 milyon olan ülke nüfusu, savaşlardan sonra 13 milyona kadar düşer. Ayrıca pek çok kent de bu savaşlarda yakılıp yıkılır. Böylesine kötü ve kargaşa dolu bir ortamda önemli sorunlar ortaya çıkar. Açlık ve buna bağlı olarak yapılan yağmalar, ticaretin tamamen durması, ortaya çıkan salgın hastalıklar Almanya'yı her yönden felâkete sürükler. Yoksullaşan Alman halkı, Avrupalı devletler tarafından hor görülür.

İçeride bu sıkıntıları yaşayan Almanya, dışarıda da Danimarka, Hollanda, İsveç ve Fransa gibi devletlerle mücadele etmek zorunda kalır. 17. yüzyılın başında büyük bir güç olarak varlık gösteren Avusturya, mezhep savaşlarından sonra bu gücünü büyük ölçüde yitirir ve sıradan bir devlet konumuna gelir. Bu sıkıntıları sadece Almanlar değil, diğer Avrupalı devletler de yaşar.

Sonuç itibariyle neredeyse tüm Avrupa, 17. yüzyılda yaşanan ve oldukça kanlı geçen bu dini çatışmaların faturasını çok ağır ödemek zorunda kalır.

1.2.1.2.5. Mezhep Savaşları'nın Nedenleri

Katolik Kilisesi'nin bozulması, dinde ıslahat fikrinin yayılması ve yenileşme isteği, Hristiyanlığın kaynaklarına inilmesi talebi, İncil'in millî dillere çevrilerek temel ilkelerin ortaya konulması isteği, matbaanın yaygınlaşması ile okuma yazma bilenlerin sayısındaki artış, Katolik mezhebinin sorgulanmaya başlaması, Endüljans sorununun ortaya çıkması, para karşılığında kilisenin günahları affetmesi, Reform hareketlerinin başladığı Almanya'da siyasal birlik olmaması, Almanya'daki prenslerin dinde yenilik isteyenleri desteklemesi, mevcut mezhepleri ve onların kurallarını eleştiren bilim adamlarının girişimleri, kâğıt ve matbaanın kullanılması sonucu Protestanların amacının tüm Avrupa'ya yayılması, kilisenin görevi dışına çıkarak halkı ekonomik yönden zorlaması Mezhep Savaşları'nın başlıca nedenleridir.

1.2.1.2.6. Mezhep Savaşlarının Sonuçları

Bu savaşlar sonunda Avrupa'da mezhep birliği bozulur. Katolik ve Ortodoks mezhepleri yanında Protestanlık mezhebi de ortaya çıkar. Din adamları ve kilise, eski itibarını kaybeder. Katolik Kilisesi, kendisini yenilemek ve düzenlemek zorunda kalır. Eğitim-öğretim faaliyetleri kilisenin kontrolünden alınarak laik bir eğitim sistemi kurulur. Katolik inancı terkeden ülkelerde kilisenin mallarına ve topraklarına el konulur. Papa'nın Avrupa'daki krallar üzerinde bulunan nüfuzu azalır. Avrupa'da siyasal bölünmeler yaşanır. Çünkü Ortaçağ'da Papa, Avrupa krallarına taç giydirecek onları krallıklarını onaylıyor ve onları yönlendirebiliyordu. Papanın bu gücünü kaybetmesi, Haçlı Seferleri düzenlenmesini engeller. Katolik kalan ülkelerde yeni mezheplerle mücadele etmek amacıyla Engizisyon Mahkemeleri kurulur. Protestan krallar ve prensler, din işlerinin mutlak hâkimi olurlar. Reform hareketleri, Avrupa'yı siyasi yönden zarara uğratar. Şarlken'in Osmanlı Devleti üzerine yapmayı planladığı Haçlı Seferi bu ayrılıklardan dolayı gerçekleşemez

1.2.1.3. Ekonomi

Ahmet Midhat Efendi, Kâinat Külliyyatı'nın Almanya cildinde, Almanya'nın ekonomik durumu hakkında pek bilgi vermez. Yazar, Almanya tarihini anlattığı için siyasi hâdiseleri nakletmeyi merkeze koyar ve sadece bununla ilintili olan ekonomik faaliyetlere yer verir. İkinci ciltte hükûmetleri anlatırken orada hükûmetlerin ekonomik faaliyetlerine ise az da olsa yer verir. Mevcut durumdan hareketle Almanya İmparatorluğu'nun ekonomik faaliyetleri ve ekonomisi aslında hükûmetlere bağlıdır.

Almanya ülkesinde yaşayan Cermen kavimleri ilk zamanlar ekseriyetle barbar bir hayat tarzını benimserler. Bu barbar Cermen kavimleri genellikle yağma ile geçimini sürdürür. Sonraki dönemlerde bu kavimlerin yerleşik düzene geçtiği görülür. Yerleşik düzene geçen bu halk zamanla tarımsal faaliyetlere yönelir. Tarımsal faaliyetler ve buna bağlı el işçiliği gelişmeye başlar. Zamanla da Alman sanayisi oldukça gelişmeye başlar.

Yazar, eserinde her bölgenin ekonomik faaliyetlerini ayrı ayrı ele alır. İkinci kitap olan Hükûmât-ı Cermanya'da hükûmetleri ayrı ayrı ele alan yazar burada her bölgenin geçim kaynaklarını da ifade eder. Bu ifadeler dikkate alındığında Almanya arazisi özellikle akarsuların çok olmasından dolayı tarıma elverişlidir. Tarıma elverişli olan bu arazilerde tarımsal faaliyetler yapılır. Tarımın yapıldığı yerlerde tarımsal

faaliyetlere bağı olarak yan sanayi de gelişim gösterir. Örneğin kumaş yapımına müsait bitkilerin yetiştirildiği bölgelerde kumaş sanayisi gelişir. Hayvancılığın yaygın olduğu bölgelerde ise et ve süt ürünleri ile deri sanayisi gelişir.

Bazı bölgelerin arazisi kumluk ve engebeli olduğundan bu bölgelerde tarım ve ziraat pek gelişmemiştir. Tarım yapılamayan bu bölgelerde halk hayvancılığa yönelir. Bu yerlerde hayvan yetiştiriciliği ciddi bir iş olarak ele alınır. Yetiştirilen hayvanlar Almanya'nın ve Avrupa'nın çeşitli yerlerine satılır. Örneğin Almanya'nın kuzeyinde bulunan Holstein bölgesi inek yetiştiriciliğinde çok ileri seviyededir. Burada yetişen inekler Avrupa'nın çeşitli yerlerine satılır. Yine bu hayvanların sütü işlenerek süt, yoğurt gibi gıda ürünleri de satılır. Bu hayvanların derisi de sanayi kuruluşlarında işlenir. Deri giysiler imal edilerek hem yöre halkının giyim ihtiyacı karşılanır hem de ihtiyaç fazlası ürünler çevredeki hükûmetlere satılır.

Almanya'nın güneyinde bulunan arazi dağlık olduğu için bu bölgede yaşayan halk tarım ve hayvancılığın yanında madencilik ve kaplıca işletmeciliği de yapar. Bu bölgedeki madenler çıkarılarak el atölyelerinde işlenir. El atölyelerinde işlenen madenler Sanayi Devrimi'nden sonra büyük fabrikalarda işlenmeye başlanır. Bu eserlerin kaleme alındığı yıllarda Almanya'da sanayi oldukça gelişir. 19. yüzyılın ikinci yarısında Almanya'da silah teknolojisi oldukça gelişir. 19. yüzyılın güçlü devletlerinden olan Prusya silah teknolojisi hususunda oldukça ileri seviyededir.

Yukarıda da izah edildiği üzere Almanya ekonomisi bölgelere göre farklılık gösterir. Tarım, hayvancılık, madencilik, tarım ürünlerine ve hayvancılığa dayalı sanayi Almanya'daki ekonomik faaliyetlerdir. Bu faaliyetlerin yanı sıra Almanya'da önemli gelir kaynaklarından biri de ticarettir. Özellikle de deniz ticareti Almanya'da oldukça gelişir. Almanya'nın kuzeyinde bulunan limanlar birer serbest ticaret bölgesidir ki Almanlar bu limanlar aracılığıyla Afrika'dan Amerika'ya kadar bütün dünya ülkeleri ile ticaret yaparlar. Almanya'nın kuzeyinde bulunan limanlar büyük nehirlerin Kuzey Denizi'ne ve Baltık Denizi'ne döküldüğü yerlerde kuruludur. Bu limanlar dünyanın en büyük limanlarıdır. Bu limanlar tarihin ilk dönemlerinden beri birer serbest ticaret bölgesi olan Lübeck, Hamburg ve Bremen şehirlerinde bulunur. Bu şehirler tarih boyunca serbest şehirler olarak yaşayagelmıştır. Bu şehirlerde dünyanın her yerinden gelen malların ticareti yapılır. Bu limanlarda yapılan ticaret sayesinde Almanya oldukça para kazanır.

Netice itibariyle Almanya ekonomisi tarım, hayvancılık, sanayi, madencilik, ticaret ve turizme dayanır. Dikkatli bakıldığında Alman ekonomisinin tarih boyunca hep güçlü olduğu görülür. Siyasi istikrarsızlıklar bu durumu zaman zaman bozsa da durum değişmez. Almanya coğrafyası halkını rahatlıkla besleyebilecek yer altı ve yer üstü kaynaklara sahiptir. Halk da bu kaynakları doğru bir şekilde kullanarak geçimini sürdürür.

1.2.1.4. Politika

Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu, 962-1806 yılları arasında Orta Avrupa'da hüküm süren bir monarşidir. Almanya, bu süre zarfında Roma Cermen İmparatorluğu adı altında bir imparatorluk gibi görünse de işin aslı öyle değildir. Esasında Almanya bir devletçikler bütünüdür. Yani bu devlet bir imparatorluktan ziyade birden çok devleti içinde barındıran bir federal yapı gibi düşünülebilir. Roma Cermen İmparatorluğu tek bir hanedanın malı olmayıp bütün hanedanların ortak malı kabul edilir. Yani bu ülke tek bir hanedan tarafından yönetilmez. Ülkeyi yöneten hanedan sık sık değişir. Soylu ve sözü geçen hanedanlar bulunmakla birlikte diğer hanedanlar da ülkeye imparatorlar yetiştirir. Daha doğrusu imparatorluk toprakları tek bir hanedanın malı değildir. Ülke toprakları birçok federal hanedan tarafından yönetilir. Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu'nu oluşturan hanedanların sayısı büyüklü küçüklü olmak üzere yirmi beştir. Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu'nu oluşturan bu hanedanlar şunlardır: Habsburg Hanedanı (Avusturya, Bohemya ve İspanya Kolu), Hohenzollern Hanedanı (Brandenburg ve Franken Kolu), Wettin Hanedanı (Albrecht ve Ernst Kolu), Wittelsbach Hanedanı (Bavyera ve Pfalz Kolu), Oldenburg Hanedanı (Danimarka ve Holstein-Gottorp Kolu). Ayrıca imparatorlukta bu hanedan topraklarının dışında İsveç ve kilise malikâneleri ile özel statüye sahip bazı şehirler de bulunur. Bu serbest şehirlerin en büyükleri Hamburg, Lübeck ve Bremen'dir. İmparatorluğun idari-yönetmel yapısı genel olarak böyledir.

Orta Çağ'daki Roma Cermen imparatorları, kendilerini Roma İmparatorluğu'nun varisi ve devamı olarak görseler de, imparatorluğun esas kitlesini Cermenler oluşturur. İlk zamanlar imparator çok güçlüdür. Güçlü olan imparator prenslere ve senyörlere hükmeder ancak sonradan imparatorluk zayıflar. Bu zayıflığı fırsat bilen senyörler güçlenerek imparatora itaat etmekten çıkarlar.

I. Otto 962'de Almanya Kralı olarak taç giyer. Otto, bazı tarihçiler tarafından ilk Kutsal Roma Cermen imparatoru kabul edilir. Fakat bir kısım tarihçiler ilk Roma Cermen imparatoru unvanını Karolenj Hanedanı'ndan Charlemagne'ın kullandığını iddia ederler. Kutsal Roma Cermen imparatorlarının sonuncusu, Napoleon Savaşları sırasında tahtından çekilen ve imparatorluğu fesheden II. Franz'dır. Roma Cermen İmparatorluğu sekiz yüz kırk dört yıl Orta Avrupa'da hüküm sürer. 1806 yılında Napoleon, Almanya'yı işgal edince imparatorluk dağılır.

İmparatorluğun sınırları tarih boyunca değişikliklere uğrar. En güçlü döneminde imparatorluk bugünkü Almanya, Avusturya, İsviçre, Liktenştayn, Lüksemburg, Çek Cumhuriyeti, Slovenya, Belçika, Hollanda toprakları ile Polonya, Fransa ve İtalya topraklarının bir bölümünü kapsar. İmparatorluk pek çok küçük krallığı, prensliği, dükalığı, kontluğu ve şehir devletini bünyesinde barındırır.

Roma Cermen İmparatorluğu'nda kimin imparator olacağına elektör denilen prensler karar verir. Bu elektörlük yetkisi ülke için yararlık gösteren hanedanlara ve prenslere verilir. Bir imparator öldüğü zaman onun yerine kimin geçeceğine elektörler toplanarak birlikte karar verir. Prensler elektörlük yetkisi imparator tarafından verilir. İmparator seçme meselesi her zaman Roma Cermen İmparatorluğu'nu sıkıntıya sokar. İmparatorların ölümüyle ülke iç çekişmelere sahne olur. Her imparator seçiminde tartışma yaşanır. Bu da güç kaybına neden olur. İmparator seçimi münasebetiyle prensler ve hükûmetler arasında sürekli anlaşmazlıklar çıkar, bu durum sık sık iç savaşların yaşanmasına sebep olur. İmparator seçme meselesi tarih boyunca Roma Cermen İmparatorluğu'nun başını ağrıttığı gibi düşmanlarına da beklediği fırsatı sunar. Prensler de bu seçimler dolayısı ile sık sık birbirlerine düşman olur. Zayıf prensler hanedanını koruyabilmek için daha güçlü prenslere ve dükalara yaklaşılarak onların siyasetini benimsemek zorunda kalır.

1.2.1.5. Milli Karakteristik

Ahmet Midhat Efendi, Alman halkının milli karakteristiğini ayrı bir bölüm hâlinde vermemekle beraber zaman zaman satır aralarında Cermenlerin kendine has özelliklerinden bahseder. Yazara göre Cermenler de diğerleri gibi ilk zamanlar barbar ve vahşi bir yaşam sürer. Cermenler gayet sağlam yapılı adamlardır. Bu halkın pazusu ve bileği oldukça güçlüdür. Cermenler, savaş meydanından korkmayan gözü kara,

cengâver insanlardır. Bu halk Avrupaca savaşçı kimliği ile tanınır. Avrupa halkı bu adamlarla savaş meydanında karşılaşmaktan kaçınır. Hiç kimse mecbur kalmadıkça Cermen halkı ile savaşa tutuşmayı göze almaz. Nitekim dünyaya hükmeden Roma orduları da bu halkı dize getirmekte oldukça güçlük çeker. Hatta bütün Avrupa'yı kendi kontrolü altına alan Roma İmparatorluğu, Almanya'nın doğu ve kuzey kesimlerini hiçbir zaman ele geçiremez. Hatta Roma devletinin yıkılma sürecine girmesinde de Cermenlerin payı büyüktür. Ren havzasının doğusuna geçen Roma ordularına Cermenlerin verdiği zarar Romayı hayli müşkül duruma düşürür. İlk darbeyi bu Cermenlerden yiyen Roma daha sonra ikiye bölünür. Sonrasında da Batı Roma yıkılır.

Cermen halkı haydutluk etmekten de geri durmayan bir halktır. Cermenleri dönemin diğer vahşi kavimlerinden ayıran en önemli özellik bu halkın diğerleri gibi sadece avcılık, toplayıcılık ve çobanlık ile yetinmeyip bir dereceye kadar da tarımla uğraşmalarıdır. Bu mesele eserde şöyle ifade edilir: “Ahali-i mezkûrenin cümlesi an-asl Asya-yı Vasatî ahalisinden bulundukça ve bedeviyet ve vahşette müşterek oldukları cihetle ahval-i hususiye-i bedeviyeleri hep birbirinin aynı gibi bir şeydir. Yani burada esâmisini zikrelediğimiz akvâm dahi Gal memâlikine intişar eylediklerini Fransa tarihinde haber vermiş olduğumuz ahali gibi gayet cerri ve cesur ve kaviyyü'l-bünye ve özü sözü doğru adamlar olup misafirperverlik ve ahde vefa ile meşhur idiler. Bunlarda dahi umûr-ı beyt karılara muhavvel olup fakat kendileri sâir akvâm-ı vahşiye gibi yalnız sayd u şikâr ile ve çobanlık ile iştigal etmeyip bir dereceye kadar ziraatla dahi meşgul olurlardı.”¹⁹

Cermen halkını diğer barbar kavimlerden ayıran bir başka özellik de bu halkın diğerleri gibi göçebe olmayıp belli bir yerde oturmasıdır. Bu halkın sabit bir yerde ikamet etmesinin esas sebebi ise zirai faaliyetlerdir. Cermenler, ekip biçme, meyve ve sebze yetiştirme işinden dolayı belli bir bölgede oturur. Burada ifade edilmesi gereken husus ise bu halkın küçük topluluklar hâlinde yaşadığıdır. Bir araya gelen Cermenler verimli bölgelerde ve akarsu kenarlarında birer köy veya kasaba oluşturarak buralarda ikamet ederler.

Cermenler halk tarafından kendisine yönetme yetkisi verilen bazı reis ve kralların yönetimi altında yaşar. Bu birliktelik içinde her sınıfın kendine göre sorumluluğu bulunur. Yetişkin erkekler sefere çıkar, ele geçirdiği ganimetlerle

¹⁹ Ahmet Midhat Efendi, a. g. e. s.18-19.

memleketine döner. Yaşlılar, çocuklar ve kadınlar da diğer işleri yapar. Alman milletine ait bu vasıfları yazar eserinde şu şekilde ifade eder: “Bu akvâmdan birtakımı halk tarafından intihab olunan bir nev’ kralların ve birtakımı dahi kabile reislerinin hükûmeti altında bulunurlar idiyse de bu hükûmetler millete yani karı ve çocuk ve ihtiyar gürûhu ile muharebeye gitmeyen ve meskenlerinde mütemekkin olan takıma hükûmet ederler idi. Cengâver takımı ise (Bund) denilen hey’et-i müsellaha ve harbiyeyi teşkil ederler idi ki bunlar cesaret ve şecaatte ve bir orduya kumanda etmekte nam kazanmış olan bahadırların kumandası altında bulunur ve lüzumuna göre en uzak memâlike kadar gidip cenk ve cidal ederek birçok yağmayı hâmilin yine topraklarına gelirler idi.”²⁰

Cermen halkı din konusunda da kendine has Tanrılar edinmiştir. Onlar tabiat tanrılarına inanırlar. Druid denilen inanç sistemi bu barbar kabilelerin dini yaşantısına yön verir. Druidler güneş, ay, yıldızlar gibi tabiat unsurlarını kutsal kabul eder. Dağ zirvelerine, nehirlere, meşe ağaçlarına hatta bazı bitkilere saygı gösterirler. Ateş bazı ulûhiyetlerin bir sembolü addedilir. Ayrıca ateş, güneş ve temizlenme ile ilişkili kabul edilir. Bu inancın sonucu olarak da yere taparlar. Tabiat dinlerinden olan bu Druid inancı ile büyücü kadınlara önem verilir. Büyücü kadınların gelecekte haber verdiğine inanılır. Bazı büyücü kadınlara gelecekte haber verdikleri için iyi davranılır ve onlar baş üstünde tutulur. Bu durumdan dolayı Cermen erkeklerinin kadınlara çok değer ve kıymet verdiği rivayet edilse de bu durum bütün kadınlar için geçerli olmayıp sadece büyücü kadınlar için geçerlidir. Çünkü yeri geldiğinde para ve mal karşılığı çocuklarını dahi satmaktan geri durmayan Cermen halkının kadınları bu derece baş tacı etmesi pek de mümkün görünmemektedir.

Alman kadınları genellikle evinde oturup ev işlerini yapar. Bunların görevi ev işlerini yapıp yaşlı ve çocuklara bakmaktır. Erkeklerin görevi ise savaşa katılmaktır. Katıldıkları seferlerde ele geçirdikleri ganimetleri memleketlerine taşırlar. Bu adamlar savaşlarda ortaya çıkar savaş bittikten sonra diğer savaşa kadar sarhoş gezerler. Avcılık ve avlanma da bu adamların sevdiği işlerdendir.

Milâd öncesinde Cermen halkı hakkında elde pek bilgi yoktur. Cermenler hakkında bilgi edinmek için Gaul veya Roma kaynaklarına bakmak gerekir. İlk zamanlar Cermen halkı hakkında Roma ülkesinin de pek bilgisi yoktur. M.Ö. 320 yılında Kuzey Avrupa sahillerine bir seyahat gerçekleştiren Romalı Gezgin Pytheas bu

²⁰ Ahmet Midhat Efendi, a. g. e. s. 19-20.

gezisi esnasında birtakım keşifler yapar. Bu bölge hakkındaki izlenimlerini eserinde yazar. Bu gezginin yazılarında Cermenler hakkında birtakım bilgilere rastlanır. Roma halkı bu eser sayesinde Cermenler hakkında bilgi sahibi olur. Bir zaman sonra Roma orduları Galya'yı fethedip yönünü doğuya dönünce Cermenlerle Romalılar karşı karşıya gelir. Bu tanışmadan sonra Roma kaynaklarında Cermenler hakkında bolca bilgi yer alır. Yazar bu meseleyi şöyle açıklar: “Almanya-yı kadîm halkı hakkında buraya kadar vermiş olduğumuz malûmat sonradan yani Romalılar oralara doğru yed-i tasallutlarını uzattıktan sonra istihsal olunan malûmat olup yoksa Roma devleti Gal memâlikini zapt edinceye yani milâdın elli sene-i mukaddemine gelinceye kadar Almanya-yı Kadîm hakkında onların dahi bir gûne-i malûmat-ı sahihe-i kat'iyeleri yok idi. Vakıa (Pytheas) nam seyyah Milâdın 320 sene-i mukaddeminde Avrupa'nın şimal taraflarına doğru bir seyahat vermiş ve Bahr-i Baltık sahileri üzerinde biraz keşfiyatta bulunmuş olduğu malûmdur. ... Bundan sonra milâdın 113 sene-i mukaddeminde Romalılar Cermenlerle ilk defa olmak üzere karşı karşıya gelmişler idi.”²¹

Alman milletin tarihine bakıldığı zaman bu adamların hiçbir vakit özgürlüğünü kaybetmediği görülür. Tarihin ilk dönemlerinden günümüze gelinceye kadar Alman halkı her zaman kendi istiklâllerine kendileri karar verir. İlk zamanlar bağımsız kabileler olarak yaşayan Cermenler sonradan kendi imparatorluklarını (Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu) kurmuşlardır. Bu eserin yazıldığı 19. yüzyılın sonlarında ise Almanya İmparatorluğu adı altında bütün Cermenleri kapsayan devleti kurarlar. Bu halk milâttan önce dağınık kavimler halinde yaşamakla birlikte kendi yurtlarını işgal etmeye gelen Roma'ya karşı istiklâl savaşları verir. Roma, bütün Avrupa topraklarını istilâ etmesine rağmen Cermenlere tam olarak hükmedemez. Bu durum Alman halkının bağımsızlığına ne kadar önem verdiğini ortaya koyar. Topraklarını korumak için her türlü fedakârlığı yapar. Cermenler, bir kısım topraklarını Roma'ya kaptırsalar bile kendileri bu toprakları terk ederek doğu ve kuzeye soydaşlarının yanlarına giderek onlarla birleşirler. Roma İmparatorluğu çok güçlü bir devlet olsa da Cermenlere hiçbir zaman tam olarak hükmedemez.

Roma İmparatorluğu tehdidine karşı mücadele veren Cermenler, Roma'yı zayıflatan ve yıkılmasına sebep olan etkenlerden biri olur. Roma'dan sonra bir zaman rahat yaşayan Cermenler zamanla güçlenen Frankların saldırılarına maruz kalır.

²¹ Ahmet Midhat Efendi, a. g. e. s. 22.

Topraklarını genişletmeye çalışan Franklar, Cermenlere musallat olur. Garp İmparatorluğu'nu kuran Charlemagne, Almanya'nın bir kısmını da alır. Bu dönemde Almanya'nın büyük bir bölümü de Batı İmparatorluğu'nun toprağı haline gelir. Ancak Franklar, Cermenlere bir istilâcı gibi davranmaz.

Charlemagne'ın ölümünden sonra toprakları oğulları arasında paylaşılır. Almanya toprakları Charlemagne'ın oğullarından Louis'ye düşer. Bu topraklara sahip olan Louis zamanında Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu kurulur. 1806 yılında Napoleon'un Almanya'yı işgaline kadar devam eden İmparatorluk bu yılda dağılır. Almanya bir süre Napoleon'un kontrolü altında kalmış olsa da sonradan 1814 yılında Cermenler yine özgürlüğünü kazanır. Almanya 1814'ten 1871 yılına kadar Cermanya Heyeti adı verilen oluşum tarafından idare edilir. 1871 yılına gelindiğinde Almanya'da Prusya öncülüğündeki yeni Almanya İmparatorluğu kurulur.

Dikkat edildiğinde görülür ki Cermenler tarih boyunca hiç kimseye boyun eğmezler. Çok kısa dönemlerde başka milletlerin yönetimi altına girseler de nihayetinde bağımsızlıklarını kazanırlar. Bu bilgiler ışığında Alman milleti bağımsızlığına son derece düşkün bir millettir denilebilir. Bu sebeptendir ki bağımsızlıklarını asla kaybetmezler. Nitekim Ahmet Midhat Efendi de bu meseleyi şu şekilde ifade eder:

“Almanya'nın Hey'et-i Umumiyesine dair bu ciltte zaten mücmel olarak verdiğimiz malûmat bir de nazar-ı muvazene ve muhakemede hülâsa edilir ise görülür ki bu millet kendi nimet-i istiklâline pek geç ve güç destres olabildiğı gibi ta son zamanlara gelinceye kadar hep bir imparatorun tahakküm ve tasallutundan yakayı kurtaramamış ise de işte bir de iç yüzünden bakılınca Almanya'nın hiçbir vakitte istiklâlini kaybetmemiş olduğu dahi görülüyor. Zira Romalılar gibi cihangir bir devlet asırlarca muharebeler etmiş oldukları hâlde Almanya'nın cenub ve garp taraflarını güç hâl ile hem de muvakkaten ele geçirmişlerdir. Bu müddet-i tasallutunda şimal taraftarı yine kendi eski hürriyet-i biteviyelerini muhafaza etmekle beraber Roma esareti altına giren hemşehrilerini kurtarmak himmetinden dahi geri durmamışlar. Yani Fransızlar gibi Roma reayası olup kalmamışlardır.

Vakıa Charlemagne bu kıtayı tamamıyla zapt ederek teşkil eylediğı Garp İmparatorluğu'na katmış ve şu suret Almanya için bir mahkûmiyet addolunabileceğı derkâr bulunmuş olup ancak Charlemagne Almanların istiklâl ve hürriyet-i asliyesine

asl müdahale etmedikten maada millet-i mezkûrenin eski beylerine memleketi bittaksim diyânet ve medeniyet dahi talim eylemiştir. Binaenaleyh Charlemagne'dan sonra hükûmetleri devam eden Karolenj prenslerinin de Almanları reaya gibi kullanacak bir idareleri görülememiştir.”²²

Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu zamanında Almanya'da feodal bir yapı vardır. Bu feodal idarelerin başındaki prensler ve dükalar krala bağlı olmakla birlikte iç işlerini kendileri idare ederler. Derebeyliği demiş olduğumuz bu sistem Ortaçağ Almanya'sının ve sonrasının hakim yönetim biçimidir. Bu durum eserde şöyle anlatılır: “Muahharan birer hükûmet-i müstakile suretiyle teşekkül eden Almanya hükûmetleri henüz derebeyinden ibaret iken intihab olunan imparatorlar bir zamana kadar Almanya içinde müstakilâne fermân-fermâ olmuşlar ise de bunlar herhâlde birer Cermen hükümdarı oldukları cihetiyle Almanya Hey'et-i Umumiyesi'nin istiklâl-i milliyesi mağlûp ve magsûb edilmiş olmadığı misillü bu hey'et-i umumiyei teşkil eden kavimlerin istiklâl-i hususileri dahi kendi senyörleri tarafından muhafaza olunabilmiştir.”²³

Alman halkı en başından beri kendi benliğini koruyan milletlerdendir. Almanlar başka milletlerin himayesinde yaşamayı kabul etmediği için kendi kültürünü ve değerlerini korur. Bu millet ırk olarak tarihin hiçbir döneminde asimile olmaz. Sadece Almanya'dan Avrupa'nın diğer bölgelerine giden Cermenler asimile olur. Onlar da İngiltere, Fransa gibi ülkelere göç ettikleri için azınlık haline düşer ve kendi benliğini kaybeder. Almanya'ya sonradan bir kısım Slav gelse de onlarla da bir karışma olmaz.

Alman ırkı diğer milletlerle karışmadığı gibi dilini ve geleneklerini de korumayı bilir. Almanca, esasında Latince ve Yunanca'dan türemiş olmakla birlikte Almanlara has bir dildir. Asırlar geçmesine rağmen Almanca'da pek bir değişim görülmez. Şöyle ki: “İşte asıllarını şu suretle muhafaza eden Almanlar lisanlarını ve ahlâklarını dahi muhafaza edip vakıa bunlar dahi Latin ve Yunan lisanından birtakım ıstılahat ile kendi lisanlarını tezyin etmiş ise de eğer bugün Alman lisanından ıstılahat-ı ecnebiyeyi çıkaracak olsalar Almanca'nın yine bir Almanca olarak bâkî kalacağını teslim etmelidir.”²⁴

²² Ahmet Midhat Efendi, a. g. e. s. 165-166.

²³ Ahmet Midhat Efendi, a. g. e. s. 167.

²⁴ Ahmet Midhat Efendi, a. g. e. s. 168.

Almanlar namuslarına oldukça düşkündür. Namus konusunda çok hassas davranırlar. Bu durum eskiden beri devam eder. Almanlar aynı zamanda güvenilir ve samimi insanlardır. Bir işin başına geçtikleri zaman oldukça ciddi çalışırlar. Bu adamlar kendilerini ve nesillerini koruyabilmek için çaba sarf ederler. Almanlarla Fransızları karşılaştıracak olursak insanlık, medeniyet ve tarih için Almanlar, Fransızlar kadar hizmette bulunmamışlarsa da Fransızlar kadar zarar verici şeyler de yapmamışlardır.

Cermenler vatan sevgisiyle dolu bir ırktır. Dünya meselelerine Fransa ve İngiltere kadar merak duymayan bu millet siyasi ve sosyal olayları dışarıdan izlemeyi ve kendilerince tedbir almayı tercih ederler. Komşularıyla iyi geçinerek onlarla ticaret yaparlar. Cermenler savaşçılığıyla tanınan oldukça cesur insanlardır. Cermenler her ne kadar iyi savaşçı olsalar da bu konuda Fransızlar kadar iyi değillerdir. Fransızlar savaşa gitmeyi âdeta düğüne gitmek kadar eğlenceli görür. Almanlar ise savaşmayı en son çare olarak görürler. Almanlar, Fransızlar kadar cengâver ruhlu insanlar olmasalar da pek çok millettten daha cesurlardır. Yine bu adamlar silah teknolojisinde oldukça ileri seviyededirler. Özellikle Prusya orduları muazzam silahlarla donanmış olup bu silahlar savaşta düşmana mermi yağdırmaktadır. Ta o dönemden bugüne gelene kadar Almanlar silah üretiminde son derece başarılıdırlar.

1.2.1.6. Edebiyat

Alman edebiyatına genel olarak bakıldığında zaman edebi eserler birbirinden farklı özellikler gösterir. Hatta bu farklılık aynı dönemde yazılan eserlerde bile kendini gösterir. Bu edebi ve estetik farklılıklar bazı siyasi nedenlerden kaynaklanır. Almanya’da sürekli bir merkez veya başkent bulunmadığı için her bölgede ayrı ayrı kültür merkezleri ortaya çıkar. Roma Cermen İmparatorluğu’nda daimi bir başkent olmadığı için Almanya, edebiyatta Fransa’nın gerisinde kalır. Ülkede bir kültür merkezi ve siyasi merkez bulunmadığı için diğer bölgelerin takip edeceği akımlar, tarzlar gelişmemiştir. Her bölgede ayrı bir edebi cereyan ortaya çıkmakla birlikte bu cereyanlar dünya edebiyatından da uzak değildir. Sanatçılar imparatorluğun farklı bölgelerinde kimisi imparatorun kimisi de prens ve dükaların himayesinde birbirinden kopuk bir edebi hayat sürerler. Bu durum da sanatçılar arasında ortak bir anlayışın oluşmasına engel olur. Osmanlı Devleti’ne bakacak olursak edebi hareketlilik yoğun olarak İstanbul’da görülür. İstanbul devletin başkenti olduğu için bu şehirde bir kültürel birikim oluşur. Almanya işte bu birikimden yoksundur. Çünkü Almanya’nın başşehirleri

sürekli değişir. Yönetimi ele alan imparatorlar başşehir kendi hanedanlarının merkezine taşırlar.

Alman edebiyatı hakkında eserde düzenli bir bilgi akışı olmaz. Sanatçıların tarihî hâdiseleri nasıl ele aldığı verilir. Bu sanatçıların olaylara bakışı ve bunları eserlerinde nasıl kullandıkları dile getirilir. Eserdeki edebi malzemelerden bir kısmı da Fransız İhtilali ve bu ihtilalin ortaya çıkışını anlatır. Eserlerde Aydınlanma Devri Fransız yazarlarının isimlerine ve bu sanatçıların düşüncelerine yer verilir. Üçüncü olarak da bazı Alman krallarının ve prenslerinin edebiyata yatkın olmaları nedeniyle bu konuya yer verilir.

Ahmet Midhat Efendi, eserlerinde ilk olarak Otuz Yıl Savaşları'nın edebiyata nasıl yansıdığını ifade eder. Almanya'nın 18. yüzyıldaki önemli edebiyatçılarından Friedrich Schiller, Otuz Yıl Savaşlarını ayrıntılı olarak ele alan bir eser yazar. Midhat Efendi, Otuz Yıl Savaşları'nın anlatıldığı bu eserin içeriği hakkında bilgi verir. 1790 yılında Friedrich Schiller'in yazdığı *Otuz Yıl Savaşları'nın Tarihi* isimli eserde bu savaşlar sırasında yaşanan olaylar ve Katoliklerin, Protestanlara uyguladığı zulüm dile getirilir. Bu meseleyi Ahmet Midhat Efendi eserde şöyle ifade eder: “Almanya meşâhir-i şuarâsından Schiller'in işbu Muharebe-i Sî Sâle için mahsusen tertîb eylediği nâdirü'l-misal bir tarih-i hususide beyan edişine göre bu muharebede Katolikler Protestanlara karşı o kadar şiddet gösterirler imiş ki bir Protestan maktûlün kanını içmekle bile harâret-i adavetlerini teskin edemezler imiş. Tutulan esirleri harp esiri tanımayıp envâ ezâ ve cefâlarla öldürmek dahi bu muharebede görülmüş barbarlıklardandır.”²⁵

Yine eserin ilerleyen sayfalarında Friedrich Schiller'in Otuz Yıl Savaşları hakkında yazdıklarına yer verilir. Friedrich Schiller Otuz Yıl Savaşları'nın Almanya nüfusunu yarıya indirdiğini ifade eder.

Ahmet Midhat Efendi, eserinin ilerleyen kısımlarında edebiyatın sosyal ve siyasi hayata etkisinden bahseder. Özellikle Aydınlanma Dönemi Fransız yazarlarının Alman halkı üzerinde uyandırdığı tesire yer verilir: “Zira Voltaire gibi Jean Jaque Rousseau gibi Fransa erbâb-ı kaleminin nice senelerden beri neşreyledikleri efkâr-ı cedide-i hürriyet Avrupa'nın her tarafını uyandırmış olmaktan maada büyük ihtilâl erbâbının zuhuruyla gösterdikleri nümune-i muvaffakiyet dahi cümlelerin cür'etini arttırmış

²⁵ Ahmet Midhat Efendi, a. g. e. s. 131-132.

bulunduğundan evvelâ Macaristan halkı kendi milletlerine mahsus birtakım imtiyazât talebinde idiler.”²⁶ Burada da ifade edildiği üzere özellikle demokrasi ve hürriyet bilincinin oluşmasında edebiyatın ve edebî eserlerin Alman halkı üzerinde çok fazla etkisi olur. Yazarların eserlerinde verdiği mesajlar halk tarafından idrak edilerek zamanla halkın bu yönde haklı talepleri ortaya çıkar. Özellikle halkın istediği yönetime katılma ve anayasal hak talepleri bu sanatçıların fikirleri doğrultusunda ortaya çıkar. Yani edebiyatçıların işlediği konular halkı uyandırarak halkın demokrasi bilincini artırır. Midhat Efendi, bu aydınlanma meselesinden bahsederken Schiller, Schlegel, Kant, Buffon, Alexander von Humboldt gibi aydınların ismini zikreder.

Yine eserde edebiyattan bahsedilen bir başka bölümde Ahmet Midhat Efendi Prusya Kralı İkinci Frederick(Büyük Frederick)’in edebiyatı seven bir kral olduğunu ifade eder. Bu kral zamanının önemli edebiyatçılarına kol kanat gerer. Büyük Frederick, bazı yazarları ve şairleri Fransa’dan ve Almanya’nın diğer yerlerinden Berlin’e davet ederek onları misafir eder. Kendisi de bir edebiyatçı olan kral her zaman sanatçıların destekçisi olur. “Kendisi zaten gençliğinde edebiyat ve fûnun ve hikemiyât tahsiline pederi tarafından pek ziyade teşvik edilerek hatta Fransız lisanını Alman lisanından daha âlâ öğrenmiş ve Almanca yazdığı zaman birçok imla ve kitabet hataları ettiği hâlde Fransızca’sı en güzel Fransız kâtiplerini dahi tasdike mecbur edecek kadar güzel görülmüş olduğundan sâlifü’z-zikr on senelik müddet sulh ve asayişte mülk ve milleti için Fransa’dan Voltaire ve d’Alembert ve Diderot ile Maupertuis misillü en meşhur erbâb-ı kalemi teşvik ve Berlin’e celbederek bunlar vasıtasıyla terakkiyât-ı ilmiye ve edebiyeye o kadar hizmet etmiştir ki kral müşarünileyhe asıl büyüklük namını kazandıran şey dahi bu olduğuna şüphe edilemez.”²⁷ Yine bu zatın edebiyattaki başarısından bahsedilen bölümde şöyle denir: “Kendi âsârından olmak üzere cümlesi Fransızca kaleme alınmış hayli eserleri vardır ki *Anti-Machiavel* serlevhasıyla meşhur olan eser-i siyasiyesi daha cûlûsundan evvel telif olunmuştur. *Kasavetsiz Filozofun Eş’arı* diye birçok hikemiyatı olup bu nam-ı kâffe-i muhakemat-ı filozofanesinde kendisine imza-yı ittihaz eylemiştir. *Sanayi-i Harbiye* ve *Hatıra-i Tarihiye* nam eserleri gayet makbûl olup *Muhaberat Mecmuası*’nda dahi o kadar güzel evrakı vardır ki her

²⁶ Ahmet Midhat Efendi, a. g. e. s.153-154.

²⁷ Ahmet Midhat Efendi, a. g. e. s. 26.

biri bir eser-i nefis addolunmaya lâyıktır. Müşarünileyhin kâffe-i âsârı otuz üç cilt teşkil ederek en büyük hükemânın bile kütüphanelerinde kemal-i hürmet ile hıfzedilir.”²⁸

²⁸Ahmet Midhat Efendi, a. g. e. s. 31.

2. METİNLER

Çalışmamızın bu bölümünde Kâinat Külliyyat'ından *Almanya* ve *Hükûmât-ı Cermanya* metinleri Latin harflerine aktarılmış olarak verilecektir. Bölüm kendi içinde iki ana kısma ayrılacaktır. Her kısım yine kendi arasında alt başlıklara ayrılacaktır.

2.1. ALMANYA METNİ

İkinci bölümün bu il kısmında *Almanya* adlı eserin günümüz harflerine aktarılmış hali verilecektir. Kitap Almanya'nın tanıtımından sonra dört bölüme ayrılır. Her bir bölüm yine kendi içinde kısımlara ayrılır.

******KIRK ANBAR İLÂVESİ TARİH GÖZÜ******

ZEYL-İ KÂİNAT

BİRİNCİ KISM

AVRUPA

BİRİNCİ KISMIN YEDİNCİ CİLDİ

(ALMANYA)

SAHİBİ

MEHMET CEVDET

İLK DEFA OLARAK KIRK ANBAR MATBAASINDA TAB' OLUNMUŞTUR

SENE

1293

2.1.1. Almanya

“Almanya” lâfzı bir ism-i umumidir ki büyük küçük kırk kadar ülkeleri câmidir. Kâinatımızda her ülke için bir tarih-i hususi yazarak bunların hey’et-i umumiyesinden mükemmel bir tarih-i umumi çıkarmak mesleğini ittihaz etmiş olduğumuza göre bu “Almanya” ismi bizim işimize yaramamak ve Almanya hey’et-i umumiyesini teşkil eden her müstakil ülke için meselâ “Bavyera” ve “Württemberg” misillü ülkelerin kendi esâmi-i hususiyesi altında birer tarih yazmak lâzım gibi tasavvur edilir ise de bu ülkelerin umumunun silsile-i vukuât-ı tarihiyesi hep (Almanya) ismi üzerine gelip karar kıldığına mebni bu isim altında bir cilt tertip olunur ise onun içine umum Almanya’nın tarihini birleştirmek mümkün olacağı kaziyesi evvelki tasavvura hükümce galebe eder. Maahaza Almanya nam-ı umumiyesi altında bu ülkenin vukuât-ı müştereke-i umumiyesini mübin bir cild-i mahsus tertip eyledikten sonra müstakil olan en büyük ülkeler için dahi birer şube çıkarmak imkânı her zaman için bâkîdir.

2.1.2. Almanya Ülkesinin Ahval-i Coğrafyası

Almanya ülkesine Alman milleti “Deutschland” ismini verirler. Kadîmde “Cermanya” namı dahi bu ülkenin ekser yerlerini muhîten alem olmuş idi. Bu ülke Avrupa’nın ta orta yerinde bir cesîm ve azîm yerdir ki şimal tarafından Bahr-i Baltık ve Danimarka ve Bahr-i Şimal ve garp tarafından Hollanda ve Belçika ve Fransa ve İsviçre ve cenub tarafından dahi İtalya ve Akdeniz’in Venedik Körfezi ve şark tarafından Devlet-i Âliye ve Macaristan ve Rusya ile muhattır.

Gürülüyor ki şu hudut içine Avusturya dahi ithal edilir. Çünkü Avusturya dahi Almanya memâlikinden ma’duddur. Gözle görülüyor ki Macaristan bu hudûdun haricinde bırakılmıştır. Zira Macar ülkesi tabiat-ı coğrafya iktizasınca dahi Almanya’dan hariçtir. Bu ülkenin Avusturya ile cihet ve keyfiyet iltisâki ileride Avusturya cildinde görülecektir. Burada tayin eylediğimiz hudut ise ahaliyi Alman lisanını tekellüm eden yerlerin hemen cümlesini muhît olmak üzere tayin edilmiştir.

İşbu memâlik-i vesiadan Avusturya kısmını bâdettefrik küsuru kırk bir milyon nüfusu hâvi olup bu nüfus-ı müttefikin Cermanya Hey’eti bâkî olduğu zaman küçük büyük otuz dokuz hükûmet-i müstakileye münkasım idiyse de derûn-ı tarihte görülecek inkılâbât-ı ahire üzerine elyevm Avusturya’dan maada Almanya İmparatorluğu’nu teşkil eden hükûmet-i müstakile yirmi beş raddesine inmiştir ki ahval-i coğrafyadan en evvel bilinecek olan şu hükûmet-i mezkûrenin esâmisiyle mikdar-ı nüfuslarıdır:

Esâmi-i Hükûmât

Miktar-ı Nüfus

1. Prusya Krallığı	24.656.073
2. Bavyera Krallığı	4.752.026
3. Saksonya Krallığı	2.556.244
4. Württemberg Krallığı	1.818.539
5. Baden Grandükalığı	1.461.562
6. Hessen Grandükalığı	852.894
7. Mecklenburg Schwerin Grandükalığı	557.897
8. Saksonya Weimar Grandükalığı	286.183
9. Mecklenburg Strelitz Grandükalığı	96.982
10. Oldenburg Grandükalığı	312.596
11. Braunschweig Dükalığı	311.764
12. Saksonya Meiningen Dükalığı	187.957
13. Saksonya Altenburg Dükalığı	142.122
14. Saksonya Coburg ve Gotha	174.339
15. Anhalt Dükalığı	203.427
16. Schwarzburg Rudolstadt Emareti	75.523
17. Schwarzburg Sondershausen Emareti	67.191
18. Waldeck Emareti	56.224
19. Reuss-i Kebir Emareti(Reuss Yaşlı Kolu)	45.094
20. Reuss-i Sagir Emareti(Reuss Genç Kolu)	89.032
21. Schaumburg Lippe Emareti	32.059
22. Lippe Emareti	111.135
23. Lübeck Şehr-i Müstakili	52.158

24.Bremen Şehr-i Müstakili	122.402
25.Hamburg Şehr-i Müstakili	238.974
Yekun	41.011.919

Bu hükûmetlerin Almanya ülkesi içinde vâki-i muayyenesi ber-vech-i âtidir:

Şimalde: Oldenburg, Braunschweig, Bremen, Hamburg, Lübeck, Mecklenburg, Prusya.

Vasatta: Lippe, Waldeck, . Hessen, Reuss Kebir ve Sagir, Anhalt, Saks(onya) Krallığı ve Saksonya Dükalığı, İkiz Schwarzburglar.

Cenubda: Baden, Württemberg, Bavyera

Hükûmetlerden bazılarının ülkesi müteferrik olup bir parçası şimalde bir parçası vasat ve cenubda bulunur.

İşte şu bir alay hükûmât-ı müstakilenin istilâ eylemiş olduğu mahal yalnız Avrupa'nın ta orta yerinde bulunmak hasebiyle en mühim bir ülke olmayıp belki tabiat-ı zemin iktizasınca dahi gayet münbit ve bereketlisidir. Ezcümle her tarafı gayet güzel dağlar tezyin eder ki bunlardan birincisi Alp Dağları olup cenub tarafında İtalya ile Almanya arasında vâki olarak birtakım güzel şubeleri Almanya içine doğru teselsül eder gider. İkincisi Karpat Dağları'nın silsile-i garbiyesi olup Almanya'nın şark tarafından içeriye girer. Üçüncüsü Harz Dağları olup ülkenin vasatında bulunur. Dördüncüsü Mädelegabel Dağı olup cihet-i şarkiyesine düşer. Beşincisi Thüringer Wald Dağları olup yine vasattadır. Altıncısı Vosges²⁹ Dağları olup ülkenin garp tarafındadırlar.

Fakat Almanya ülkesinin ziyneti yalnız bu dağlardan da ibaret değildir. Birtakım feyzli nehirler dahi bu ülkeyi irvâ ve iska ederler. Bunların birincisi Ren Nehri olup ülkenin cenub-ı garbiyesinde vâki İsviçre taraflarından çıkarak Almanya'nın garp tarafını boylu boyuna kat' eyledikten sonra Peyiba memâlikine girer ve oradan Bahr-i Şimal'e mensub olur. İkincisi Ems Nehri olup Almanya'nın vasat-ı şimal-i garbiyesinden çıkarak yine Bahr-i Şimal'e dökülür. Üçüncüsü Weser Nehri olup kezâlik ülkenin ortalık yerinden çıkarak Bahr-i Şimal'e dökülür. Dördüncüsü Alp Nehri'dir ki Avusturya taraflarından çıkıp tekmiil Almanya'yı aykırıladıktan sonra Bahr-i Şimal'e

²⁹ Voj Nehri

karışır. Beşincisi Oder Nehri olup Avusturya tarafından gelerek Bahr-i Baltık'a akar. Altıncısı Tuna Nehri'dir ki Almanya'nın cenub-i garbiyesinden ve Kara Orman Dağları'ndan çıkıp birçok küçük sular karışarak büyüye büyüye Avusturya memâlikine dalar ve oradan Devlet-i Âliye ülkesine girip Karadeniz'e karışır. Yedincisi Vistül Nehri olup ülkenin şark tarafından çıkarak şimale doğru tebdil-i cereyanla Baltık Denizi'ne akar. İmdi Almanya'nın dağları demir, bakır, kalay, kurşun, bizmut, gümüş ve civa gibi envai madeni havî olduğu misillü birçok nehirler ve dereler sayesinde otlakları dahi pek âlâ olduğundan envâ hayvanât oralarda ziyadesiyle feyz alır. Hele Almanya'nın at cinsi ziyadesiyle makbuldür. Zeminin bu feyzi ahalisinin himmetiyle ittifak ederek Almanya'nın ziraatı dahi Avrupa'nın her tarafından âlâdır.

Almanya'nın denizleri hep şimal tarafında bulunup bunların birincisi Bahr-i Şimal'dir ki eğerçi Almanya'dan pek az sevhili istilâ eylemiş ise de Oldengurg'da bir güzel körfezcik ile Weser Nehri'nin mansıbı ve Hamburg'da Alp Nehri'nin denize karıştığı yer pek âlâ limanlardır.

İkincisi Baltık Denizi olup bunun dahi hâsıl eylediği birkaç körfezcik ve bahusus Oder Nehri'nin mansıbı ve Danzig Körfezi pek emniyetli pek güzel limanlarıdır.

Şimdiki halinde Almanya'nın muayyen payitahtı Prusya Krallığı'nın dahi payitahtı demek olan Berlin şehri olup gerek cesamet ve gerek ziyetçe Londra ve Paris ve Petersburg gibi birinci derecede bulunan payitahtlar sırasına geçemez. Bavyera'nın payitahtı olan Münih ve Württemberg'in payitahtı olan Stutrgart ve Saksonya payitahtı olan Dresden şehirleri Almanya'nın en meşhur payitahtlarından olup Frankfurt ile bir de ahiren Fransa'dan zapt olunan Strazburg şehri bu ülkenin memâlik-i meşhuresindendirler.

Almanya'da ağılebiyetle hüküm süren mezhep Protestanlık olup Katolik abîni erbâbı pek azdır. Hele Yahudi gayet azdır. Edilen hesaptan anlaşıldığına göre bin nüfusta altı yüz yirmi üç nüfusu Protestan ve üç yüz altmış ikisi Katolik ve yalnız binde on ikisi Yahudidir.

Heyet-i müttehede-i hükûmâtının cümlesi kendi daire-i hükûmetleri dâhilinde müstakil olup fakat Almanya'nın hey'et-i umumiyesine taallûk edecek olan harp ve sulh ve cem ve tanzim-i asker gibi mehamm-ı umûrda Berlin'de mün'akid umum Almanya İmparatorluğu Parlemtentosu tarafından verilen rey mûcibince taraf-ı imparatorîden sûdur edecek evamir mer'ıyyü'l-icradır.

2.1.3. Almanya Tarihinin Taksimât-ı Esasiyesi

Almanya tarihinin taksimât-ı esasiyesi sâir bazı mahaller tarihinin taksimâtı kadar muğlâk olmadığından müverrihi yormayacağı gibi erbâb-ı mütâli'deyi dahi yormaz.

Bu tarihi başlıca dört bâba taksim etmek kâfidir ki bâb-ı evvel Almanya'nın tarih nazarında tanınmaya başladığı bir zamandan bed' ile Milâd'ın 911 tarihinde Karolenj Hanedanı'nın hitâmına kadar gerek Romalıların asırlarca devam eden tasallutlarını ve gerek Frankların kezâlik asırlarca devam eden tahakkümünü haber verir. İkinci bâb mezkûr 911 senesinden başlayıp 1234 sene-i milâdiyesine kadar yani Almanya İmparatorluğu'nun kat'iyen teşekkülüyle Fetret-i Cesimeye değin suret-i devamını hikâye eder. Bâb-ı sâlis Fetret-i Cesime tarihinden bed' ile 1437 senesinde Lüksemburg ve Bavyera Hanedanlarının hükûmet-i müşterekleri hitâmına kadar olan vukuâtı zikreder. Bâb-ı râbi dahi Avusturya Hanedan-ı İmparatoryasının ibtidâi tarihlerinden bu zamana kadar silsile-i vukuâtı çeker götürür.

İşbu ebvâb-ı erbaanın taksimât-ı sâniyesine gelince:

Bunlardan birinci bâb dört fasla ayrılmış olup fasl-ı evvelde Almanların bidâyet hali ve fasl-ı sâlide Romalıların o taraflara doğru vukûa gelen tasallutları ve fasl-ı sâlisde akvâm-ı şimaliye'nin Roma tasallutuna suret-i mukabelesiyle Roma'nın inkirâzını ve fasl-ı râbide dahi Frankların tasallutuyla Karolenj Hanedanı'nın müddet-i tahakkümleri zikredilecektir.

Bâb-ı sâni dahi dört fasla münkasım olup birinci faslı Frankuni Hanedanıyla Saksonya Hanedanı'nın Almanya İmparatorluğu'nun kat'iyen tesisine kadar olan zamanını ve ikinci fasıl Saksonya Hanedanı'nın bakiyye-i müddet-i imparatoryasını ve üçüncü fasıl Frankuni Hanedanı müddetini ve dördüncü fasıl dahi Swabia nam-ı diğer Hohenstaufen Hanedanı'nın zamanını mutazammın olacaktır.

Bâb-ı sâlis üç fasla munkasımdır ki birincisinde büyük fetretin müddetini ve ikincisinde Habsburg Hanedanı'nın zamanını ve üçüncüsünde dahi Lüksemburg ve Bavyera Hanedanlarının münâvebeten hükûmet-i imparatoryasını zikredeceğiz.

Dördüncü bâbın beş fasla inkisâmı lâzım gelip bunun birincisinde asıl Avusturya Hanedanı'nın bir düziye müddet-i hükûmeti ve ikinci faslında Avusturya ve Lorraine Hanedanı'nın İmparatorluğunu ve üçüncü faslında Ren Hey'et-i İçtimaiyesi'ni

ve dördüncü faslında Cermanya Hey’et-i İçtimaiyesi’ni ve beşinci faslında dahi şimdiki Almanya İmparatorluğu’nu zikr ve hikâye edeceğiz.

Bundan mukaddemki ciltlerde Almanya tarihine atfolunan meselâ Muharebe-i Sî Sâle gibi birkaç devlete birden taallûk olan bazı vukuât-ı umumiyyeyi öteden beri yaptığımız vechle birer bend-i mahsus olarak zikredeceğiz.

2.1.4. Bâb-ı Evvel

Almanya’nın Bidâyet-i Ahvalinden Karolenj Hanedanı’nın Hitâm-ı Hükûmetlerine kadar

An... İlâ 911

2.1.4.1. Birinci Fası

Almanya’nın Bidâyet-i Ahvali

An... İlâ 58 Mukaddem-i Milâd

-**Tafsîl**- Almanya ülkesi Fransa gibi İngiltere gibi Flemenk ve Belçika ve Danimarka vesâire gibi elyevm Avrupa milletlerini teşkil eden birçok halkın asıl mahall-i inkisâm ve intişarı olduğundan gerek şimdiye kadar çıkan ve gerek inşallah-ı teâlâ bundan sonra çıkacak olan ciltlerimizde esâmisi zikrolunmuş ve olunacak milâd-i kadîmeden pek çoğunun isimleri burada görülecektir.

Âlem-i medeniyet yani Akdeniz sevhili Almanya-yı Kadîmi biraz geççe tanımışlar ise de tanımaya başlar başlamaz milâd-i şimaliye kendilerini bunlara pek âlâ tanıtmışlardır. Nasıl tanıttıklarını merak edenler İngiltere ve Danimarka ve İsveç ve Fransa tarihlerinin birinci bâblarının birinci fasıllarına müracaat etmelidirler.

İmdi Almanya’nın içerisi ilk tanınmaya başladığı zamanda yani Milâd-ı İsa esnasında Almanya içinde başlıca üç büyük halk görünmüştür. Bunlardan birincisi (Herminones) denilen halk olup bunlara “Teutoni” ve “Suevi” dahi denilir idi. Kavm-i mezkûr birtakım aksâma münkasım olup bir kısmına “Semnoni” tesmiye olunur idi ki Almanya’nın şimal taraflarında ve Alp Nehriyle Oder Nehri arasında perakende idiler. İkincisine dahi “Varni” denilip Danimarka şibh-i ceziresine doğru uzanır gider idi. Üçüncüsüne “Sitoni” tesmiye olup Oder Nehri boyunda idiler. Dördüncüsüne “Rugians” denilip şimdiki Pomeranya ülkesi içinde idiler. Beşincisine “Gothones” ve altıncısına “Heruli” denilir idi ki Baltık Denizi sahilinde idiler. Yedincisine “Vandal” ve

sekizincisine “Silezgi” denilir idi ki Almanya-yı vasatî dağları içinde idiler. Dokuzuncusu “Burgundian” ve onuncusu “Lugi-Lygii” kabileleri idi ki Vandalların arkasında Silezya Eyaleti taraflarında perakende idiler.

“Langobardi” nam-ı diğer “Lombard” denilen kavim ile “Angli” taifesi dahi yine bu birinci kavimden olup fakat bunlar hemcinsleriyle beraber kalarak Lombardiyalılar aşağıda zikrolunacak “Istaevones” ve “Angliler” dahi yine aşağıda zikir olunacak “Ingavones” kavimleri nezdine hicret eylemişlerdir.

Almanya içinde görülen üç büyük halktan ikincisi (Ingavones) halkı olup bu dahi kendiliğince birçok kabâil ve akvâm-ı cesimeye münkasım olduğu halde Ren Nehri’nden bed’ ile ta Bahr-i Baltık’ın sevahil-i garbiyesine yani Danimarka şibh-i ceziresine doğru yayılmışlardı. Hollanda ile Danimarka içine münteşir olan ve mahallerinde zikredilen Frisoni nam Cermen kavmi işte bu Ingaevones akvâmındandır. Almanya’nın Oldenburg ve Brem(en) taraflarına yayılan “Chauci” ve Lüneburg taraflarına giden “Angrivari” ve bir kısmı İngiltere’ye kadar giden (İngiltere sahife an 38 ilâ 44 müracaat oluna) ve bakiyesi hâlâ isimleriyle yâd olunan “Sakson” kavimleri dahi hep bu ikinci halkın aksâmındandırlar. Bazı tarihlerde işbu Herminones ile Ingaevones halkını bir cinsten olmak üzere zikrederek Cermenlerin ismini yalnız ikiye hasrederler.

Üçüncü halk (Istaevones) denilen cins olup kezâlik birçok akvâm ve kabâile münkasım oldukları halde Weser ile Ren Nehri arasına yayılmışlar ve birtakım kabileleri dahi Gal memâliki içine göndermişlerdir ki Franklar bu kabileden olmak üzere mervidir. Ancak bunlardan maada yine Cermenler gibi birtakım kabâil-i vahşiye daha Gal memâlikini mesken ittihaz eylemiş oldukları dahi mahallinde zikrolmuştu. (Fransa sahife 14 müracaat oluna)

Ahali-i mezkûrenin cümlesi an-asl Asya-yı vasatî ahalisinden bulundukça ve bedeviyet ve vahşette müşterek oldukları cihetle ahval-i hususiye-i bedeviyeleri hep birbirinin aynı gibi bir şeydir. Yani burada esâmisini zikrelediğimiz akvâm dahi Gal memâlikine intişar eylediklerini Fransa tarihinde haber vermiş olduğumuz ahali gibi gayet cerrî ve cesur ve kaviyyü'l-bünye ve özü sözü doğru adamlar olup misafirperverlik ve ahde vefa ile meşhur idiler. Bunlarda dahi umûr-ı beyt karılara muhavvel olup fakat kendileri sâir akvâm-ı vahşiye gibi yalnız sayd u şikâr ile ve çobanlık ile iştilal etmeyen bir dereceye kadar ziraatla dahi meşgul olurlardı.

Cermanya'nın şu akvâm-ı bedeviyesini sâir vahşilerden ayıran bir şey daha var ise o da bunların sâirleri gibi daima keşt ü gûzar etmeyip birer mahalde mütemekkin bulunmalarıdır. Zaten ziraatla meşgul olmaları dahi bunu icap eyler. Ancak hey'et-i içtimaiyeleri birer şehir veya kasaba vücuda getirecek kadar büyük olmayıp üç beş hanenin bir güzel vadiyi kendilerine makarr ittihazı suretiyle sakin ve mütemekkin olurlar idi.

Bu akvâmdan birtakımı halk tarafından intihab olunan bir nevi kralların ve birtakımı dahi kabile reislerinin hükûmeti altında bulunurlar idiyse de bu hükûmetler millete yani karı ve çocuk ve ihtiyar gürûhu ile muharebeye gitmeyen ve meskenlerinde mütemekkin olan takıma hükûmet ederler idi. Cengâver takımı ise (Bund) denilen hey'et-i müsellaha ve harbiyeyi teşkil ederler idi ki bunlar cesaret ve şecaatte ve bir orduya kumanda etmekte nam kazanmış olan bahadırların kumandası altında bulunur ve lüzumuna göre en uzak memâlike kadar gidip cenk ve cidal ederek birçok yağmayı hâmilin yine topraklarına gelirler idi.

Bu ahali din ve itikad hususunda druiddirler abîninin daha başka bir türlüüne tâbi idiler. En büyük mabudları ...(?)³⁰ yani zemin olup kendilerine her nimet yerden geldiği ve hatta bi'n-nefs kendileri dahi zamanın hülâsa-i feyzi demek olan maniden hâsıl oldukları cihetle yere taparlardı. Hâtife-i talihe inanmakta pek ileriye varıp karıların gaybdan verdikleri haberlere hakikat-ı mahzâ nazarıyla bakarlar idi. Binaenaleyh içlerinde bazı karılar türemiştir ki gaybdan haber vermek hususundaki şöhretleriyle âdetâ peygamberler derecesine çıkmışlar idi.

Bazı müverrihler şu rivayetten bi'l-intikal eski Cermenlerin karılara pek ziyade hürmet ve riayet etmiş olduklarını yazmışlar ise de bu içtihatlarında hataları zahiridir. Zira mazhar-ı hürmet olan karılar ber-minval-i muharrer gaybdan haber vermekle meşhur olan çend neferi olup sâir nevi inas ise oldukça hakaretle hırpalanarak istihdam olundukları herkesin bildiği bir şeydir. Hele çocuklarını satmak dahi bunlar indinde caiz idi ki çocuğunu satan bir milette kariya riayet dahi azalacağı tarihçe pek çok emsaliyle ispat olunabilir.

Kadim Alman erkeklerinin hasr-ı fikr eyledikleri şu yalnız cenk ve bunun teferruatı addolunan sayd ve şikâr ve talim olup bundan başka hiçbir şeye ehemmiyet vermezler ve her işi karılarına havale edip kendileri zevk ve sefadan başka hiçbir şeye

³⁰ Kelime okunamadı.

bakmazlar idi. Hem de zevk ü sefa ve sefahatte âdeta ifrata varıp bir muharebeden avdet etmiş olan Alman'ın ikinci bir cenge davet edilinceye kadar aylarca ayılmamak üzere bira ile sarhoş olduğu mervidir. Almanya-yı kadîm halkı hakkında buraya kadar vermiş olduğumuz malûmat sonradan yani Romalılar oralara doğru yâd-ı tasallutlarını uzattıktan sonra istihsal olunan malûmat olup yoksa Roma devleti Gal memâlikini zapt edinceye yani milâdın elli sene-i mukaddemine gelinceye kadar Almanya-yı Kadim hakkında onların dahi bir gûne malûmat-ı sahihe-i kat'iyeleri yok idi. Vakıa (Pytheas) nam seyyah Milâdın 320 sene-i mukaddeminde Avrupa'nın şimal taraflarına doğru bir seyahat vermiş ve Bahr-i Baltık sahilleri üzerinde biraz keşfiyatta bulunmuş olduğu malûmdur. Ancak merkumun getirdiği malûmatın neden ibaret olduğu (Danimarka sahife 11 müracaat oluna) da gösterilmiştir. Malûmat-ı atikadan olmak üzere milâdın 587 sene-i mukaddeminde Gaul taifesinde Sigovesus nam reisin Almanya içine bir akın etmiş olduğu dahi var ise de bu malûmat eski Gauller'in kendilerince dahi eski olan fahriye-i milliyelerinden alınmış olup tafsilâtı malûm değildir. Bundan sonra milâdın 113 sene-i mukaddeminde Romalılar Cermenlerle ilk defa olmak üzere karşı karşıya gelmişler idi. Fakat bu tekabül Teutones ve Cimbri kabilelerinin Alp Dağları civarında Papirius nam Roma konsülünü yani hükümdarını berbad eyledikleri tekabüldür ki böyle bir vak'a-yı hâilenin Romalılara derd-i mahcubiyetten başka bir gûne malûmat öğretmemiş olduğu bedihîdir. Bereket versin ki merkum Papirius'tan sonra konsül intihab olunan Gaius Marius milâdın 102 sene-i mukaddeminde Teutones ve 101 sene-i mukaddeminde Cimbri kavimleri üzerine kuvvetlice bir galebe çaldı da Roma'yı istihlâs etti. Zira merkumun şu galebesi olmasa idi o zaman Cermanyalıların Roma'yı yağma edecekleri şüphesiz idi.

İşte Cermanya-yı Kadîm akvâmının böyle şakaya gelmez adamlar olmaları sebebiyle Romalılar bunlarla kat'a münasebet-i harbiye ve diplomatikiye peydasından zinhar tevakki etmişler ve ta Gaul memâliki tamamıyla Roma tarafından feth olduktan ve Kayser-i Rum gibi baht u talihine itimadı tam olan bir sâhibkırân meydana çıktıktan sonra yine kendi hudutları üzerinden yani Alp Dağları tarafından değil bilâkis ta Almanya'nın şimal-i garbiyesinden yani şimdiki Fransa'nın şimal-i şarkiyesinde vâki Alsace ve Lorraine taraflarından yavaş yavaş münasebet-i harbiye peydasına başlamışlardır. Nasıl ki kifayet aşağıdaki fasılda görülecektir.

2.1.4.2. İkinci Fasıl

Romalıların Almanya'ya Tasallutları

An 58 Mukaddem İlâ 360 Muahhar-ı Milâd

-Tafsîl- Keyfiyet İngiltere ve Fransa tarihlerinde dahi beyan olunduğu vechle Kayser-i Rum Britanya ve Gaul içine tecavüz ve her ayak attığı yerleri istilâ eylediği sırada ilk defa olmak üzere Suevi halkının baş generali ve kralı bulunan Ariovistus'u 58 sene-i mukaddem-i milâdiyesinde mağlûp ve münhezim eylemiştir.

Tevarihın muhakemat-ı vak'asından anlaşıldığına göre Kayser-i Rum'un bu hareketi Cermanya'yı fetih için tecavüzî bir hareket degil imiş. Merhum Ariovistus Kayser-i Rum'un pek sürat ve sühuletle Gaul memâlikini zapt etmekte olduğunu görünce ileride bu cengâverin kendi memleketlerini dahi fethetmesi ihtimali değil mahzâ Gauller miyânında peyda eylediği bazı tarafgirlerinin dahi yardımla kayseri mağlûp ve ric'ate mecbur eyledikten sonra Gaul memâlikini kendisi zapt etmek için meydan-ı muharabeye evvelâ kendisi atılmış ve kayser dahi fütûhata mâni olan bu hareketi bertaraf etmek için merhumun üzerine asker sevk etmiştir.

Suevilerin ilk tarruzunu bu suretle men eyledikten sonra Kayser-i Rum Ren Nehri'nin sol tarafında bulunan bazı ufak tefek Cermen kavimlerini nehrin öte tarafına ricatte muhtar bırakıp orada kalanların ne Cermenliğini ne Sueviliğini tanıyamayarak haklarında âdeta Gauller gibi muamele etmeye başlamış yani (Fransa sahife 25 müracaat oluna) isyan gibi bir terbiyesizlikle silâha el vuranların ellerini kesmek suretindeki hareketinde bunları sâir mağlûblardan ayırmamıştır. Binaenaleyh Usipetes ve Tencteri denilen Cermenler Kayser-i Rum'a rağmen (o zaman Gaul ile beraber kayserin zaptı altına girmiş olan) Belçika memâliki üzerine hücum ve her tarafını istilâ ve yağma eylemişler ise de kayser bunların üzerine dahi yürüyüp kendilerini mağlûben ve münhezimen Ren Nehri'nin öte tarafına püskürttüğü gibi nehr-i mezkûrun sol tarafında Cermen kavmiyetine mensup daha ne kadar kabile var ise cümlesini dahi beraber sürmüş çıkarmıştır.

Ren Nehri'nin Gaul memâliki ile Cermen memâliki arasında bu suretle hadd-i fasıl olması Gaul'ü Cermenler tasallutundan muhafaza edecek idiyse de kayser Cermenler ile bir harp galesi açmak Roma'yı zîr ü zeber edeceği hakkında ki itikad-ı kadimin boş olduğunu kendisinin iki defa nâil olduğu galebe delâletiyle anlayıp âdeta Gaul gibi Cermanya'yı dahi zapt için milâdın 55 sene-i mukaddeminde Ren Nehri'ni

öte tarafa geçmeye cesaret aldı. Bu mürûrunda hemen hiçbir şeye muktedir ve muvaffak olamamıştı. Ancak iki sene sonra yani milâdın 53 sene-i mukaddeminde bir daha mürûr ederek Cermenleri mağlûp eylemiş ve Ubi denilen Cermen halkının memâlikini istilâ ve kendilerini esir etmiştir. Muahharan Agrippa Marcus Vipanius zamanında yani milâdın 35 sene-i mukaddeminde işbu Ubi(en) halkı kâmilten nehrin sol tarafına geçirilip Gaul toprağında iskân edilmiştir.

Roma'nın Gaul eyaleti tarafından Cermanya hudûdu yani Ren Nehri boyu kayserin semere-i galibiyeti olarak bir müdet Cermen tasallutundan emin kalmış idi. Ancak milâdın 16 sene-i mukaddeminde Cermenlerden Sicambri Usipetes ve Tencteri denilen akvâm bağıteten nehri geçip Gaul memâlikine girdiler ve Roma tarafından Gaul valisi bulunan (Clades) Lolliana'yı mağlûp ve münhezim eylediler. Cermenlerin bu sadmesi o kadar şiddetli idi ki Roma devleti bu kadar şiddete karşı yine şiddetle mukavemet göstermeye muvafık hikmet-i hükûmet bulamayarak işi sulhen tesviyeye mecbur oldu.

Ta neden sonra Augustus sekiz alay askeri Ren Nehri üzerine sevk eyledi ise de harp için olmadıktan başka nehre yanaşmaya dahi mezun olmayıp nehrin daha beri tarafında posta kurmaya ve şayet Cermenler hücum ederler ise onlara mûmânaat göstermeye memur idiler.

Bu ihtiyat üç dört sene devam eyledikten sonra Tuna Nehri'nin menbâi cihetinden cenub taraflarında bulunan bazı akvâm-ı Cermanya'yı Roma tâbiyeti altına sokmuş olan Nero Claudius Drusus milâdın 12 sene-i mukaddeminde kemal-i huzme ve ihtiyatla yavaş yavaş şimale doğru dahi ilerlemeye başladı ve Ren Nehri tarafından dahi fırka fırka Roma askeri nehri geçip ileriye hareket emrini aldı.

Gerek mumâileyhin ve gerek bu işte kendisine pervâ olan sâir generallerin iktidarı sayesinde bu hareket pek güzel neticeler göstermişti. Zira edilen hareketler kâh Ren Nehri'nden Keltler üzerine ve kâh Ems Nehrinin sahil-i yesarı üzerinde bulunan sâir Cermenler aleyhine edilip kanallar vasıtasıyla ki gidebilecek yerlere dahi gemiler gönderildiğinden ve böyle sefâin vasıtasıyla Wesser Nehri sahillinde bulunan ahali üzerine dahi asker sevk olunduğundan galebe ve zafer her tarafça birbirini vely etmeye başlamıştır. Nero Claudius Drusus en muhim noktalara birer kale inşa eder idi ki bunlar yalnız Roma serhatlerinin nişâne-i dâime-i ve vüs'ati olmayıp müraselât-ı harbiyeyi dahi temin eyler idi.

Nero Claudius Drusus Alp Nehri'ne kadar bu suretle cevelânlar eyledikten sonra milâddan 9 sene mukaddem vefat edip ondan sonra Tiberius dahi mumâileyhin eserine iktifa ederek kırk bin hane Sicambri Cermenlerini Gaul memâlikine götürüp yerleştirmiş ve Gnaeus Domitius Ahenobarbus dahi kezâlik Alp Nehri'ne kadar memâlik cevelân ederek birçok yerlere daha kaleler bina eylemiştir.

Elhâsıl milâddan beş sene sonraya kadar devam eden harekât-ı askeriye sayesinde Ren Nehri'nden Wesser Nehri'ne kadar memâlik kâmilten Roma itaati altına girip bu mahallin daha şimal tarafında sakin olan Frisoni ve Chauci ve Cherusci nam Cermen kabâil-i cesimesiyle musalâhanameler akdeylediler. Romalıların bu musalâhadan muradları biraz nefes alıp tecdid-i kuvvet eyledikten sonra tevsi-i hudûda yine kıyam etmek idi. Ancak bir hâl vukû buldu ki kendilerini bu emelin istihsalinden tehir eyledi. Şöyle ki :

O zamanlar Almanya'nın cenub-i şarkî taraflarında Marcomanni Maroboduus namında bir adam türeyip bütün kabâil ve akvâmı kendi itaati altında cem ve bir hükûmet-i cedide-i cesime tesis eylemiş olduğundan Romalılar bu hükûmetin kendi hudûd-ı istilâlarını pek kısa keseceğini hesab ederek bir fırkası Ren tarafından ve bir fırkası dahi Tuna cihetinden gönderilmek üzere iki fırka asker merkum sahib-i hurûc üzerine sevk eylemişlerdi. Gönderilen fırkaların cesametine nazaran Romalılar yeni zuhur eden hükûmetin berbad edileceğine hiç şüphe etmez idiyse de Marcomanni Maroboduus'un teşvik ve iğvasıyla Roma'ya mutî bulunan Thunatae ve Illyria nam kavimler isyan etmekle işte mahzâ bunların şu isyanları sebebiyle Romalılar fena halde mağlûp oldular. Hiç olmaz ise Roma istilâsı illetine girmiş olan mahalleri tıpkı bir Roma eyaleti gibi tanzim etmek için Publius Quinctilius Varus nam serdar tayin edilmiş olduğu halde Cermanlardan Hermunduri nam diğer bir sahib-i hurûc kendi hemşehrilerini Roma esaretinden kurtarmak için Teutoburg Ormanı'nda Publius Quinctilius Varus üzerine bağıteten hücum ve üç alay askerini kendisiyle beraber mahv ve mâdum eylediğinden bu vak'a dahi Romalıları bütün bütün meysus bırakmıştır. Binâenaleyh Roma orduları ta kalelerle muhafaza etmiş oldukları hudûd-ı atîkaları üzerine kadar çekildiler ve evvelce taht-ı itaatlerine girmiş olan Cermenlerin istirdad-ı istiklâllerine mûmânaat edemediler.

Roma generallerinden şân-ı galibiyetle şöretşiâr olan Germanicus milâdın 14 sene-i muahharında Roma imparatoru tarafından Cermenler üzerine memur olup dört sene kadar muharebâttan sonra eski memâlik-i müstevliyeyi yani Ren Nehri'yle Wesser

Nehri arasındaki yerleri tekrar Cermenlerden istirdad eylemiş idiye de mukaddema muvaffakiyetsizliği görülen Tiberius'un hasedine uğrayarak tam asıl iktidarını göstereceği zaman geriye çağırılmıştır. Yerine nasbolunan merhum Tiberius Cermenler ile daha ziyade muharebe etmek kâr-ı akıl olmadığını (mücerred mağlûp olurum havfiyla) imparatora arz ederek sulh ve müsâlemet üzere harekete başlamış ise de ondan sonra yani milâdi 17 senesinde Cermenlerin kendileri miyânında zuhur eden birtakım ihtilâfat-ı dâhiliye izmihlâllerine mucip olmakla Romalılar her taraftan Cermanya içine doğru tevsi-i hudûda muvaffak oldular.

Cermanya'nın cenub ve garp taraflarından vasatlarına doğru hemen telâşından ziyadesi ve belki de nısfına karib yerleri Romalılar tarafından istilâ edilmesi Roma kibarını pek memnun eder idiye de daha öte tarafta yine Cermenlerden Longobardi yani Lombardiyalılar ile Kelt akvâmının intizam ve kuvvetleri günden güne artmaya başlaması Roma için yeniden bir mâni hazırlamakta olduğu dahi görülür idi. Bir aralık Frison ve Chauci halkı Romalılar aleyhine kıyam dahi eylediler. Vakıa Romalılar bunları terbiye ve te'dibe muvaffak oldular ise de ondan sonra ayaklanan Cermenleri te'dibe Roma devleti kudret bulamayarak Ren'in öte tarafında bulunan memâliki kâmilan Almanlara terk etmeye mecbur ve Nehr-i Ren hudûdunu ise mahzâ mukaddema boylu boyuna inşa edilmiş bulunan kaleler ve istihkâmlar sayesinde muhafaza etmeye ancak muvaffak oldular.

İşte milâdın ilk asrı nihayetlerinde başlamış olan bu muharebât-ı müteakabile ikinci asrı nihayetine kadar devam etmiştir ki bu müddet zarfında Romalılar kendi serhadlerini muhafaza ve takviyeden başka bir şeye ehemmiyet vermeyip eğer Almanya içine taarruz etmiş iseler bile mahzâ kendileri üzerine taarruz edecek olan düşmanın kuvvetini kırmak için taarruz edip yoksa feth-i bilâd için bir gûne teşebbüste bulunamamışlardır. Zira böyle bir emel-i mecnunâneye kıyam edip serhadlerinden uzak kalmış olsa idiler Roma'nın kâmilan Cermenler tarafından zîr ü zeber edileceğine şüphe edilemez idi. Hatta muhafaza-i hudûda bu kadar himmet edilmiş olduğu halde barbarların ta Aquileia'ya kadar yürüyüp geldikleri vâki olmuştur. Nihayet Cermenler olanca kuvvetlerini sarf edip bitirdikleri halde Romalılarda muharebeden yüz çevirmek alâmetini göremeyince ikinci asr-ı milâdiyenin ahirinde muâhede-i sulhiye akdederek terk-i cidal ettiler ve bu muâhede üzerine Romalılar Cermanya içinde bir nüfuz-ı tahakkümkârene kazandılar.

Bu musalâhanın hükmü dahi pek az devam edebildi. Bir millet-i bedeviye ve vahşiye muharebe yorgunluklarını milel-i mütemeddineden daha kolay ve daha tez def edebileceğinden Cermenler dahi pek az zamandan sonra tecdid-i kuvvetle bu kere Gaul memaiki üzerine öyle bir saldırış saldırdılar ki eğer o zamanlar Roma imparatorluğu tahtına Maximianus ve Aurelius ve Pertinax ve Pius gibi her şeye muktedir adamlar gelmemiş olsa idi bu barbarların Roma'nın külünü havaya savuracaklarına şüphe bile yok idi. Nasıl şüphe edilebilir ki en sonra imparator Julianus kendisine pek de lüzumu olmayan birkaç iddiasıyla şark tarafına gitmek için yerinden kımıldanınca şüphe edilecek olan şeylerin cümlesi geldi çıktı. İşte bu keyfiyet zikri için aşağıdaki üçüncü faslı küşâd ediyoruz.

1.4.3. Üçüncü Fasl

Romalıların İzmihlâli

An 360 İlâ 481

-Tafsil- Romalıların izmihlâlâline mebde olmak üzere bu faslın serlevhası altına koymuş olduğumuz 360 senesi gerçekten izmihlâlâlin mebdesi olup yoksa Romalıların zaafa dûçar olmalarının başlangıcı değildir. Cermen akvâmının elbette işi encama îsal etmek azm-i kavisiyle başlamış oldukları muhâcemâtın tarih-i mebdei 244 sene-i milâdiyesi olup bu tarihten 360 senesine gelinceye kadar güzere eden yüz on altı sene zarfında Romalılar olanca kuvvetlerini sarf eylemişler idi. Binaenaleyh İmparator Julianus taç davasıyla şark tarafına gittiği zaman Roma'yı bir zaaf-ı tamm halinde bırakmış olduğuna hükmeden müverrihlerin elbette hakları müsellemdir.

İmdi Julianus şark tarafına gittikten sonra Romalılar bir muntazam kumandadan dahi mahrum olunca artık bütün bütün perişanlık elverip kaleleri ve serhadleri muhafazaya memur olan müstahfızlar mahall-i memuriyetlerini terk etmeye başladılar.

Bir de nice zamandan beri Karadeniz ile Bahr-i Baltık miyânında ve şimdiki Rusya ile Avusturya ve Prusya ülkeleri arasında koca bir devlet teşkiliyle kuvvetini arttırdıkça arttırmakta bulunan Got halkı dahi Roma üzerine yüklenerek milâdın 410 senesinde o payitaht-ı cesimeyi zapt u yağma edince Roma-yı Garbî İmparatorluğu'nun zeval topu patlamış sayıldı. Vakıa Garp İmparatorluğu'nun külliye inkrâz-ı tarihi bu değildir. Gotlar Roma'yı vurup öte tarafa geçtikten sonra şimdiki Fransa'nın cenub taraflarıyla İspanya'nın şimal taraflarında Vizigot yani (Garb-i Got) devletini kurdular.

Ancak Gaul memâliki içinde Burgund ve Suevi halkı dahi Roma tâbiyyetini terk ve kendi istiklâllerini ilân eylemiş oldukları gibi bu derece zaferin asıl sahibi addolunan Cermenler dahi ilân-ı istiklâl hususunda onlardan geri kalmamıştır.

Tarihin rivayet-i umumiyesinden ve bu rivayet-i suret-i muhakemesinden anlaşıldığına göre o zamanlar Cermen akvâmının Romalılar üzerine bu derece yüklenmelerinin bir büyük vechi şark tarafında tesis ve daire-i tesislerini günden güne tevsî eden Slav kavminin daima Cermenleri garba doğru sürmelerinden neş’et eylemiştir. Hatta Cermenler yerlerinin darlığı münasebetiyle Ren Nehri’nin tekrar garp tarafına mürûr ederek Gaul memâlikinden evvelce Romalılara terk etmiş oldukları yerlerden maada birtakım memâliki daha zapt ve temekkün eylemişlerdir. Roma-yı Garbî kısmının bu suretle rehin-i izmihlâl olduğu ve sâir birtakım akvâm-ı bedeviye ile beraber Cermenlerin dahi meydana çıkmaya başladığı esnada şimdiki Fransızları teşkil eden Frank Kavmi’nin Romalılar tarafını tutarak Cermenlere ne suretle mümânaat göstermek istedikleri ve hatta daha sonraları yine akvâm-ı vahşiye-i müstevliyeden Hunlar’ın reisi Attila’nın beşyüz bin askerle ta Gaul içine kadar hücum eylediği zaman Frankların Romalılar bakiyesiyle bi’l-ittifak müstevli-i merkumu ne suretle mağlûp eyledikleri ve fakat nihayet-i emrde Roma’nın tekrar ihyası mümkün olamayacağı bedâhet suretiyle meydana çıkınca Frankların dahi ne vechle kendi başlarının çaresini aramaya kıyam ettikleri hep Fransa tarihinde tafsîlât ve izahat-ı lâzimesiyle gösterilmiştir.

İşte bu kadar sademât arasında yani dünyada gerçekten şân-ı galibiyet-i cihangirânesini âfâka çıkarmış olan Roma Devleti en sonra 568 sene-i milâdiyesinde mukaddemini barbarlara inzıam eden Lombardiyalılar tarafından paldır küldür hedm olunup da enkazından birçok hükûmet-i cedidenin teşekkül etmeye başladığı esnada tarih-i hususiyesini yazmaya başladığımız Almanya dahi teşekkül eylemiştir.

O zaman teşekkül eden Almanya’yı şimdiki Almanya ile kıyas etmek hatadır. O zamanki Almanya Frisoni Thüringen ve Frank ve Alman ve Bavyeralı olmak üzere başlıca beş kavimden müteşekkil olup ülkeleri dahi şimdiki Almanya’nın kısm-ı garbiyesiyle yine şimdiki Fransa’nın kısm-ı şimal-i şarkiyesi üzerinde idi.

Bu faslın serlevhasında gösterilmiş olduğu vechle Almanya’nın bu devri kendi tamâm-ı istiklâl devri olmayıp belki birkaç asırdan beri ülkenin nisfina karib miktarını zapt ve kendilerini bîzar eden Romalıların inkırâzı devri olduğundan bu kere teşekkül

eden Almanya hey'etine kat'iyen müteşekkil bir hey'et nazarıyla bakmaya dahi mahal yoktur. Çünkü tafsîl-i keyfiyet Fransa tarihinde gösterilmiş olduğu vechle Romalılarından sonra dahi Salian Frankları Almanya'yı istilâları altına almışlardır.

Vakıa iş bu Salian Frankları dediğimiz cemaat yine Frank kavminden ve binaenaleyh Cermen milliyetinden bir halktır. Ancak bu halk şimdiki Almanya'nın esasını kurmuş olmayıp belki şimdiki Fransa'nın esasını kurmuş bir cemâat olduğundan bunların tamamı Roma'dan sonra teşekkül etmeye başlamış olan Almanya'yı zapt edişlerini yine bir Cermen ve Alman istilâsı nazarıyla muhakeme etmeye imkân yoktur. Binâberin Almanya'nın işbu Franklar ile müttehid bulundukları müddeti dahi Almanya tarihinin mukaddimesi makamında bulunan birinci bâbda bir fasl-ı mahsus içinde zikretmek lâzım gelmiştir.

2.1.4.4. Dördüncü Fasl

Frankların Tasallutuyla Karolenjler Zamanı

An 481 ilâ 911

-**Tafsîl**- Bu bâbda haber vereceğimiz hususat Fransa tarihinin şu müddet-i zarfındaki ahvaline Almanya tarafından edilmiş bir nazar demek olacağından bu faslın mütalaası esnasında Fransa tarihine dahi (An sahife 43 ilâ 129) bir nazar atfetmek burada muhtasaran verilecek malûmatın tafsîlâtını itmâm eder.

Almanların Salian Frankları tarafından ilk mağlûp edilişleri Merovenj prenslerinden Clovis'in³¹ 496 senesinde Tolbiac Muharebesi'ni kazandığı zaman vukû bulmuştur. Ancak bu zamanki mağlûbiyet yalnız Alman denilen kavmin mağlûbiyeti olup yoksa Cermenlerin sâir akvâmı henüz kendilerine mahsus olan ilk içtimai teşkil etmekte idiler. Fransa ülkesi bir kere Clovis'in ve bir kere dahi Clotilde'nin oğulları miyânında taksime konulduğu esnada Almanlar dahi vârislerin hisselerine isabet etmekte Fransa'nın sâir halkıyla beraber olup Cermanya'nın sâir akvâmı bu hemcinslerini kurtarmak ve kendi daire-i istiklâllerini tevsi etmek değil hatta kendilerini dahi Fransa'nın yed-i istilâsından kurtarmaya muvaffak olamazlar idi.

Merovenj prensleri çocuk oyuncağı mesabesinde kalıp da Carolenj Hanedanı gerek resmen krallıklarını tanıtmadan mukaddem ve gerek tanıttıktan sonra Fransa Almanya içine doğru tevsi-i hudûda başladıkta eğerçi Cermenler müdafaa-i lâzımede

³¹ Clovis I

kusur etmemişler ve hele Frisoni kavmi 772 senesinden 804 senesine kadar Charlemagne gibi bir cihangire dahi mukavemette sebat gösterip hatta Frankları sadme-i şedîde ile sarsmışlar ise de yanibaşlarında istidâd-ı tabiisi kadar büyüyecek olan böyle azîm bir millet henüz devr-i istilâsında iken kendi istiklâllerini meydana çıkarmaya bir türlü muvaffak olamayarak encâm-ı kâr Charlemagne'ın idaresi altına girmişlerdir.

Maahaza Almanyalıların bu suretle Charlemagne istilâsı altına girmiş olmalarında üç vechle kârları oldu ki eğer bu suver-i sülûse temettü olmasa idi muahharan Almanya İmparatorluğu'nun o kadar şaşaa ile teşekkülü mümteni olmaz idiyse bile mutlaka ziyadesiyle tehhür eder idi.

Bu suver-i sülûseden birisi Charlemagne'ın âleme karşı Roma İmparatorluğu'ndan maada bir Garp İmparatorluğu daha kurmak mümkün olacağını göstermesidir. Zira o zaman Romalılarından maada her kavme barbar nazarıyla bakılıp cümlesi bu nam altında zikredildiğinden eğer âlemden Roma İmparatorluğu kalkar ise medeniyet kalkmış olacağı gibi o zamanlar medeniyetin mütemmimi olmak üzere henüz teşekkül etmekte bulunan Hristiyanlığın dahi intişardan kalacağı zannolunur idi. Charlemagne ise kendisi bir barbar kavimden gelmiş olduğu halde hem medeniyeti hem de Hristiyanlığı akvâm-ı vahşiye-i mezkûreye tanıttırıp bu suretle Roma'nın inkırâzından hiçbir zarar görülmedikten fazla belki onların sefâhat-ı rezilânesinin men'i gibi fayda dahi görülmüş oldu.

Suver-i sülûsenin ikincisi Frankların Almanya'ya getirdikleri asalet ve derebeyliği suretidir. Vakıa Cermenlerin öteden beri kendi beylerinde dahi asalet ve riyaset haysiyetleri var idi. Ancak Charlemagne iraziye bu asilzâdelere tefviz ve tevcihe ve emr-i imarını kendilerine ihale eylediğinden asıl mülk sahibi bunlar olup halk bunların kumandası altında çiftçilik eder oldular. En sonra yani a'sâr-ı ahire içinde bu suretteki mal sahipliğinin pek büyük zararları görülmüş ise de bu zararlar sonradan zuhur eden suistimallerinden neş'et edip yoksa ibtidâi tesisinde henüz perakendelik fikri kafalarından çıkmamış olan halkı kendi beylerine raptetmek hususunda büyük faydası görülmüştür. Hatta daha sonraları kuvvetten düşmüş olan Almanya İmparatorluğu'na dest-gîr olanlar işte bu mülk sahibi beyler olduğu dahi mahallerinde görülecektir.

Suver-i sülûsenin üçüncüsü Almanya memâlikinde Hristiyanlığın tesisidir. Vakıa ilk suretin içine dahi işbu Hristiyanlık meselesi katılmış idiyse de katılan kısım yalnız Hristiyanlığın alelâde muhafazasından ibaret olup Almanya içinde yeniden tesis

edilen Hristiyanlık ise ülkeyi mezkûr için başka bir suret-i menfaati müstelzim olmuştur. Zira Charlemagne yalnız Almanya halkını dinsiz iken dine getirmekle kalmamıştır. Belki orada tesis eylediği birçok kiliselere birçok da arazi vakfederek şu suretle kiliseler hey'et-i müctemiasını Din-i Nasara'yı dahi Almanya'nın tevhid-i kuvvetine ortak etmiş sayılmıştır. Charlemagne'dan sonra oğlu Louis le Debonaire (Louis the Pious) bir müddetlik iş bu azîm ve cesîm Garp İmparatorluğu'nun Hey'et-i Umumiye-i Müctemiasıyla muhafaza edebilmiş idiyse de mumâileyh 817 sene-i milâdiyesinde mülkünü Pepin ve Louis ve Lothair namında üç nefer evlâdı miyânında taksim edip sonra Charles namında bir oğlu daha dünyaya gelince bunu da hissedar etmek için tekrar taksime kalkışmış ve bu ise baba ile oğullar arasında şedîd ve medid muharebeler vukuuna sebebiyet göstermiştir.

İmdi bu tefrika miyânında Louis le Debonaire (Louis the Pious) kahrından vefat etmekle üç nefer oğlu 843 sene-i milâdiyesinde Verdun şehrinde bir muâhede akl ederek o muâhede mûcibince Garp İmparatorluğu Lothair'in uhdesinde kalmış ise de krallık ünvanıyla asıl Cermanya Krallığı diğer karındaşı İkinci Louis'ye intikal ederek 876 tarihine kadar mumâileyh Almanya'nın istiklâline bayağı bir suret vermişti.

Mumâileyh İkinci Louis'ye Almanya ülkesi olmak üzere verilen yer Ren Nehri'nin sol sahili üzerinde kâin mahaller ile Fransa içinde Mainz ve Worms ve Speyer şehirleri ve Ren'in öte tarafından Alp Nehri'ne kadar imtidâd eden memâlik olup kendisi dahi hudûd-ı şarkiyesini Avusturya ve Macaristan içine kadar tevsî eylemiş ve eğerçi muahharan Macarlar şark tarafından gelip şimdi kendi namlarına mensup olan ülkeyi zapt eylemişler ise de Avusturya'yı teşkil eden yerler Almanya hududu içinde kalmıştır.

İkinci Louis vefat eylediği zaman bir aralık Almanya memâliki Louis ve Carloman ve Charles namında üç nefer evladını miyânında taksime konularak Saksonya ve Almanya ve Bavyera namıyla üç hükûmet-i müstakile meydana gelmişti. Fakat 882 sene-i milâdiyesinde "Great-Grandson" lâkabıyla mülâkkab olan Charles diğer karındaşların vefatıyla Almanya'yı yine bir idare-i müstakile altına almaya muvaffak olduktan maada Fransa'yı dahi zamm ve ilhak ederek Charlemagne'ın kurmuş olduğu Garp İmparatorluğu'nu tekrar eylemişti. 887 senesinde Almanya beyleri mumâileyh Charles Great-Grandson'u hal' ederek şimdiki İsviçre'nin Alman kısmını Almanya'nın Hey'et-i Umumiyesi'nden bittefrik oraya kendi içlerinden Kont Rudolph'u oraya

hükümdar nasbeyleyerek asıl Almanya için dahi Carloman'ın veled-i zinası bulunun Arnulf'ü kral nasb ve tayin eylemişlerdir.

Vakıa Almanya senyörlerinin şu hareketi Alman istiklâlinin istihsal ve ilânı demek idi. Lâkin intihab eyledikleri kral yine Karolenj prenslerinden olmakla tarih buna istiklâl-i tamm nazarıyla bakamaz. Almanya asıl istiklâlini merhum Arnulf'ün 899 senesinde vukû-yı vefatından sonra yerine gelen Louis'nin dahi henüz sabı iken 911 senesinde bilâ-veled vefat etmesinde istihsal eylemiş ve bu keyfiyet ber-vech-i âti ikinci bâbı küşâda luzum göstermiştir.

Ancak mukaddime makamında olan işbu birinci bâbın hülâsatü'l-hülâsası meydana çıkarılır ise görülür ki Almanlar milâddan beri güzeran eden dokuz yüz sene zamanın nısfını bekâ-yı neviyetlerini gerek Romalılara ve gerek Franklara karşı müdafaada geçirip nihayet Franklara mağlûp olduktan sonra nısf-ı diğerini dahi Fransa milletinin bidâyet-i tesekkülünde dûçar olduğu inkılâbât-ı cesime-i seria esnasında oradan oraya atlamak ve kapanın elinde kalmak gibi bir suret-i gayr-i müstakarrede imrar eylemişlerdi.

2.1.5. Bâb-ı Sâni

Almanya'nın Husul-i İstiklâl Namıyla İmparatorluğun Büyük Fetret'e Dûçar Olduğu Zamana Kadar

An 911 İlâ 1254

2.1.5.1. Fasl-ı Evvel

Frankuni Hanedanıyla Saks(onya) Hanedanı'nın İmparatorluğun Kat'iyen Tesisine Kadar Müddeti

An 911 İlâ 962

-Tafsîl- Kont ve sâire ünvanıyla Almanya'da büyük büyük malikânelere malik olan senyörler Karolenj Hanedanı'nın kuvvetleri zaafa mübeddel olmuş bulunan son prensleri avân-ı hükûmetinde nüfuzlarını ve kuvvetlerini arttırmışlar ve bayağı Almanya'yı kendi ellerine almışlardı. Binaenaleyh Çocuk Louis vefat ettikten sonra Almanya'yı Fransa Hanedanı'ndan büsbütün ayırmak emrinde bu senyörler ittifak edip içlerinden birisini umum Almanya kralı ve hatta imparatoru nasbetmeye kalkıştılar. Bu bâbda cereyan eden müzakereler birçok ihtilâfat içinde kalıp ekseriyet-i ârâ Saksonya Dükası Otto'yu intihab etmiş idiyse de mumâileyh ihtiyarlığını vesile edinerek teklif

olunan hükümdarlığı kabul etmemesiyle ve kendi tebâsı demek olan Saksonlara Frankuni Dükası Conrad'ı tavsiye etmesiyle zaten Franko halkı dahi bu emelde bulunduğundan 911 senesinde birincilik ünvanıyla mumâileyh Conrad Almanya krallığına intihab olunmuştur.

İşte Almanya'nın asıl istiklâl-i tammı bu tarihten başlamış ise de bazı senyörler Conrad'ın intihabına itirazla ezcümle Saksonya Dükası Otto'nun oğlu Heinrich³² Conrad'a itaat etmemeye kalkmış ve üzerine asker çıkarıldığı zaman mukabele ve mukavemete dahi cesaret eylemiştir. Conrad Gronau nam hisara tahsin etmiş olan Heinrich'yi muhasara ve tazyike başladıkta mahvına kadar varmaya ramak kalmış idiyse de mumâileyh Heinrich zaten Almanya'ya parmak sokmağa teşne olan Fransa ile ittifak etmiş olduğundan Conrad bir taraftan Sakson ve diğer taraftan Fransız askeri gibi iki büyük orduya birden mukavemet edemeyerek muhasarayı fesheyleti ve bu muharebenin neticesi Saksonların kendilerini Almanya'dan ayırmalarına müncerr oldu.

Hâlbuki Swabia senyörleri dahi Saksonlardan misal alarak bir taraftan Conrad'ın krallığını tanımamaya kalkışmış olmalarıyla bunlar üzerine açtığı muharebede Conrad muvaffak olarak Erchanger ve Burchard nam iki senyörü derdest etmiş ve 918 tarihinde bunların ibreten-li's-sâirin kafalarını kesmiştir. Ondan sonra merhum iki maktulün gayretini gütmüş olan Bavyera Dükası Arnulf Macaristan'a kaçtığından ve muahharan birçok Macar askeri ile Almanya üzerine hücum eylediğinden Conrad bu kere dahi galip çıkmış fakat ikinci defasında Macarlar gayet kalabalık gelerek Bavyera'yı Swabia'yı Flan(der)'i geçip ta Alsace ve Lorrain'e kadar rastgeldikleri bilâdı vurmuş ve yağma etmiş geçmiş olmasıyla Conrad bunların üzerine dahi miktar-ı kâfi askerle yetişmekten geri kalmamış ise de 918 kânunuevvelinin yirmi üçüncü günü cenkte mecruhen vefat etmekle galebeye vakit bulamamıştır.

Eğer Conrad'ın krallığını umum dükalar kontlar senyörler kabul etmiş olsa idi Almanya'nın şu ilk istiklâlinde birtakım beyhude işler ile israf-ı kuvvet etmeyeceği derkâr idi. Zira Conrad'ın dirayet ve kifayetinden her gûne hizmet me'mûl ve muntazır idi. Yine bu dirayet ve kifayet-i semeresi değil midir ki mecruhen vefat eder iken Saksonya Dükası Otto'nun oğlu Heirich "Düşmanımdır ama benden sonra Almanya'ya kral olabilecek ancak o olduğunu itiraf ederim. Macarların şu akınları esnasında onlara

³² Heinrich Fowler

mukavemet edecek Heinrich'den başka kimsemiz yoktur. Vefatımdan sonra onu kral intihab ediniz'' diye vasiyet eylemiştir.

Mumâileyhin vasiyeti yerine getirildi. 919'da Heinrich birincilik ünvanıyla kral intihab olundu ve bu suretle Almanya için Saks(onya) Hanedan-ı Kraliye ve İmparatoriyesi teşkil edilmiş oldu.

Macarların bârika-i belâ gibi bağteten Almanya'yı hercümerç etmesi ve Cengâver Conrad'ın dahi mecruhen vefat eylemesi her tarafta fırsat aramakta bulunan tamah erbâbını Almanya üzerine cür'etlendirmiş ve binaenaleyh Vandal ve Danuvaz ve Macar ve sâir kavimler ellerinde yalın kılıç Almanya içine girmiş idi. Meğer maktul Cengâver Conrad'ın Heinrich'i intihabı pek becâ imiş. Zira mumâileyh şecaat-i vefire ahabından olup krallığa intihab olunduktan ve umum Almanya kuvve-i harbiyesine istediği gibi bir nizâm verdikten sonra evvelâ Brandenburg üzerine yürüyüp Vandal kavmine kış ortasında bir âlâ kılıç atmış ve pek çok cenkçilerini Bahr-i Baltık'a dökmüştür.

Bu muvaffakiyeti takiben Alp Nehri sevhilini yağmaya gelmiş olan Danuvazlar üzerine dahi öyle bir hucüm etti ki herifleri çil yavrusu gibi dağıttı. Müteveffa Conrad'dan intikamını alamamış olan Bavyera Dükası Arnulf halâ Almanya ile uğraşmakta bulunmasıyla üçüncü derecede olarak Heinrich onun üzerine dahi çuvalanıp ordusunu târumar eyledi. Bir taraftan Dalmacija ve Scalavonia ve Bohemya kavimleri dahi Almanya aleyhine yeltenmekte olmasıyla dördüncü derecede olarak onların üzerine de yürüyüp cümlesini amana düşürdü. Beşinci derecede olmak üzere Fransa üzerine saldırarak ve Fransa Kralı Charles the Simple'yi emana düşürerek Lorraine eyaletini zapt eyledi. Onu müteakiben Almanya'nın asıl hasm-ı kavisi bulunan Macarlar üzerine dahi öyle bir hücum gösterdi ki Merseburg civarında seksen bin Macar'ın birer birer kafasını kesmiştir. Asıl şayan-ı dikkat ve tahsin olan cihet bu kadar galebâtın bir buçuk sene kadar zaman içinde husule gelmesidir. Zira Macarlar üzerine kazanılan bu galibiyet-i azime milâdın 920 senesinde vukû bulmak üzere mukayyedir.

İşte Almanya'nın kâffe-i husemâsını bu suretle kahr ve tenkil eyledikten sonra Birinci Heinrich bakiyye-i müddet-i hayatını henüz lâıkiyla temeddün etmemiş olan Almanların tanzim-i ahvaline sarf edip büyücek şehirlerden mahrum olan Almanya'ya büyük büyük şehirler kasabalar yaptı. Birçoklarının etrafına kaleler inşa eyledi. Bir nevi millet-i askeri teşkiliyle kumandasını umum Almanya kralı yahut imparatoru olacak

zevata ihale eyledi. Senyörler hakkında bir kanun koyup bunların vazifelerini derece-i istiklâllerini tayin etti. Elhâsıl cumhur-ı müverrihinin bi'l-ittifak hükmedişlerine göre mumâileyhin Avrupa'nın en büyük hükümdarlarından olduğunu tarihe dahi tanıttı ve işte şu hizmet-i semeresiyle umum Almanya senyörleri Saks(onya) Hanedanı'nı kral ve imparator hanedanı olmak üzere kabul edip daha kendi sağlığında iken oğlunu veliaht tanıdılar ve dokuz yüz on dokuz tarihinde Birinci Heinrich'nin vefatı vukû bulduğu zaman oğlu Otto'yu birincilik ünvanıyla makam-ı kraliye davet eylediler.

Hâlbuki mumâileyh Otto yalnız birincilik ünvanıyla kalmayıp büyüklük ünvanını dahi almak Alman milletini bir daha kaybolmamak üzere meydana çıkarmaya muvaffak olmak talih ve nasibiyle makam-ı hükûmete gelmişti. Binaenaleyh müddet-i hükûmetinde dâhilen ve haricen ne kadar meşâgil-i harbiye başgöstermiş idiyse cümlesinden muvaffak çıkmıştır.

Şöyle ki :

En evvel açılan muharebe Bohemya Dükası olup henüz Hristiyanlığı kabul etmemiş bulunan Boleslaus aleyhinedir ki tam on dört sene devam eylemiş ve encâm-ı kâr merkumu amana düşürerek âyin-i cedid-i Nasara'yı dahi kabul ettirmiştir. Bunu müteakip Bavyera Dükası ma'hud Arnulf'ün oğlu dahi babası gibi Almanya Krallığı'nı tanımamaya kıyam eylemiş ve bu yolda Frankuni Dükası Eberhard'ı dahi kendisine uydurmuş olduğundan büyük Otto bunlara haddini bildirip Eberhard bâ'de'l-mağlûbiye Fransa'nın teşvik ve îanesiyle yine isyan eylediği cihetle bu kere meydan-ı muharebede kafası kesilmiştir. Kezâlik kendi riyaset-i kraliyesini tanımamaya kalkışmış olan Lorraine ve Swabia Dükaları dahi terbiye-i lâzımelerini görmüşler idi. Bundan sonra kılıcını Almanya'nın harici düşmanları üzerine çekip evvelâ Danimarka Kralı Herald'i mağlûp ve Hristiyan abinini kabule mecbur eyledi ve ondan sonra Oder ve Spree Nehirleri boyuna yerleşmiş ve Almanya hükûmetini tanımamakta bulunmuş olan Slav kabileleri üzerine varıp cümlesini mağlûp ederek memleketlerini Saksonya-yı Şarkî namıyla başlıca bir dükalık suretine ifrağ ve dükalığı dahi hizmet-i mebruresini görmüş olduğu General Hermann Billung uhdesine tefviz etti.

Otto'nun Almanya namını i'lâya en ziyade yardım eden hizmeti 951 sene-i milâdiyesinde Alp Dağları'nı aşip İtalya içine girmesidir. Çünkü oralarda Berangar nam bir senyör hurûc ederek halkı bîzar eylemeye başladığı cihetle İtalyanlar mumâileyh Otto'dan istimdâd eylemişler idi. İmdi Otto Almanya taraflarında Lombardiyalıları

kâmilten perişan ederek son Lombardiya kralı bulunan Lothair'in zevcesi Adelaide'yi tezevvüc ve Pavia şehrinde Lombordiya Krallığı tacını tetvic eylemiştir.

Bu suretle Adelaide'i tezevvüc etmesi Otto'nun oğlu Liudolf'ü dil-gîr eylemesiyle merkur birtakım senyörleri dahi kendisine uydurarak ref'-i livâ-yı isyan eylemiş ise de teeddüb ve terbiyeleri Otto'ya hiçbir gûne müşkilât gösterememiştir. Hatta onları teeddüb etmekle beraber yine Almanya'yı tacize başlayan Macarlar üzerine dahi şedîden bir hücum gösterip 955 tarihinde Augsburg traflarında Macarları umumen katliam etmek derecesinde mağlûp eylemiş ve bâdema Almanya İmparatorluğu'na asla taarruz etmeyeceklerine dair yemin etmek suretiyle Macar milleti bekâ-yı milletlerini güç hâl ile muhafaza edebilmiştir.

İtalya sahib-i hurûcu sâlifü'z-zikr Birinci Otto'nun Almanya içlerindeki meşâgil-i harbiyesini vesile ittihaz ederek tekrar isyan etmesiyle Otto 961 senesinde tekrar Alp Dağları'nı aşarak Berengar'ı tedmîr eyledikten maada yine o sene Milan şehrinde Umum İtalya Krallığı tacını dahi ser-i ibtihacına koymuş ve hele 962 senesi şubatının ikinci günü Roma'da papa bulunan On İkinci John Garp İmparatorluğu tacını dahi Otto'nun başına giydirmiştir ki o zamana kadar bu taç İtalya ve Fransa ve Almanya kralları miyânında münâzaun-fih iken bâdezin yalnız Almanya'ya mahsus kalmış ve Garp İmparatorluğu'nun ismi dahi "Almanya milletinin Roma-yı Garbî İmparatorluğu" olmuştur.

İşte bu şeref Almanya için Otto'nun namını ebedi kılacak sereflerden olmuş ve hatta ağıleb tarihlerde şu teceddüd Almanya için bir devr-i cedide-i fasıla ittihaz olmuş idiğinden biz dahi Almanya'nın kendi istiklâlini istihsal eylediği zamandan bu azîm imparatorluğu kurduğu zamana kadar güzerean eden vakti bir devir itibarıyla bu fasılda derc ederek imparatorluk asrı için dahi ber-vech-i âti edvar-ı sâireyi küşâd eyledik.

2.1.5.2. İkinci Fasl

Almanya İmparatorluğu'nun Kat'iyen Teşekkülüyle Saksonya Hanedanı'nın Bakiyye-i Müddeti

An 962 ilâ 1024

-Tafsîl- Umum İtalya Almanya'nın ittihadıyla âdeta Charlemagne'ın Garp İmparatorluğu'na manend bir azîm imparatorluk vücuda getirdikten sonra büyük Otto'nun on bir sene kadar daha muammer olup eğerçi bu müddet zarfında dahi

muharebât-ı mütevâliyeden başkaldıramamış ve ezcümle sâlifü'z-zıkr Papa On İkinci John ile araları bozularak onu hal' ve yerine intihab olunan Sekizinci Leo dahi vefat eyledikten sonra On Üçüncü John'u intihab eylediği münasebetiyle papaz gürûhu müteneffir olmuş ve binaenaleyh Otto Papa'yı muhafaza için tekrar Alp Dağları'nı geçerek İtalya'da bir hayli muharebeler ettiği gibi İstanbul Rum İmparatorluğu Prenseslerinden Theophano'yu oğluna almak istediği halde reddedilmesinden dolayı Şark Rumlarıyla dahi münazaa ve mücadeleye tutuşmuş ise de bu mesailin kâffesinde muzafferiyet kendisinde kalıp 973 senesinde vefat eylediği zaman şeref-i cihangirâne ile vefat etmekte bulunduğuna kendisi dahi kâni olmuştur.

Otto'nun vefatından sonra yerine imparator olan oğlu İkinci Otto Bavyeralılar ve Danimarkalılar ve Bohemyalılar ve Lehliler ile muharebe ederek bunların cümlesine haddini bildiremeyince ve Almanya İmparatorluğu'nun şevket-i tahakküm-kârânesini tanıttırmayınca rahat bulamamıştı. Hâlbuki ondan sonra dahi zamanı harpsiz geçmedi. Fransa kralı Lothair Otto'nun şu meşguliyetlerini ganimet bilerek evvelce Fransa'dan zapt edilmiş bulunan Lorraine eyaletini istirdada kıyam eyledi. Lâkin Otto var kuvvetiyle Fransa içine dalıp ta Paris civarına kadar yürüyerek hatta bir mahallesini de ihrâk etmekle Fransa Lorraine'den katiyen keff-i yed etmeye mecbur olmuştur.

Bir taraftan dahi Crescentius nam kimsenin eser-i ilkâatı olmak üzere İtalya tarafları karışmakta olup Şark İmparatorluğu'na tâbi olan Rumlar ise İtalya cihetinden Almanya İmparatorluğu'na iltihak eden bazı mahalleri istirdad ederler idi. İkinci Otto Alp Dağları'nı aşarak İtalya'ya girdi ve kâffe-i düşmanlarına haddini bildirdi ise de Rumlar o zaman Sicilya Ceziresi'nde bulunan ehl-i İslâmla bi'l-ittifak bir hücum daha göstermiş olduklarından bu hücum Almanya imparatorunu ric'ate mecbur eylemiştir.

Almanya senyörleri Rumlarla Araplardan bu intikamı çıkarmak için İkinci Otto'ya bir azîm ordu tedarik etmekte idiler. Fakat bu Aralık 983 senesinde Otto vefat etmekle beraber şimal ve şark taraflarında bulunan Slavlar dahi şiddetli bir isyan göstermiş olduklarından İkinci Otto'nun vefatında Almanya İmparatorluğu sulh ve asayiş içinde degildi. Bahusus yerine imparator olan oğlu Üçüncü Otto henüz sabi bulunduğu gibi vasisi bulunan Bavyera Dükası Heinrich dahi memleketinin muhafazası esbâbını düşünecek iken sabinin tac-ı imparatorîsini kendisi kapmaya kalkışmakla bazı hamiyetkârane vükelâ merkumu vasilikten azil ve birkaç kişi birden bu hizmeti deruhde eylemiştir.

İşte imparator-ı nevzad ta on beş yaşına kadem nihâde oluncaya kadar bu hey'et-i vesâyâ daima sulh-perverâne hareketler ile husemâyı avutmuşlardır ki imparator sinn-i bulûğa erdiği zaman Almanya'da sâlifü'z-zikr sâhib-i hurûc Crescentius kuvvetini derece-i nihayeye kadar arttırmıştı. Vakıa genç imparator İtalya'ya mürûr eyledikte sahib-i hurûc merkumu mağlûp ve kafasını keserek karısını istifraş eylemiştir. Meğer ol aşüfte-i bî-rahm genç âşığına intikamını bağışlamayıp 1002 tarihinde bîçare çocuğu tesmim etti ki bu gaddarlık umum Almanya için teessüfü mucib oldu.

Mezbûrenin şu hareket-i gaddarânesi yalnız üçüncü Otto'nun vasisi ve hamîsi olup Bavyera Dükası bulunan Heinrich'ye bir hizmet demek oldu. Zira Saksonya Hanedanı'nın artık vâris-i zükûru kalmamış bulunmak hususuyla hakk-ı verâset merkuma intikal ederek emeli vechle imparator olmuştu. Vakıa gerek Almanya ve gerek İtalya senyörleri kendisini asla sevmediklerinden her biri kendi başlarına müstakil kalmak için taraf taraf isyanlara kıyam etmişler ise de Heinrich Papalık makamıyla gayet güzel geçindiğine ve pek ziyade dindarlık gösterip her tarafa inşa ettirdiği manastırlara ve kiliselere vakfeylediği arazi ve evkâf-ı sâire ile efkâr-ı umumiye'yi kendi lehinde kazanmış olduğuna mebni herhangi tarafta bir düşmanı zuhur etmiş ise başını ezmeye muvaffak olmuştur. Hatta Katolik Kilisesi kral mumâileyhi evliyalar menzilesine de çıkarmıştır. Milâdın 1024 senesinde vefat eylediği zaman artık Saksonya Hanedanı'ndan vâris-i zükûr kalmamakla imparatorluk yine Frankuni Hanedanı'na intikal eylemiş ve keyfiyet ber-vech-i âti üçüncü fasılda izah ve tafsil kılınmıştır.

2.1.5.3. Üçüncü Fasil

Frankuni Hanedanı'nın Müddet-i Hükûmeti

An 1024 İlâ 1125

-**Tafsil**- Heinrich'nin vefatından sonra Almanya ve Garp İmparatorluğu'na davet edilmiş olan İkinci Conrad zaten Frankuni Dükası olduğu ve hâlbuki Saksonya Hanedanı'nın biraz uzunca makam-ı hükûmranîde bulunması bu hanedana mensub olan prensler nazarında Almanya'nın kendi mülk-i mevrusları olmak gibi bir hüküm peyda eylediği cihetle bu kere bir Frankuni Dükası yani kendi hanedanının mensubu demek olan zatın umum Almanya ve İtalya'dan mürekkeb koca bir ülkeye hükûmdar intihabını Saksonya Prensleri pek garip görmüş ve âdeta Conrad'ı makam-ı hükûmetten tard etmek için silâha dahi sarılmış idiler. Conrad kuvve-i umumiye-i devletle bunları

terbiyeye muktedir olduktan başka bu fırsatı ganimet ittihazıyla, mu'tad Almanya aleyhine kıyam eden Macar ve Leh halkını dahi daire-i itaate ithal edebilmiştir.

Milâdın 1032 senesinde Fransa içinde kâin Burgonya Dükası Üçüncü Rudolph bilâ-veled bulunmak hasebiyle mülkünü Conrad'a terk eylemiş olduğundan Conrad burasını dahi Almanya İmparatorluğu'na ilhak eylemiş idiyse de o zamanlar gerek nefsi-i Almanya ve gerek İtalya ve Burgonya senyörleri nüfuzlarını arttırıp imparatorun riyaset-i umumiyesini bayağı tanımamak derecelerini bulmuş olduklarından ve Conrad-ı Sâni bunları vazifeleri dâhiline ircâ etmeye ne kadar çalışmış ise de layığıyla muvaffak olamadığından gerek Burgonyaca ve gerek İtalyaca kendi nüfuz-ı imparatorânesi pek zayıf bir halde devam eylemiştir.

Mumâileyhin 1039 senesinde vukû-yı vefatıyla yerine geçen oğlu Üçüncü Heinrich gayet cerrî ve cengâver bir adam olup 1042 senesinde Bohemyalılar ve 1043 senesinde dahi Macarlar üzerine nâil olduğu galebâtta öyle her teceddüd-i hükûmette ayaklanan Burgundilere hadlerini bildirmiş olduğu gibi bir hâl-i şûriş içinde bulunan İtalya'ya mürûr eylediği zaman dahi Papa Altıncı Gregory'u azl ve yerine sırasıyla üç nefer Alman papa nasbetmek misillü herkesin yapamayacağı işleri yapmış ise de bu derece demir pençelikle beraber nüfuzları arttıkça artmakta bulunan senyörlerin nüfuzuna bir had çekmeye muvaffak olamamıştır.

1056 senesinde bunun da vukû-yı vefatıyla yerine geçen oğlu Dördüncü Heinrich henüz altı yaşında bir sabi olduğu halde mak'ad-ı hükümrânî üzerine oturmuş ve amcaları bulunan Saksonya Dükasıyla Bavyera Dükası hakk-ı vesayeti validesine bırakmayıp kendileri zapt eylemiş idi. Bu iki vasinin kendilerince çevirmeye çalıştıkları birçok entrikalar derebeylerinin nüfuzlarını arttırmaktan başka bir şeye yaramayıp Heinrich-i Râbi sinn-i bulûğa takarrüb eylediği zaman ileride dahi mumâileyhi kendi tahakkümlerinden kurtarmaya çalıştılar ise de Heinrich isbat-ı rüşd etmeyi müteakip bunları tard ve hatta merkumlar tarafından gösterilen sebebiyete mebnî üzerlerine asker sevkiyle muharebeye de kıyam eylemiştir. Bu muharebede nâil-i zafer olduğu gibi 1073 senesinde isyan eden Saksonları dahi terbiyeye muktedir olmuştur.

Bu genç hükümdar pek sefîh-meşrep bir adam çıkıp Papa tarafıyla dahi hoş geçinemeyerek daima kiliseyi dil-gîr edecek ahval ve harekâtta bulunduğundan papazların iğvasıyla Saksonyalılar bir daha isyana cür'et eylemişler ise de Heinrich bu kere dahi galip gelmiş ve bâdehu Roma'ya giderek Papa Yedinci Gregory'u

muhakkirâne azl ve hal' eylemiştir (1076). Heinrich'nin Papa ile hoş geçinememesi yalnız bir munasebet-i zâtiyeden ibaret olmayıp işin içinde bir de garaz-ı maddi var idi ki burada meskûtâne geçilmesi caiz degildir.

Şöyle ki:

Ta Charlamagne zamanından bed' ile sînin-i âhireye gelinceye kadar birtakım prensler birçok araziyi kiliselere vakfederek hâlbuki o zamanlar Almanya'da birer çiftlik kadar değil bir kaza ve liva ve belki eyalet kadar malikâneleri ancak derebeyliği usulüyle tefviz etmekten başka usûl-i ihale omadığından bir mahallin arşidük veyahut ovek veya âdi despotu o mahallin derebeyi dahi sayılır idi. Roma'da Saint Peters'in tahtında oturan papalar cenapları kuvvetlerini derece-i kemale kadar arttırdıktan sonra papaz gürûhunun bir de derebeyi sıfatıyla Almanya imparatorlarına tâbi olmasını kendi menfaatlerine muvafık göremeyerek bunlara imparatorların asla müdahale etmemesini ve kilise evkafı olarak ne kadar malikâne var ise cümlesinin hâsılatından masârif-i mahalliyeyi ba'de't-tenzil küsurunun Hristiyanlık âlemince umumi bir payitaht-ı manevi ittihaz olunan Roma'ya (yani papaların hazinesine) gelmesi lâzım geleceğini iddia eylediler. Bu iddianın ise imparatorlara hoş görünmeyeceği derkâr olduğundan ve bhusus Dördüncü Heinrich papanın bu teklifini şedîden reddettiğinden papa dahi zaten imparatorluktan na-hoşnut olarak kendi istiklâl-i tammlarını aramakta bulunan kont gibi dük gibi büyük derebeylerini bi't-teşvik yukarda haber verilen isyanı meydana çıkarmıştır.

Vakıa Heinrich isyan-ı mezkûru bastırmaya ve Papa Yedinci Gregory'u dahi hal' etmeye muvaffak olmuş ise de işi esasından kat' etmeye muktedir olamamıştır. Çünkü imparatorun bu itirazından derebeyleri "İmparator yavaş yavaş malikâne usulünü ilga edecek de bütün Almanya'yı kendisine mülk edinecek" fikrine düşmüş olmasıyla ertesi sene umumen senyörler silâha sarılarak Koca Heinrich'yi Roma'ya getirip Gregory'un ayaklarını öptürmeye muvaffak oldular. İmpartorun bu zilleti üzerine Almanya prensleri artık kendisine mahlû nazarıyla bakarak yerine Rudolph namında başka bir imparator nasbetmişler ise de Lombardiyalılar Heinrich'ye itaatten geri çekilmedikleri cihetle Heinrich bunların inzimâm-ı muavenetiyle gerek papaya ve gerek Almanya senyörlerine karşı cenk ederek Guibert namında bir âdi papazı dahi Üçüncü Clement ünvanıyla papa üzerine papa nasbeylemiştir. Vakıa Normandiya tarafından pek külliyetli papa taraftarlarının azîm bir ordu teşkil ederek İtalya içine girdiklerini görünce İtalya'yı terketmeye mecbur olmuş idiyse de Almanya'ya vardığı zaman Saksonları ve

sâir erbâb-ı isyanı birer birer vurup itaat altına aldıktan sonra tezyid eylediği kuvvetiyle tekrar gelip İtalya'yı yine pençesi içine aldı (1091).

Gariptir ki kendi oğlu Conrad dahi bu karışık ve kanlı muharebâta babasının husemâsıyla birleşip babasına karşı cenk eder idi. Binaenaleyh Heinrich-i Râbi merkurum Conrad'ı kralı olduğu Roma'dan azil ile Roma'yı ikinci oğlu Heinrich'ye ihale eylediği halde o da pederi aleyhine isyan edince artık bîçare imparator şaşırıp kaldı ve yakası bir kere Heinrich'nin eline geçince bir daha kurtulamayıp 1106 senesinde Mainz'da kurulan bir meclis-i umumi bîçareyi hal' ve hapsedip bir aralık mahbesinden firara muvaffak olduysa da yine o sene Liege'de vefat eylemiştir.

Heinrich-i Râbi'den sonra yerine geçen oğlu Heinrich-i Hâmis makam-ı hükûmete gelir gelmez yani daha papalık makamı tarafından imparatorluğu tasdik olunmaksızın vadi-i isyana sapan Leh ve Macar yadigârları ve bunlara inzimam eden Flaman serkeşleri üzerine cenge mecbur olmuştu. Zira tekrar tafsiline hâcet olduğu vechle imparatorlar ile senyörler arasında devam eden münâzaat her kavme istiklâl arzusunu verdikten maada seneden seneye takviye dahi etmekte bulunmuştu. Hatta şimdiye kadar vukû bulan bu gibi şûrişlerde muzafferiyetler hemen aleddevâm imparatorlar tarafında kalmakta iken bu kere Beşinci Heinrich âdeta edepsizleri terbiyeden dahi aciz kaldı. Binaenaleyh Roma'ya gelip de imparatorluk takdisini Papa İkinci Paschalis'den iltimas eyledikte papa cenapları bu aciz imparatoru bildiği gibi oynatmak için kiliseye merbut malikânelere asla karışmayacağını vaat ve temin eder ise imparatorluğunu takdis eyleyeceği hakkında mütekebbirâne ve müteazzimane bir şart koymakla Beşinci Heinrich zaten bu fikre sâlik iken bu kere papaya rağmen şart-ı mezkûru kabul etmedi. Bunun üzerine tarafeyn birbirine karşı asker çekerek gayet hunrizâne cenkler eylediler ve 1112 tarihinde Paschalis ahz ve grift olunarak imparatorluğu zor ile takdise davet olunduysa da Paschalis bazı mevâid-i ebleh-firîbâne ile yakasını kurtarmış ve bâdehu Heinrich-i Hâmis'i aforozlayarak umum Almanya'yı mumâileyh aleyhine cenge davet eylemiş olduğundan Almanya senyörleri umumen silâha saldırdılar.

Bu suretle başlayan muharebe senelerce devam edip cidal uzadıkça Heinrich dahi inadını arttırır idi. Nihayet Roma'ya galibâne duhulüyle Paschalis'i defa-i sâniyede azl ve hal' eylemiş ve yerine geçen İkinci Gelasius nam papa dahi kilisenin iddiasında ısrar göstermekle Heinrich Sekizinci Gregory'u papalık makamına oturtmuştu. Elhâsıl milâdın 1122 senesinde idi ki imparator ile papalık makamı musalâhaya yatışarak

kiliselerin umûr-ı ruhaniyesine ve papazlara imparator karışmamak ve kilise emlâkının dahi emlâk-ı sâire gibi idaresine papalık makamı müdahale edememek şartıyla Worms şehrinde bir muâhede edildi ve muâhede-i mezkûre bu nice senelik münâzaata nihayet verdi.

Worms Muâhedesı'nden sonra Heinrich üç sene daha muammer olup 1125 tarihinde vefatı vukû buldukta hakk-ı hükûmet Swabia Dükası Frederick olmaz ise Frankuni Dükası Conrad'a intikal etmek lâzım gelir iken senyörler bilâkis Saks(onya) Dükası Lothair'i İkinci Lothair ünvanıyla imparatorluk tahtına davet etmeleriyle sâlifü'z-zikr iki nefer muhıklar Lothair üzerine cenk açarak şedid ve medid muharebelerle birçok kanlar dökmüş ve vakıa papanın ve bir de Bavyera dükasının muavenetiyle Lothair daima muzaffer çıkmış ise de Almanya'yı ıslaha muktedir olamadığı gibi ömrü dahi vefa etmeyerek 1137 tarihinde o da ahirete intikal etmiştir. Binaenaleyh bu müddet Frankuni Hanedanı'nın müddet-i hükûmetine ilâve olunamayacağı gibi aşağıda dördüncü fasılda suret-i hükûmetleri zikrolunacak Swabia yahud Hohenstaufen Hanedanı müddetinden dahi addolunamayıp bunun Almanya tarihince bir küçük fasıla adı lâzımedendir.

2.1.5.4. Dördüncü Fasil

Swabia yahud Hohenstaufen Hanedanı

An 1138 ilâ 1254

-Tafsil- Her biri bir eyalet kadar mahalle ve epeyce bir orduya malik olmalarından dolayı zaten kavî addolunmaya sezâvar iken yukarıdan beri zikredilen muharebât-ı dâhiliyede kuvvetlerini derece-i kemale kadar arttırmış olan Almanya senyörleri bir kere Frankuni Hanedanı'nı yakadan attıktan sonra artık Almanya'nın hakk-ı hükûmetini kendi yedlerinde zapt ile bâdema imparatorluğu intihab suretiyle beğendikleri adama tefviz etmeye başlamışlardır. İşte bunların bu suretle ilk defa olarak intihab eyledikleri zat Swabia yahud Hohenstaufen denilen hanedandan üçüncü Conrad olup eğerçi bu intihaba Saks(onya) ve Bavyera dükası itiraz eylemiş ise de Conrad bu itiraza seyfi ile mukabele-i lâzımeden geri durmamıştır.

Eğer Conrad müddet-i hükûmetini Almanya içinde geçirmiş olsa idi memlekete tanzimat-ı cedide vaz' edeceği dirayet ve kifayetinden ümit edilebilir idi. Fakat o zaman Kudüs-i Şerif taraflarına İslâm ile muharebeye giden ehl-i sâlib ordusuyla beraber gidip

avdetinde dahi vefat-ı vukû bulduğundan Almanya için pek büyük bir hizmete muvaffak olamamıştır.

Ondan sonra İmparator intihab olunan ve 1152'den 1190 senesine kadar otuz sekiz sene müddet bu ünvan-ı azamet nişânı taşıyan Birinci Frederick Barbarossa dahi müddet-i hükûmetini hemen daima Almanya'nın haricinde geçirmiştir. Zira nice senelerden beri Almanya'ya iltihak ile bir millet-i mağlûbe misillü idare edilegelmiş olan İtalya memâlikî artık istiklâl-i tâmmına nâiliyet azm-i kavîsiyle silâha sarılıp meydana çıkmış idi. Birinci Frederick bu asilere karşı şedîd mukavemette sebat göstermiş ve hatta bir dereceye kadar husemasını üzmeye dahi muvaffak olmuş ise de 1160 tarihinde Papa Üçüncü Alexander imparator mumâileyhi nazar-ı umumiyede çürütüp kuvvetini bu suretle kırmak için aforozlamış ve filhakika bu aforoz üzerine ekser müttefikleri kendisinden yüz çevirmiştir. Hele 1176 tarihinde papa cenapları eğer imparator kendi ayağına gelip de öperek talib-i afv ve aman olur ise aforozu kaldıracığını beyan etmesiyle Frederick bu rezaleti kabule mecbur olmuş ve 1183 tarihinde akdedilen Constance Muâhede-i İtalya'yı Almanya'dan ayırarak müstakilen bir idare-i kraliye altına koymuştur. 1188 senesinde Frederick Barbarossa mukaddema dûçar olduğu aforozu mukabil halka bir hüsn-i hizmet göstermek için yüz bin neferden müretteb bir ordu ile ehl-i sâlib muharebesine gitmiş ise de ordusu birtakım emrâz-ı mühlikeye uğradığından hiçbir şeye muvaffak olamayarak Anadolu içinde hemen külliyyen ve Frederick dahi maan helak olmuştur.

Bu hanedanın üçüncü hükümdarı bulunan Heinrich-i Sâdis Almanya'ya hiçbir iş görmemekte iken evvelki hükümdarlar derecesinde de kalmayıp bunun bilâkis mazarratı dahi görülmüştür. Bir kere hükûmetinin evailini zevcesi Constance'ın Siciliyateyn üzerinde irsen kazandığı hakları hükûmetini müdafaaya sarf edip ondan sonra dahi Almanya İmparatorluğu'nu senyörlerin intihab-ı usulünden kurtarıp kendi familyasına irsen intikal etmek üzere yeniden tanzime kıyam etmekle bu emeli halk nazarında pek büyük nefretle telâkki edilmiş ve 1197 tarihinde merhum mesmumen idam olunmuştur. Birbiri ardı sıra intihab olunan üç imparatorun hep Almanya için bir hizmeti görülmeyen adamlardan zuhur etmesi Almanya senyörlerini Swabia Hanedanı'ndan soğutmaya başlamış idiyse de bu kere dahi birkaç senyörler mesmûm Heinrich'nin biraderi Philip'i intihab eylemişlerdir. Ancak sâir prensler bu intihaba itiraz etmekle yine bir azîm muharebe-i dâhiliye başgösterip Philip 1208 tarihinde suikast ile maktulen

vefat eylemiş ve binaenaleyh hem kendisi derd ve belâdan kurtulup hem de Almanya'yı kurtarmıştır.

Philip halefgirânının intihab-ı umumisiyle makam-ı imparatorîye gelen Otto vakıa dirayet ve kifayeti yerinde ve ulüvv himmeti değerinde bir adam idiyse de Fransa ile ettiği bir muharebede yüz yirmi bin askerden müretteb ordusunu bozdurmuş olduğu gibi sâir her mesele-i harbiyede dahi bozulmuş ve 1218 senesinde Harzburg Hisarı'nda miskinâne bir ölüm ile vefat eylemiştir.

Bâde'l-vefate yerine intihab olunan İkinci Frederick evâil-i hükûmetinde kendi intihabına itiraz eden bazı husemâsından o zaman papa bulunan Üçüncü Innocent'e iltica ile eğer kendisini Almanya sandalye-i imparatorîsinde teyid eder ise bakiyye-i ömrünü arazi-i mukaddesede İslâm aleyhine muharebelerle imrar edeceğini vaat eylediğinden Innocent iltimasını ve emelini icra etmiş ise de Frederick vaadinde hilâf etmesiyle papa tarafından şiddetli bir aforozla dûçar olmuştu. Eğerçi 1228 sene-i milâdiyesinde muharebe-i ehl-i sâlibe giderek aforozun hükmünden kurtulmuştur. Şu kadar var ki imparator mumâileyh İslâm'a silâh ile galebe edeceğini âdeta altın hazineler ile galebe etmek suretine kalkışıp bazı cüziyat-ı umûra muvaffak olmuş ise de bu zaid halkça kendisinden nefreti mucip olarak Avrupa'ya avdet eyledikte hukuk-ı irsiyesinden dolayı hükümdarı sayıldığı bütün İtalya kendisini silâh ile istikbâl eylemiştir. 1240 tarihinde Lombardiya dahi mumâileyh üzerine kıyam etmekle Frederick Milan şehrini zapt ve kiliselerini yağma eylediğinden papa bir ikinci aforoz daha fırlatmış ve mumâileyhin imparatorluktan inhilâmı dahi ilân eylemiş ise de Frederick muhafaza-i hukuk emrinde ayak direyip 1250 tarihinde kendi evlâd-ı zinasından Munkarva yediyle zehr-i memâtı nûş eylediği zaman hâlâ tâcını başından çıkarmamıştı.

Papalık makamının ilânı üzerine Frederick henüz berhayat iken Thüringen senyörü Heinrich Raspe papa ve o tarafın gayretkeşleri intihabıyla imparatorluk makamına davet edilmiş ise de bu davetten maddeten bir menfaat hâsıl olamamıştır. Çünkü İkinci Frederick makam-ı imparatorîde bir minvâl-i muharrer sabit kadem olduktan başka oğlu Dördüncü Conrad dahi papanın ve tarafgirânının hilâf-ı marazileri olarak makam-ı imparatorîye gelip hatta Papa Dördüncü Innocent "Müslümanlarla muharebe-i sâlibe gitmek lâzım değildir. Kilisenin en büyük düşmanı Swabia Hanedanıdır. Evvelâ bu düşmanı ortadan kaldıralım." diye Dördüncü Conrad üzerine bir ehl-i sâlib ordusu sevk eylediği halde dahi Conrad İtalya'ya hücum ve Napoli ve Capua

ve Genova şehirlerini zapt ve igtinam eylemiş ve fakat bu galebâtının encamına varmaya ömrü kâfi olamayarak 1254 sene-i milâdiyesinde bir rivayete göre mesmumen dâr-ı bekâya gitmiştir.

İşte müfredat vechle verilen şu malûmattan müsteban olduğu üzere Swabia Hanedanı Almanya'ya mazarrattan başka bir hizmete muvaffak olamayıp binaenaleyh merkurum Dördüncü Conrad da hanedan-ı mezkûrun inkırâzı Almanya için bir ıyd-i ekber edilse becadır.

2.1.6. Bâb-ı Sâlis

Büyük Fetret'in İptidasından Lüksemburg ve Bavyera Hanedanlarının Nihayetine Kadar

An 1254 İlâ 1437

2.1.6.1. Birinci Fasl

Büyük Fetret'in Müddeti

An 1254 İlâ 1273

-Tafsil- Almanya'da senyörlerin öteden beri muhafaza eyledikleri nüfuzun ve bahusus yukarıki bâbın son faslında gösterildiği vechle bu nüfuza ahiren devam eden muharebât-ı dâhiliye ile verdikleri kuvvetin neticesi bu fasılda hikâyesine başlamış olduğumuz Büyük Fetret imiş ki geldi çıktı.

Tarih-i fetret-i mezkûrenin iptidasını 1254 sene-i milâdiyesinden itibar eder ise de bakılsa bu fetret daha İkinci Frederic'in evâhir-i hükûmetinden bed' etmiştir. Çünkü kendi sağlığında iken elektörler yani hükümdar intihabı kendi ellerinde olan mütehayyirâne kibarın bir kısmı Hollanda Hanedanı'ndan William'ı intihab ve davet eylemişler idi. Ancak İkinci Frederick son nefesine gelinceye kadar hükümdarlığını muhafazada ısrar etmekle ve Almanya'nın sâir elektör ve senyörleri William'ı kabul etmemekle William me'yusen memleket-i cânibe gidip hükümdarlık çarnaçar Frederick'te kalmış olduğundan tarih dahi devr-i fetretin iptidasını mumâileyhin vefatından itibar eylemiştir. Frederick'in vefatından sonra dahi elektörlerin birtakımı İngiltere Hanedan-ı Kraliyesi'nden Richard Cornwall'i birtakımı dahi Castilya Kralı Alfonso'yu intihab eylemişler idi. Bu iki prens gerek birbiri aleyhinde ve gerek kendilerini kabul etmeyen hilafgirâna karşı muânede ile hükûmetlerini teyide himmetten

geri durmamışlar ise de artık Almanya senyörlerinin her biri birer hükümdar-ı müstakil tarzında kendi mülklerini kendileri idareye iktidar kesbeylemiş olduklarından kimseye meram anlatamamışlardır.

Vakıa sonraları numunesi görüldüğü vechle o zaman Almanya senyörleri bir hükûmeti müttehede teşkil etmiş olsa idiler pek çok menfaatini korurlar idi. Şu kadar var ki senyörlerin emeli memleketin terakkiyât-ı medeniyesi olmayıp bunlar yalnız kendi zevk ve heveslerine hizmet eylediklerinden ve binaenaleyh hukûk-ı hem-civariyi tanımak şöyle dursun hatta kendi tebâlarının hukuk -ı milliye ve mülkiyelerine de riayet etmediklerinden Almanya içinde o kadar mezâlim başgösterdi ki ukalâ-yı zaman “Eğer ortada velev müsellemler bostan korkuluğu kadar olsun bir imparator bulunsa idi senyörler hiç olmazsa onunla uğraşarak bu derece tahakküme vakit bulamazlar idi.” demeye başladılar. Çünkü iki imparatorun ikisi dahi Almanya’dan ümitlerini kestikleri cihetle memleketlerine çekilmişler idi.

Almanya’nın bu devirdeki halini bi-hakkın tasvir için birçok tabaka kâğıtları doldurmak lâzım gelir. Hiç olmaz ise şu kadarını olsun söyleyelim ki o zamanlar çoğaldıkça çoğalan eşkiyanın keyd ve mazarratından bir mahalden diğer mahalle selametle gitmek mümkün olmadığı gibi bu eşkiyayı def’ ve tenkile himmet edecek yerde hükûmet dahi zorlu bir eşkiya kesilmiş ve binaenaleyh o koca ülkede hiçbir kimsenin ne malından ne canından emniyeti kalmamış idi. Bu fesad-ı ahval içinde papaz takımının derece-i te’siratını da hatırdan çıkarmamalıdır.

İmdi bu kadar fenalık için bir çare-i sahîh olmak üzere Almanya’da teşekkül eden “Vehmic”³³ Cemiyet-i Hafiyyesiyle “Hans”³⁴ İttifakı tarihçe nazar-ı ehemmiyetten düşürülmemesi lâzım gelen ahvalden olmasıyla bunlara dair biraz malûmat-ı itası münasip görüldü.

Şöyleki:

“Vehmic” Cemiyeti evvelâ Westphalia’da teşekkül etmiş bir cemiyet-i hafiyye idi ki her tarafta ve her sınıf adamlar içinde eli ve tedkikat ve taharriyat-ı lâzıme icra edecek delili bulunduğundan nerede bir zulüm bir fenalık görür ise onun ceza-yı

³³ Almanya’da XIII. yüzyılda ortaya çıkan bir gizli örgüttür. Zamanla çok etkin bir hâl alan oluşum, halka zulmeden insanları gizlice cezalandırır. En etkin olduğu dönem XIV. ve XV. yüzyıllar olup sonradan daha pasif bir hâl alır ve XIX. yüzyılda yapısı değişir.

³⁴ Hansa Ligi olarak da bilinen bu oluşum Kuzey Almanya ve Baltık Denizi sahillerinde ticaret yapan ülkeler ve bağımsız şehirler arasında kurulan bir ittifaktır. Bu ittifaka üye ülkeler arasında imzalanan bir anlaşma gereği bu anlaşmayı imzalayan ülkeler Baltık Denizi’nde ticaret yapan gemilerin güvenliğini sağlamak üzere aralarında anlaşarak ortak bir polis gücü oluşturmuşlardır.

sezasını tayin etmeyi kendisine vazife edinmişti. Çünkü Almanya içinde herkesin eşkıya kesilmesi erbâb-ı şekâvetin ceza görmemesinden neş'et eylediği bu cemiyet erbâbının nazar-ı ehemmiyetlerine çarpmış idi de onun için bu tertibi kurmuşlar idi.

Vakıa asırlarca müddet bu cemiyet icra-yı hüküm eylediği halde hükûmetler bunların aleyhine asla bir şeye muktedir olamadılar. Onlar ise hangi adamın bir şekâveti cezasız kaldığı haber alınınca derhal onu sırran mücazata muvaffak ve muktedir olurlar idi. Tarih der ki: Vehmic Cemiyeti bir adamı ceza etmeyi bir kere kararlaştırdı mı artık o cezadan kurtulmak mutasavver değildir. Onun hançeri her tarafa girer. Onun tavsiye ve emrine senyörler dahi itaate mecburdurlar.

Cemiyet-i mezkûrenin bu derece ehemmiyet peyda etmesine sebebiyet veren şey yine hükûmetler olacağı ednâ-yı mülâhaza ile malûm olur. Çünkü hikmet-i hükûmete vakıf olanlarca müsellemdir ki cümleden evvel halkı böyle bir teşebbüsü göze aldırarak kadar bîzar etmemelidir. Bir kere halk böyle bir işi göze aldırdıktan sonra hükûmetler için tashih-i harekette başka bir tedbirden fayda olamaz.

Zira halkı kendi ölçüsüne getirebilecek zaman artık geçmiş olacağından şiddeti ne kadar arttırır ise erbâb-ı muhalefetin dahi o kadar arttırmaya sebebiyet göstermiş olur. İşte Vehmic Cemiyeti'nin hali dahi aynıyla böyle olmuştur. Yani hükûmet bu cemiyet-i hafiyyenin rey'i hilâfına harekette ne kadar inad etmiş ve onlar aleyhinde ne derece şiddet göstermiş ise cemiyet dahi şiddetini arttırmış olduğundan her sabah çarşıda bu gece filânın ve falanın yatağında iken ihnâk veyahut çarh ve idam edildiğine dair beşer onar vak'a-i suikasd hikâye edilmek derecesini bulmuştur.

Hans ittifakına gelince: Bu ittifak Vehmic Cemiyeti gibi siyasi ve hafi bir şey olmayıp sırf emniyet-i ticariye menfaati üzerine kurulmuş aleni bir cemiyet idi. En evvel Hamburg ile Lübeck şehirlerinin hasbe'l-zaman bütün bütün emniyetsiz bir halde kalan müraselat ve umûr-ı ticariyeyi bir emniyet altına almak için akdeylediği ittifaktan başgösterip bunun pek büyük menâfi ve muhsinâtı görülmekle pek az bir zaman içinde yalnız Almanya'dan değil Rusya ve Fransa ve ta İngiltere'den dahi birçok şehir bu ittifaka girmişler ve onlar dahi teavün ve tanassur sayesinde hâsıl olan emniyet-i ticariyeden dahi pek çok istifade eylemişlerdir. Hatta el-hâletü hâzihi birer serbest şehir olmak üzere Almanya Hey'et-i Müctemiası'nı teşkil eden hükûmât-ı müstakile sırasına

karişan Lübeck ve Hamburg ve Brem(en)³⁵ şehirlerinin imtiyaz ve istiklâli bu zamandan ve Hans İttifakı'ndan kalmadır.

İşte ortalığın rahat ve huzurunu hemen külliye selb eden şu zaman-ı fetret 1273 sene-i milâdiyesine kadar devam edip eskidikçe fenalıklar dahi eskiyerek kuvvetini arttırdığı cihetle sene-i mezkûrede (Artık bütün bütün hükümdarlaşmış demek olan) senyörler Almanya'yı yine bir hükümdar-ı umuminin taht-ı riyasetine vermeye kâil olmuşlar ve bu nokta üzerinde ittifak etmişler ve şu suretle fetret-i kebireye netice vermişlerdir.

2.1.6.2. İkinci Fasl

Habsburg Hanedanı

An 1273 İlä 1307

-Tafsil- Bu defa Habsburg Hanedanı'ndan makam-ı imparatorîye davet olunan Birinci Rudolph Almanya'da artık bir imparatorun evvelki suretle hükûmet sürebilmesi imkânı geçmiş olduğunu nazar-ı dikkate alarak yalnız Almanya'nın ikinci derecede hükümdaranı demek olan senyörlere riyaset etmekle bekâ mümkün olabileceğini görerek ol suretle harekete başlamış idiyse de bu suret yalnız ahvalin iç yüzüne vâkıf olanları memnun edebilip bir imparatorun namını bile kendi şevket-i husûsiyeleri için muzır gören müstebitleri asla memnun edememişti.

Bu sebebe mebnidir ki asıl Avusturya ve Steyria ve Carniola taraflarının senyörü olup bayağı büyücek bir krallık suretinde idare-i umûr eden Ottokar en evvel imparatorluk usulünün halefine kıyam ederek imparatora ister istemez muharebeye davet eylemiş fakat 1276-1278 senelerinde vukû bulan iki muharebede Ottokar mağlûp olup hatta ikincisinde kafası da kesilerek mülkü Rudolph tarafından kendi oğlu Albert'e terk ve temlik edilmekle şu intikal Habsburg Hanedanı'nı tevsi ve Avusturya Hanedanı'nı dahi yeniden gibi bir suretle teşkile sebeb olmuştur.

Şu ilk meşguliyeti bu suretle bertaraf eyledikten sonra Rudolph Almanya senyörlerinin nüfuz-ı istiklâlkârânelerini muhafaza ile beraber hiç olmaz ise kendilerini haydutluk gibi hükümdarlıkla bir yere sığmayacak olan lekeden temizlemek için umum Almanya'yı devre çıktı ve senyörlerden kimisini taltif ve kimisini tekdir gibi bir suretle yola getirip bhusus her iki suretle dahi bunların melaz ve melceleri bulunan hisarlardan

³⁵ Bremen

birçoğunu hedm ve harab eyledi ki hisarlar elden gittikten sonra mütegalibe-i merkumenin kuvvetleri yüzde seksen nisbetinde tenzil edeceği derkârdır. Zira hisar dediğimiz şeyler su'ûb el-mürûr dağların tepesine yapılmış küçürek kaleler olup imparatorluk tarafından tazyik gördükçe veyahut kendi tebâlarının artık mezâlim canlarına kâr edip de canlarını dişlerine takarak isyana cesaretleri vukû buldukça senyörler bu hisarlara tahassun ederler mevkiin metanetiyle düşmana hüsn-i mukabeleye muvaffak olurlar idi.

İmparator mumâileyhin gerek bu hareketi ve gerek Almanya'nın emniyet-i dâhiliyesi esbâbını ikmal edecek sâir icraatı erbâb-ı namus ve cemiyetten bulunan bilcümle ahaliyi memnun eylemiş ise de menâfi-i mahsusaları müddet-i fetretin devamıyla hâsıl olan Montpellier ve Burgon ve Savoie kontları bu icraatın aleyhine kıyam eylediklerinden Rudolph kuvve-i kâfiye ile bunları da bi't-terbiye herhalde Almanya'yı bir hayli vakitten beri mahrum olduğu saadet-i asayişe nâil edebildi. Mumâileyhin hâsıl olmayıp kalan yalnız bir emeli görülmüştür ki o da kendi vefatından sonra oğlu Albert'in imparatorluğa intihab olunması meselesi olup bunu elektörler kabul edemeyerek bâde'l-vefate (1291) Nassau Hanedanı'ndan Adolph'u imparator intihab etmişler ise de Rudolph'un oğlu Albert Almanya'ca kendisine pek çok taraftarlar bularak Adolph üzerine muharebeye kıyam ve birkaç sene cenk ve cidalden sonra merkumu (1298) senesinde Göllheim nam mahalde mağlûp ve idam eylediğinden imparatorluk müteveffâ pederinin arzusu vechle yine kendisinde kalmıştır.

Vakıa bu galebeden sonra dahi kendi intihabına itiraz edenler itirazlarında sebat eylemişler ve bahusus o zaman papa bulunan Sekizinci Boniface Albert'in imparatorluğunu takdis etmemekte ısrar göstermiş idi. Ancak Albert'in tarafgirânı pek kuvvetli olmasıyla halefgirânın cümlesi tav'an ve kerhen kabule icbar edildiği gibi papa cenapları dahi lûtfen ve terzilen mürüvvet buyurmuştur.

Tarih işbu Albert'i zulümkârân-ı hükümdaran sırasında zikredip ahval ve harekâtı içinde medhe şayan bir şey göremez. Hele bazı ahvali vardır ki ziyadesiyle mûcib-i istiğrab olmakla beraber kendi mülkünce dahi mazarrat-ı külliyesi görülmüştür. Ezcümle İsviçre İhtilali:

İmparator mumâileyh Gessler namında bir adamı o zaman Almanya'nın bir eyaleti olan İsviçre'ye vali nasbetmiş olup buna verdiği talimat mûcibince halka ol kadar mezâlim ettirmiş idi ki bütün memleket dâdla feryad çağırmişti. Mezâlim-i

vakiadan birisi Altdorf nam bir umumi meydanın orta yerine vaz' olunan şapkaya her gelip geçenlerin tanzimen ve tekrimen selâm vermeye mecburiyetleri olup ahali kupkuru bir şapkaya selâm vermekten gazab-nâk oldukları halde yine verirler idi. En evvel İsviçre mütehayyirânından William Tell bu hareket-i mecnunâneyi kabul etmeyip selâm vermemekte ısrar eylediğinden Vali Gessler imparatora keyfiyeti bi'l-iş'arâne yolda hareket etmesi lâzım geleceğini istifsar eyledikte merhum William Tell'in idamı lâzım geleceği ve eğer kendi oğlunun başına bir elma koyup da mesafe-i muayyeneden o elmayı ok ile delmeye muvaffak olur ise canı kendisine bağışlanıp fakat bir kale derûnunda kalebent edilmesi hakkında cevap gelmekle William gayet meşhur tîrendaz olduğundan oğlunun başına koyduğu elmayı vurmakla Lucerne Gölü içinde Kussnacht Hisarı'na kalebent edilmesi kararlaştırılmıştır. İmdi bizzat vali cenapları elleri bağlı bulunan William Tell'i sandala koyarak hisar-ı mezkûra gider iken bir şiddetli fırtına zuhur etmiş ve William'ın yelken kullanmakta ve sandal idare etmekte mahareti müsellemler olduğu cihetle garktan halâs için elleri çözülerek o dahi kemal-i maharetle sandalı sahile kadar yaklaştırdıktan sonra hemen karaya atlayıp bâdehu bir ok darbıyla Gessler'i helâk eylemiştir.

İşte akıllara sığmayan bu vakıa üzerine umum İsviçreliler silâha sarılarak Almanya imparatoru aleyhine kıyam etmekle ve hâlbuki imparatorun sâir buna mümasil çılgınlıklarından dolayı sâir taraflar dahi ayaklanmış bulunmakla İsviçreliler nâil-i zafer ve istiklâl olmuşlar ve diğer erbâb-ı isyan dahi 1308 tarihinde imparatoru suikast ile idam eylemişlerdir.

İşte mücerret bu Albert'in şu derece-i mecnunâne-i mezalimi sebep olmuştur ki bi'l-cümle Almanya prensleri Habsburg Hanedanı'nı artık kabul etmeyip Lüksemburg ile Bavyera Hanedanı'na müracaata mecbur oldular ki keyfiyeti ber-vech-i âti üçüncü fasılda zikrolunacaktır.

2.1.6.3. Üçüncü Fasil

Lüksemburg ve Bavyera Hanedanı

An 1308 İla 1438

-Tafsil- Üzerlerinde bir reis bulunmadığı zaman birbirini yiyip bitiren reis intihabında ittifak-ı tamm hâsıl olamamasından dolayı her kim imparator olur ise ne ona rahat verip ne de kendileri rahat bulan Almanya prensleri bu kere dahi bir imparator intihabına kıyam eylediler. Bunların edvâr ve efkârından her biri kendileri birer

imparator olmak istedikleri anlaşılır idiyse de ona da ihtimal olmadığından nasılsa bu kere Lüksemburg Dükası Heinrich'yi Yedinci Heinrich ünvanıyla intihabı emrinde ittifak-ı ârâ hâsıl oldu.

Bu zat gayet himmetli ve hamiyetli bir şey olup kendisine mahsus olan teveccüh-i umumi sayesinde Almanya asayiş-i dâhiliyesinin bozulmayacağına itimat hâsıl etmekle beraber Almanya'nın İtalya üzerindeki eski hukuk-ı tahakküm-kârânesini istirdada kalkışmakla hemen bir ordu tedarik ile İtalya'ya girdi ise de açtığı mesele-i harbiyenin neticesini istintaca vakti kalmayarak hengâm-ı mücadelede (1313) vefat etti gitti.

Bâde'l-vefate daha yerine kimin intihab olunacağı kaziyesi Almanya içinde bir büyük fesada mucip olmuştur. Elektörlerden birtakımı Bavyera Dükası Louis'yi ve birtakımı dahi Avusturya Dükası Frederick'i iltizam eylemişler idi. Nihayet Louis'yi iltizam edenler nice hunrizâne muharebelerle tefevvuk kazanarak Frederick'i ahz ü hapseylediler ve ta imparatorluktan rızasıyla kat'-ı yed eylediğine dair senet vermeyince sebilini tahliye etmediler. O zaman papa bulunan Yirmi İkinci John bu muameleye itiraz ederek Louis'ye dahi hükûmetten feragat etmesini âmir bir ferman göndermiş ve Louis bu fermanı parça parça paraladığı cihetle papa cenapları imparator mumâileyhi aforozlamış idi. Louis dahi Pietro Rainalducci nam papazı papa üzerine papa nasbederek kendi imparatorluğunu ona takdis ettirdi. Lâkin bu kadar muharebât ve mücadelât ile ele getirdiği imparatorluktan Almanya'ya hiçbir faide olmaksızın 1346 tarihinde dünyayı ve mâfihâyı burada bırakarak esfel-i sâfilîne yıkıldı gitti.

Lüksemburg Hanedanı'ndan olup bir sene mukaddem Bohemya'ya kral olan Dördüncü Charles Bohemya için pekâlâ hükümdar çıkmasıyla Louis'nin vefatından sonra mumâileyh Almanya'ya dahi imparator intihab kılınmıştır. Vakıa bu Charles-i Rabî yalnız kendi hanedanı ve bir de Bohemya Krallığı için pekâlâ bir hükümdar çıkıp bu iki tarafın gerek menâfi-i maddiye ve gerek maneviyesine vefatına kadar hizmetten geri durmamıştır. Ancak Almanya için ettiği hükümdarlığın derecesi muhtâc-ı muhakeme ve izahtır.

İmparator mumâileyhin Almanya sandalye-i imparatorîsine nizâsızca kuûd edenlerden birisi olup hemen kale alacak kadar da ehemmiyeti olmayan bazı müterizlere pek kolay mukabele edebilmiş ise de Almanya İmparatorluğu'nun şimdiye kadar muhalifin gürûhundan gördüğü sademâtı der-pîş eyledikte bunun başlıca esbâbı olmak

üzere artık gerçekten birer hükümdar suretini almış bulunan prenslerin umum Almanya üzerinde bulunan nüfuzunu ve sâniyen papalık makamının itirazını görmüş olduğundan papalık makamıyla bi'l-hâbire ve bi'l-müzâkere tarihinde kemal-i ehemmiyetle yâd olunan (Bulle d'Or)³⁶ yani “Küre-i Zerrin” nam ferman-ı mukaddesi neşreylemiştir.

Buna “Küre-i Zerrin” denilmesi papalık makamından verilen sâir fermanlara mühür makamında birer kurşun küre talik edildiği halde buna altından mamûl bir kürecik takılmış olmasından neş'et edip bu ferman hükmünce Almanya'nın her hükümdarı kendi hudut ve sınırı dâhilinde müstakil bi'l-idare bırakılmış ve yalnız Almanya'nın Hey'et-i Umumiyesi'ne taallûk eden hususatta imparatorluk makamına tâbi olmaları kat'iyen emredilmiş olduğu missillü papalık makamı için dahi Almanya üzerinde bir büyük nüfuz icat olunarak ezcümle kiliselere merbut olan arazi ve emlâk kâffe-i müdahelât-ı resmiye ve tekâlif-i mîriyeden müstesna tutulup papazlar ruhbanlar velhâsıl kiliseye müteallik olan herkes papanın hem maddi hem ruhani himayesi altına verilmiştir.

O zamanlar taassub-ı Nasraniyenin en kuvvetli olduğu bir devir bulunmakla evvel emirde ahali papalık makamına gösterilen bu derece müsadaata ses çıkarmayıp yalnız hükümdar ve prensler kendi nüfuz-ı kadîmelerine hâlel geldiğinden dolayı muâne ve serkeşiye kıyam etmişler idiyse de sonra her iş papazlar eliyle bittiğini ve kiliseye müteallik olanlar âdeti bir imtiyaz-ı mahsusla mümtaz etmişlercesine nüfuz yürütmekte olduklarını ve herkesin kazandığı kiliseye verildiğini ve her sene birçok arazi ve emlakın yeniden kiliseye vakf olduğunu görenler “Küre-i Zerrin Fermanı bizi papalık esareti altına verdi!” davasına kıyam etmişler ve hatta silâha dahi davranmışlar ise de Charles-ı Râbi papanın rızâ-yı garazkârânesinden asla ayrılmayıp onun müzaheretisiyle düşmanların cümlesine merâm anlatabilmiştir.

Charles-ı Râbi 1378 senesinde vefat eylemiş idiyse de Küre-i Zerrin Fermanı'nın hükmü vefat etmeyip biraz sonra zuhura gelen Protestanlık mesailinin şiddetlenmesine yardım eden esbâbın birisi bu ferman olduğu gibi ondan sonra dahi ferman-ı mezkûr Almanya'nın tensikât-ı esasiyesi olmak üzere ta bu sevk asrımıza gelinceye kadar devam eylemiştir.

³⁶ Küre-i Zerrin, Altın Boğa gibi isimler de verilen 1356 yılında yazılan bir anlaşma metnidir. Papalık ile Roma Cermen imparatoru ve Alman Senyörleri arasındaki birtakım sorunların giderilmesi için yazılır. Avrupa'da kilisenin halk üzerindeki hâkimiyetini artıran sürecin ilk aşamalarından olarak kabul edilir. Bu fermanla kilisenin dünyevi işlere müdahale etme yetkisi daha da genişler. Bu metin ileride ortaya çıkacak olan Reform hareketlerine yol açacaktır.

Elhâsıl mezkûr ferman papalık makamı için o kadar faydalı bir şey idi ki hatta Charles-ı Râbi'nin intihabından sonra papa olanca nüfuzunu sarf ederek merkumun oğlu olan ve babası gibi Bohemya kralı bulunan Wenceslaus makam-ı imparatorîye intihab edilmiştir.

Eğer Wenceslaus aklı başında bir adam olsa ve papalık makamı dahi uygunsuz bir hale dûçar olmamış bulunsa idi Küre-i Zerrin Fermanı sayesinde pek rahat ve huzurla hükûmet edeceği derkâr idi. Ancak gayet ayyaş ve gayet şehvetperest bir adam olup âdeta pek bayağı ruspilerle tulumbacıvari vur patlasın çal oynasın âleminde bulunmakla beraber hunrîzliği dahi derece-i ifratta bulunmakla ve o zaman papalık tahtı Dördüncü Urbanus ile Yedinci Clement arasında münâzaünfih olup Wenceslaus Urbanus tarafını iltizam eylediği halde bir şeye muvaffak olamayarak hasmı bulunan Clement galebe etmekle her taraftan ahali kendi aleyhine kıyam eylemişler idi. Hatta kralı bulunduğu Bohemya ve orada karındaşları ve akraba ve hîşanı bulunan prensler dahi isyan ve merkumu ahz ü giriftle der-i zindan eylediler. Bir aralık Almanya'dan kendisine yâr iki üç prensin tavassutuyla zindandan kurtarıldı ise de yine aklını başına almayıp dostları dahi gücendirdiğinden 1400 sene-i milâdiyesinde imparatorluktan hal' olunup yalnız Bohemya Krallığıyla kaldı.

Tarihin rivayetine göre merkumun müddet-i hükûmetinde Almanya o kadar inzibatsız bir halde kalmış ve binaenaleyh haydutluk o derece tevessü ve tekessür ederek her türlü fenalık dahi o mertebe meydan almış idi ki âdeta ehl-i ırz ve erbâb-ı namus takımından olmak ma'âyibden addolunmaya başlamıştı. Sonra imparator cenapları bu halin menine kıyam eylediyse de kendisi zaten ıslah-ı nefis etmemiş bir adam olduğundan hülya eylediği ıslahât dahi yalnız hayalde kaldı.

Merkumdan sonra imparatorluğa intihab olunan Bavyera Hanedanı'ndan Rupert vakıa pek âkil halîm ve âlim bir adam olarak Almanya'da intizam-ı dâhiliyi yoluna koymaya çalışmış ise de o da papanın halefgiri olan on ikinci Geogorius'un tarafını iltizam eylediği cihetle muvaffak olamamıştır. Almanya için gördüğü en büyük hizmet Heidelberg Dârülmaarifini inşa etmekten ibaret kaldı ve 1410 senesinde vefat eylediği zaman yerine Lüksemburg Hanedanı'ndan Jobst imparator intihab olunmuş idiye de üç ay sonra vefat eylediğinden yerine yine Lüksemburg Hanedanı'ndan Sigismund intihab olunmuştur.

Bu zat Niğbolu Muharebesi'nde Ordu-yı Hümâyun tarafından mağlûp ve

muahharan Bosna Muharebâtı'nda dahi münhezim ve yalnız bir defa Belgrad'ı zapta muvaffak olan ve binaenaleyh Osmanlı tarihinde dahi ismi mesbûk bulunan Sigismund olup evâil-i hâlde Eflak ve Boğdan ve Bosna ve Macaristan'ı zîr-i idaresinde birleştirmiş olduğu gibi muahharan Almanya'ya dahi imparator intihab olunmuştur. Elhak gayet âkil ve hakîm bir adam olduğundan Charles-ı Râbi (ki babası idi) zamanından kalma dâhili uygunsuzlukların topuna fakat yavaş yavaş çareler bularak Almanya'nın emniyet-i dâhiliyesini yeniden kazanırcasına iade eylediği gibi birçok kavânin-i nâfiyasıyla milletin terekkiyât-ı medeniyesine dahi hizmet eylemiştir. Vakıa öteden beri Hristiyanlık aleyhine zuhur eden mutezile ve râfızî gürûhunun reisi bulunan Jean Huss nam filozofu papazlar meclis-i umumisi bi'l-hâkime diri diri ateşe yakmakla mahkûm ettiklerinden dolayı filozof müşarünileyhin hem-efkârı bulunan birçok Bohemyalı talebe halkı isyana teşvik eylemişler ve imparatoru aciz bırakacak galebâta dahi nâil olmuşlar ise de imparator bunlara karşı silâhla mukavemet edeceğine afv ve safhla muamele gösterdiği cihetle aksi halinde Almanya'yı bütün bütün perişan edebilecek olan şu tehlikeli vak'anın da önünü bu suretle almıştır. 1437 tarihinde vefatı vukû bulduğu zaman vâris-i zükûru olmadığı cihetle elektörler dahi mumâileyhin hizmetine mükâfaten kızı olup Avusturya Hanedanı'ndan Albert'e varmış bulunan Elizabeth'i makam-ı imparatorîye davet eylemişler ve o dahi kocasını ileriye sürdüğü cihetle muameleden Avusturya Hanedanı'nı meydana çıkarmışlardır. Biz ise mezkûr Avusturya Hanedanı'ndan bu zamana kadar olan ahvalin hikâyesini dördüncü bâbımıza taallûk eylemiş bulunduğumuz cihetle ber-vech-i âti mezkûrun küşâdı lâzım gelmiştir.

2.1.7. Dördüncü Bâb

Avusturya Hanedanı'nın Bidâyetinden Zamanımıza Kadar

An 1437 İlä ...

2.1.7.1. Birinci Fasl

Sırf Avusturya Hanedanı'nın Müddet-i Hükûmeti

An 1437 İlä 1745

-**Tafsîl**- Almanya'nın iptidasından ta bâlâdaki üçüncü bâbın nihayetine yani 1437 sene-i milâdiyesine gelinceye kadar güzere eden ahvalin her biri kendi kibir ve gururuna kapılmış olan birçok hükümdarlar arasında münkasım bulunan işbu ülkenin bir mükâbere ve muanede muharebesi içinde kavrulup gitmesinden ibaret olup vakıa

tarih-i mezkûrdan sonra dahi Almanya içinde muharebe-i dâhiliye bi'l-küllîye münkâtı olmamış ise de bu devirde Almanya Avrupa'nın tamâmî-i nısf-ı garbîsini kendi politikası hudûdu içine almak ve Luther gibi diyanet-i Nasara'nın müceddidi zuhuruyla Hristiyanlık âlemi içine bir inkılâb gelivermek misillü ahval hep Almanya'nın ehemmiyet-i maneviye ve maddiyesini hemen Avrupa içinde hiçbir milletin varamamış olduğu bir mertebeye vardırmıştır. Binaenaleyh Almanya tarihinden bu bâbı tarih-i mezkûrdan muntazır olan maksad-ı asli olmak üzere telâkki edebiliriz.

Avusturya Hanedanı'ndan ilk hükümdar olmak üzere sandalye-i imparatorîye oturan İkinci Albert topu iki sene kadar hükûmet sürerek 1439 tarihinde vefatı vukûa gelmiş olduğundan vakıa Almanya İmparatorluğunca pek büyük icraata vakit bulamamış idiyse de kendisi an-asl Avusturya Dükası olduğu halde muahharan Macar ve Bohemya'ya dahi kral intihab olunmuş bulunduğundan bu üç memleketin Almanya'ya iltihakı Almanya için yine bir büyük kâr addolunabilmıştır.

Mumâileyh Sultan Murad-ı Sâni pençe-i galibiyetinde mağlûp olan Albert olup bu mağlûbiyet ve hezimetinin keyfiyet ve derecâtı inşallah-ı teâlâ Osmanlı tarihinde zikredilecek bir şeydir.

Albert'e halef olmak üzere Almanya İmparatorluğu'na intihab olunan Üçüncü Frederick bu azîm imparatorluğun en büyük ihtiyacı Almanya hükümdarlarının dâhilen birbirini aleyhine ettikleri muharebât-ı mütemadiyeye bir netice-i kat'îye verilmesinden ibaret olduğunu görmekle ta 1495 senesine kadar yarım asırdan mütecaviz imtidad eden müddet-i hükûmetini hep bu muharebât-ı dâhiliyenin menîyle Almanya'nın terrakiyât-ı medeniyesinin tevsii işine sarf eylemiştir. Vakıa Hristiyanlıklarında biraz taassub gösteren müverrihler o zaman Osmanlı orduları Macaristan'a akınlar etmekte olduğu cihetle Macar Kralı Matthias Corvinus'un kendisinden vukû bulan istimdadına muvafakat yolunda muamelesi lâzım gelirken bilâkis imdada himmet etmemiş olduğundan dolayı Frederick-i Sâlis'i ta'yib ederler ise de tarihin muhakemât-ı amîkasından anlaşıldığına göre Matthias Corvinus'un yalnız Macaristan'ı Osmanlıların sultanından muhafaza ve müdaafaa etmek emelinde bulunmayıp bilâkis Bulgarlara azamet göstermek için ta Edirne üzerine kadar yürüyüp gelmek azminde bulunduğundan ve eğer maksad yalnız Macaristan'ı muhafaza ise Macaristan'ın kendi kuvveti buna kâfi idüğünden işte kendi nazarında nimet-i sulh ve salahtan başka hiçbir şeyin ehemmiyeti olmayan Frederick mahzâ bu mütalâa üzerine Matthias'a muvafakat etmemiştir hatta Matthias Osmanlılara mağlûp olduktan sonra imparatoru alenen

muahezeye başlayıp da “İşte sen bana muavenet etmediğin için ben mülkümün bir büyük kısmını Osmanlılara kaptırdım.” diye âdeta imparatoru hal’ etmeye kıyam eylediği zaman Frederick “Telâş etme senin mağlûbiyetin mahzâ usul ve sanayi-i harbiyede Türkler kadar maharetin olmamasından neş’et eylemiştir. Yoksa sen Türklerden daha ziyade kuvvete malik idin fakat mademki seni bîzar eden şu silkinden bir kısım-ı âzamını kayıp etmekliğindir. İşte Aşağı Avusturya’yı Viyana şehriyle beraber al da orada krallık et.” cevabıyla beraber memâlik-i mezkûreyi dahi kendisine terk eylemiştir.

Mumâileyh Frederick zamanında kendi oğlu Maximilian’ın Burgonya Hanedanı’ndan Marie ile izdivacı münasebetiyle Burgonya daire-i malikânesi demek olan Peyiba memâlik dahi Almanya’ya intikal eylemiştir. Ki bu inzimam Almanya için garp tarafına doğru büyücek bir vüs’at-i hudut hâsıl etmiştir.

Almanya’nın en muktedir imparatorlarından birisi henüz Ferederick’in hâl-i hayatında makam-ı hükûmete müşterek eylediği oğlu Maximillian addolunsa sezadır. Mumâileyh ilk meziyet-i askeriyesini henüz imparator olmadan zevcesi Marie de Bourgogne’nin mülkü bulunan Peyiba memâlikini Fransa’dan kurtarmak meselesinde gösterdi. Zira mezbure Fransa Kralı Charles le Temeraire’nin kızı olup pederinin vefatından sonra Fransa devleti Peyiba memâlikini mezbureden nez’ etmeyi kurmuş idi. (Peyiba sahife 26 müracaat oluna)

1495 senesinde mumâileyh bi’l-istiklâl imparatorluk makamına geldikte pederinin yaptığı gibi Almanya hükümdarlarını birbirine karşı muharebe-i dâhiliye ile iştigalden men için mecâlis-i müteaddide akdiyle cümlesini bu nokta üzerinde ittifaka davetden halî kalmamış ve hatta muvaffak dahi olmuştur. O zamanlar Fransa Kralı Sekizinci Charles bir vesile-i gayr-ı muhik ile Napoli ve İtalya taraflarını fethetmiş olduğundan aleyhine kıyam eden İspanya ve sâireye Maximillian dahi iştirak ederek Fransa’ya ilân-ı harp eylemiş ve memâlik-i mezkûre bu suretle Fransa’dan nez’ (Fransa sahife 193 müracaat oluna) olunmasını müteakip çünkü memâlik-i mezkûre öteden beri Almanya İmparatorluğu’na merbut bulunduğundan yine oraya irtibatı dahi Maximillian’ın muvaffakiyeti cümlesinden addolunmuştur.

Venedik Cumhuriyeti’nin bi’n-nisbe küçüklüğüyle beraber bahren ve berren gerek ticaret ve gerek politika cihetiyle kazandığı ehemmiyet Avrupa’nın nazar-ı dikkatini patlatıp Chambery şehrinde Fransa Kralı On İkinci Louis İspanya Kralı

Ferdinand ve Papa İkinci Julius 1508 tarihinde dahi evvel emirde Almanya'nın menâfîi bu ittifaka dehalette olacağını hesapla girmiş ve belki de ittifakın inikâdına birinci mertebede kendisi gayret eylemiş ise de bu ittifakın Almanya için muzır olacağı belki Almanya'nın Venedikle ittifak etmesi kâr-ı akıl idi ki hakkında kendisine verilen reyin isabetini kabul ederek ittifaktan ayrıldıktan maada İngiltere'yi dahi Fransa aleyhine teşvik eylemiş ve bu yüzden İngiltere'nin Fransa aleyhine açtığı muharebede gönüllü suretiyle İngiltere ordularında hizmet eylemiştir. Binaenaleyh 1513 senesinde İngilizler ile Fransızlar arasında vukûa gelen Guinegate nam-ı diğer Mehmuzlar Günü Muharebesi'nde galibiyet ve mağlûbiyet yalnız Maximillian'ın parmağı ucunda dönmüş olduğu mervidir. (İngiltere sahife 175 müracaat oluna)

İmparator Maximillian'ın Fransızlara ettiği husumet yalnız bundan ibaret olmayıp Birinci Fransuva'nın³⁷ (I. François) İtalyaca vukûa gelen muharebâtına gerek İspanya gerek Almanya tarafından mümânaatla Milano şehrini François'nın muhasarasından kurtarmış ise de bu muharebede umduğu kadar galebâta mazhar olamamıştır.

Netice-i kelâm gayet muvaffak bir surette akdeylediği izdivaçlarla Burgonya ve Almanya ve Avusturya ve Macaristan ve Bohemya ve İspanya ve İtalya taçlarını hep kendi familyasına hasretmiş ve binaenaleyh 1519 tarihinde vefatı vukû bulduğu zaman hafidi meşhur Şarlken'e (Charles V)³⁸ bu azîm ve cesîm memâlik içinde yine azîm ve cesîm işler görmek kudretini bırakıp gitmiştir.

İşbu Şarlken babası tarafından Avusturya ve validesi cihetinden İspanya Hanedanları'na mensub olduğu cihetle daha 1516 tarihinde İspanya tacı irsen kendi başına geçirilmiş olduğu gibi 1519 tarihinde dahi Almanya İmparatorluğu'na intihab olunmuştur. Vakıa bu intihabda hiçbir dahli olmayıp elektörlerin ittifakıyla vukû bulmuş olduğu malûm ise de o zaman Osmanlılar Macaristan ve Almanya içlerine doğru gittikçe artan istilâları bütün Avrupa'yı endişenâk eylediği gibi imparator Maximillian'ın Almanya ile Fransa arasında peyda eylemiş olduğu bozuşmalık üzerine Almanya bir taraftan Devlet-i Âliye ve diğer taraftan Fransa'nın tazyiki altında kalmakla bu iki kuvvete Almanya ve İspanya ve İtalya taraflarından hüsn-i mukabele gösterebilmek için Şarlken'in intihabına âdeta bir mecburiyet-i sahihe var idi.

³⁷ I.Francois

³⁸ V. Charles.

Binaenaleyh Şarlken imparatorluğa akîb-i intihabında Avrupa'nın nisf-ı garbîsi tamamıyla elinde demek olan bir imparatorun Türkler ve Fransızlar gibi iki büyük düşmana galebe etmesi işten bile değil ise de Almanya prensleri şimdiye kadar görülegeldiği misillü imparatorlarının kuvvetini kendi muharebât-ı dâhiliyeleriyle sarf ve istihlâk ederler ise hiçbir şeye muvaffak olamayacaklarından bahisle bunlara bir inkiyad-ı tâmm vazifesi tayin edip prensler dahi kabul eylemiş ve cümlesi bulundukları yerlerin âdeta valisi makamında kalarak asıl hükümdar ale'l-ıtlak olan imparator tarafından verilecek emre tamamıyla mutavaat edeceklerine dair bir büyük ahidname imza etmiş olduklarından Şarlken şu suretle yalnız lâfzen değil hükmen ve hakikaten Almanya ve mülhakâtının hükümdarı olmuştur ki bu derece kuvvet ve istiklâl ile henüz hiçbir kimse Almanya'ya hükümdar olmamıştı.

Şarlken'in garp tarafından Fransızlar ile ettiği muharebâtın tafsilâtı Fransa tarihinde gösterilmiş olup o vechle Fransa Kralı Birinci Fransuva'yı esir ederek validesini Devlet-i Âliye-i Osmaniye'den istimdada mecbur etmesi ve bu halde Fransuva'ya imza ettirdiği muâhedenin hükmü muahharan tutulmamasından dolayı tekrar ateş-i harbin iştiâli ve ta 1552 senesinde Passau Muâhede-i kat'iyesinin inikadına kadar Cambresis Muâhedesine ve Ponza Mütarekesi'ne mucip olan cenkler Şarlken için pek büyük meşguliyetler olabileceği derkâr iken bir de tafsilât-ı Devlet-i Âliye tarihinde gösterileceği vechle şark tarafından Osmanlıların lâyenkatı hücumlarına göğüs vermiş olması bu imparatorun elhak cengâverlikte nâdirü'l-misal bir adam olmasını isbata kâfidir. Mahzâ Şarlken'in ettiği işbu muharebâtın ehemmiyetine muadil olmak üzere zamanında zuhura gelen bir vaka-i mühimme-i tarihiye dahi Protestanlığın zuhurudur ki bu mesele yalnız Almanya'ya değil bütün Avrupa'ya taallûku olan meseleden bulunmakla bunun ber-vech-i âti bir bend-i mahsusla zikri lâzım gelmiştir.

2.1.7.1.1. Bend-i Mahsus

Protestanlığın Zuhuru

Şimdi (hâşa) ulûhiyyet mertebesini bulmuş olan papalık makamı an-asıl alelâde bir Roma despotluğu makamından ibaret iken papazların mücerred kendi intikamları için büyülte büyülte Hristiyanlık âleminin payitaht-ı ruhanîsi olmak derecesine vardırıldıktan sonra bir de Almanya imparatorları kendi imparatorluklarını papaya tasdik ettirmeden imparator olamamağa başladıkları ve binaenaleyh kiliselere küllî

evkaf raptıyla bunları maddeten zengin eyledikten sonra artık papalık makamı yalnız payitaht-ı ruhanî değil merkez-i siyasi-i cismani dahi olmuştu.

Eğer iş yalnız bundan ibaret kalsa idi muahharan zuhura gelen inkılâbât-ı azimenin zuhuru belki biraz teehhür edilebilirdi. Ancak yavaş asıl ayin-i Nasara'nın hilâfına olarak meselâ günah çıkarmak ve bir adamı küfr ve rafzla itham veyahut cennet ve cemâl ile bekâm etmek gibi işler hep papa cenaplarının kudreti dâhilinde olması gibi mesâile revaç verilmeye başlayınca ve bundan maksad umum Avrupa Hristiyanlarını yeni bir kuvvet-i kâhire-i dünya altına almak ve bu suretle koca bir kıtanın menâfi-i maddiye ve maneviyesi papazlara münhasır kalmak sureti olduğu meydana çıkmamak için azıcık akli sivrilip meydana çıkanlar küfür rafzla bi'l-ithâm envâ ukûbatla öldürölmek kapısı dahi açılınca imparator Maximillian'ın evâhir-i hükûmetine doğru hem mutaassıb ve hemde âlim Luther namında bir papaz kendisini meydana atıp “İncil’de kaysere aid olan yani hükümdarlara taallûk eden hükûmet-i dünyeviyeyi yine kaysere veririz diye emrolunmuş iken papalık makamının kayserde olanı dahi kendisi zapt etmeye kalkışmış ve kefarete denip ve tövbe ve tekfir ve sâir kâffe-i ahkâm-ı esasiye-i Nasraniyetin çığırından çıkarılmış olması Allah'ın rızasına ve şeriat-ı İseviye’ye mugayirdir.” davasına kıyam eylemişti.

Ulemâ-yı Nasara miyânında mumâileyh Luther'in bu davasında haklı olduğunu teslim eder bir hayli adam bulunduğu gibi bazı prensler dahi kendisini tasdik etmesi üzerine mumâileyhin mahiyet-i içtiadı neden ibaret olduğu görölmek için papanın emir ve fermanıyla bir meclis akdolundukta eğerçi Luther davasına mukavemet mümkün olamamış ise de Hristiyanlığı bu yola dökerler ise Katolik Kilisesi saadet-i dünyeviyeden bütün bütün mahrum kalacağı ve o halde gerek Hazret-i Mesih ve gerek Havarileri gibi fakr-ı ihtiyarî içinde yaşamak lâzım geleceğı görölünce tâlib-i dünya olan papalar ile onların taraftarları buna bir türlü razı olamayarak Luther'in âdeta katli vacip bir kâfir olduğunu ulu orta hükmeylediler. Fakat bu zamana kadar Luther gerek prenslerden ve gerek ulemâ ve ahaliden pek çok taraftar peyda eylemiş olduğu cihetle mezheb-i cedidin münâdileri Almanya'nın hangi tarafına girer ise mazhar-ı hüsn-i kabul olurlar idi.

Bir aralık Katolik papazları yine Katolik kalan prenslerin kuvvetiyle Protestanları kahr ve tenkil etmeye kalkıştılar. Hatta Şark tarafınca Osmanlılarla ve garp tarafınca Fransızlar ile meşgul olan imparator Şarlken dahi bu bâbda Katolikler ile fikir ve niyette müşterek idi. Fakat Protestanlar artık kuvvetlerini gereğı gibi yerine getirmiş

olduklarından ve (Schmalkaldic İttifakı)³⁹ namıyla bir ittifak teşkil ederek umum kuvvetlerini bu suretle bir nokta üzerinde cem eylemiş olduklarından kendileri üzerine muvaffakiyet Katolikler için ziyadesiyle güçleşmiş idi. Hatta o şiddetli celâdetli Şarlken kendi tebâsı demek olan Almanya Protestanları ile sanki ecnebi bir düşmana karşı cenk ediyormuş gibi muharebâta dahi kıyam ederek bi'l-husus 1546 ve 1547 senesinde iki defa Protestanları mağlûp dahi eylemiş idiyse de Saks(onya) Hükümdarı Maurice ile müttefikleri bulunan sâir Protestan prensleri öteden beri aralarında cenk ve cidal eksik olmayan Fransa'yı dahi Şarlken aleyhinde kendi ittifakları dâhiline alarak nerede Şarlken'in ordusunu rast getirmişler ise ezerek mağlûp ederek 1552 tarihinde Passau kasabasında Şarlken'i imzaya mecbur ettikleri muâhede ile Fransa muharebâtına kat'iyen bir netice vermekle beraber Almanya içinde mezheb-i cedidin intişarına da mümânaat edememeye ve mezheb-i mezkûru hür bırakmakta muhtar eylemişlerdir.

İşte mezheb-i cedit bir kere bu suretle meydana çıktıktan sonra artık her tarafa gönderilen misyonerler umumu bu mezhebe davetten çekinmemişler ve Protestanlığın bi'n-nisbe Katoliklikten sade ve kolay ve safî olduğunu görenler dahi kabulden geri durmamışlardır ki bu suretle İtalya ve Almanya ve Fransa ve Danimarka ve ta İsveç'e kadar intişar eden mezheb-i cedit pek çok taraftarlar bulmasına ve Katolik Kilisesi'nin yani papalık makamıyla taraftarlarının ağız ve menâfi-i cismaniyesine mâni olmasına mebni encâm-ı kâr otuz sene imtidat etmesinden dolayı Muharebe-i Sî Sâle diye şöhret bulan muharebe-i cesime meydana çıkmıştır. Protestanlığın külliye takarrür ve teyidine sebep olan bu muharebeyi dahi - Birçok milletlere taallûk etmiş vakâyi-i umumiye-i beyne'l-âmmeden bulunması cihetiyle - aşağıda bir bend-i mahsus olarak zikredeceğiz.

2.1.7.1.2. İntihâ-yı Bend-i Mahsus

Şarlken'in Osmanlı ve Fransız gibi iki büyük komşuya karşı açtığı muharebelerden ve dâhilen meşgul olduğu kavgalarından maada bir de esfâr-ı bâide-i hariciyesi olup ezcümle 1535 senesinde Barbaros Hayreddin Paşa ile Tunus'ta etmiş olduğu azîm bir muharebeyi kazanmış idiyse de onu müteakip Cezayir'de yine müşarünileyh Hayreddin Paşa elinde makhûr ve mağlûp olarak Akdeniz'deki nüfuz-ı bahrisini hemen külliye kaybetmiştir.

³⁹ Schmalkaldic Ligi: Martin Luther'in başlatmış olduğu Protestanlık hareketi Almanya'da yayılmaya başladıktan sonra Katolik Kilisesi ve Roma Cermen İmparator'u Şarlken'in baskılarına karşı Protestanların birlikte hareket etmek için kurdukları ittifaktır. Bu ittifaka bazı Alman Prensleri ve bağımsız şehirleri katılmıştır. İttifak Protestanlık hareketini savunmak için 1546-1547 yıllarında Şarlken'e karşı silahlı mücadeleye girer ancak; Şarlken'e karşı zafer kazanamazlar. Daha sonraki süreçte bu ittifakın bazı üyeleri ittifaktan ayrılır. Bu süreç sonrasında taraflar arasında 1555'te Augsburg Antlaşması imzalanır.

Elhâsıl muddet-i ömrünü muharebe ile geçiren ve cihanın büyük büyük kerem ve suuduna göğüs veren bu hırçın ve celâdetli imparator ahir eyyâmında artık bunca senelik meşâgil ve metâibden bîzar kalmakla 1556 senesinde imparatorluktan istifa eylemiş ve o zamana kadar Almanya İmparatorluğu’nu idare eden karındaşı Ferdinand’ı külliye ve kat’iye imparator nasbeylediği gibi İspanya Krallığı’nı dahi kendi oğlu Philip’e terk ve kendisi bir manastırda inzivayı ihtiyar ederek 1558 tarihinde münzevi olduğu halde vefat eylemiştir.

Birinci Ferdinand halk nazarında Protestan tanınmamış ise de Protestanlığa teveccühle şöhrat bulmuş ve bahusus her iki taraf Hristiyan oldukları halde cüzi bir mübâyet sebebiyle bunca kanlar dökülmesine bir mâna veremeyeceğini ötede beride alenen söylemiş olduğundan Şarlken istifa ve kendisini Almanya İmparator-ı müstakili olmak üzere teyid ve ibkâ eylediği zaman papa bulunan Dördüncü Jullius “Papalık makamı Şarlken gibi Hristiyanlığın birtakım rafizi ve mülhidlerine karşı cihad ve gazalarla ömür geçirmiş olan bir hükümdarın bilâ-sebeb sahih-i istifasını kabul edemez. Hele Ferdinand’ın imparatorluğunu asla istemez. Şarlken mahzâ Hristiyanlığın menâfi aleyhinde Passau Muâhede-i akdolunduğu için istifa eyledi. Biz muâhede-i mezkûreyi ke’en-lem-yekûn hükümüne koyabiliriz.” diye bir davaya kıyam eylemiş ve rivayete göre Şarlken’in ettiği istifadan hemen derhal nedamet getirdiği anlaşılmış ise de bu davada papalık makamının din muharebesini idameden başka bir niyeti olmadığı meydanda bulunmakla Ferdinand “Benim imparatorluğumu takdis etmek etmemek papanın elindedir. Fakat imparator olmağım için onun rıza ve takdisi şart değildir. Şimdiye kadar bir haksız dava üzerinde papalık makamının sefkine sebebiyet gösterdiği kanlar artık elverdi biraz da âlem rahat etsin.” cevabıyla papanın yaygarasına kulak bile vermediği misillü 1564 senesine kadar devam eden müddet-i hükûmetindeki filvâki muharebe açılmamak ve kan dökülmemek için elden geleni diriğ etmedi.

Bâde’l-vefate yerine imparator olan oğlu Maximillian-ı Sâni dahi Protestanlık mezhebini alenen kabul etmemiş ise bile hafiyen kabul etmiş ve hiç olmaz ise bu mezhebe ziyadesiyle münhemik bulunmuş olduğundan eâzımdan kendisini Protestanlar aleyhine tahrik ve teşvik edenlere “Siz ne akılsız mulâhazasız adamlar imişsiniz! Şark tarafından Osmanlılar bizi mahvedecekler hâlâ onlara müdafaa göstermeyi düşünmüyorsunuz da cüzi bir mübâyet-i garazkâraneden dolayı kendi milletiniz ile cenk etmeyi düşünmüyorsunuz. Almanya’yı dâhilen siz işgal eder iseniz haricen Türklerle uğraşmaya vaktimiz mi kalır?” diye tekdir eylemiş ve 1576 senesine kadar devam eden

müddet-i hükûmetinde Almanya içinde ne din vesilesi ve ne de esbâb-ı sâire ile dâhili muharebe açılmamaya gayret eylemiştir.

İmparator mumâileyhin akıl ve hikmetine göre harice dahi muharebâtla meşgul olmayacağı derkâr ise de Sultan Süleyman-ı Sâni ve Selim-i Sâni hazerâtı gibi cihana meydan okuyan cihangir padişahlarla hem-civâriyeti sulhen muhafaza edemeyerek birkaç muharebe açıp el-hak şimdiye kadar Almanya hükümdarlarından pek azının göstermiş oldukları hüsn-i mukabeleyi işbu İkinci Maximillian göstermiştir ki tafsil-i keyfiyeti Osmanlı tarihinde görülecektir. Bundan başka evvelce Lehistan Krallığına intihab edilmiş olduğu halde muahharan hakk-ı veraset kendisine intikal etmesinden dolayı Üçüncü Heinrich namıyla Fransa Krallığı'na intikal eden hükümdardan sonra Lehliler Maximillian'ı krallığa davet eylediklerinde Stephen Bathory nam sahib-i hurûc kendisine meydan vermemesi cihetiyle imparator mumâileyh buna karşı dahi cenge hazırlanmış ise de o aralık vefatı vukûuyla muvaffak olamamıştır.

Hele kendisinin fûnûn ve maârife meyl ve râğbeti hasebiyle Almanya'ya bu yüzden gördüğü hizmet münker değildir. Pederiyle kendi zamanında Protestanların gördükleri rahat ve nâil oldukları terakki ve vüs'at Katolikler tarafını hırslarından çatlatacak mertebededir.

Ne fayda ki kendisinden sonra imparatorluk makamına gelen oğlu İkinci Rudolf ilm-i kimya ile hey'etten başka bir şeyi anlamaz bir fen budalası olup meşhur Keppler (Johannes) ve Tycho Brahe ile bu iki fenne dair müzakerât ve telifatla imrar eylediği evkatın bakiyesiyle o bi'l-vücûh nazik olan Almanya'yı hüsn-i idareye muvaffak olamadığından her tarafça fitne ve fesad kuyuları açılmış ve aşağıda zikrolunacak Muharebe-i Sî Sâle'nin esbâb-ı mucibesi tehiye edilmiş olduğu gibi Osmanlılara karşı edilen muharebelerde dahi hezimet-i külliyeye dûçar olunmuş bulunduğu karındaşı Matthias derhal artık imparatorun rızasını araştırmaksızın Osmanlılarla bir muâhede-i sulhiye imza ve bâdehu Avusturya ve Macaristan ve Moravya taraflarını kendi inkıyadı altına ithal edip nihayet 1611 senesinde Rudolf'ü bi'l-külliye hal' ve azl eylemiş kendisi bi'l-istiklâl imparator kalmıştır.

Mukaddemât-ı harekâtından görüldüğü vechle işbu Matthias sulhsever bir adam olmakla Osmanlılar ile muharebeyi bertaraf eylemiş olduğu gibi Almanya içinde dahi sulh ve asayişi muhafazaya elden geldiği kadar çalışmış ise de selefi zamanında başgösteren uygunsuzlukları külliye ortadan kaldırmaya muvaffak olamadığı misillü

kendisi bilâ-veled bulunmak hususuyla daha hâl-i hayatında ve 1617 senesinde İkinci Ferdinand namıyla imparatorluk makamına ik'ad eylediği yeğeni Ferdinand pek huşunetli ve Protestanlara karşı şiddetli bir prens çıktığından artık her tarafça taassub-ı diniye göklere çıkmış ve ber-vech-i âti bir bend-i mahsus ile mücmelen hikâye edeceğimiz Muharebe-i Sî Sâle bunun zamanında başgöstermiştir. Bir iyisi ki Matthias 1619 senesinde vefat etmekle Almanya'nın hercümerç olduğu zamanı görmeden kurtuldu gitti.

2.1.7.1.3. Bend-i Mahsus

Muharebe-i Sî Sâle

Bu muharebe-i meşhure 1618 senesinden 1648 senesine kadar mümted olmuştur ki zuhuruna sebep dahi yukarıda Protestanlığın zuhuruna dair derceyletiğimiz bir bend-i mahsusda ve neden sonra buraya kadar icmal eylediğimiz malûmat-ı sâirede gösterilmiş olduğu vechle Protestan mezhebinin herkesi ikaz ederek ve bir sürat-i âcile ile terakki eylerək Avrupa halkı âdeta makam-ı ulûhiyet gibi bir ehemmiyet-i mahsusa ile telakki eyledikleri papalık makamına bir nazar-ı bî-kaydi ile bakmaya davet eylesmesinden ve binaenaleyh o makamın hesab ve kitaba sığmayan menâfi-i ruhaniye ve cismaniyesine mâni olmasından nâşi Kataloliklerin dahi bunların mahvına yürümesinden ibaret bulunmuştur. En sonra muharebenin başlangıcı ise İmparator Matthias'ın kendi yerine intihab eylediği İkinci Ferdinand'ın huşuneti ve Protestanlara gösterdiği bî-nihaye şiddeti olmuştur. Çünkü Elektör Palatine denilen ve bir imparator intibahı hususunda rey-i sâir elektörlerinden yani müntehablardan ziyade nüfuz gösteren Beşinci Frederick Protestan mezhebini kabul etmiş bulunmak hasebiyle ikinci Ferdinand'ın gösterdiği bu derece şiddetten hasbe'l-vâki Protestanları kendisi muhafaza ve himaye etmek lâzım geldiği misillü zaten imparatorluk tacını tetvic davasında dahi bulunmakla artık her esbâb-ı mucibesi hazırlanmış bulunan bir muharebe-i diniyenin mumâileyh Beşinci Frederick tarafından ilân edilmesi lâzım gelmiş idi.

Tarih Muharebe-i Sî Sâle'yi başlıca dört devre taksim eder. Bunlardan birincisi Palatine devri olup muharebenin mebbeinden 1623 senesine kadar beşinci Frederick'in ettiği muharebâtı hâvidir. Almanya meşâhir-i şuarâsından Schiller'in işbu Muharebe-i Sî Sâle için mahsusen tertîb eylediği nâdirü'l-misal bir tarih-i hususide beyan edişine göre bu muharebede Katolikler Protestanlara karşı o kadar şiddet gösterirler imiş ki bir Protestan maktûlün kanını içmekle bile harâret-i adavetlerini teskin edemezler imiş.

Tutulan esirleri harp esiri tanımayıp envâ ezâ ve cefâlarla öldürmek dahi bu muharebede görülmüş barbarlıklardandır. Çünkü tarafeyn bir matlâb-ı âdi için cenk etmiyorlar idi ki hatta yalnız o matlâbın istihsaline çalışsınlar. Mahzâ birbirini mahvetmek ve dünyadan kökünü kaldırmak için cenk eyledikleri cihetle iki düşman birbirini öldürmeyince teşfiye edemezlerdi. Netice-i kelâm bu muharebede tarafeynin birbirine gösterdiği şiddet-i hunrizâne ne ehl-i sâlib muharebelerinde görülmüştür ne de Sünniler ile İran Râfızîleri muharebâtında. Tuttukları esirlerin lâhminı ekl eden ve ancak bu suretle teskin-i şiddet edebilen akvâm-ı vahşiye indinde dahi bu derece birbirinin kanına susamışçasına cenk edildiği yoktur denilse mübalâğaya haml olunamaz. İşte Katoliklerin bu derece şiddetine dûçar olan Protestanlar Beşinci Frederick'in İkinci Ferdinand yediyle 1620 senesinde Prag taraflarında dûçar olduğu mağlûbiyet üzerine artık bir derece şiddet-i cevri ve cefaya dûçar olmuşlardır ki Almanyaca Prag ve havalisi Protestanlık'ın tekessür ve tevessü etmiş olduğu yerlerden mahdud iken bir iki sene zarfında oralarda hemen bir nefer-i Protestan kalmayıp ekserisi helâk edilmiş ve pek cüzisi tebdil-i mezheple yakayı kurtarabilmiştir.

Edvâr-ı erbaanın ikincisi 1625 senesinden 1629 senesine kadar devâm eden Danuvaz⁴⁰ devri olup Danimarka Kralı Dördüncü Christian (Danimarka sahife 107 müracaat oluna) Danimarka'nın Almanya üzerinde husule gelecek birçok menâfîini işbu Muharebe-i Sî Sâle'de kendisinin dahi kabul etmemiş olduğu mezheb-i cedid taraftarlarının galebesinde bulmakla bu bâbda Protestanlara harben muavenete çıkmış ise de o dahi Dessau taraflarında General Wallenstein⁴¹ ve Lutter taraflarında dahi General Tilly⁴² yediyle mağlûp olduğundan Lübeck şehrinde akdolunan ve kendi aleyhinde sarf-ı hakaret ve meskenetle memlû bulunan muâhedeyi imzaya mecbur edilmiştir. Mağlûbiyetin dahi Protestanların mahvına ne kadar sürat vereceği başkaca mülâhaza edilmeli. Üçüncü devre İsveçli Devri denilir ki 1630 senesinden 1635 senesine kadar devam edip bu devrede İsveç Kralı Meşhur Gustavus Adolphus (İsveç sahife 103 müracaat oluna) yıldırım gibi bir şiddet ve süratle Almanya içine girmiş ve İmparator İkinci Ferdinand'ın Katolik ordularını evvelâ Leipzig'de ve sâniyen Lützen nam mahalde mağlûp ve perişan etmiştir. Mumâileyh Gustavus fart-ı şecaat ve fart-ı besaleti ile teferrüd etmiş cenk afacanı bir adam olduğundan Muharebe-i Sî Sâle'nin iki evvelki devrinde Protestanların dûçar oldukları hezimet ve menkûbiyyetin intikamını

⁴⁰ Danimarka

⁴¹ Albrecht von Wallenstein

⁴² Tilly Kontu Johann Tserclaes

tamamıyla alacağı şüphesiz idiyse de şu ilk galibiyet vak'asının dahi neticesini istintac edemeksizin Lützen Muharebesi içinde vefat etmekle Protestanlar yine bî-kes ve bî-çare kalmış oldular.

Muharebe-i Sî Sâle'nin devr-i râbii Fransa devridir ki 1635 senesinde başlamış ve meseleyi encâmına kadar isâl eylemiştir. Fransız milleti daha İmparator Maximillian zamanında Almanya ile peyda olan münâfesi muhafaza etmekte olduğu misillü ondan sonra Şarlken'in Birinci Fransuva'ya ettiği işler üzerinde husumetlerini bir kat daha takviye etmekte bulunmasıyla ve o zaman Fransa politikasını parmağı ucunda çevirmekte bulunan meşhur Kardinal Richelieu (Fransa sahife 214 müracaat oluna) Avusturya Hanedanı'nın nüfuzunu kırmak mahzâ Protestanların galebesiyle hâsıl olacağını görmesiyle bu muharabeyi açmaya karar vermiştir.

Fransa'nın Muharebe-i Sî Sâle'ye müdahalesini Protestanlık mezhebi için bir gûne tarafgirliğe haml etmek hatadır. Zira Saint Barthelemy Katliamı'nda altmış bin Protestan'ın bir gecede başını kesen ve bundan maada Protestan ve Katolik muharebât-ı diniyesinde dereler gibi kanlar akıtan velhâsıl politikasının en ince cihetlerini Protestanlığın mahvı ve Katolikliğin bekâsı suretleriyle husul-pezir olan bir Fransa'dan böyle bir gayret beklemeye mahal yoktur. Yalnız Kardinal Richelieu Almanya aleyhinde şu yüzden bir fırlak çevirmek için bu muharebeyi açmıştır.

Maahaza muharebede Baner ve Covenanters⁴³ ve Torstenson nam Fransız generallerinin kuvve-i kahire-i galibiyetlerine karşı imparator ve papalık orduları aciz kaldıkları gibi 1637 tarihinde İkinci Ferdinand dahi vefat ederek yerine oğlu Üçüncü Ferdinand imparator olmuş ve çend sene daha muhâceme ve muhâsama devam eyledikten sonra Fransızlara galebe mümkün olmadığı kat'iyen görülünce ve Westphalia kasabasında bir muâhede akdine ve bu muâhede mûcibince Almanya'da mezheb-i cedid erbâbının hürr-i mutlak bırakılmalarına muvaffakiyet hâsıl olmuştur.

Schiller der ki otuz sene muharebesinde gerek Protestanlardan ve gerek Katoliklerden vukû bulan vefeyâtın miktarı Almanya nüfusunu nisfından aşağıya indirecek derecede idi. İşte yalnız müddet-i imtidadı cihetiyle değil belki koca bir iklimin yarıdan ziyade nüfusunu helâk edecek mertebeye telefâtlı bulunmak hasebiyle tarihin en mühim olmak üzere tanıdığı muharebâtın da en mühimlerinden birisi bu Muharebe-i Sî Sâle addedilse bil-vücûh becâ ve sezâdır.

⁴³Covenanters Alexander Leslie

2.1.7.1.4. *İntihâ-yı Bend-i Mahsus*

Muharebe-i Sî Sâle'nin neticesinde Almanya için görülen zayiât pek büyük idi. Zira bir kere tekmil Pomeranya eyaleti İsveç'e terk edildiği gibi Alsace eyaletiyle Taul ve Metz ve Verdun dahi Fransa'ya verilmiş ve bundan başka dâhilen Almanya'yı taksim eden hükümdarların cümlesi gerçekten ve müstakil hükümdar olmak üzere tanınıp hele Protestan prensleri imparatorluğun hey'et-i umumiyesinden hemen bi'l-külliyeye ayrılmış olmakla bu zamana kadar herhalde yekpare gibi bir suretle idare olunan Almanya bâdezin gerçekten münkasım ve müteferrik bir hale girmiştir.

İmparator Üçüncü Ferdinand daha hâl-i hayatında iken oğlunu Dördüncü Ferdinand ünvanıyla o zamana göre imparatorluğun namzetlik makamı addolunan Roma Krallığı'na nasbeylemiş ve bâde'l-vefate Almanya imparatoru olacağı dahi derkâr bulunmuş iken oğlu kendisinden evvel vefat etmesiyle 1657 senesinde kendisi vefat eylediği zaman yerine diğer oğlu Leopold birincilik ünvanıyla imparator nasbolunmuştur.

İşbu Leopold Meşhur General Montecuccoli'nin⁴⁴ metbûu olan imparatorudur ki Devleti Âliye-i Osmaniye ile ettiği meşhur Saint Gotthard Muharebesi inşallah ileride Osmanlı tarihinde zikrolunacaktır. Bundan maada imparator mumâileyh Fransa Kralı On Dördüncü Louis ile dahi hem-asır olup Louis Almanya içine akın eylediği zaman Leopold mukabelesine çıkmış ise de mağlûp olduğundan Nijmegen nam mahalde kral-ı gabinin teklif eylediği muâhede-i sulhiyeyi imzaya mecbur oldu.

Vakıa Leopold Fransa'dan bu intikamını almak için 1648 senesinde İspanya ve Bavyera ve Saksonya ile müttefiken (Çünkü Bavyera ile Saksonya artık Almanya'dan tamamıyla ayrılmış oldukları cihetle imparator bu misillü umûr-ı muazzamada onlara emir veremeyip gayret-i ittifaka davetle davete icâbet etmelerini iltimas edebilir idi.) Fransa üzerine hareket eylemiş ise de bu sefer de ümidi kadar muvaffak olamadıktan maada birkaç yerde mağlûbiyet-i külliyyeye dûçar olmakla 1669 senesinde Ryswick Muâhede-i Mağlûbânesini imza eylemiş ve bu muâhede mûcibince Alsace Almanya'dan ayrılıp âdeti bir Fransız eyaleti olmuştur.

Fransa ile şu muharebenin gösterdiği fırsat üzerine zaten imparatorun idaresinden nâ-hoşnut bulunan Macar halkı isyan eyledikleri ve binaenaleyh o aralık Almanya içlerine doğru ilerlemek isteyen Osmanlı ordusuna asla mukavemet

⁴⁴ Raimondo Montecuccoli

gösteremedikleri cihetle 1683 tarihinde Ordu-yı Hümâyün Viyana'ya kadar ilerlemiştir. Eğer Ordu-yı Hümâyünca Viyana Kalesi'nin fethi emrinde bazı lüzûm ve yolsuz tehhürât vukû bulmamış olsa idi kalenin teslim olunacağına şüphe yok idi. Ancak tehhürât-ı vakıa sebebiyle Lehistan Kralı Jan Sobieski'nin Viyana imdadına yetişmesine fırsat bırakıldığı cihetle merkum küllî asker ile gelip Veziriâzâm Kara Mustafa Paşa'yı Avusturya toprağından çıkmaya mecbur eylemiştir. Bu aralık Almanya'nın sâir taraflarına intişar eylemiş olan Osmanlı kolordularını dahi Lorraine Dükası Louis ve Prens Eugen ricate mecbur eylemiş idi. Karlofça Muâhedesi bu muharebâta hitâm verdi. İşbu meşâgil-i harbiye bertaraf olduktan sonra imparator Leopold Macaristan üzerine asker sevk ederek bâgileri te'dib eylemiştir.

İspanya Kralı İkinci Charles bilâ-vâris vefat eyledikde Leopold kendi oğlu Charles'ı İspanya'ya kral nasbetmek istediye de bu dava Fransa Kralı On Dördüncü Louis'de dahi bulunduğu yani o da hafidi Phillip'i İspanya Sandalye-i Kraliyesine oturtmak istediğine mebni bir muharebe dahi bu yüzden başgösterip zaten Fransa ile cenge vesile aramakta bulunan İngiltere ve Hollanda Almanya ile bi'l-ittifak Fransa'ya galebe çaldılar ve bhusus Höchstädt galebe-i azimesini kazandılar ise de yine bu aralık yani 1705 tarihinde Leopold'un vefatı vukûa gelmekle muharebenin arkasını almaya vakti kalmadı.

Bu muharebe tarih lisanında "Tevârüs Muharebesi"⁴⁵ diye şöhet bulan birkaç muharebenin birisi olup menşesinde Fransa devleti haklı Almanya haksız idi. Zira İspanya Kralı İkinci Charles, On Dördüncü Louis'nin hafidinin kendisine vâris olmasını vasiyet eylemiş olduğu halde Almanya bu vasiyetin hilâfına olarak uzaktan uzağa bazı vesail iradıyla ber-minvâl-i muharrer Charles'a vâris etmek ister idi. Binaenaleyh keyfiyeti Fransa tarihinde dahi zikredilmiş olduğu vechle her ne kadar muharebenin mebadisi Fransızlar için büyük büyük mağlûbiyeti müntic olduysa da İspanya'da Almansa ve Villaviciosa ve Flander'de ve Oudenaarde Muharebe-i meşhûreleri gibi galebeler Fransızlarda kaldığından ve Almanya'nın müttetikleri dahi Leopold'a halef olan İmparator Joseph'e sulh teklifine kalkıştıklarından eğerçi Joseph teklif olunan sulhü kabul etmeyip karındaşı Charles'ın husûl-i emel zımnında muharebede devam göstermiş ise de 1711 senesinde o dahi vefat ederek imparatorluk tacı muharebenin sebab-i müstakili olan Charles'a intikal edince Charles yalnız Almanya imparatorluğuyla iktifa ve İspanya'yı On Dördüncü Louis'nin hafidi Philip'e terk

⁴⁵ İspanya Veraset Savaşları

etmeye razı olarak bunun üzerine Utrecht ve Rastatt Muâhedeleri akdolunup 1714 tarihinde bu muharebeye dahi nihayet verilmiştir.

Ancak Charles'ın İspanya'dan vazgeçmesine Almanya için bir zarar ve ziyan mânası vermek caiz değildir. Zira bir İspanya'ya mukabil İtalya'dan Napoli ve Milano ve Mantova ve Sardunya ile şimal tarafından Peyiba'yı dahi kendi idaresi altına almıştır. (Peyiba sahife 41 müracaat oluna)

İşbu imparator Charles zamanındadır ki muharebât-ı sâbıkada galibiyetle şöhret almış bulunan Prens Eugen Petrovaradin ve Belgrad'da Osmanlı Ordusu'na galebe etmekle Devlet-i Âliye-i Osmaniye'ye Pasarofça Muâhede'si'ni imza ettirebilmiştir. İşbu Osmanlı muharebesi biter bitmez İspanya Kralı ve On Dördüncü Louis'nin hafidi ma'hud Pihilip'in gösterdiği sebebiyet üzerine imparator Charles tekrar İspanya'ya karşı cenk açıp hatta bu defa Almanya'nın müttefikleri bulunan İngiltere ve Hollanda ile beraber Fransa dahi Almanya ile müttefik çıkmış idiye de muharebenin bir ehemmiyet-i fevkalâde kesbetmesine meydan kalmaksızın 1725 senesinde akdolunun Viyana Muâhede'si düvel-i muharebeyi barışdırabilmiştir.

Bu devir Fransa tarihinin devr-i şehvanîsi olup yalnız Fransa devletinin değil belki bütün Avrupa'nın politikası birtakım fahişelerin keyfi üzerinde dönmekte olmasıyla ve yine bu devirde Lehistan artık eski intizamını kaybederek azgın Lehliler her kral vefat ettikçe veyahut hal' olundukça Avrupa hanedanlarının birer birer kapılarını çalıp kendileri için bir prens talebinde bulunmasıyla 1733 senesinde dahi münhal kalan Lehistan Krallığı için imparator Charles Almanya Prenslerinden Frederick Augustus'u⁴⁶ nasbetmeye kalkışmış ve Fransa ise birçok karı entrikalarının icabıyla Lehistan'ın yerli Prenslerinden Stanisław⁴⁷ nam prensi iclas etmek davasına kıyam eylemiş olduğundan bir muharebe dahi bu yüzden başgöstermişti. 1735 senesinde akdolunan bir muâhede mûcibince Lorraine eyaleti Stanisław'a verilmek ve Frederick Augustus Lehistan'a kral nasbolunmak üzere iki tarafın dahi rızası dâhilinde bir te'lif ile cenge hitâm verilebilmiştir.

Almanya'nın âdeta beyhude yere israf-ı kuvvet etmesinden ibaret bulunan şu muharebeler Devlet-i Âliye-i Osmaniye'ye evvelce gördüğü mağlûbiyetlerin intikamını almak için fırsat verdiğinden derhal ilân-ı harp ile 1739 tarihinde Charles Eflak ve Sırbıye'yi ve Belgrad ve Şebeş şehirlerini Osmanlı Devleti'ne terk etmeye mecbur

⁴⁶ III. Frederick Augustus

⁴⁷ Stanisław Leszczyński

edilmiş ve bu mağlûbiyet üzerine Charles dahi muammer olamayarak bir sene sonra vefat eylemiştir.

İmparator Charles daha hâl-i hayatında iken büyük kızı meşhur Maria Theresa'yı kendisine vâris etmek emeline düşmüş ve bu bâbda neşreylediği ilannameyi Avusturya ve Almanya vesâireden birçok hükümdara ve senyörlere kabul ve tasdik ettirmiş ise de vefatından sonra Maria Theresa'dan maada kızlarının kocaları ve bhusus Bavyera Elektörü Charles bir eski vasiyetnameyi vesile edinerek Maria Theresa'nın Avusturya'daki hakk-ı verasetini inkâra çalıştığından ve nasılsa bir yolunu bulup Fransa'nın meşâhir-i zamanına kendisini iltizam ettirerek bir Fransız ordusunu arkasına taktığından kahren ve cebren gelip kendisini imparator nasbettirmişti. Lâkin bî-vefalar yüzünden gelen himayenin hükmü devam edemeyeceği cihetle Fransa tarihinde dahi gösterilmiş olduğu vechle Maria Theresa Fransa devletini parmağı ucuna takmış olan aşüftelere prenseslere lâyük lisan ile birer ariza takdim edince bunların niyaz ve iltimâsı üzerine Fransa devleti Charles'a olan himayesinden vazgeçti. Binaen-alâ-zâlik aşağıda ikinci faslın iptidasında izahatı verileceği vechle Charles-ı bîgayr-ı hak zapt eylediği tacları birdenbire terke mecbur olup eğer 1744 senesinde Prusya devletinin Bohemya karışıklıkları başgöstermiş olmasa idi asıl pederinden mevrus Bavyera tacını bile tekrar alamayarak başı açık kalacak idi.

İşte Charles'ın bu suretle intifâından sonra Almanya imparatorluğu Maria Theresa'nın kocası bulunan Birinci Franz'a⁴⁸ intikal edip vakıa mumâileyhâ Maria Theresa asıl hak sahibi ise de kocası olan ve Lorraine Hanedanı'na mensup bulunan Franz dahi muahharan intihab kazanmış olmasıyla bunların iki hanedandan mürekkep olarak teşkil eyledikleri yeni hanedana "Avusturya-Lorraine" Hanedanı denilmiş ve bu hanedanın müddet-i hükûmeti dahi bervec-i âti ayrıca bir fasılda gösterilmiştir.

2.1.7.2. İkinci Fasl

Avusturya-Lorraine Hanedanı'nın Müddeti

An 1745 İlâ 1806

-Tafsil- Maria Theresa'nın pederi bulunan imparator Altıncı Charles mumâileyhâyı kendisine vâris olarak terk eylediği halde bu verasetin tanınmamasıyla Almanya İmparatorluğu'na heves ve bunun icabıyla Avusturya Hanedanı aleyhine

⁴⁸ Francis

kıyam edenler yalnız Bavyeralı Charles olmayıp Saksonya Dükası Augustus-ı Sâni⁴⁹ ve (keyfiyet-i Prusya bahsinde gösterileceği vechle) Prusya Kralı İkinci Frederick dahi Avusturya aleyhine kıyam eylemişler idi. Şu üç husemâ kâfi ve vâfi oldukları halde araya Fransa dahi girerek Bavyeralı Charles'ı iltizam edince tek başlarına yalnız kalan Maria Theresa ile kocası mukavemetten bütün bütün aciz kaldılar. Charles de Bavyera imparator olduktan maada Prusya Kralı Frederick-i Sâni dahi Avusturya Hanedanı'nın mülk-i mevrusu bulunan Silezya eyaletini zapt eyledi. Saksonya Dükası ise kendisini imparatora itaatten büsbütün müstağni görüp Almanya'nın sâir prensleri dahi bu yolda ona peyrev oldular.

Elhâsıl bu kadar husemâyâ karşı aciz kalan Maria Theresa Macaristan'dan başka sığınacak yer bulamayarak Viyana'yı terk ile oraya iltica eyledikte Macar asilzâdegânını celb ve cem ile henüz beşikte bulunan oğlunu bunlara gösterip kendisinin müsellemler olan talâkatı hasebiyle ecdadının Almanya'ya olan hizmetlerini birer birer yâd ve “Hanedanım kadar eski ve şerefli bir hanedanı şu aralık zuhur eden dört beş nefer sahib-i hurûclar elinde bîçare bırakmak size yakışır mı ey Macar asilzâdegânı?” hitâbını irad edince zâdegân-ı mumâileyhin cümlesi bir ağızdan “Hükümdarımız Maria Theresa'nın şevketi uğrunda cümlemiz terk-i hayat ederiz.” diye mumâileyhayı alkışlamaya başladılar.

Bunun üzerine İngiltere devleti dahi Maria Theresa'ya müzaheret edip mumâileyha Macar askeriyle 1743 senesinde Bavyeralı Charles üzerine yürüyüp Dettingen nam mahalde onu mağlûp eylediği ve iki sene sonra Charles vefat dahi ettiği cihetle Bavyera malikânesi Maria Theresa'ya intikal ettikten maada kocası Franz (Francis) dahi imparator intihab olunmuştur. Vakıa mesele yalnız bununla bitmedi. Husemâ-yı sâire-i muhâsamada bir zaman daha devam ederek 1748 senesinde akdolunan Aix-la-Chapelle Muâhedesini meseleyi velev ki muvakkaten olsun netice pezir etmişti. Ondan sonra Maria Theresa ve kocası muharebenin mucip olduğu meseibi tamire başladılar ve bir hâl-i tedenniye inmiş olan ticaret ve sanayii ve bilhusus maârifî ihya için pek çok himmetler sarf eylediler. Ancak eski Almanya içinde yeniden türemekte bulunan Prusya Devleti'nin efkâr-ı istilâkâranesini sulh ile yıkmak mümkün olamadığı cihetle Muharebe-i Heft Sâle diye şöhret bulan ve 1756'dan 1763 senesine kadar mümted olan muharebe-i şedîde başgöstermekle ortalık yine al kanlara gark oldu. Bu defa yine Maria Theresa'nın Fransa'da Versay Saraylarında işvebazlık eden

⁴⁹ George(II) Augustus

nazendeleri hüsn-i taltif etmesi sayesinde evvelce kendisini hukuk-ı hükümnariyesinden mahrûm etmek için cenk eden Fransız askeri şimdi mumâileyhâyı teyid için cenge gelmiştir. Maahaza Silezya eyaletini Prusya Kralı Friedrich'e temlik ettikten sonra Hubertusburg Muâhedesi'ni akde imkân bulunamadı. Fakat Maria Theresa pederinin vefatından beri kendi hükûmetini tehdid eden bunca mesaibe karşı yalnız bir Silezya'yı sadaka ederek kurtulmuş olduğuna müteşekkik kaldı.

1772 senesinde Rusya imparatorîcesi İkinci Catherine Lehistan mükasımını tertib eylediği zaman (Rusya sahife 164 müracaat oluna) Prusya ile beraber Maria Theresa dahi bu tertibe iştirak edip asıl kendi mülk-i mevrûsu demek olan Avusturya'nın Lehistan içine doğru tevsi-i hudûduna hizmet edebilmiş oldu. İşte karılığıyla beraber idaresi merdane ve muamele-i harbiyesi dilîrâne olan bu hükümdar 1780 tarihinde vefat eylediği zaman mülk-i mevrûsu oğlu İkinci Joseph'e terk eylemiştir.

Hâlbuki İkinci Joseph daha pederi Birinci Franz(Francis)'ın 1765 senesinde vefatı vukû bulduğu zaman Almanya'ya imparator intihab olunmuş idi. Fakat validesi gibi muktedir bir imparatorîçe berhayat iken kendisine hüküm ve hükûmet etmek düşmediğinden asıl bilfiil imparatorluğu yine validesinin vefatından itibaren bed' eylemiştir. Validesi efkâr-ı âliyesine mutabık bir yolda terbiye eylediği cihetle mumâileyh İkinci Joseph efkâr-ı cedideye ziyadesiyle münhemik olup Papaz gürûhunun birtakım beyhude ve bi-luzûm merasim ve teşrifatına ve riyakârane ed'îye-i hayriyesine asla kulak vermedikten maada ruhbanların birer tembel-hâne suretine koymuş oldukları manastırlardan dahi birçoğunu hedm ve tatil eylemiştir. Papalık makamı bu gibi icraatın aleyhine kıyam eyledi ise de o makamın Almanya üzerindeki nüfuz ve tahakkümü kalmamış olduğundan unıf ve cebre muktedir olamayıp papa bulunan Altıncı Pius mahsusen Viyana'ya gitti ve harekât-ı vakıasından vazgeçmesini rica yollu arz eyledi. Joseph ise bu ricalara kulak bile vermeyip ıslahât-ı vakıadan vazgeçmemiştir.

1787 tarihinde Rusya İmparatoriçesi Catherine Rusya tarihinde (Sahife 184 müracaat oluna) gösterildiği ve ileride Osmanlı tarihinde dahi beyan olunacağı vechle Devlet-i Âliye'ye ilân-ı harp ettikleri zaman Joseph müttetikken ilân-ı harp eylemişti. Ordu-yı Hümâyûn Belgrad pîşgâhında Avusturya ordusuna galebe ederek Veziriâzam Yusuf Paşa Macaristan'ın içine doğru ilerlemeye başladıkta Avusturya tarihlerinin medhini göklere çıkardıkları Feldmareşal Laudon başka bir şeyde maharetini gösterememiş idiyse de o aralık artık gereği gibi intizamından çıkmış olan Yeniçeri

askerinin serkeşliği seyyiesiyle Laudon galebâta başlayıp Ordu-yı Hümâyun'u Macaristan'dan çıkardıktan maada Belgrad'ı dahi teslime mecbur etmiştir. Şu kadar var ki Peyiba taraflarında zuhur eden bir ihtilâl (Peyiba sahife 58 müracaat oluna) Osmanlı muharebâtıyla uğraşmaya meydan bırakmadığı gibi Fransa'da büyük ihtilâlin zuhuruyla Joseph'in hemşiresi olup Fransa Kralı On Altıncı Louis'nin zevcesi bulunan bîçare Marie Antoinette'nin felâket-i ahvali dahi kendisini bir fütûr-ı küllî içine atmakla artık mehamm-ı umûra bakacak iktidarı kalmamıştır.

1790 tarihinde mümeileyh Joseph-i Sâni'nin vefatıyla karındaşı İkinci Leopold imparatorluk makamına kuûd eylediği zaman Almanya İmparatorluğu'nu pek büyük bir tehlike içinde bulmuştur. Zira Voltaire gibi Jean Jaque Rousseau gibi Fransa erbâb-ı kaleminin nice senelerden beri neşreyledikleri efkâr-ı cedide-i hürriyet Avrupa'nın her tarafını uyandırmış olmaktan maada büyük ihtilâl erbâbının zuhuruyla gösterdikleri numune-i muvaffakiyet dahi cümlelerin cür'etini arttırmış bulunduğundan evvelâ Macaristan halkı kendi milletlerine mahsus birtakım imtiyazât talebinde idiler. Sâniyen aşağı Avusturya ile Bohemya ahalisi yeni tarh olunan vergiler aleyhine gâyet şiddetli nümayişlerde bulunurlar idi. Sâlisen Avusturya'nın Peyiba Malikânesi halkı âdeta silâh-bedest idiler. Fakat Leopold ulûm-ı felsefiye içinde perveriş bulmuş âlim ve hikmet-şinas bir adam bulunduğu cihetle nâ-hoşnut bulunan ahali-i merkurumun kafasını akıl ve hikmet sayesinde yola getirip kuvve-i cebriye istimali halinde Fransa'dan beş beter bir hâl-i şûriş ve inkılâba dûçar olacağı şüphesiz bulunan memâlikinde inkiyâd-ı asayişi muhafazaya muvaffak olduktan maada Fransa'da zorbalarda elinde zebun kalan On Altıncı Louis'nin bile imdadına yetişmek için Prusya devleti ile müzakerâta girişmiş idiyse de 1792 senesinde vefatı vukûuyla buna muvaffak olamamıştır.

Yerine geçen oğlu İkinci Franz(Francis) cülûsuyla beraber tamamı Fransa'nın çalgıncasına bir azm-i cihangirâne ile Avrupa'nın her tarafına saldırdığı devre tesadüf eylediğinden izahatı Fransa tarihinde verilmiş olduğu vechle Fansızlar ile nerede karşılaştı ise mağlûp olduğundan 1797 senesinde akdolunan Campo Formio Muâhdesi mûcibince Peyiba ile Lombardiya üzerindeki hukukundan kasr-ı yed etmeye mecbur olduğu gibi muahharan tekrar muharebeye kıyam eyledikte dahi Marengo'da hezimet-i külliyye dûçar olmuş ve 1801 tarihinde akdolunan Luneville Muâhdesi mûcibince Ren Nehri'nin öte tarafında bulunan Alman memâlikinden el çekmiştir.

1805 tarihinde İkinci Leopold üçüncü defa sâir müttefikleriyle beraber Napoleon Bonaparte aleyhine lede'l-kıyam Elchingen ve Ulm ve bilhusus Austerlitz (Fransa

sahife 275 müracaat oluna) hezimetlerini görmesiyle akdolunan Pressburg Muâhedeşi hemen Avusturya'dan maada bütün Almanya'yı kendi hükûm-i imparatorîsinden çıkarmış binaenaleyh Leopold dahi Almanya İmparatorluğu artık manasız kaldığını görerek bu ünvanı ve bunun muktezası bulunan ikincilikten bilistifa birincilik sırasıyla Avusturya İmparatorluğu ünvanını almıştır.

İşte kadîm Alman imparatorluğu'nun hükmü bu tarihte hitâma erip Franz'ın bundan sonraki suret-i hükûmeti Avusturya bahsinde görülecek ve Almanya'nın ahval-i âtiyesi ise aşağıdaki üçüncü fasılda zikrolunacaktır.

2.1.7.3. Üçüncü Fasil

Ren Hey'et-i İctimaiyesi

An 1806 ilâ 1815

-Tafsîl- İkinci Franz'ın ber-minval-i muharrer imparatorluk ünvanından istifa etmesi üzerine Almanya için bir imparator bulunması ve bahusus fütûhât-ı cihangirânesiyle Avrupa'yı titreten Napoleon Bonaparte'nin intihab kılınması suretleri vârid-i hâtır olmuş ise de Almanya'da kral unvanını haiz olan hükümdarlar ve yine krallar kadar müstakil bulunan dükalar ve sâir prensler Napoleon'un ne kadar fikr-i istibdadda olduğunu bildikleri ve mumâileyh durur iken başka birisini imparatorluğa çağırarak mümkün olmadığını dahi gördükleri cihetle Avusturya ve Prusya'dan maada tekmi Almanya hükûmetleri Ren Hey'et-i İctimaiyesi namıyla bir hükûmet-i müttehide teşkil eylediler ve bunun himaye-i lâfziyesini Napoleon'a tevdi ettiler.

İşbu hey'et-i içtimaiye Almanya'nın Küre-i Zerrin Fermanı gibi ne kadar kavânin ve tensikât-ı kadimesi var ise cümlesini mefsuh addederek yeniden bir kanun-ı esasi koymuştu. Bu esas mûcibince şimdiye kadar dâhilen alelittlak müstakil addolunan hâlbuki daima bir imparatorun tasallut ve tahakkümü altından çıkamayan hükûmetler dâhilen yegân yegân müstakil oldukları gibi düvel-i mütecâvire ile olan muamelât-ı siyasiye ve harbiyede cümlesinin hey'et-i müctemiası bir devlet tanınmış ve umum Almanya parlamentosu dahi bu devletin hükümdarı olmak üzere kabul edilmiştir.

2.1.7.4. Dördüncü Fasil

Cermanya Hey'et-i İçtimaiyesi

An 1815 İlä 1871

-Tafsil- 1815 senesinde bütün Avrupa düvel-i muazzaması Napoleon Bonaparte'ın aleyhine kıyam ile o âfet-i cenk ve cidali hal' ve esiren Saint Helena Ceziresi'ne nefyeyledikleri zaman Almanyaca görülen inkılâb yalnız “Ren Hey'et-i İçtimaiyesi” ünvanının “Cermanya Hey'et-i İçtimaiyesi” ünvanına tahavvülünden ve bir de bu içtimanın Avusturya Hanedan-ı İmparatorîsi himayesi altına verilmesinden ibaret kaldı.

Şu kadar var ki Westphalia illeri gibi Almanya'dan ayrılıp Fransa zaptına alınan veyahut minelkadîm hükûmet eden prensleri Napoleon'un bâzû-yı kahır ile tardolunarak birtakım yeni türemiş prenlere memâlik edilen yerler bu yeni hey'et-i içtimaiye tarafından istirdad ve yine eski prenslerine ihale kılındığı misillü Pomeranya ve Rhenanie ile Saksonya'dan bir hayli yerler Prusya'ya Lauenburg Danimarka'ya ve Lüksemburg Peyiba'ya raptedilmek gibi bazı tadilât icra kılınmıştır. Yoksa tanzimat ve tensikatça Ren Hey'et-i İçtimaiyesi modeli bozulmamıştı. Bu tarihten sonra Almanya içinde muhabbet-i vatan ve sevda-yı istiklâl saikasıyla efkâr-ı umumiyenin bazı mertebe galeyanları görülmüş ise de bunlar herhalde vukuât-ı hususiyeden ibaret olup inşallah ü tealâ eyler ve de Almanya'nın bazı hükûmet-i münferidesine dair vereceğimiz malûmat-ı hususiye süresinde zikredileceğinden hususiyât-ı mezkûrenin burada Almanya ahval-i umumiyesi süresinde zikri münasib görülmemiştir.

Almanya Hey'et-i Umumiyesi'ne taallûk eden vakâ-yı cesime ve mühimmenin süresi kavleştirilir ise ta 1866 senesine kadar tarik-i taharri üzerinde bir vak'a-i cesimeye tesadüf olunamaz. Bu uzun müddet içinde Prusya devleti gayet akılâne ve terakki-cûyâne hareketlerle kuvvetinin daire-i vüs'atini bir kat daha tevsi eyledikten sonra Avusturya Hanedanı'nın Almanya üzerinde yalnız bir lâfızdan ibaret kalan himaye-i imparatorânesini dahi çekememeye başlayıp bu nokta üzerinde büyüdükçe büyüyen ağız sâir birtakım âmâl ile birleşerek 1866 sene-i milâdiyesinde Sadowa Muharebesi'nin vukûuna sebebiyet göstermiştir.

Bu muharebede İtalya devleti Prusya ile müttfikten Avusturya üzerine hareket ederek Almanya Hey'et-i Umumiyesi hemen bi'l-küllîye bîtaraf gibi bir halde bulunmuştu. Vakıa Avusturya devleti berren Prusya ve hem berren hem bahren İtalya

üzerine muhâcemeden çekinmemiş ise de Prusya askerinin istimal eyledikleri dakikada on sekiz yirmi kurşun atar iğneli tüfenklere karşı durulmak mümkün olmadığı cihetle mağlûbiyet Avusturya tarafında kalınca Avusturya Hanedanı'nın Cermanya Hey'et-i Müctemiası üzerindeki himaye-i lâfziyesi bitmiş ve hatta hey'et-i içtimaiye dahi hitâma ermiştir. Bundan sonra şimdiki Almanya İmparatorluğu'nun suret-i teşekkülü aşağıdaki fasılda görülür.

2.1.7.5. Beşinci Fasl

Almanya'nın Şimdiki İmparatorluğu

An 1866 İlâ ...

-**Tafsil**- Avrupa teşrifât-ı düveliyesi sırasında henüz çocuk denilecek mertebede yeni olan Prusya devletinin Sadowa'da Avusturya aleyhine vukû bulan galebesi ve hanedan-ı müşarünileyhin Almanya üzerindeki himaye-i lâfziyesinin dahi infisahı o zaman için Avrupaca ne kadar ehemmiyet kazanmış ise Almanyaca o ehemmiyetin nispet-i murabbasını kazanmış olduğundan ve Prusya devletinin derece-i galibiyeti Moltke gibi sanâyi-i harbiye erbâbının tanzimat-ı askeriyece müsellemler olan himmetlerinden kat'-ı nazar Prens Bismarck maharet-i diplomatikasına haml olduğundan Sadowa Muharebesi'nin akabinde âm-i dünya Prusya devlet-i cedidesinin bu galibiyetten ne yolda istifadeye çalışacağına muntazır kalmıştı.

Bâde'l-harbe Prusya Devleti Almanya'yı kendi nezaret-i tahtında bir ittifak-ı umumi altına almaktan başka bir şeye nasb-ı nazar-ı ehemmiyet etmediği görülünce Avrupa diplomatları bir dereceye kadar müsterih olmuşlar ise de sevk-i ittihatlarını dahi kaybeden Almanya hükûmetleri Prusya'nın bu emeli üzerine haylice telâş göstermişlerdi. Lâkin Prens Bismarck Almanya'yı birdenbire tevahhuş etmemek için zaten birkaç hükûmeti Prusya'ya iltihak etmiş olan Almanya'yı şimalî kısmını gerek tav'an gerek kerhen İttihad-ı Şimalî namında bir ittifak-ı şimalîye ithal eylemiş ve buna mukabil Bavyera ve Württemberg gibi Almanya'nın hükûmât-ı cenubiyesi dahi bir İttifak-ı Cenubî akdeylemişlerdi. Almanya'nın bu suretle iki hey'et-i müttefike haline girmesi Avrupa'dan pek az kimselerin nazar-ı dikkat ve ehemmiyetlerini kazanabilmişse de Prusyalıların gece ve gündüz devam ettikleri tedarik ve tanzimât-ı askeriye yalnız Fransa devletinin nazar-ı ehemmiyetini açmakta idi. Zira Lüksemburg'un ittihad bahanesiyle Prusya istilâsı altına ithal edilmesine Fransa devleti kat'iyen itiraz eylediği misillü devlet-i müşarünileyh elden gelen himmeti diriğ

etmemek üzere Almanya-yı Şimalî ile Cenubî'nin birleşmelerine dahi itiraz ve mümânaat eyler idi.

Çend sene sonra İspanya'da gayet ehemmiyetli bir ihtilâl zuhuru ile Kraliçe İzabella makam-ı hükûmetten tardolunup İspanya'da bir hükûmet-i muvakkate teşekkül etmesi ve bir zaman İspanya'yı nasılsa idare edebildikten sonra bir kral intihabına lüzum görerek Prusya'nın Hahenzollern Hanedanı'ndan bir prensi İspanya tahtına davet etmesi zaten hudûd-ı şarkiyesince Prusya'nın günden güne artan nüfuz ve kuvvetinden endişnâk olan Fransa devletinin menâfiine dokunarak ber-minval-i muharrer intihab hususuna itiraz etmekle 1870 senesinde Prusya'ya ilân-ı harp eylemiş ve iptidâ-yı ilân-ı harbîde yalnız Prusya ile Fransa'nın cenk edeceği hesabıyla herkes bu meselede Prusya devlet-i cedidesinin Sadowa muzafferiyeti şânını dahi kaybedeceğine muntazır kalmış idi. Meğer İttihâd-ı Şimalî ile İttihâd-ı Cenubî arasında bir ittifak-ı hafî mevcut imiş ki muharebe ateşi parlar parlamaz Almanya-yı Cenubî dahi Prusya'nın sevk ve idaresi altında olarak meydan-ı harbe yürüdüğü cihetle Fransa devleti hezimet-i külliye dâçar olmuş ve işte bu muharebenin akıbetinde tek mil Almanya hükümdarları Prusya Kralı Wilhelm'i umum Almanya imparatoru tanıyarak Almanya'nın eski hükûmet-i imparatorîsini tecdit eylemiştir.

Almanya'da el-hâletü-hâzihi mevcut olan hükûmet işte şu ikinci hükûmet-i imparatorîye olup bunun ise menâfi ve muhassenâtı henüz efkâr-ı umumiye tarafından ittifak ile hükmolunmamıştır. Fakat Prens Bismarck gibi hükûmet-i mezkûreyi iltizam edenler bu menâfi ve muhassenâtı hüküm ile bâdezin Almanya'nın büyüdükçe büyümesini istintaç ediyorlar. Vakıa bugün Almanya'nın suret-i hareketiyle beraber gösterdiği numune-i muvaffakiyet dahi bu neticeyi teyid ediyor.

2.1.8. İfade-i Umumiye

Almanya'nın Hey'et-i Umumiyesi'ne dair bu ciltte zaten mücmel olarak verdiğimiz malûmat bir de nazar-ı muvazene ve muhakemede hülâsa edilir ise görülür ki bu millet kendi nimet-i istiklâline pek geç ve güç dest-res olabildiği gibi ta son zamanlara gelinceye kadar hep bir imparatorun tahakküm ve tasallutundan yakayı kurtaramamış ise de işte bir de iç yüzünden bakılınca Almanya'nın hiçbir vakitte istiklâlini kaybetmemiş olduğu dahi görülüyor. Zira Romalılar gibi cihangir bir devlet asırlarca muharebeler etmiş oldukları halde Almanya'nın cenub ve garp taraflarını güç hâl ile hem de muvakkaten ele geçirmişlerdir. Bu müddet-i tasallutunda şimal tarafları

yine kendi eski hürriyet-i biteviyelerini muhafaza etmekle beraber Roma esareti altına giren hemşehrilerini kurtarmak himmetinden dahi geri durmamışlar. Yani Fransızlar gibi Roma reayası olup kalmamışlardır.

Vakıa Charlemagne bu kıtayı tamamıyla zapt ederek teşkil eylediği Garp İmparatorluğu'na katmış ve şu suret Almanya için bir mahkûmiyet addolunabileceği derkâr bulunmuş olup ancak Charlemagne Almanların istiklâl ve hürriyet-i asliyesine asla müdahale etmedikten maada millet-i mezkûrenin eski beylerine memleketi bittaksim diyânet ve medeniyet dahi talim eylemiştir. Binaenaleyh Charlemagne'dan sonra hükûmetleri devam eden Carolenj prenslerinin de Almanları reaya gibi kullanacak bir idareleri görülememiştir.

Muahharan birer hükûmet-i müstakile suretiyle teşekkül eden Almanya hükûmetleri henüz derebeyinden ibaret iken intihab olunan imparatorlar bir zamana kadar Almanya içinde müstakilâne ferman-ferma olmuşlar ise de bunlar herhalde birer Cermen hükümdarı oldukları cihetiyle Almanya Hey'et-i Umumiyesi'nin istiklâl-i milliyesi mağlûp ve mağsûb edilmiş olmadığı misillü bu hey'et-i umumiye teşkil eden kavimlerin istiklâl-i hususîleri dahi kendi senyörleri tarafından muhafaza olunabilmiştir.

Şu tafsilâtı vermekten garaz Alman milletinin sâir milletler misillü necâbet-i asliyesini kaybetmemiş olduğunu anlatmaktır. Zira bir milletin necâbet-i asliyesi iki şeyle mübeddel olabilip bunun birincisi millet-i merkumenin bir millet-i diğer raiyyeti altına girmesi ve ikincisi milel-i sâire ile âhir suretle ihtilât etmesidir. Almanya'nın milel-i sâire raiyyeti altına girmemiş olduğu muvâzene-i sâbıkadan anlaşılabilip ihtilât bahsine gelince vakıa Avrupa'nın büyük büyük birkaç milletiyle Almanlar ihtilât etmişler ise de bu ihtilât millel-i merkumenin Almanya'ya gelerek karışmaları suretiyle vukû bulmayıp bilâkis Almanların meselâ İngiltere ve Fransa'ya giderek oralar halkıyla ihtilât etmesinden ve bu suretle Almanlıktan çıkmış olmasından ibarettir. Slav halkının şark tarafından Almanya'ya girmiş olması bir imtizac husule getiremeyip bunlar elyevm dahi Slav kalmışlardır.

İşte asıllarını şu suretle muhafaza eden Almanlar lisanlarını ve ahlâklarını dahi muhafaza edip vakıa bunlar dahi Latin ve Yunan lisanından birtakım ıstilahât ile kendi lisanlarını tezyin etmiş ise de eğer bugün Alman lisanından ıstilahât-ı ecnebiyeyi çıkaracak olsalar Almanca'nın yine bir Almanca olarak bâkî kalacağını teslim etmelidir. Hele vakar ve namus ve sıdk ve hulûs ve sabır ve tahammül vesâir hasâil-i makbule

cihetiyle Almanlar milel-i mütemeddinenin hemen hiçbirisine kıyas edilemez. Zira milletler bu hasâil-i celîleyi ta âlem-i bedeviyetten getirmiş ve sonra medeniyetin nice rezâili ile mübadele etmiş oldukları etnoğrafi fennince mevad-ı müsellemeden olduğuna göre Almanlar şu ilk hasâil-i makbule-i bedeviyeyi o kadar muhafaza eylemişlerdir ki elyevm medeniyetle bedeviyeti yan yana koyup da Almanlığı her birine ayrı ayrı tatbik edecek olsalar bedeviyetle olan münasebetleri daha büyük görülür idi.

Yine bu münasebetten neş'et eylemiştir ki Almanlar bu âlem-i vücudda yalnız kendi mevcudiyetleri için yaşamışlar ve her ne yaptılar ise mahzâ Almanlık için yapıp yoksa medeniyet saadet-i umumiye Fransızlar kadar ne himmet edebilmişler ne de mazaratta bulunmuşlardır.

Almanya için tarihin tayin eylediği tezelzüllerin yalnız Protestanlık meselesinden maadası âdeta tamamıyla bîesas şeylerdir. Fakat bu Protestanlık meselesi o kadar büyük ve tehlikeli bir mesele idi ki Almanya'yı bi'l-küllîye mahvedebilmesi dahi hesaba konulmalı idi. Mamafih bu beliyeye Almanya'nın nüfusunu yarıdan aşağıya indirmekle hitam bulduktan ve Protestanlık lâıykıyla meydan aldıktan sonra Almanlar Hristiyanlık namıyla dûçar olmuş bulundukları papalık esaret-i maddiye ve maneviyesinden kurtarmış ve hürriyet-i efkâra nâil eylemiş olduğundan belâ haddizatında belâ iken min cihetin nimet yerine geçmiştir.

Vakıa Osmanlıların Bulgaristan üzerinden Almanya'ya tecavüzleri Almanya için bir büyük tehlike idi. Fakat asıl Almanya içine doğru Bohemya'ya kadar gidip mızrak silken yalnız akıncılarımız idiler. Yoksa asıl Ordu-yı Hümâyun'un sademât-ı kahramanîsi Macaristan içinde görülüp iki defa Viyana Muhasarası'nda da aşağı Avusturya'yı velveleye vermiş ve herhalde Almanya'nın içerileri savlet-i Osmaniye'den mahfuz kalmıştır.

Büyük ihtilâlden sonra vakıa Napoleon Bonaparte Almanya'yı hercümerç edercesine bir çalkayış çalkadı ise de bunca mücadelâtın neticesi Almanya'yı bir Almanya İmparatorluğu noktasında içtimâ ve ittihaddan ayırıp bir Ren Hey'et-i Müctemiası ittifakına sokmaktan ve bir de kenarından köşesinden bazı yerleri kırkıp birtakım yeni türedi prenlere vermesinden ibaret kaldı. Yani Napoleon'un şiddeti ve sürati bir şeşhane kurşunu gibi idi. Ancak Almanya'nın metaneti dahi bir kale duvarı gibi olduğundan kurşun kemâl-i şiddetiyle beraber duvardan ancak tırnak kadar yer koparabilmiş idi. Hele daha sonra düvel-i müttefike Fransa'yı gerçekten hercümerç

ettikleri zaman Fransa milletinin rızası hilâfına dûçar olduğu inkılap gibi bir belliyeye Almanya âdeta hiçbir vakitte dûçar olmadı.

Avrupa içinde fûnûn ve maârifin terakkiyatı için ihtiyaç görülen malûmatı Hollandiz ve İngiliz ve Portekiz gemicileri âlemin iktar-ı bâidesinden toplayıp getirmiş oldukları münker değildir. Fakat bu bâbda Almanlar dahi onlara peyrev olmaktan geri kalmadıkları misillü mebâhis-i fûnûnu telif ve tasnif himmeti dahi onlarda görülmüştür. Hele ahlâk ve akâid ve şiir ve inşaca el-hakk yed-i tûlâlarını kimse inkâr edemez. Schiller ve Schlegel ve Kant ve Buffon ve Alexander von Humboldt vesâir bunlar gibi kırkı elliye tecavüz eden eâzımın esâmisi fûnûn-ı hikemiye ve edebiye ve tıbbiye tarihlerinde parıl parıl parlamaktadır. Ancak Almanlar maarifçe olan bu terakkiye kendi hudutları dâhilinde bir vüs'at verebilip Fransızlar ise - Fransızların yaptıkları hep taklit ve Almanların ve İngilizlerin yaptıkları hep tahkik olmasını dava edenlerin iddîalarından kat'-i nazar - hikmet ve maarifetlerini bütün dünyaya neşretmek gayretinden hiçbir zaman geri kalmamışlardır.

Hubb-i vatan Fransızlarda İngilizlerde velhâsıl asabiyet ve namus sahibi olan her millette bulunduğu kadar Almanya'da dahi vardır ve millet gayreti dahi yine bu nisbettedir. Ancak “Milletim nev-i beşerdir vatanım rû-yı zemin” fikri âlemde hemen Fransızlara mahsus gibi bir şey olup cihan bir musibetle mübtelâ olsa Almanlar vakıa o musibete ağlarlar ise de kendi hudutları üzerine gelip oradan ağlarlar ve İngilizler oraya hazinelerini dökerler Fransızlar ise kanlarını Almanlarda ticaret İngiltere'ye Fransa'ya nisbetle üçüncü derecede bile kalmaz. Cenab-ı Hakk bir milleti mesud etmek için lâzım olan şeylerin ağılebini Almanya'ya vermiş olduğu cihetle bu milletin milel-i mütecâvireye ihtiyacı pek azdır. Milel-i mütecâvirenin Almanya'ya ihtiyacı olabilse dahi ülke işlek iskelelerden mahrum olduğu cihetle o taraftan havâyic-i celbi sapa düşer. Elbette Avusturya'nın ticareti Almanya'dan daha revaçlıdır. Memleket-i mezkûrenin sanayii dahi bu nisbettedir.

Almanlar yalnız bu son muharebeleriyle de değil öteden beri askerlikte nam ve şöhret kazanmışlar ise de bu şöhret yalnız intizam ve sanayi-i harbiyeye mahsus bir şöhret olup yoksa şecaat-ı fitriyece Fransız efradı Alman efradından mukaddemdir. Şöyle tabir edelim ki cenge gitmek Almanlar için bir mezbaha gitmek kadar dehşetli olup Fransızlar için ise düğüne gitmek kadar zevktir. Fakat Almanlar şecaat hususunda İngilizlere müreccahtırlar.

(İNTİHÂÎ)

2.1.9. Almanya Tarihinin Fihristi

Sahife

Mukaddime, Almanya'nın Hülâsa-i Ahval-i Coğrafyası	2
Almanya Tarihinin Taksimât-ı Esasiyesi	11

(Birinci Bâb)

Tarihin İttılâ Ettiği Bir Zamandan Bed' İle Karolenj Hanedanı'nın İnkırazına Kadar	14
--	----

(Birinci Fasl)

Almanya'nın Bidâyet-i Ahvali	14
------------------------------------	----

(İkinci Fasl)

Romalıların Tasallutu	24
-----------------------------	----

(Üçüncü Fasl)

Roma'nın İzmihlâli	35
--------------------------	----

(Dördüncü Fasl)

Charlemagne ve Karolenjler	41
----------------------------------	----

(Bâb-ı Sâni)

Karolenjlerden Fetret-i Cesimeye Kadar	49
--	----

(Birinci Fasl)

Frankuni Hanedanıyla Saks(onya) Hanedanı'ndan İmparatorluğun Tesisine Kadar	49
---	----

(İkinci Fasl)

Saks(onya) Hanedanı'nın Bakiyesi	60
--	----

(Üçüncü Fasl)

Frankuni Hanedanı	65
-------------------------	----

(Dördüncü Fasl)

Swabia Nam-ı Diğer Hohenstaufen Hanedanı	76
--	----

(Bâb-ı Sâlis)

Büyük Fetret'ten Lüksemburg ve Bavyera Hanedanları Hitamına Kadar	83
---	----

(Birinci Fasl)

Müddet-i İnkılâb	83
------------------------	----

(İkinci Fasl)

Habsburg Hanedanı	90
-------------------------	----

(Üçüncü Fasl)

Lüksemburg ve Bavyera Hanedanı	97
--------------------------------------	----

(Bâb-ı Râbi)

Avusturya Hanedanı'nın İptidasından Bu Zamana Kadar	107
---	-----

(Birinci Fasl)

Avusturya Hanedanı	107
--------------------------	-----

(İkinci Fasl)

Avusturya-Lorraine Hanedanı	147
-----------------------------------	-----

(Üçüncü Fasl)

Ren Hey'et-i İçtimaiyesi	156
--------------------------------	-----

(Dördüncü Fasl)

Cermanya Hey'et-i İçtimaiyesi	158
-------------------------------------	-----

(Beşinci Fasl)

Şimdiki İmparatorluk.. İfade-i Umumiye	161
--	-----

2.2. HÜKÛMÂT-I CERMANYA METNİ

İkinci bölümün bu ikinci kısmında Hükûmât-ı Cermanya adlı eser günümüz harflerine aktarılmış olarak verilecektir. Alman hükûmetlerinden on yedisi hakkında teferruatlı bilgi verilecektir. Bu hükûmetler Prusya, Oldenburg Grandükalığı, Braunschweig Dükalığı, Bremen, Şehr-i Müstakili, Hamburg Şehr-i Müstakili, Lübeck Şehr-i Müstakili, Mecklenburg Grandükalıkları, Lippe Emaretleri, Waldeck Emareti, Hessen Grandükalığı, Reuss-ı Kebir ve Sagir Emaretleri, Anhalt Emareti, Saksonya Krallığı ve Dükalıkları, Schwarzburg Emaretleri, Baden Grandükalığı, Württemberg Krallığı, Bavyera Krallığı'dır.

KÂİNÂT

KÜTÜPHANE-İ TARİH

BİRİNCİ KISIM

(AVRUPA)

“BİRİNCİ KISMIN SEKİZİNCİ CİLDİ”

(HÜKÛMÂT-I CERMANYA)

(Muharrir)

AHMET MİDHAT

“*Tercüman-ı Hakikat*’te Tefrika Olarak Derc ve Neşrolunduktan Sonra

Ayrıca Kitab Olarak Tab Olunmuştur.”

İSTANBUL

1297

2.2.1. Hükûmât-ı Cermanya

“Kâinat” serlevhası altında olarak cem etmekte bulunduğumuz işbu kütüphane-i tarihin bundan evvel “Almanya” İmparatorluğu’na mahsus olarak çıkarılmış olan yedinci cüz’ünde beyan eylemiş olduğumuz cihetle Almanya lâfzı bir ism-i umumi olup büyük küçük birçok ülkeleri câmi olduğundan mezkûr yedinci ciltte “Almanya İmparatorluğu” serlevhası altında içtima edebilecek olan bir Almanya tarih-i umumisini hülâsa eyledikten sonra hükûmet-i müstakile-i müteşekkileyi dahi başkaca birer şube olarak teşâub ettirmek mümkündür.

İşte bu sekizinci ciltte dahi Almanya İmparatorluğu’nu teşkil eyleyen hükûmet-i müstakilenin tarih-i hususiyesini birer birer hülâsa edeceğiz. Zira bunlar miyânında âdeta cesimce devletler dahi bulunup umum Almanya İmparatorluğu’na her zaman irtibatları pek cüzi olduğu ve hatta birçoğu müddet-i medide imparatorluk ile muharebeler ederek galebeler bile etmiş oldukları münasebetle eğer bunları Almanya’nın birer eyaleti hükmünde addeder isek tarihçe büyük bir noksan etmiş oluruz.

Burada hükûmât-ı müstakileye “Hükûmât-ı Cermanya” tesmiye etmiş olmağımızın sebebi kadîmden beri bunlar “Akvâm-ı Cermanya” namıyla tesmiye edilmekte olmasından naşîdir. Bundan maada hükûmât-ı mezkûrenin “Müttefikîn-i Cermanya” nam-ı umumisi altında ittihad eyledikleri dahi vâki olmakla (Almanya Tarihi, Sahife 158 müracaat buyurula) bunların her biri hakkında başka başka malûmat verilecek olan şu ciltte hükûmât-ı mezkûrenin yine “Cermanya” namı altında tevhide münasip görülmüştür.

2.2.2. Hükûmât-ı Cermanya’nın Suret-i Taksimi

Cermanya hükûmetleri olarak bu ciltte tarihlerini hülâsa edeceğimiz hükûmetler büyük küçük yirmi beş hükûmet olup bunlardan sekiz tanesi kıtanın şimal tarafında vâkidirler ki onlar dahi şunlardır: Prusya, Oldenburg, Braunschweig, Bremen, Hamburg, Lübeck, İki Mecklenburg. (Mecklenburg-Schwerin ve Mecklenburg-Strelitz)

On dört tanesi Almanya-yı Vasatî’de bulunup onlar dahi şunlardır: İki Kıta Lippe (Schaumburg-Lippe ve Lippe-Biesterfeld), Waldeck, Hessen Grandükalığı, Büyük Reuss Emareti, Küçük Reuss Emareti, Anhalt, Saksonya Krallığı, Dört Kıta Saksonya Dükalıkları, İki Schwarzburglar (Schwarzburg-Rudolstadt ve Schwarzburg-Sondershausen).

Hükûmât-ı mezkûreden üç kıtası dahi Almanya-yı cenubî'de bulunur ki şunlardır: Baden Grandükalığı, Württemberg Krallığı, Bavyera Krallığı.

İmdi burada şu aksâm-ı sülûsenin her birini birer bâb ve aksâm-ı mezkûra dâhil bulunan hükûmetleri dahi birer fasıl itibar ederek tarihlerini ona göre hülâsa eyleyeceğiz.

2.2.3. Birinci Bâb

Cermanya Hükûmât-ı Şimaliyesi

2.2.3.1. Birinci Fasl

Prusya

Coğrafya- Asıl “Prusya” denilen ülke Almanya kıtasının şimal-i şarkî cihetinde vâki olup şimalî Bahr-i Baltık ve şarken Rusya ve cenuben Avusturya ve Saksonya ve garben dahi Mecklenburg ile mahdud ise de şimdiki Almanya kıtasının garp tarafında ve Belçika ve Hollanda ile hem-hudut olarak “Prussia-ı Rheinan” yani Ren Prusyası denilen eyaletler dahi Prusya’ya tâbi oldukları gibi mukaddema krallık suretiyle idare olunan Hannover ile bir de Schleswig-Holstein eyaleti Prusya’ya iltihak edildiğinden elyevm Almanya’nın kısm-ı şimaliyesinde Oldenburg ve Braunschweig ve Bremen ve Hamburg ve Lübeck ve Mecklenburglardan maada bütün kıta nefsi-i Prusya’dan mahduttur.

Bu devlet bir hükûmet-i kraliye suretiyle idare olunarak merkez-i idare-i kraliyet Berlin şehridir ki umum Almanya İmparatorluğu’nun payitahtı dahi orasıdır.

Bu kıta dâhilinde 24.656.073 nüfus mevcut olup bunun on altı milyonu Protestan ve sekiz milyonu Katolik mezhebine dâhildir. Almanya’nın bu kısmında Yahudi dinine tâbi nüfus pek azdır. Hükûmetin diyanet-i resmîyesi Protestan mezhebi olup Prusya kralı bulunan zat umum Protestanların hamisi addolunur. Zira Katoliklerin merci-i ruhanisi Roma’da vâki Papalık makamıdır.

Tarih- Asıl Prusya ismi ezmine-i kadîmede yalnız şimdiki Prusya’nın Rusya hudûdu civarında ve Vistül Nehri’nin iki sahilinde düzlük ve gayr-ı münbit bir kıtaya verilir idi ki şimdiki Königsberg şehri bu kıtanın merkezi addolunur idi. Mezkûr Prusya namının şimdiki krallık hudûd-ı dâhilinde bulunan memâlike şüyû ve şümülü on beşinci asr-ı milâdiden sonra vukû bulmuştur.

İmdi asıl Prusya denilen vilâyet-i sagirede ezmine-i mütekaddimece Gotan ve İsyen ve Vandal ve sâir bazı akvâm-ı vahşîye tanınmış olup muahharan Got taifesi kendi namlarına mensup olan hükûmet-i cesimeyi teşkil eyledikleri zaman vilâyet-i mezkûre dahi bu devletin hudûdu dâhilinde kalmıştır. İşbu akvâm-ı vahşîyenin vahşilik zamanlarına mahsus olan suret-i maişet ve cemiyetlerini bundan evvel çıkan Almanya ve Peyiba ve Fransa tarihlerinde zikrelediğimizden tafsîlât-ı lâzîme onlara müracaatla malûm olacağı gibi Got kavminin buralarını istilâ etmesi ve Gotlardan sonra Slav akvâmının dahi gelip münteşir olması Almanya tarihinde (Sahife 36) ihbar edildiğinden keyfiyetin burada tekrarına hacet yoktur.

İmdi Almanya'nın şimal-i şarkiyesi taraflarına intişar eyleyen Slav kavimleri miyânında “Borusi” isminde bir cemiyet var idi ki Leton ve sâire misillü Slav akvâmından daha kalabalık olduğu gibi Vistül Nehri sahilinde temekkün dahi eylemiş olduğundan ismi oralar için ebediyet peyda eylemiştir. İşbu “Borusi” ismi mürûr-ı zamanla telâffuzun tebeddülü muktezasına tâbi olarak “Prusya” suretine tahvil eylemiş olduğu gibi milâdın onuncu asrından sonra şimale doğru intişara başlayan Hristiyanlık ayinini on üçüncü asr-ı milâdide Mazovie Dükası Conrad Prusya'ya dahi ithal etmeye çalışmış ise de Almanya'nın cenub kısmı Romalıların himmetiyle Hristiyanlığa alıştıkları ve garp tarafında bulunan akvâmı dahi Fransa İmparatoru Büyük Charlemagne'ın himmetiyle Hristiyanlığı nasılsa kabul eyledikleri halde (Fransa sahife 105, Almanya 45 müracaat) Prusyalılar Diyanet-i Nasara'yı kabulde pek ziyade güçlük göstererek 1207 sene-i milâdiyesinde Conrad üzerine şediden hücum ve memâlikini hercümerç eylemişlerdir. Maahaza Conrad dahi zikrolunan akvâm-ı vahşîyeyi din-i İsa'ya ithal gayretine fütur getirmedi. Prusya misillü henüz Hristiyan dinine girmemiş ve bu dini kabul etmemek emrinde silâh-bedest olarak and eylemekte bulunmuş olan akvâm-ı vahşîyeyi kahren ve cebren dine getirmek için birtakım mücahidîn cemiyetleri teşekküle başlamakla ve bu cemiyetlerden “Porte-Glaive”⁵⁰ denilen şövalyeler daha yeni teşekkül ederek yararlık gösterecek işler aramakta bulunmakla Conrad Prusyalılar aleyhine bunları davet etmiş ve 1215 sene-i milâdiyesinde “Porte-Glaive” Prusya memâlikine hücum etmiş idi. Lâkin Prusyalıların mukavemeti bunları dahi aciz bıraktığından yine cebren neşr-i din maksadı üzerine teşekkül eden cemiyetlerden “Şövalye Teutonique” Cemiyeti'nin reisi bulunan ve pek çok akvâm-ı vahşîyeyi makhur

⁵⁰ Chevaliers Porte-Glaive: Kılıç Kardeşler Şövalyeleri

ve Hristiyanlığı kabule mecbur etmekle meşhur bulunan Hartmann⁵¹ meydan-ı muavenete gelmiş ve işte muahharan ikisi birleşip Teutonique Cemiyeti'nin bir devlet kadar teyid ve tesisine sebep olan bu iki cemiyet elli sene kadar muharebeden sonra ancak Prusyalıları taht-ı mağlûbiyete alabilmiştir.

Mezkûr Teutonique Cemiyeti Kudüs-i şerif taraflarında ehl-i İslâm üzerine muharebeye gidip avdetlerinde Prusya dâhilinde vâki Marienburg şehrini kendilerine merkez ittihaz etmiş ve kralları makamında bulunan Grand Master'larını oraya ık'ad eylemiş olduklarından Prusya memâliki âdeta Teutonique Şövalyelerinin malikânesi olmuş kalmıştır.

Şövalyelik devrinin iptidalarında bu adamların levazım-ı iffet ve istikamete ve hususat-ı diniyeye riayet-i fevkaladeleri halk üzerine merhamet ve şefkatte kendilerini mecbur eylediğinden Prusya kıtası bunların zîr-i idaresinde bulunduğu zamanın iptidalarında pek ziyade mamuriyet kesbeylemiş ve hatta etraf ve civardan birtakım yerler dahi fetholunarak hudûdu da tevsî olunmuş ise de şövalyeler Litvanya ve Lehistan ve Brandenburg taraflarını da hükümleri altına alıp Prusya'yı daha ziyade büyötmek için ibtidâr eyledikleri muharebâtta yekdiğerini müteakip mağlûbiyetlere dûçar olarak güya bunların acısını çıkarmak için ahaliyi bâr-ı tekâlîf altında ezmeye başladıkları gibi daha sonraları halkı soymak lezzeti bunların dimağlarında kalmakla ahalinin yalnız malına değil ırzına kadar tasalluta başlayınca herkes bunlardan nefret eylemiş ve 1454 sene-i milâdiyesinde Louis d'Erlichshausen nam Grand Master aleyhine Prusyalılar azîm bir isyan çıkarp her şehir ve kasaba oralarda mevcut olan şövalyeleri harice tardederek kapılarını bunlar üzerine kapamıştır.

Vakıa cemiyetin kuvveti ahali-i mezkûreyi târumar etmeye kifayet edecek derecelerde idiyse de şu isyan vehleten Prusya'nın her tarafına sirayet eylediğı gibi muahharan Prusyalılar Teutonique Cemiyeti'nin kuvvet ve kudretine mukabil kendi aczlerini anlayarak o zamana kadar zaten mezkûr şövalyeler ile muharebeden hali kalmamış olan Lehistan hükûmetine dehalet etmekle şövalyeler yedi sekiz sene kadar muharebede devam eyledikten sonra nihayet Thorn Muâhdesi (1466)⁵² bu muharebe-i medideye hitâm vermiştir. Muâhede-i mezkûre hükmünce Prusya kıtası iki parçaya taksim edilerek garp cihetinde kalan parçası Lehistan'a irtibat ve iltihak eylemiş ve şark cihetinde kalan kısmına "Prussia-i Teutonique" denilerek yine mezkûr şövalyeler

⁵¹ Hartmann von Heldringen

⁵² İkinci Thorn Muâhdesi

cemiyetine verilmiş ise de bunlar evvelki gibi memleket dâhilinde ...(?)⁵³ denilecek derecelerde müstakil olamayıp yine Lehistan'ın nezaret-i hükümrânîsi altında kalmışlardır.

Şu hâl Teutonique Şövalyeleri için âdeta bir nevi izmihlâl demek olmuştur. Zira ondan sonra hiçbir kimse üzerinde tasallutları ve nüfuzları kalmayıp yalancı pehlivanlar gibi sokaklarda kılıç sürümekle kalmışlardır. Ancak bakiyye-i mevcudiyetleri dahi 1525 senesinde Grand Master yani reisleri bulunan Albert de Brandenburg'un Protestan mezhebini kabul eylediği zaman büyük bir perişanlığa dûçar olmuştur. Zira işbu şövalyeler Katolik mezhebine ve binaenaleyh papalık makamının riyaset-i ruhaniyesine tâbi olduklarından ve Albert ise bir şövalye cemiyetine reis olmaktan ziyade bir hükûmet-i siyasiyeye hâkim olmayı tercih eylediğinden Luther mezhebinin terakkiyâtına hayran olarak mezheb-i mezkûru bilkabul o zamana kadar şövalyelik kanununun müsaade verdiği tehhül kaziyesini dahi icra edince zîr-i hükmünde bulunan memâlikin bir büyük kısmını dahi bu suretle Teutonique Şövalyeleri'nden ayırmış idi şövalyeler zaten mumâileyhi güya Lehistan hükûmetine olan mahkûmiyetlerinden kurtulmak için kendilerine riyaset edecek kıyasıyla Grand Master intihab etmişler iken Albert tarafından şu muameleyi görerek ziyade-i dilgir olmuşlar ve Walter de Cronberg'i kendilerine reis intihab ederek Albert'ten ahz-i sar sevdasına düşmüşler ise de Albert o zaman Lehistan kralı bulunan Zygmunt August ile bir muâhede akdederek ırsî bir dükalık haline koymuş olduğu Prusya'yı yine Lehistan himayesine vermiş olduğundan Teutonique Şövalyeleri hiçbir şeye muktedir olamayacaklarını anlayınca merkezlerini Frankuni eyaletinde vâki Mariendal⁵⁴ kasabasına nakil ve artık Prusya'dan yed-i tasallutlarını kat' etmişlerdir.

İşte bundan sonra Teutonique Cemiyeti'nin Prusya cihetinde yalnız birtakım müteferrik malikâneleri kalıp hâlbuki mukaddema kendileriyle ittihad etmiş bulunan Porte-Glaive ve şövalyeleri dahi bu defa ayrılmış olduklarından zamanıyla bir devlet kadar hüküm sürmüş olan Teutonique Şövalyeleri bâdema sadece bir cemiyet-i askeriye halinde kalıp hangi hükûmete asker lâzım ise cûzi bir ücretle hizmet eder olmuşlardır. Bunların şu ehemmiyetsizlik halinde devam ve bekâları ta Büyük Napoleon zamanına kadar gelmiştir. Fakat artık hiçbir tarafın işine yaramadıktan başka kendi kendilerine dahi hayırları kalmayan ve bir nevi ruhban suretinde görülen Teutonique Cemiyeti'nin

⁵³ Metnin bu kısmı okunamamıştır.

⁵⁴ Bugünkü ismi Bad Mergentheim.

bi'l-küllîye ilgası için Napoleon tarafından verilen emr bunların tarih-i vücuduna hatime-i kat'îye çekmiştir.

Biz gelelim Prusya'ya:

Asıl Prusya kıtasını ilk defa olarak dükalık suretine ifrağ eylediği yukarıda haber verilen Albert'in mensub olduğu Brandenburg Hanedanı Almanyaca en kadîm hanedanlardan addolunan ve hâlâ dahi Almanyâ Hanedan-ı İmparatorîsinin mensubü'n-ileyhi bulunan Hohenzollern Hanedanı'ndan bir şube olmakla bu tarafta ise Teutonique Şövalyeleri'nin malikânesi olan Prusya'yı Lehistan'ın nezaret-i hükûmranîsine tâbi bir dükalık suretine ifrağ ve kendi ünvanını dahi "Teutonique Şövalyeleri'nin Reisi" suretinden "Prusya Dükası" suretine tahvil eylemesine mukabil diğer taraftan Brandenburg Prensleri dahi birtakım mahalleri kendi hükûmetleri altına alarak nüfuzlarını takviye eylemiş ve muahharan bu aksâmın kâffesi bir yere gelerek Prusya Krallığı'nı teşkil etmiş olduğundan Albert'in Prusya Dükalığı'nı yukarıda gördüğümüz hâl ve surette bırakarak Hohenzollern prenslerinin sâir muvaffakiyâtını dahi görmek lâzım.

İşbu prenslerden muahharan "Brandenburg" Hanedanı ünvanını alanların birincisi olan Conrad daha 1164 sene-i milâdiyesinde Nuremberg⁵⁵ Malikânesini mübayaa eylemiş ve hanedanın temelini orada kurmuş idi. Kendisinden sonra evlâd ve ahfadı kâh mübayaa ve kâh münakehe ve irsen intikal suretiyle 1231 sene-i milâdiyesine kadar etraftan Ansbach ve Bayreuth ve sâir memâliki dahi zamime-i mülkleri ederek Frankuni vilâyetinin hemen kâffesi bunların malı olmuştu. Fakat on beşinci asrın iptidalarında Beşinci Frederick de Hohenzollernin Üçüncü John ve Altıncı Frederick namındaki oğulları bu emlâkı beynlerinde taksim ederek ondan sonra asıl "Brandenburg" tesmiye olunan malikâneyi dahi o zamana kadar sahipleri bulunan Lüksemburg Hanedanı'ndan sâlifüzzikr Altıncı Frederick mübayaa etmekle ve işbu Brandenburg Malikânesi'ne bir de elektörlük ünvanı merbut bulunmakla işte bu münasebetle mumâileyh Frederick kendisine birincilik ünvanıyla beraber "Frederick de Brandenburg" ünvanını vermiştir. "Elektör" demek müntehab demek olup Almanyâ tarihinde zikir ve beyan edildiği üzere umum Almanyâ'ya imparator intihab olunacak zatın emr-i intihabı bunlar vasıtasıyla icra olunduğu ve hatta kendilerinden birisi imparator intihab olmak dahi mümkünâtan bulunduğu cihetle mumâileyh Frederick'in

⁵⁵ Nürnberg

bu defa Brandenburg Malikânesi'ni mübayaa ettiği sırada malikâne ile beraber satın aldığı şu elektörlük ünvanının ehemmiyeti daha ziyade tafsile ihtiyaç bırakmaz.

Hatta Prusya Krallığı'nın asıl vâzı'-ı esası dahi mumâileyh Birinci Frederick olması Prusya Hanedan-ı Kraliyesi'nin şecere-i hükümdaranını tanzim eyleyen müverrihlerin bi'l-ittifak kabul eyledikleri bir şeydir. Ancak kendisinde kral ünvanı bulunmayıp bu unvan Prusya'ya muahharan verilmiştir. Mumâileyhin vefatı vukûunda emlâkı veresi miyânında tekrar taksim olunmuş ve muahharan Albert Aşıl tarafından tekrar tevhit edilmiş olup arada birtakım sonu gelmez münâzaat-ı irsiye hâsıl olduktan ve senelerce devam eyledikten sonra nihayet 1624 sene-i milâdiyesinde akdolan Düsselldorf Muâhede-i işbu Brandenburg Malikânesi'nin nısfını Lehistan Kralı John Sigismund'un istimlâk-ı hükümrânîsine terk eylemiştir ki bu John Sigismund zaten yukarıda Albert de Brandenburg'un teşkil eylediği Prusya Dükalığı'na mumâileyh Albert'in oğlu olup hilken matûh bulunan İkinci Albert'in vefatından sonra (Çünkü Albert'in bir oğluna kendi kızını vermiş bulunmak hasebiyle) doğrudan doğruya el koymuş bulunduğundan şu iki münasebet Albert'in Prusya Dükalığı ile Brandenburg Malikânesi'nin nısfını birleştirerek herhalde Lehistan'ın nüfuz-ı hükümrânîsi altında olarak bir "Brandenburg Elektörlüğü" vücuda getirmiştir.

Ancak İsveç-Norveç tarihinin 203 numaralı sahifesinden bed' ile sahâif-i atiyesinde mütalaa edileceği üzere bu asırlar İsveç Kralı Gustaf Adolf'un Lehistan üzerine olanca hışmıyla hücum ve Almanya içlerine doğru memâlik-i vâsianın kâffesini hercümerç ederek hemen Büyük Napoleon'un bile mazhar olamadığı galebâta nâil olduğu zaman olmasıyla Lehistan devleti kâh kendi varlığını muhafazadan aciz ve kâh hergün birisi diğerini nakzeder surette edilen muahedât neticesinden olarak birtakım mahaller üzerinde hukuk ve nüfuz-ı hükümdarî peyda eyler idi. Binaenaleyh İsveç ve Lehistan ve Danimarka arasında teceddüd eden yine bir muharebe-i muğlâkanın (İsveç sayfa 121 Danimarka sayfa 111 müracaat oluna) ika eylediği mütarekât ve muahedâttan ikisi yani 1656 senesinde akdolan Labiau Muâhede-iyle 1657 senesinde akdolan Wehlau-Bromberg Muâhede-i Prusya Dükalığı'nın Lehistan ile olan rabıta-i tâbiyyetini bütün bütün kateyleyerek Prusya müstakil bir hükûmet olmak üzere tesis eylemiştir.

İşbu iki muâhedenin böyle Prusya'yı her tarafça irtibatından kurtaracak bir suret-i muzafferânede akdolanması "Büyük Elektör" ünvanıyla hakikaten büyüklüğünü herkese teslim ettirmiş olan İkinci Frederik William'ın mehammşinaslığı sayesinde vücuda gelmiştir. Zira mumâileyh kendi kumandası altında cem eylemiş olduğu gayet

azîm bir ordu ile daima fırsat gözeterek Prusya'nın istiklâline mâni olan tarafların muharebe-i muğlâkade dûçar-ı zaaf olmasından istifade için asla fırsatı fevt etmez idi. İşte Lehistan devletinin dûçar olduğu zaaf-ı külliyei dahi bir fırsat ve o fırsatı bir ganimet ittihaz ederek Lehistan üzerine hücum ve Lehlileri mağlûp eylediği için sâlifüzzikr Wehlau-Bromberg Muâhedesini istediği gibi imla etmiş idi. Birtakım müverrihler asıl Prusya Krallığının vâzı'-ı esası mumâileyh Frederick William olmak üzere hükmederler ise de kendisi kral ünvanını almayıp yalnız Büyük Elektör ünvanıyla iktifa eylemiştir.

1674 senesinde İspanya ile Hollanda devletleri bi'l-ittifak Fransa aleyhine ilân-ı harp eyledikleri zaman Frederick William dahi bunlara iltihak ederek Alsace üzerine hücum etmiş ve bununla beraber diğer cihetten mülküne hücum eyleyen İsveçlileri dahi bozarak onlara gayet mağlûbâne bir muâhede imza ettirmiş idi. İşte bunca muzafferiyetin semere-i mütemmimesi olmak üzere Prusya'nın işgalini ikmal eylediği gibi ziraat ve ticaret ve fûnûn ve marifet terakkiyâtınca dahi küllî hizmeti görülmüştür.

1688 senesinde Frederick William'ın vukû-yı vefatıyla yerine üçüncülük ünvanıyla geçmiş olan diğer Frederick dahi pek ziyade terakkiperver bir elektör zuhur ederek terakkiyât-ı medeniyeye ve bilhassa sanayi-i nefisenin terakkiyâtına ziyadesiyle hizmet eylemiş ve milâdın 1702 senesinde Almanya İmparatoru Leopold Devlet-i Âliye-i Osmaniye ile muharebe eylediği sırada mumâileyh Frederick bir kuvve-i külliye ile imparatora muavenette bulunmakla şu hizmetine mükâfaten imparator dahi Prusya'ya "Krallık" ünvanını vermiş ve işte Frederick Prusya'nın ilk kralı olmak üzere üçüncülük ünvanını birincilikle biltebdil Prusya Hükûmet-i Kraliyesi'nin vaz'-ı esası olmuştur. Almanya İmparatoru kral-ı mumâileyha arazi cihetiyle dahi birçok malikâneler vermekle şu hâl Prusya'nın tevsi-i hudûduna dahi hizmet eylemiştir.

Birinci Frederick'in vefatından sonra makamına yine birincilik ünvanıyla Frederick William 1713 tarihinde kral olmuştur. Babası ne kadar cömert idiyse bu zat o kadar hasis ve babası sanayi-i nefise ve nefais-i eşyaya ne kadar muhib idiyse bu zat o kadar müteneffir olup olanca his ve hevesini askerliğe vermiş ve Almanya'nın her tarafından ve hatta memâlik-i ecnebiyeden bile gelip kendi ordularına asker kayıt olunan neferâta bizzat talim ve manevra icra ettirerek şu askerlik maişeti içinde yuvarlanmaktan başka hiçbir şeyden zevk alamamakta bulunmuştu.

Ancak kral mumâileyhin bu hali henüz yeni teşekkül etmeye başlamış olan Prusya için pek nâfi oldu. Zira 1715 senesinde Danimarka Kralı Dördüncü Frederick ile İsveç arasında açılan muharebeye Prusya dahi iştirak ve Danimarka ittifakına dehalet ederek (Danimarka sayfa 116 ve 117 müracaat oluna) bu muharebede meydana koyduğu kuvve-i askeriye çend sene mukaddem Demirbaş Charles⁵⁶ nam İsveç kralının hercümerç eylediği Danimarka'yı be-tekrar öyle bir vartaya dûçar olmaktan kurtarmaya büyük yardım eylemiş ve şu hizmetin mükâfatı olarak hin-i muâhedede Pomeranya vilâyetinin bir büyük kısmı dahi Prusya'ya ilhak edilmiştir.

Bundan sonra daha yirmi sene kadar devam eyleyen müddet-i hükûmetinde Frederick William yalnız cem-i hazine ile talim-i askere hasr-ı himmet eyleyerek 1740 sene-i milâdiyesinde vefat eylediği zaman Prusya'nın ordu ve hazineleri hakikaten pek çok devletlere kıyas kabul edemeyecek derecede idi.

Düşünmelidir ki kral mumâileyhin yerine gelen İkinci Frederick “Büyük Frederick” ünvanıyla be-nam olan kral olduğundan sanki babası oğlunun bir müceddid-i devlet olacağını tahmin eylemiş de onun için bu orduyu bu askeri tedarik etmiş gibi bir hüküm vâki olmuştu. Her milletin bir Sultan Abdülmecid'i bir büyük Napoleon'u bir Petro'su olduğu gibi Prusya'nın dahi işbu Büyük Frederick'i vardır ki beyne'l-düvel ve el-milel Prusya'nın mevcudiyetini kemal-i şân ve şerefle teyid eyleyen bu zat olmuştur.

Büyük Frederick-i Sâni kendi pederinin Prusya tahtına kuûdundan bir sene evvel yani 1712 senesinde dünyaya gelip kral olduğu zaman yirmi sekiz yaşında idi. Müşarünileyhin tercüme-i hâlini kaleme alan birçok muharrirler bi'l-ittifak derler ki pederinin olanca haşemi genç prensi bir an terk etmeyip fakat bundan meramı oğlunu “asker” namına çok sezavar olacak bir asker etmek olduğunu havass-ı nedimesine söyler imiş. Genç prens semahatte ve nefise-i muhabbette büyük babasının ahlâkına vâris olup kendi babası ise şiddet-i batş-i askeriye dahi talimen oğlunun yüreğine yerleştirmiş olmakla Büyük Frederick'in hakikaten “Büyük” ünvanına en ziyade lâıyk olan hükümdarlardan olduğunu ecnebi müverrihleri ve kendi huseması dahi itiraf ve teslim eylemişlerdir.

1740 senesinde makam-ı hükûmete geçtiği sırada Almanya İmparatoru Altıncı Charles vefat ederek bütün mülkü Avusturya İmparatoriçesi bulunan kızı Maria Theresa'ya intikal edince Büyük Frederick müşarünileyhenin o aralık bulunduğu

⁵⁶ İsveç kralı XII. Charles

mevkinin müşkülâtını nazar-ı dikkate alarak ve şu fırsatı elden kaçırmamak için Silezya eyaleti hakkındaki metâlib-i kadîmeyi bahane edinerek hemen Avusturya'ya ilân-ı harp eylemiştir. Vakıa Maria Theresa dahi azîm ordular çıkararak bir seneden ziyade Büyük Frederick'i işgal ve dûçar-ı işgal eylemiş ise de Prusya'nın o muntazam orduları ile hazâin-i müdehiresine galebe mümkün olamayarak Silezya Eyaleti'ni Prusya askeri hatve be-hatve feth ve istilâ etmiş ve 1742 senesinde Breslau'da akdolunan muâhede eyalet-i mezkûrenin Prusya'ya iltihakını temin eylemiştir.

Yeni kralın şu ilk muvaffakiyeti kendi hakkındaki teveccüh-i ammeyi arttırmakla artık bundan sonra dahi büyük Frederick'in daima muzaffer olacağı itikadı gerek askerin gerek umum tebâsının yüreklerinde yerleşmiştir. Vakıa o zamanlar Fransa dahi Avusturya ile muharebe üzerinde bulunduğu ve binaenaleyh Fransa ile Prusya arasında ittifak gibi bir şey olduğu münasebetiyle Frederick'in şu muâhedeyle akdeylesmesinden dolayı Fransa müellifleri beyan-ı hiddet ederler ise de her devlet kendi menâfiini muhafaza hususunda hür ve muhtar bulunacağına nazaran bunda hakları olmayacağı derkârdır.

Silezya'nın o suretle elden gitmesi Maria Theresa'yı dahi ziyadesiyle dilgîr ederek iki sene sonra müşarünileyhe be-tekrar Prusya üzerine ilân-ı harp ile Silezya'yı istirdada kıyam eylemiş ise de Avusturya ordularına kumanda eden Prens Charles de Lorraine'i Büyük Frederick Friedeberg⁵⁷ nam mahalde öyle bir mağlûbiyet-i şenîaya dûçar eylemiştir ki bu mağlûbiyet artık Maria Theresa'nın Silezya hakkındaki ümid-i istirdadını mahvetmekle Dresden'de akdolunan ikinci muâhede Silezya'nın kat'iyen Prusya'ya irtibatını teyid etmiştir.

Almanya İmparatoru Altıncı Charles'ın Maria Theresa'ya ferağ-ı mülk etmiş olmasından dolayı zuhura gelen muharebe yalnız şu Silezya eyaletinden dolayı Prusya ile edilen iki muharebe olmayıp bu veraset davaları o zaman âdetâ bütün Avrupa'yı muharebeye sevke sebep olmuş olduğundan bu bâbda ahz-i izahat için Almanya tarihinin 145 numaralı sahifesiyle sahâif-i mütetabiasını ve Fransa tarihinin dahi bu senelere tesadüf eden faslını gözden geçirmek lâzım gelir.

Silezya eyaleti için ettiği iki muharebeden sonra Büyük Frederick sâir muharebât ile ordusunu ve askerini itlâf etmeyip belki on sene kadar sulh ve müsalemete riayet-i tamme ile yalnız ıslahât ve terakkiyât-ı dâhiliyeye hasr-ı himmet eyledi. Kendisi zaten

⁵⁷ Avusturya ile Prusya arasında 4 Haziran 1745 tarihinde yapılan Hohenfriedberg Savaşı'dır.

gençliğinde edebiyat ve fûnûn ve hikemiyat tahsiline pederi tarafından pek ziyade teşvik edilerek hatta Fransız lisanını Alman lisanından daha âlâ öğrenmiş ve Almanca yazdığı zaman birçok imla ve kitabet hataları ettiği halde Fransızcası en güzel Fransız kâtiplerini dahi tasdike mecbur edecek kadar güzel görülmüş olduğundan sâlifü’z-zıkr on senelik müddet sulh ve asayişte mülk ve milleti için Fransa’dan ve Voltaire ve d’Alembert⁵⁸ ve Diderot⁵⁹ ile Maupertuis⁶⁰ misillü en meşhur erbâb-ı kalemi teşvik ve Berlin’e celbederek bunlar vasıtasıyla terakkiyât-ı ilmiye ve edebiyeye o kadar hizmet etmiştir ki kral müşarünileyhe asıl büyüklük namını kazandıran şey dahi bu olduğuna şüphe edilemez.

Maahaza himmetini yalnız fûnûn ve edebiyatın terakkisine hasretmekle dahi kalmamıştır. Ticaret ve ziraati de himayesi altına alarak erbâbını teşvikât-ı külliye ile teşvikte bulunmuştur. Ancak bizzat iştigal eylediği ve kendisinin intisab ve ihtisası bulunduğu şey fûnûn ve hikemiyat olmakla bittabi bunlar daha ziyade meydan almıştır.

Bu himmetler semeresiyle Prusya’nın Avrupa ortasında parıl parıl parlamaya başlaması sâir devletleri gıpta ve hasede dûçar eyler idiyse de Frederick ile ahibbası (Zira müşarünileyh erbâb-ı kadr u haysiyetten bulunan zevatı bendegânından değil ahibbasından addeyler idi. Ve hükümdarlar için herkes bendegân olabilir ise de hükümdarlara en ziyade lâzım olan olan şey bendegân değil dostlar olduğunu söyler idi) böyle harici gıptalara hasetlere filânlara bakmayıp olanca kuvvetleriyle çalışarak fûnûn ve edebiyatça her gün bir gûne eser-i cedid Prusya’nın şân u şerefini tezyid eyler idi.

Nihayet Muharebe-i Heft Sâle başgösterdi ki bu muharebe Avusturya devletinin Fransa ve Rusya ve Saksonya ve İsveç devletlerini Büyük Frederick aleyhinde olarak kendi ittifakı dairesine almasından ibaret idi. Her devlet tarihlerinden ait oldukları bahislerde yerine ve lüzumuna göre izah edildiği üzere işbu Muharebe-i Heft Sâle’de Prusya devleti yalnız bir İngiltere devletiyle ittifak ederek hâlbuki Frederick İngiltere’nin ittifaktaki sebatına da emniyyet-i kâmile ile itimat edemez idi.

İşbu Muharebe-i Heft Sâle’de vukû bulan ufak tefek çarpışmalardan maada ağılebinde bizzat hazır bulunmak üzere on altı büyük muharebe etmiştir ki bunlarda Prusyalıların gösterdikleri şecaat-ı zatîye ve bahusus fûnûn-ı harbiye nokta-i nazarından baktıkça hayran kalmamak muhâl olan maharet-i askeriye o zamana kadar emsali

⁵⁸ Jean le Rond d’Alembert

⁵⁹ Denis Diderot

⁶⁰ Pierre Louis Maupertuis

görülmemiş şeyler idiyse de çokluğa karşı bunların hiçbirisi kifayet edemeyerek Büyük Frederick'in mülkünden birçoğu elinden alınmıştı. Denilebilir ki gösterdiği maharet-i askeriyenin en büyük semeresi Prusya'nın bilkülliyeye izale-i vücuduna adâ-yı müttefikesinin muvaffak olamamaları suretiyle görülmüştür. Maahaza büyük adamların en ziyade muhayyirü'l-ukul olan büyüklükleri herkesi aciz bırakan müşkülât noktalarında dahi sebat ve gayreti elden bırakmamak kaziyesi olacağına göre işte Büyük Frederick şu büyüklüğü dahi göstermiştir. Her mağlûbiyete dûçar oldukça nüdeması artık muharebeden vazgeçmeyi ve işte her generalin mahiyet-i askeriyesi görülüp bunların bozulmaktan başka bir şeye yaramadıkları tahakkuk etmekle intikamı sonraya talik ederek behemehal musalâha akdetmeyi tavsiyede bulunurlar idiyse de Büyük Frederick, "Bozulmayı öğrenmeyen bozmayı da öğrenemez" diye herkese sebat ve metanet tavsiye eyler ve muharebeyi gaib eyleyen generallere "Mağlûbiyetinizden ibret alınız intibah ediniz de bu defa sizi mağlûp ettiren hatalara bir daha dûçar olmayınız" diye nasihat ve af ile muamelede bulunur idi.

Nihayet General Soubise⁶¹ kumandası altında bulunan Fransız ve Avusturya asâkir-i kesiresine 1757 sene-i milâdiyesinde Rossbach nam mahalde gayet parlak bir galebe çalınca herkesin çeşm-i ümidi yerlerinden fırlarcasına açılarak artık taraf taraf sevk eylediği ordular evvelce düşman eline düşmüş olan kâffe-i memâlikini istirdad eylemiş ve 1763 senesinde Hubertsburg şehrinde akdolunan musalâha Silezya eyaletini tekrar Prusya'ya terk ve temin eylemiştir.

İmdi bu muharebeden dahi galiben avdet eyledikten sonra Büyük Frederick asla vakit kaybetmeksizin muharebenin mucip olduğu bozgunluğu memleket ve millet üzerinden çıkarmak için ıslahât-ı dâhiliyeye hasr-ı himmet eyledi. O zamana kadar mezhep ve din kavgaları Avrupa'nın her tarafını al kanlar içinde bırakmış iken Prusya'da her din ve mezhep için müsavat ve hürriyet-i kâmile ilân olunup vergiler tadil ve tanzim kılınarak ve ziraat ve ticaret evvelkinden ziyade himaye edilerek az vakit zarfında Prusya ülkesi metâib-i harbiyeyi unuttuktan maada yeniden peyda eylediği kuvvet ile şevketli bir devlet oldu.

1772 senesinde Lehistan Avusturya ve Rusya ve Prusya arasında mukasemeye konulduğu sırada "Prusya-yı Garbî" namıyla yâd olunarak o zamana kadar Lehistan'a tâbi addolunan eyaletler Frederick'in hissesine isabet eylediği gibi 1772 senesinde İmparator İkinci Joseph Bavyera'ya bir ordu gönderip işgal ettirmek istediği zaman

⁶¹ Charles, Prince of Soubise

Frederick buna muhalefet ederek 1779 senesinde akdolunan Teschen Muâhdesiyle imparatoru dahi kendi rızasına tevîk-i muameleye mecbur eyledi.

1786 senesine kadar devam eyleyen kırk altı senelik müddet-i hükûmeti zarfında evvelce Avrupa üzerinde hemen ismi bile yâd edilmemekte olan Prusya devletini bir devlet-i muazzama suretine koyarak hele Almanya imparatoruna dahi bâlâda beyan olduğu üzere meram anlattıktan sonra artık Avrupa'nın ekser mehamm-ı düveliyesinde kendisi hâkim olmuştu. Bu prens eline kalemi aldığı zaman en büyük müellif ve eline kılıcı aldığı zaman en büyük bir asker olup maharet-i siyasiyesi ve idare-i mülkiyesi dahi kılıç ve kalemi kadar kuvvetli idi.

Kendi âsârından olmak üzere cümlesi Fransızca kaleme alınmış hayli eserleri vardır ki “Anti-Machiavel” serlevhasıyla meşhur olan eser-i siyasiyesi daha cülûsundan evvel telif olunmuştur. “Kasavetsiz Filozofun Eş'arı” diye birçok hikemiyatı olup bu nam-ı kâffe-i muhakemat-ı filozofanesinde kendisine imza-yı ittihaz eylemiştir. “Sanayi-i Harbiye” ve “Hatıra-i Tarihiye” nam eserleri gayet makbûl olup “Muhaberat” Mecmuası'nda dahi o kadar güzel evrakı vardır ki her biri bir eser-i nefis addolunmaya lâyıktır.

Müşarünileyhin kâffe-i âsârı otuz üç cilt teşkil ederek en büyük hükemânın bile kütüphanelerinde kemal-i hürmet ile hıfzedilir. İşte asıl Prusya'yı Prusya eden bu zattır ki kavâid-i askeriye ve mülkiyesine tevîk-i muamele eyleyen düvel-i sâire böyle müstefid olmuşlardır.

Büyük Frederick'ten sonra Prusya kralı olan yeğeni İkinci Frederick William'ın ömründen kırk iki seneyi öyle büyüklüğünü gerçekten bütün cihana tanıttırmış olan bir zatın taht-ı terbiyesinde geçirdiği halde müşarünileyh hayrû'l-halef olamamış bulunmasına ne kadar ıstırap edilse becâdır. Kral mumâileyh kadınlara gayet mail ve münhemik bir adam olup vakıa benî Âdem'in benât-ı Havvâ'ya meyil ve inhimaklarına hiçbir kimsenin diyeceği olamaz ise de İkinci Frederick William'ın sevdiği kadınlara mağlûbiyeti bir derecelerde idi ki Büyük Frederick zamanında her biri akıl ve izanları veyahut seyf ve kumandaları ile devlet ve millete büyük büyük hizmetler görmüş olan ministerleri⁶² ve generalleri peyderpey nazar-ı iltifattan mehcür ve teb'id eyleyerek yerlerine birtakım müdahin ve riyakârları nasbeylemiş ve bunlar kralda her ne hata görseler ayn-ı keramet olmak üzere hüküm eyledikçe hoşlanmaya başlamıştır.

⁶² Almanca'da bakan ve yönetici anlamına gelir.

Bundan maada kral mumâileyh güya cin taifesiyle taallûk ve münasebeti olan birtakım adamların eline yakasını kaptırıp onların sevkiyle o kadar garip halde bulunur idi ki pek az bir zaman içinde Avrupa'nın enzar-ı istiğrabı ve hande-i manidar hep Prusya cihetine in'itaf ederek Büyük Frederick zamanında Berlin şehri umum Avrupa'nın politikaca payitahtı olmuş iken İkinci Frederick William bu nüfuzu tamamıyla kaybettirmişti.

1787 senesinde Devlet-i Âliye ile Rusya arasında açılıp Kırım Şibh-i Ceziresi'nin bizden Rusya'ya intikaline mucip olan muharebede Almanya İmparator'u İkinci Joseph Rusya ile ittifak etmiş olup bu ittifakı en ziyade tervic eden dahi Prusya Kralı İkinci Frederick William olmuştur ki Büyük Frederick imparator müşarünileyhin Bavyera'yı işgal etmesine itiraz eylediği ve bununla şân ve azametini ayyuka çıkardığı halde halefinin şu aksi hareketi ikisi arasındaki farkı tayine medar olabilmekte bulunmuştur.

1791 senesinde dahi Avrupaca Fransa aleyhine teşkil olunan ittifaka dâhil olup (Fransa 243 müracaat oluna) Dük de Braunschweig'in⁶³ kumandası altında bulunan Prusya ordusu mücerred mumâileyhin Büyük Frederick'ten almış olduğu maharet-i askeriye semeresiyle büyük büyük yararlıklar gösterebilmiş ve ta Jemappes vilâyetine kadar gideceğini tahmin etmekte iken İkinci Frederick William birdenbire tahvil-i hareket ederek orduyu Ren Nehri boyuna almış ve düvel-i müttelikeden ayrılarak 1795 senesinde kendisi hususice bir surette Fransa ile akd-i muâhede eylemiştir.

Zamanın en mühim vakası Lehistan'ın ikinci mukasemesi dahi kendi müddet-i hükûmetine tesadüf etmiş bulunmasından ibaret olup bu mukasemede dahi Prusya'nın cenub cihetinden hudûdu bir hayli tevessü eylemiştir.

Kral mumâileyhin 1797 sene-i milâdiyesinde vaku-ı vefatı üzerine yerine gelen oğlu Üçüncü Frederick William her ne kadar yirmi yedi yaşında iken kral olmuş bir genç prens idiyse de hakikaten akılca âdeta Büyük Frederick'e halef olmaya lâayık ve sezavar bir prens olup Fransa'da Büyük Napoleon'un muzafferiyât-ı mütetâbiası kâffe-i kavânin-i askeriye ve usul-i harbiyenin fevkinde mucizekârane bir şey olmakla Fransa ile boy ölçmeye kalkışmak göz göre göre kendisini tehlikeye atmak demek olduğunu anlamış ve binaenaleyh umum Avrupa'nın Fransa aleyhinde tertib eylediği ittifaklara asla iştirak etmeyip tamamıyla bîtaraflığa riayet eylemişti. O zaman Prusya'nın şu

⁶³ Karl Wilhelm Ferdinand (Braunschweig-Wolfenbüttel)

bîtarafılığı yedi sekiz sene devam ederek Napoleon her tarafı hercümerç eylediği halde Prusya ülkesinin bunca sademâttan berî ve azade kalması pek büyük bir nimet idiyse de Napoleon'un terakki-i şevketini bir türlü çekemeyen düvel-i muazzama Prusya'yı dahi kendi daire-i ittifaklarına almak hususunda ısrar ile âdeta kralı tehdid ve ihafeye kadar varmakla Frederick William aciz kalarak bunlarla bir ittifak akdeylemişti.

Bîçarenin meğer hesabı pek doğru imiş. Zira korktuğu şeyler tamamıyla başına geldi. Fransa'nın 1806'da "Jena"⁶⁴ muzaffariyet-i azimesiyle nihayet bulan muharebâtı (Fransa sahife 276 ve sahâif-i âtiyeye müracaat) düvel-i müttefike ordularını çil yavrusu gibi dağıtmaya müncerr olunca artık Fransız alayları fevc fevc Berlin üzerine yürümeye başlamış ve zavallı Kral Frederick William payitahtında dikiş tutturamayarak kaçıp ancak 1809 senesinde Berlin'e tekrar avdet edebilmiştir.

Şu mağlûbiyet ve Tilsit nam mahalde akdolunan musalâha mûcibince ülkesinin nısfından ziyadesi elden çıkmak gibi azîm bir felâket üzerine bazı müverrihler Üçüncü Frederick'i muaheze etmek isterler ise de muharebe zaten kralın rey ve rızası halefinde olarak düvel-i muazzamanın cebr ve ısrarıyla başlanmış olduğundan dolayı mumâileyhin beraet-i zimmeti her ehl-i insaf nezdinde teslim olunmamak kabil değildir. Payitahtına avdet eyledikten sonra Üçüncü Frederick'in nasb-ı nefis ihtimam eylediği şey bu felâketlerin acısını ahaliye unutturmak için ıslahât-ı dâhiliyeye gayretten ibaret kaldı ise de 1802 senesinden 1814 senesine kadar Fransa düvel-i sâire miyânında devam eden muharebelerden Prusya ülkesi dahi hep hisse-i musibesini alarak ta Waterloo Muharebesi'nde Napoleon'un cihangirliğine hitâm verilmeyince Prusya dahi rahat ve huzur bulamadı.

İşte ondan sonra Üçüncü Frederick William bir daha Avrupa'da sulh-i umumiye ihlâl edecek tertibata asla iştirak etmeyerek binaenaleyh memleketinin umranına hasr-ı ehemmiyet etmekle Prusya'nın şu kat'iyen bîtarafılık politikası düvel-i sâireyi dahi yekdiğeriyle cenk ve cidal den men etmiş ve binaenaleyh umum Avrupa'nın muhafazası sulh ve asayiş için bu politikanın pek büyük hüsn-i tesiri olmuştur.

1840 senesine kadar devam eden müddet-i hükûmetinde Üçüncü Frederick William'ın intizamât ve terakkiyât-ı dâhiliyeyi itmam için sarf eylediği nakdine-i himmet ve gayretten filhakika pek güzel semerât iktifat olunmuştu ancak tarih-i mezkûrda vukû-yı vefatıyla yerine geçen oğlu Dördüncü Frederick William zaifü'l-zihn

⁶⁴ 14 Ekim 1806 tarihinde Fransa ile Prusya arasında gerçekleşen Jena-Auerstädt Savaşı'dır.

bir adam olup güya pederinin başladığı islahatı ikmal ve itmam edeyim derken dâhilen azîm bir ihtilâl ve isyana yol açmıştır. şöyle ki :

Kral mumâileyh ahaliye bir kanunuesasi itasını vaat eylediği halde bunun neşrini senelerce müddet tehir eylediğinden şu hâl sabırlı Almanların dahi sabırlarını tketererek ortalık su gibi galeyana geldikten sonra revış-i ahvalden korkarak ve Fransa tarafında zuhura gelen ve halen dahi gelmekte bulunan inkılâbattan ürkerek 1847 senesinde serâmedan-ı devlet ve milleti toplamış ve kanunuesasiyi müzakereye başlamış idiyse de ahali böyle verdiği vaadi tutmayan bir zatın bu kere dahi bir şey yapabileceğine inanamayarak 1848 senesinde Berlin’de azîm bir isyan zuhura gelmiş idi.

Kralın yedinde asileri terbiye edecek kadar kuvvet bulunmadığı cihetle kendi hayatının bile bekâsı tehlikeye dçar olmuş idiyse de bereket versin ki Almanlar yle sâir milletler gibi şekâvet cihetine münhemik olmadığından bunların sabr ve metaneti ve hanedan-ı hükümdarlarına kadîmden beri derkâr olan muhabbet ve itaati bu kere Dördüncü Frederick’i kurtarmıştır. şu kadar ki krala sadakati iltizam eden bazı asker takımının öldürdükleri adamların cenazeleri saray nnden geçirilmek ve kral bu bâbda teessüf ve nedamet-i aleniyesini izhar için cenazeler üzerine şapka çıkarıp selamlamak erbâb-ı isyanın koydukları şerâit-i sulhiyeden olup filvâki maktulün saray yanından geçirilirken kral dahi balkon üzerine çıkıp vazife-i meşrutayı ifa eylemiştir.

Sene-i mezkûre kânunuevvelinin beşinci günü vakıa Dördüncü Frederick William bir kanunuesasi vermişti lâkin ahalinin bertaraf olur olmaz bu kanunu tadile kalkışarak halkı be-tekrar gocundurmuştu. Hele 1857 senesinde zihni bütün bütün zaafa dçar olarak etibba mumâileyhin idare-i umûr-ı devletten aczini rey etmeleriyle kendisinin dahi inzimam-ı rızasıyla zimam-ı hkmet biraderi Beşinci Frederick William’a teslim olundu ki elyevm berhayat olan Prusya Kralı Haşmetli William Hazretleri olup 1861 sene-i milâdiyesinde biraderinin vefatı üzerine kat’iyen Prusya kralı olmuş ve bundan evvel Almanya cildinde dördüncü bâbın beşinci faslında izahat-ı lâzimesi verildiği üzere Prusya Krallığı’na umum Almanya İmparatorluğu’nu dahi zamm ve ilhak etmiştir. Fasl-ı mezkûr işbu Prusya fıkra-i tarihiyesinin mütemmimi olmak üzere tekrar gözden geçirilebilir.

2.2.3.2. İkinci Fasl

Oldenburg Grandükalığı

Coğrafya- Elyevm Almanya İmparatorluğu'nu teşkil eyleyen yirmi beş kıta hükûmetlerden birisi dahi Oldenburg Grandükalığı olup Almanya-yı şimaliyede vâki hükûmetlerin ikincisi olmak üzere burada malûmat-ı coğrafya ve tarihiyesi bervech-i âti icmal olunur.

Oldenburg Grandükalığı Prusya devletinin Hannover Eyaleti içine sokulmuş yani şark ve cenub ve garp tarafından eyalet-i mezkûre ile mahdud olup yalnız şimal cihetinden Bahr-i Şimal ile ihata edilmiş bir vilâyettir ki seksen bin kadarı Katolik olmak üzere üç yüz on iki bin bu kadar nüfus-ı ahalişi vardır. Vilâyet-i mezkûre Weser Nehri üzerinde bulunup nehr-i mezkûrun mürûr eylediği yerlerin iki sahili haylice münbit ve mahsuldardır. Ancak içeri tarafları daha az münbit olmakla Oldenburg ahalişi ekseriya sanayi ve bir de hayvan yetiştirmekle işgal ederler. Vilâyet-i mezkûreden çıkan bargirler Almanya'nın her tarafında rağbetle fûruht olunurlar. Grandükalık merkezi nefis Oldenburg şehridir ki Hunte Nehri üzerinde vâki olup on bir bin kadar nüfus-ı ahaliyi câmi güzel bir şehirdir.

Tarih- Oldenburg Hanedanı'nın Prusya tarihine olan dahli bundan evvelki fasılda beyan edilmiş olup kıta-i mezkûrenin vüs'at-i mülkiyece ehemmiyetsizliğine mukabil Prusya tarihine taallûku kendisine bir ehemmiyet-i mahsusa-i tarihiye vermek için kâfi görülür ise de hanedan-ı mezkûrun sâir bazı büyük küçük devletlere dahi krallar ve imparatorlar yetiştirdiği vâki olmakla bu dahi Oldenburg'un ehemmiyet-i tarihiyesini bir kat daha arttırmaya kifayet eyler.

Burada en evvel tanınmış olan ahali-i akvâm-ı Cermanya'dan Frisoni ve Sakson kavimleri olup bunlar Almanya-yı şimalî akvâmının gerek şerâit-i içtimaiye ve gerek akâid-i diniye hususunda gördükleri inkılâbâta kâmilten iştirak eylemişlerdir. Ta milâdın ikinci asrına gelinceye kadar Oldenburg vilâyeti kendini coğrafya ve tarihe tanıttırarak surette bir yekparelik gösterememiş olduğu halde 1155 sene-i milâdiyesinde Widukind diye şöhret bulan bir eski asilzâdenin neslinden gelmiş Christian namında bir senyör Saksonya Dükalığı tarafından Birinci Christian namıyla bu vilâyete kont nasbolunmuştur. O zaman kont denilen senyörler âdeta bir dereceye kadar mümtaz vilâyet valileri addolunup bunlar eğerçi vilâyet-i mütecâvire ile harp ve sulh akdi gibi harekette bir dereceye kadar müstakil bulunurlar idiyse de herhalde tâbi oldukları dük veyahut kral kendilerini bir harbe davet edecek olursa âdeta bir serdar gibi askerini

toplayıp metbû’-ı muavenetine şıtab etmekle mükellef idiler. İmdi mumâileyh Christian ve gerek ahfad ve ahlâfı dahi işte bu suretle kontluk vazifesini ifa ederek bunlardan Bahtiyar Dietrich diye şöhret olan birisi 1435 sene-i milâdiyesinde Delmenhorst Kontluğu’nu dahi Oldenburg Kontluğu’na ilhak etmiş ve dairei hükûmetini hemen iki misli kadar tevsiye muvaffak olmuş ise de kendi vefatından sonra iki oğlu kalmıştı ki birisi sekizinci Christian namıyla Danimarka’ya kral olmuş (Danimarka sahife 89 müracaat oluna) ve hâlâ Danimarka Hanedan-ı Kraliyesi bu zatın evlâd ve ahfadından ibaret olan Oldenburg Hanedanı olmak üzere bâkî kalmıştır. Christian’ın bu suretle Danimarka’ya kral nasbolunması o zamana kadar Oldenburg Kontluğu’na tâbi olan Schlesweig-Holstein arazisini dahi Danimarka’ya ilhak eylemişti. Dietrich’nin ikinci oğlu ise Gerhard namında bir kont olup karındaşının Danimarka Hanedan-ı Kraliyesi’ni teşkil etmesinden dolayı bir aralık Oldenburg Kontluğu Hanedanı münhasıran kendi evlâdına kalmış idiye de bu hanedan 1667’de vâris-i zükûrdan mahrum kalarak söndüğünden binaenaleyh Oldenburg ile Delmenhorst Kontluğu yine Danimarka Hanedan-ı Kraliyesi olan Oldenburg Hanedanı’na intikal etmek lâzım gelmiştir.

Danimarka Oldenburg Hanedanı dahi bir aralık iki şubeye taksim olunup birincisi olan büyük kolu hanedan-ı kraliye olmak üzere hep Danimarka’ya nisbet olunmuş ise de küçük kolu Holstein-Gottorp namıyla başkaca teşâub ederek 1694 senesinde bu kol dahi kendiliğince iki silsileye ayrılmış ve birisi dükalık silsilesi ünvanıyla Oldenburg’a nisbet edilerek diğeri dahi “Episcopal” namıyla Eutin şehrine nispet olunmuştur. Mezkûr şehirde Protestan Despotluğu eden Christian August işbu ikinci silsilenin rüknü olup bu ünvanı muahharan birçok evlâdına irsen intikal etmiştir.

Holstein-Gottorp kısmı muahharan görülen tevarüs hasebiyle Rusya’da imparatorluk eden hanedanı dahi teşkil etmiştir ki (Rusya sahife 154 müracaat oluna) hâlâ dahi bu hanedan makam-ı imparatorîde ferman-fermadır. Episkopal denilen silsilenin dahi bir şubesi 1751 ilâ 1818 İsveç Devleti’nin Hanedan-ı Kraliyesini teşkil eylemiştir.(İsveç-Norveç sahife 160 müracaat oluna)

İşte böyle üç dört devlette hanedan-ı hükümdariyenin “Holstein-Gottorp” olması işbu Oldenburg Hanedanı için hakikaten pek büyük bir ehemmiyet-i tarihiyeyi mucip olup hâlâ dahi bu hükûmetin Almanyaca erkân-ı dâhiliyeden addolunması hususunda şu ehemmiyetin de bir büyük dahli inkâr olunamaz.

1773 sene-i milâdiyesinde Oldenburg silsilesinin reisi olan ve muahharan Rusya İmparatorluğu irsen uhdesine intikal eden Paul ile Danimarka Kralı Yedinci Christian arasında verilen karar muktezasınca Holstein Eyaleti Danimarka'ya verilmiş ve Oldenburg ile Delmenhorst Kontlukları Paul uhdesinde kalmış ve Almanya İmparatoru İkinci Joseph o münasebetle Oldenburg'a dükalık ünvanını dahi vermiş ise de Paul Rusya İmparatoru olduğu zaman bu dükalığı Oldenburg Hanedanı'nın Escopal şubesine terk ederek 1823 senesinde Viyana Kongresi Oldenburg Dükalığı'na "grandük" ünvanını verip istiklâl-i namını dahi teyid etmiştir.

Napoleon Bonapart Avrupa'yı hercümerç eylediği sırada bir aralık Oldenburg vilâyetini feth ve istilâ ve "Weser Mansıbı" namıyla bir vilâyet olmak üzere doğrudan doğruya Fransa'ya rapt ve ilhak eylemiş ise de bu hâl Napoleon'un fûrûg-ı şems-i şevketi münhasif olduğunu müteakip yine tagayyür ederek eski istiklâl avdet eylediğinden bunu müverrihler ekseriya keenlem-yekün hükmünde addederler. Fransa'da görülen numune üzerine Oldenburg ahalisi dahi kanunuesasi davalarına kıyam ederek 1848 senesinde grandük tarafından bir kanunuesasi verilmiş muahharan 1852 tarihinde biraz tadil ve ikmal olunmuştur ki el-hâletü hâzihi bu kanun mûcibince idare olunup fakat Almanya Hükûmetlerinin umumunu tevhid eyleyen muâhede muktezasınca Oldenburg Grandükalığı şu istiklâl ve şu kanunuesasi-i dâhiliyesiyle beraber yine Almanya'nın bir vilâyeti hükmüne girmiştir.

2.2.3.3. Üçüncü Fasil

Braunschweig Dükalığı

Coğrafya- İşbu Braunschweig Dükalığı Almanya-yı şimalî hükûmâtından olup Prusya ve Anhalt ve Hessen ülkeleri arasında vâkidir. Üç yüz on bir bin kadar ahalisi bulunup Oker üzerinde vâki nefis Braunschweig şehri bunun merkezidir ki şehir-i mezkûrun nüfusu hemen kırk bini tecavüz eder. Kıtanın arazisi her ne kadar kumsal ise de pek münbit ve mahsuldar olup sanayi-i mahalliye miyânında nesc-i akmişe pek ileriye gitmiş ve madenler güzel işletilip Oldenburg'da olduğu gibi burada dahi güzel hayvanlar yetiştirilmekte bulunmuştur. Ahalinin kısm-ı ağılebi Protestan'dır.

Tarih- Braunschweig arazisi an-asl Saksonya Dükalığı'na tâbi iken dokuzuncu asr-ı milâdide Saksonya Dükası Otto kendi yeğeni bulunan Bruno'ya memâlik-i mezkûreyi vererek Bruno dahi kendi namına mensuben Braunschweig şehrini bina ve

dükalığı teşkil eylemiştir. Bu ilk hanedan 1090 sene-i milâdiyesinde munkarız olmuştur. Zira o zaman düka bulunan İkinci Albert'in vâris-i müstahakı yok idi.

Ondan sonra Braunschweig Dükalığı birçok izdivaçlar birçok tevarüsler ile Nordheim ve Supplingen ve Welf Hanedanlarına geçip bu son hanedandan Saksonya ve Bavyera Dükası olan Heinrich Süpplingen⁶⁵ yedine geçmişti. Bir aralık dahi Saks(onya) Dükası olduğu halde Almanya İmparatoru tarafından ahz ve hapsedilen Arslan Heinrich 1194 sene-i milâdiyesinde afv olundukta işbu Braunschweig Dükalığı kendisine ihsan olunmuştu. Bu iki Heinrich hep Welf Hanedanı'na mensup oldukları cihetle bunlar arasındaki tebdil Braunschweig'den Welflerin inkıtâi gibi bir suretle telâkki olunmadı. Bir aralık dahi Welfler her taraftan senyörlerin muhâcemasiyle bi'l-külliye mağlûp ve mülkleri mağsub oldukta Çocuk Otto demekle maruf olan son vârisleri Braunschweig arazisinden mikdar-ı şey kurtarabilmiş ise de bunları Almanya İmparatoru İkinci Frederick'e arz ve takdim ve kendisi dahi imparator müşarünileyhin himayesini rica etmekle imparator emlâk-ı mezkûreyi be-tekrar Otto'ya terk ve dükalık ünvanını dahi tecdiden ihsan ve tevcih eylemiştir.

Bu tevcih-i cedid 1235 sene-i milâdiyesinde vukûa gelip 1252 sene-i milâdiyesine kadar ahval bu surette cereyan eylemişti. Sene-i mezkûrede Braunschweig Hanedanı iki şubeye münkasım olarak birisi asıl Braunschweig ve diğeri dahi Lüneburg Hanedanları olmak üzere ayrıldılar. Asıl Braunschweig Hanedanı olan birincisi 1279 senesinde be-tekrar iki kola inkisâmla birisi Grubenhagen namını almış ise de on altıncı asr-ı milâdide bu hanedan mahvolmuştur. İkincisi Göttingen Hanedanı olup 1347 senesinde bu da iki kola ayrılarak Braunschweig ünvanı birinci kola intikal etmiş ve ikinci kol dahi yalnız Göttingen ünvanını muhafaza eylemiştir.

Birkaç senede bir kere ikişer kola inkisâm etmek Braunschweig Hanedanı için hemen görenek gibi bir şey olup nihayet bir aralık bunların bir şubesine dahi "Hanover Hanedanı" denilmiş ve bu hanedandan Birinci George İngiltere'ye dahi kral olmuştur (İngiltere Sahife 217 müracaat oluna) ki hâlâ İngiltere'de mesned-nişîn-i kralî olan hanedan bu hanedan olup "Braunschweig-Hannover" diye yâd olunur.

⁶⁵ Heinrich the Proud: Kaynaklarda, Toskana Beyi, Bavyera Dükü X. Heinrich ve Saksonya Dükü II. Heinrich olarak adı geçen kişidir. Metin içinde yazar bu ismi Süpplingen ailesine mensubiyetinden dolayı Heinrich Süpplingen şeklinde kullanır.

Nihayet Braunschweig Hanedanı birkaç defa daha bazı şubâta inkisâm eyledikten sonra cümlesi Braunschweig Wolfenbüttel isminde bir hanedan da ittihad eylemiş kalmıştır.

1807 senesinde Fransa İmparatoru Büyük Napoleon Braunschweig Dükalığı'nı zapt ve o zaman muvakkaten teşkil kılınan Westphalia Krallığı'na ilhak eylemiş ise de 1814 senesinde bu dükalığın istiklâli istirdad olunarak 1820 sene-i milâdiyesinde dükalık için bir de kanunuesasi vaz' eylediler ki tamamiyle usul-i meşrutiyete mutabıktır. Vakıa Charles isminde olan duka böyle idare-i kanuniyenin muhasenatını tanıran adamlardan olmadığı cihetle 1820 senesinde kanun-ı mezkûru feshe kıyam eylemiş idiyse de gayet müthiş bir isyana uğrayarak kendisi Braunschweig'dan firara mecbur olmuştur. Binaenaleyh 1831 senesinde mumâileyhin karındaşı William ahali tarafından duka intihab olunarak o zamandan beri kıta-i mezkûre huzur ve asayiş ile imrar-ı evkat ederek nihayet Almanya İmparatorluğu teşkil eylediği zaman bu da hey'et-i umumiyeyle iltihak etmiştir.

2.2.3.4. Dördüncü Fasl

Brem(en) Şehr-i Müstakili

Coğrafya- Brem(en) şehri Weser Nehri üzerinde ve Hamburg'un cenub tarafında vâki büyük bir şehirdir ki ahaliyi yüz yirmi bin nüfusa bâliğ olur. Şehr-i mezkûr gayet mamur olup azîm bir kilisesi ve mükemmel bir borsa ve müzehanesi ve âlâ bir tersanesi vardır. Birtakım cemiyât-ı ilmiyeye merkez olup ezcümle Protestanların cemiyet-i cesimesi orada merkez ittihaz eylemiştir ki cemiyet-i mezkûre dünyanın her tarafına İncil-i Şerif nüshâlarını irsal ve neşretmeye memurdur. Birtakım sanayi şehr-i mezkûrda revaç bulmuş olduğu gibi iyi şarabı ve buğday ticareti dahi pek revaçlıdır.

Tarih- Almanya'da "Serbest Memleket" veyahut Şehr-i müstakil namıyla üç şehir bulunup bunlardan birisi işte bu Brem(en) şehridir. Bunların serbestî ve istiklâli minelkadîm Almanya İmparatorları tarafından ita ve muhafaza edilmiş olup hükûmet-i mahalliye ahali-i memleketin elinde bulunur. Umum memleket ahalisinin mebusları tarafından kavânin-i belediye vaz' olup kuvve-i icraiye dahi âyân-ı memleketin ellerinde bulunarak o suretle idare-i umûr edilir. Bu memleketlerin her devlet için bitaraf olmaları muahedât-ı kadîme ahkâmı iktizasından olup Napoleon Bonapart Almanya-yı Şimalî taraflarını fetih ve istilâ ederek imtiyazât ve muahedât-ı kadîmeyi hep paymal eylediği zamanlar Brem(en) şehrini dahi zapt ve Oldenburg Grandikalığı'nı

“Weser Mansıbı” ünvanıyla bir Fransız vilâyeti ettiği zaman vilâyet-i mezkûrenin merkez vilâyeti olmak üzere dahi Brem(en) şehrini tayin ve tahsis eylemiş idi. Ancak Napoleon’un sükûtundan sonra şehr-i mezkûr imtiyazât-ı kadîmesini istirdad ederek elyevm dahi bir şehr-i müstakil olduğu halde Almanya Hey’et-i Umumiyesi’ne mülhaktır.

2.2.3.5. Beşinci Fasl

Hamburg Şehr-i Müstakili

Coğrafya- Hamburg şehri Alp Nehr-i cesîminin Bahr-i Şimal’e karıştığı mahalden yüz on iki kilometre içeride ve nehr-i mezkûrun sahil-i yemini üzerinde vâki cesîm bir şehir olup limanı o civarlarda misaline faik bir limandır. Hem de “Porto Franko” denilen serbest limanlardandır. Şehr-i mezkûrun üç yüz kırk bine karib ahali olup bundan nısf miktarı Protestan ve Yahudi ve bakiyesi Katolik’tir. Alp Nehri’nin dört büyük cedveli şehirden geçerek şehri irva ve iska eder ve birçok şimendiferler buraya müntehi olarak ticaret-i bahriyesi için ta karaların içeri taraflarından zehair ve emtia celbederler. Banka ve borsa ve hey’et-i rasathanesi ve bahriye nezareti ve kütüphane-i umumi ve müzehane ve birçok cemiyât-ı ilmiye ile gayet büyük kiliseler şehr-i mezkûrun cümle-i esbâb-ı iştiharındandırlar. Ticaret-i bahriyesinin en büyük kısmı İngiltere ile icra olunduğundan orada pek kaliteli İngiliz tacirleri ve İngiliz gemileri bulunur. Şimal denizlerine büyük büyük sefineler ile balık sayd ve şikârına giden balıkçı kumpanyalarının merkezi dahi Hamburgdur. Şehrin ve limanın muhafazası için iki tabur kadar asker de vardır ki şehrin kendisine mahsus olup efrad-ı gönüllü suretiyle kaydolunurlar.

Tarih- Bu şehrin üssü’l-esasını Kadîm Fransa İmparatoru meşhur Charlemagne vaz’ ve tesis eylemiştir. Uzak mahaller için ticaretçe buranın mevkii o kadar mühimdir ki daha milâdın on ikinci asrında Hamburg şehri bir bender-i azîm olmak ile şöhret almıştı. Gerek Hamburg ve gerek yukarıda sebkât eden Brem(en) ile bir de aşağıda gelecek olan Lübeck şehrinin birer serbest şehir olmalarına lüzum gösteren şey etraf ve civarda bulunan prens ve senyörlerin ezmine-i mutavassıtada lâyenkati yekdiğerleriyle vukûa gelen muharebelerinden bunların ticaretlerine küllî zarar târî olması kaziyesidir. İmdi kendi ticaretlerini halelden muhafaza için berren Almanya prenslerine müdafaa ve bahren dahi Baltık ve sâir denizlerde gezen korsanlardan tahaffuz hususunda bu şehirler ittifak etmişlerdir.

Vakıa bir aralık sâir şehirler dahi bunların şu ittifaktan hâsıl eyledikleri menâfi görerek ittifaka can atmışlar ise de inkılabât-ı zaman onların talihini başka suretler ile yürütüp bu üç şehir ise istiklâllerini muhafaza edebilmişlerdir.

İmtiyaz ve istiklâl-i mezkûr on üçüncü asr-ı milâdiden başlayıp Hamburg şehri ta 1618 senesine gelinceye kadar Holstein dükalarının himaye-i mahsusaları altında bulunur idi. Tarih-i mezkûrda Holstein dükalarının himayesi Hamburg için ağır gelerek bu himayeyi üzerlerinden atmışlar idiyse de yine Holstein Dükası'na bir nevi tazim ve tekrimde bulunmak mecburiyeti altında kalmışlar idi. Nihayet 1770 senesinde artık bu tazim ve tekrimden dahi kendilerini kurtarıp hiçbir kimseye tâbi olmaksızın müstakilen kendi kendini idareye başlamıştır.

Napoleon Bonapart güya İngiltere'yi Avrupa sevhilinden muhasara için Blocus Continental⁶⁶ denilen muhasara-i berriyeyi vaz' eylediği zaman Hamburg şehrinin ticaretine küllî hâlel târi olmuş ve ahali-i şehir bundan dolayı pek ziyade meysus kalmış ise de Fransa askeri şehir istilâ eylediği cihetle bittabi ses çıkaramamakta bulunmuş idiler. Fransızlar 1810 senesinde bu şehri doğrudan doğruya Fransa'ya ilhak dahi eylediler ki Alp Mansıbları Vilâyeti'nin merkez vilâyeti olmuş idi. 1813 senesinde her taraftan Napoleon'un üzerine hücum olundukta düvel-i müttefike işbu Hamburg şehrini de Fransızlardan nez' için taht-ı muhasaraya almışlar ise de derununda mahsur olan Mareşal Davout⁶⁷ bir türlü teslim olmayıp bir sene muhasaraya dayanmış ve nihayet Napoleon bi'l-küllîye mağlûp ve Fransa'dan tardolunduğu zaman arz-ı teslim eylemiştir.

Ondan sonra Hamburg şehri yine eski imtiyaz ve istiklâlini ele alıp 1842 senesinde azîm bir harîk şehrin nısfını ihrak eylemiş ise de servet-i mahalliye hasebiyle derhal yine tamir olunmuştur.

Burada dahi umûr-ı hükûmet bir millet meclisi ile bir de âyân hey'eti elinde olup şehir iki valiliğe ve birkaç kazaya münkasımen idare olunur.

⁶⁶ Continental Abluka olarak da ifade edilir. 1807'de başlar 1813'te sona erer. Fransa önderliğinde Avrupa devletlerinin İngiliz deniz ticaretine yönelik koydukları ambargonun adıdır. Diğer adı Kıta Sistemi'dir. Söz konusu kıta Avrupa kıtasıdır. Fransa'nın kontrolü altındaki devletlerden Rusya, İtalya, İspanya, Avusturya bu ablukaya katılan devletlerden bazılarıdır. Bu devletler bir araya gelerek İngiliz mallarına ambargo uyguladılar. Amaç öteden beri süregelen İngiltere-Fransa çatışmasından dolayı İngiltere ekonomisine zarar vermektir.

⁶⁷ Fransız Mareşal Louis-Nicolas Davout.

2.2.3.6. Altıncı Fasl

Lübeck Şehr-i Müstakili

Coğrafya- Lübeck şehr-i Almanya enharından Baltık Denizi'ne mansıb olan Trave Nehri'nin sahil-i yesarında ve denize on beş kilometre mesafede vâkidir. Nefis Lübeck Limanı itibar olunmayıp asıl limanı Travemünde denilen limandır ki Bahr-i Baltık'ın birinci ticaretgâhlarından addolunur. Lübeck şehr-i Hamburg şehr-i müstakilinin otuz saat kadar şimal-i şarkiyesinde bulunup en büyük mürasele-i ticariyesi bu şehir ile olduğu gibi Danimarka ve İsveç ve Rusya ve Almanya sahillerinin merkez-i umumi-i ticaret-i bahriyesi addolunur. Orada yüklenen yükler Fransa ve İngiltere ve Portekiz limanlarına gidip şimdilerde ise Amerika ve Cezayir Bahr-i Okyanus ile dahi müraselesi vardır. Şehr-i mezkûr kendisini müdafaaya mecbur olduğu zamanlar sur ve tabyalar ile muhat imiş ise de şimdi bunlar umumun gezmek mahalli ve seyrangâhı ittihaz olunmuşlardır. Ezmine-i mutavassıttan kalma pek çok âli binaları bulunup birçok cemiyet-i ilmiyeye dahi merkezdir. Avrupa tiyatrosu meşhur ve sanayi-i dâhiliyesi maruf olup sabun imali ve deri debbağati ve yelken bezi ve kadife ve mensucat-ı haririyesi memâlik-i bâideye nakl ve fûruht olunur. Elli iki binden mütecaviz ahalişi bulunan kısm-ı ağlebi Katolik mezhebine zâhibdir. Orada bir divan-ı umumi-i istinaf vardır ki Brem(en) ve Hamburg mahkemelerinde rü'yet olunan davaların istinafi lazım gelir ise buraya müracaat olunur.

Tarih- Lübeck şehr-i pek kadîm zamanlardan beri malûm ve maruf olup Romalılar buna "Liubikum" tesmiye ederler idi. Muahharan inkılâbât-ı dehre uğrayıp âdeti bi'l-küllîye harab olmuş bulunduğu halde 1144 sene-i milâdiyesinde Alphonse de Holstein şehr-i mezkûru yeniden tesis ve bina eylemiş ve yine nam-ı kadîmine nisbet etmiştir. Pek az bir zaman burası Holstein'a tâbi olup 1148 senesinde Saks(onya) Dükâlığı'na iltihak eyledi. Evvelâ muaheze ve hapsedildiği halde muahharan Braunschweig Dükâlığı kendi uhdesine ihale edildiğini bundan mukaddem Braunschweig faslında beyan etmiş olduğumuz Arslan Heinrich henüz Saks(onya) dükası olduğu ve binaenaleyh Lübeck şehr-i kendisine tâbi bulunduğu zaman bu şehir bir kat daha tevsî ederek "Lübeck Kanunnamesi" namıyla oraya mahsus bir de kanun vaz' eylemiştir ki mezkûr kanun Lübeck'in ilân-ı imtiyazı addolunur. Zira şehr-i mezkûrun ticaret-i bahriyeye ehemmiyet-i fevkaladesini görerek ona göre terakkiyatını temin için verilmişti ancak Lübeck şehrinin tamirini muahharan kazandığı istiklâl misillü her tarafça tasdik edilmiş bir şey olduğundan Arslan Heinrich Almanya İmparatoru

tarafından ahz ve hapsedildiği zaman Holstein Dükası Alphonse mu bu zaten Holstein’a tâbi olmak münasebetiyle bir fırka asker alıp geldi şehri zapt ve istilâ eyledi. Bu istilâ 1192 senesinde vukû bulmuştu. Ancak Lübeck Holstein’da kalamayıp on sene sonra Schleswig Dükası Valdemar burasını Holstein’dan nez’ ederek Almanya İmparatoru’nun taht-ı himayesine verdi ki birçok zamanlar bu himaye altında asude-nişîn olduktan sonra 1226 sene-i milâdiyesinde imparator ikinci defa olarak Lübeck şehrini serbest ve müstakil bir memleket olmak üzere ilân eyledi.

Ehemmiyet-i ticariye hasebiyle Hamburg’un dahi anbarı burası addolunduğundan bu kere müstakil şehir suretine tahvil edilince çabuk terakki ederek “Memâlik-i Müstakile-i Mümtaze” namıyla Hamburg ve Brem(en) şehirleri vesâir bazı memâlik bilittihad bir cumhuriyet teşkil eyledikleri zaman merkez-i cumhuriyet burası olmuş idi. Hâlâ Divan-ı Umumiye-i İstinaf’ın burada bulunması dahi şu merkeziteden neş’et etmiştir.

Danimarkalılar burasını ele geçirmek için pek çok muharebeler ettikleri gibi Muharebe-i Meşhure-i Sî Sâle’de dahi Lübeck şehri pek çok muhâcemâta hedef olduğundan bir aralık âdeta harabeye yüz tutmuş idi. Ondan sonra az vakit zarfında yine kendisini toplayarak imtiyaz ve istiklâline her taraftan riayet olunduğu cihetle kamal-i asayiş içinde terakkiyât-ı ticariyesinde devam eyler idi ancak Büyük Napoleon zamanında Fransızlar imtiyaz-ı kadîmenin hiçbirisine riayet etmeyerek her tarafı hercümerç eyledikleri sırada bir kolordu dahi Lübeck üzerine yürümekle bunlara mukabil bir kolordu Prusya askeri gelip şehri müdafaaya çalışmış ise de muvaffak olamadıklarından 1806 sene-i milâdiyesinde Fransızlar orada Prusyalılara galebe-i tâtme çalarak şehri istilâ etmişler ve bütün kale ve istihkâmatını yer ile yeksan eylemişlerdir. Binaenaleyh Lübeck şehri 1814 sene-i milâdiyesine kadar Fransa müstemlekatından mahdud olup “Alp Mansıpları” vilâyetinin bir sancağına merkez ittihaz edilmişti. Napoleon’un zevalinden sonra burası dahi Fransa’dan tahlis edilerek imtiyazât-ı kadîmesi iade olunmuştur.

Lübeck şehri dahi sâir müstakil şehirler misillü taraf-ı ahaliden müntehab bir meclis-i mebusan ile bir de hey’et-i âyân tarafından cumhuriyet usulüyle idare olunur. Ve bu hükûmet-i müstakilesi bâkî olduğu halde ahiren Almanya’ya iltihak eylemiştir.

2.2.3.7. Yedinci Fasıl

Mecklenburg Grandükallıkları

Coğrafya- Mecklenburg Dükallıkları Almanya İmparatorluğu'nu teşkil eden Hükâmât-ı Cermanya'dan iki grandükalık ise de bunların ikisi dahi bir nama tâbi olarak yanyana bulundukları cihetle ekseriya coğrafya kitaplarında ikisi beraber olarak zikrolunur. Bunlardan Mecklenburg-Schwerin denilen grandükalık garp tarafında vâki olarak diğerinden daha büyüktür. Zira beş yüz elli sekiz bin nüfus ahalisi vardır. Diğerisi ise şark tarafında olan ve Schwerin'den pek küçük bulunan Mecklenburg-Strelitz Grandükallığıdır ki doksan yedi bin kadar nüfusu vardır. Bu iki dükalık şimalen Bahr-i Baltık ile muhat olup şark tarafından Prusya ve cenub tarafından Lüneburg ve garp tarafından Lauenburg Dükallıklarıyla hem-huduttur.

Mecklenburg-Schwerin Grandükallığı'nın asıl payitahtı Schwerin şehri olup fakat ikinci payitahtı dahi Ludwigslust şehri addolunur. Zira öteden beri grandükler bu şehri kendilerine mesken ittihaz etmişlerdir. Diğerinin payitahtı dahi yeni Neustrelitz şehridir. Rostock Şehrinde vâki bir dârülfünûn ile yarım divan-ı istinafi şu iki dükallığın ikisi için de müşterek ve umumidir. Bu kıtaların arazisi kumluk ve birçok yerleri dahi göller ile meşgul olduğundan ziraatçe terakkisi yok ise de hayvan yetiştirmek hususunda pek meşhurdur. Orada yetişmiş atlar ve öküzler ve inekler harice külliyyet üzere nakil ve kemal-i revaç ile fûruht olunur. Ahalisinin ağılebiyet-i azimesi Protestan'dır.

Tarih- İşbu Mecklenburg kıtasında en evvel akvâm-ı Cermanya'dan Heruli kavmi ile bir de Vandal kavminin bazı müfrezeleri tanınmış olup muahharan Slavlar şark tarafından gelerek Almanya'nın birçok yerlerini istilâ eyledikleri sırada buralara dahi münteşir olmuşlardır. Muahharan Almanya senyörleri her tarafta birçok hükûmetler teşkil eyledikleri sırada burası dahi Mecklenburg namıyla be-nam olan hanedana tâbi olmuştur ki bu hanedan Almanya'nın en eski hanedanlarından olarak bu isim milâdın dördüncü asrından beri malûm ve maruf olduğu her müverrih tarafından tasdik kılınmıştır. Bu takdirce Mecklenburg familyası Vandallar zamanından beri meşhur olup hatta Vandal krallarından olarak Avrupa'nın cenub taraflarına kadar inmiş olan Genseric bu familyadan addolunur. Charlemagne nam Fransa imparatoru Almanya'yı istilâyâ kıyam eylediği zaman burasını fethetmekle beraber Mecklenburg Hanedanı'nın istiklâl-i kadîmlerine taarruz etmemiş idi. Bundan evvel iki fasılda ismi güzere eden Arslan Heinrich 1161 sene-i milâdiyesinde buraya tasallut ve istilâ

eylediği zaman her tarafı harab etmiş ve kendi damadı bulunan Pribislav nam bir prensi oraya vali nasbederek Mecklenburg’u doğrudan doğruya Saks(onya) memâlikinden addeylemiştir. Muahharan Arslan Heinrich Almanya İmparatoru tarafından ahz ve hapsedildikte Mecklenburg yine hâl-i evveline iade ve irca olunmuş ve on dördüncü asr-ı milâda kadar o halde devam etmiştir.

Milâdın on dördüncü asrında Mecklenburg Hanedanı miyânında zuhura gelen bir veraset davası kıta-i mezkûrenin ikiye inkisâmına mucip olmuş idiyse de 1474 senesinde Koca Heinrich denilen hükümdarı bu iki kısmı tekrar tevhide muvaffak olmuştur. Nihayet Mecklenburg’un iki kısma inkisâmı 1592 senesinde vukûa gelerek tarih-i mezkûrda kısım-ı kebire Mecklenburg-Schwerin denilmiş ve kısım-ı sagire dahi Mecklenburg-Güstrow namı verilmiş idi. Muahharan 1690 senesinde Güstrow Şube-i Hanedanı munkarız olmakla o kısım yine Mecklenburg-Schwerin’e iltihak eylemiş ise de biraz sonra Schwerin Hanedanı dahi üç kola ayrıldığından memâlik-i mevcude üç kol arasında be-tekrar taksime konulmuştu.

İşbu üç koldan birincisi asıl Mecklenburg-Schwerin olup buna “Schwerin-Schwerin” tesmiye edilmiş ve ikincisi şimdiki Mecklenburg-Strelitz olup buna dahi “Schwerin-Strelitz” ünvanı verilmişti. Üçüncüsü ise Schwerin-Grabow denilen şube olup 1692 senesinde bu dahi munkarız olmakla onun hisse-i emlâkı diğer iki hanedan miyânında uzun uzadıya münazaalara muharebelere meydan açtığı halde nihayet 1701 sene-i milâdiyesinde bir sulhname-i kat’i akdederek hâlâ bu gün mevcut ve daim olan taksimi icra etmişlerdir. Mecklenburg dükalarına yalnız düka ünvanı verildiği halde Viyana Kongresi 1815 sene-i milâdiyesinde bunların ünvanını grandükalığa terfi etmiştir. Hanedan-ı mezkûrun ta Almanya’nın ilk ahalisinden olan Vandallar zamanından kalma kadîm bir hanedan olmasına hürmeten hâlâ uhdelerinde “Vandal Prensleri” ünvanı dahi bâkîdir.

2.2.4. İkinci Bâb

Almanya’yı Vasatîde Kâin Hükûmât

2.2.4.1. Birinci Fasl

Lippe Emaretleri

Coğrafya- “Lippe” namıyla Almanya’da iki emaret bulunup bunlardan birisi Prusya ile Hess(en) arasında vâki küçük bir emarettir ki Detmold şehri bunun merkez

emareti olmak hasebiyle bu emaretin ismine dahi “Lippe-Detmold” denilir. Werre Nehri bu emareti iska ve irva eder ise de ziraatçe müterakki bir memleket olmayıp hayvan yetiştirmek ve bazı madenleri işletmek ile yüz on bir bin kadar ahalisi taayyüş eder. Ağlebiyet-i azimesi Katolik’tir. İkincisi Schaumburg-Lippe Emareti olup bu dahi evvelkinin civarında vâki otuz iki bin nüfuslu bir nahiyeden ibarettir.

Tarih- Lippe Hanedan-ı Emareti Almanya’nın en eski hanedanlarından olup en evvel yalnız “senyör”⁶⁸ ünvanıyla bu küçük vilâyeti idare ederler idi. Birkaç fasılda ismi güzere eden Arslan Heinrich bir aralık etrafı istilâ eylediği zaman Lippe Emareti’ni dahi zapt etmiş ise de Lippe senyörlerine ilişmeyip onları kendi tarafından vali olmak üzere yerlerinde ibka etmiş ve binaenaleyh Lippe Emareti Saks(onya) Grandükalığı’nın bir eyaleti olmuş idi.

Almanya İmparatoru Arslan Heinrich’yi ahz ve hapseylediği zaman bu misillü istilâ-gerdesi olan memâliki yerli yerine iade eylediği sırada Lippe Emareti’ni dahi hanedan-ı kadîm idaresinde bırakıp hatta o zamana kadar bunlara yalnız senyör denilir iken kont ünvanını dahi vermiş çünkü Lippe kontları kendilerini etraf ve civarda bulunan müstevlilerden muhafaza edecek iktidara haiz olmadıklarından Almanya İmparatorluğu burasını doğrudan doğruya kendi himayesine alarak binaenaleyh Lippe Almanya İmparatorluğu’nun malikânelerinden birisi olmak üzere bâdema taarruz-ı a’dâdan bayağı emin olmuştur.

Bu hanedana mensub olan kontlar familyalarının kadîminden maada salah-ı hâl ile dahi meşhur olduklarından haricen bunlarla kız alıp kız vermeye birçok hanedanlar heves eyledikleri cihetle bunların şubeleri çoğaldıkça çoğalmış ise de emaret evvelâ 1613 senesinde Lippe-Brake denilen şubede olup bu şube 1709 senesinde vâris-i zükûrsuzca kalarak binaenaleyh Almanya İmparatorluğu Lippe Emaretini Lippe-Detmold denilen şimdiki hanedana tevcih eylemiş ve 1720 senesinde dahi kontluk ünvanı prenslik ünvanına terfi kılınmıştır.

Napoleon’un Fransa İmparatorluğu’nu tesis eylediği zaman bu emareti dahi Fransa’ya iltihak eylemiş idiyse de başlı başına bir vilâyet teşkil edecek kadar vüs’ati olmadığından Münster şehriyle birleştirilerek bir sancak addolunmuş ve Napoleon’un sükûtundan sonra düvel-i müttefike emaret-i mezkûrenin istiklâlini yine eski hanedanına iade eylemiştir.

⁶⁸ Feodal toplum düzeninde geniş toprakların sahibi olan ve koruması altındaki serflerin ürettiklerinden pay alan kimse, feodal bey, derebeyi.

Schaumburg-Lippe Emareti'ne gelince: Vakıa eski Almanya'da Schaumburg namıyla bir kontluk olup 1033 sene-i milâdiyesinde teşekkül etmiş ise de bu hükûmet zaten küçücük bir şey olduğu halde muahharan çok kereler birtakım hisseler münkasım olduğu gibi bir aralık bi'l-küllîye infisah dahi eylemiş idi. 1648 sene-i milâdiyesinde akd ve imza olunan Westphalia Muâhdesi iktizasınca bu eski Schaumburg kontlarının hatimesi olarak bilâ-veled vefat eylemiş bulunan Altıncı Otto'nun validesi olup Lippe familyasına mensub bulunan Elizabeth'e intikal etmiş ve o dahi bu malikâneyi karındaşı Philip'e vermiş olmakla işte o zamandan beri "Schaumburg-Lippe" diye hem eski ve hem yeni namını cem ile devam edegelmiştir.

2.2.4.2. İkinci Fasl

Waldeck Emareti

Coğrafya- Almanya-yı vasatî hükûmâtından mâdud olan işbu Waldeck Emareti Hess(en) ile Prusya arasına sıkışmış küçücük bir emarettir ki mecmû'-ı nüfusu elli altı bin olup merkez-i emaret olan asıl Waldeck nam mahal dokuz yüz nüfuslu bir köyden ibarettir. Korbach isminde diğer bir köy dahi merkez-i emaret addolunup fakat prens bulunan zat işbu iki merkez-i emarete dahi oturmuyarak Arolsen⁶⁹ isminde diğer bir kariyede oturur. Emaret-i mezkûre arazisinin ziraata kabiliyeti olmamakla ahalisi demir ve kurşun ve bakır madenlerini işleterek ve bahusus demircilik ederek taayyüş ederler.

Tarih- Almanya'nın asilzâdeleri ekseriya kendi hanedanlarını ezmîne-i kadîme-i meçhulde halkın perestîş eyledikleri birtakım zevat-ı muhayyeleye kadar vardırıdıkları gibi işbu Waldeck Hanedanı dahi kendi asıllarına bu kadar bir kıdem verirler. Âsâr-ı âhireye gelinceye kadar kont ünvanıyla burada hükûmet süren zatlar kuvvetlerinin azlığından dolayı başlı başlarına bir iş göremeyip hangi senyörler daha kuvvetli ise onlar ile ittifak etmişler ve onların kuvvetiyle kendilerini sâir müstevlilerden muhafaza eylemişlerdir.

Bu familyadan en ziyade şöhetşîâr olan ve 1682 tarihinde Almanya İmparatoru tarafından prens ünvanını dahi almış bulunan adam Georg Friedrich isminde bir askerdir ki evvelâ Hollanda hizmet-i askeriyesinde istihdam olunur iken gösterdiği yararlıklar üzerine Almanya İmparator'u Birinci Leopold kendisini celb ve rütbesini generalliğe ve ünvanını dahi prensliğe terfi eyleyerek o zaman Viyana'yı muhasara etmekte bulunan

⁶⁹ Bugünkü adı Bad Arolsen'dir.

Osmanlı Ordusu üzerine bir kolordu ile sevk eylemişti. Sobieski⁷⁰ Viyana'yı istilâ-yı Osmaniye'den kurtarmakla Avrupa tarih-i askeriyesinde şöhretşîâr ise de merkumun bu şöhretini kazanmaya sebep-i aslî olanlardan birisi işbu Georg Friedrich de Waldeck olduğu tafsîlât-ı tarihiyeden tahakkuk eyler.

Bu muharebeden sonra general mumâileyh yine Hollanda'ya avdet edip orada mareşallik payesiyle serasker olmuştur.

Kezâlik Waldeck Hanedanı'nın namını i'lâya hizmet eden zevattan biri de Christian August vardır ki Avusturya hizmet-i askeriyesinde generallik rütbesini ihraz ederek evvelki gibi bu dahi Asâkir-i Osmaniye ile birkaç muharebe etmiştir. Muahharan Avusturya devleti 1792 senesinde August'u Fransa üzerine salıverip Thionville şehrini muhasara eder iken bir kolunu zayi eylemiştir. Fransa Muharebelerinde gösterdiği yararlık Portekiz devletinin nazar-ı dikkatini celbederek 1792 senesinde devlet-i müşarünileyha tarafından davet ve seraskerlik makamına nasbedilmiş ise de ömrü vefa etmeyip bir sene sonra vefat etmiştir.

İşte sahâif-i tevarihde Waldeck namına ehemmiyet verdiren şey şu iki generalin meziyet-i askeriyesi olup hatta ancak bir kaza addolunabilecek yere prenslik ünvanıyla bir emaret ve o emarete bu defa Almanya İmparatorluğu'nun teşekkülü esnasında dahi riayet olunarak müstakil bir emaret olmak üzere ibka edilmesi bu adamların kazanmış oldukları şân ve şereften münbais olan kadir ve haysiyetten ibarettir.

2.2.4.3. Üçüncü Fasl

Hesse(n) Grandükalığı

Coğrafya- Ren ve Main ve Weser Nehirleri arasında bulunan memâlikte en evvel “Hessi” isminde bir Cermen kavm-i kadîmi şöhret almış olduğundan bunların muahharan “Hesse” suretine tahavvül eden isimleri memâlik-i mezkûreye isim olup kaldığı gibi memâlik-i mezkûrede hükûmet sürmeye başlayan hanedana dahi “Hesse” denilmiştir. Memâlik-i mezkûrenin hem-civarları şimal tarafından Prusya ve şark tarafından Prusya ile Bavyera ve cenub-ı şarkî cihetinden Baden Grandükalığı ve garp tarafından dahi kezâlik Prusya'nın vilâyet-i garbiyesidir. Bir rub'u kadarı Katolik ve küsuru Protestan mezhebine sâlik olmak üzere sekiz yüz elli iki bin nüfus ahalisi olup Darmstadt şehr-i cesîmi buranın merkez-i idaresidir. Ren, Main Nehirlerinin irva ve iska

⁷⁰ Lehistan Kralı Jan Sobieski.

eylediği yerler hem düzlük ve hem de pek münbit ve mahsuldar olduğundan Hessen Grandükalığı Almanya'nın en meşhur çiftçi memâlikinden addolunur. Bazı yapıtı mensucatından ibaret sanayi dahi var ise de memleketin başlıca mevrîd-i serveti ziraattır.

Tarih- Fransa İmparatoru meşhur Charlemagne zamanından beri Hessen kıtasında senyör veyahut kont ünvanıyla birtakım zevat hükûmet süregelmıştır ki bunların umumu ya Wetter veyahut Gison ismini alırlar idi. 1130 sene-i milâdiyesinde Dördüncü Giso'nun vârisi bulunan bir prens Thüringen Hanedanı'ndan bir zatla akd-i izdivaç ederek bu halde iki hanedanın emlakı birleşmiş olduysa da 1263 senesinde Almanya İmparatoru bu iki kıtayı yekdiğerinden tefrik ederek ve validesi Thüringen Hanedanı'ndan olduğu halde pederi Brabant denilen dük hanedanından olan ve Çocuk Heinrich diye şöhret bulan Birinci Heinrich'ye ita ve mumâileyhe prenslik ünvanı dahi vermiş idi.

Mumâileyh Heinrich'nin evlâd ve ahfadı Kassel şehrinde ihtiyar-ı ikametle 1567 sene-i milâdiyesine gelinceye kadar Hessen memâliki üzerinde hüküm sürmüşler idi. Tarih-i mezkûrda hükümdar olan Magnanimous diye meşhur bulunan Philip hin-i vefatında memâlikini dört nefer oğulları arasında taksim eyledi. Büyük oğlu olup "Akıl" diye şöhret bulan Dördüncü William'a memâlikinin nisfını vererek Kassel şehri dahi onun merkez-i hükûmeti olmuş idi ki bu halde mumâileyh Dördüncü William hükûmeti zamanımıza kadar devam ederek 1866 sene-i milâdiyesinde Prusyalıların Avusturyalıları galebesi esnasında Prusyalı tarafından mülkü nez' ve istimlak olunan "Hessen" Kassel Hanedanı'nın vaz'-ı esası addolunmuştur. Magnanimous Philip'in dördüncü oğlu bulunan George ise pederinden ancak mülkünün sekizde birisi olmak üzere Darmstadt şehriyle etrafında bulunan bir miktar araziye nâil olmuş idiyse de Philip'in sekizde dördünü en büyük ve sekizde birini en küçük oğluna verdiği memâlikinin sekizde üçünü uhdelere ihale eylemiş olduğu Philip ve Louis nam oğulları tez vakitte vefat ederek bunların mülkü dahi George'a intikal etmekle diğerkardeşi olan Dördüncü William ile hemen müsavi bir nisf-ı hisseye malik olmuş demek idi.

İşte bu suretle taksimi Almanya tarihinde gösterilen vukuât-ı cesime ve inkılâbât-ı müteaddide pek az bir hâle verebilerek on sekizinci asır nihayetine gelinceye kadar hâl bu minval üzere devam eylemiş iken on sekizinci asrın nihayetiyle on dokuzuncu asrın iptidalarında Napoleon'un fütühatı bütün hudûd-ı kadîmeyi bozup

karmakarışık ettiği gibi Hessen Grandükalığı'nın dahi Ren Nehri'nin sahil-i yesarında vâki memâlikini nez' ederek onlara bedel Westphalia ve Mainz taraflarından birçok araziye hisse rapteylemişti. Yine Napoleon'un taht-ı nüfuzunda olarak "Ren Hükûmât-ı Müttehidesi" namıyla teşkil olunan bir hey'et-i hükûmât-ı müttehideye işbu Hessen Grandükalığı dahi dâhil olup (Almanya sahife 156 müracaat oluna) ancak 1813 senesinde Napoleon aleyhine ittifak eden devletlere Hessen Grandükalığı dahi iltihak ederek Napoleon'u dûçar-ı inkırâz eyledikten sonra ahval yine suret-i evlâya avdet ve tahavvül eylemiştir.

1820 tarihinde Hessen Grandükası bulunan ve o zamana kadar Hessen hükümdarları Landgrave⁷¹ ünvanıyla yâd olunurlar iken ilk defa olmak üzere grandük ünvanını alıp evvelce onuncu addolunur iken bâdema birinci addolunan Louis kendi tebâsına ahrarâne bir kanunuesasi vermiş iken ahlâfı olan İkinci ve Üçüncü Louisler bu kanun mûcibince halkın nâil olduğu hukuk ve hürriyetten birer miktarını kesmeye kıyam eyledikleri cihetle ahali dahi muhalefet ve isyan vadilerine saparak dâhil-i memâlikte hayli şûrişler vücuda gelmiş ve muahharan nasılsa tâbi ile metbûdan her iki taraf fedakârlıklar ihtiyarıyla akd-i musalâha eylemiştir.

Cesamette Hessen Grandükalığı müsavi iken muahharan yani 1866 senesinde Prusya tarafından zamime-i memâlik kalındığını yukarıda haber verdiğimiz Hessen-Kassel hükûmetinin Magnanimous Philip'ten Prusya'ya iltihakı zamanına kadar geçirdiği vukuat hülâsasına gelince: Bu hükûmetin ilk hükümdarı olan Dördüncü William etraf ve civardan ele geçirdiği memâlik ile ülkesini bayağı büyültmüş iken oğlu ve halefi bulunan Maurice pederinin kazandığı memâliki muhafazadan aciz kalarak bir miktarını kaybetmekle onun oğlu bulunan Beşinci William pederi aleyhine kıyam ve bîçareyi hükûmetten istifaya icbar eyleyerek memâlikin zimâm-ı idaresini kendi eline almıştır. Bu zat Muharebe-i Sî Sâle'de Fransa ile İsveç ittifakına dâhil olmuştu. Hin-i vefatında vâris-i sagir etmiş idiyse de zevcesini ona vasi nasbederek mumâileyha ise gayet akil bir kadın olmakla mülkçe tedenni şöyle dursun terakki ve tevsiiye bile muvaffak oldu.

Mumâileyhin ahfadından Frederick isminde bir prens İsveç Kralı On ikinci Demirbaş Charles'ın⁷² hemşiresi ve vârisi bulunan Ulrike Eleonora⁷³ ile izdivaç etmiş

⁷¹ Almanya'da prenslere verilen bir ünvan.

⁷² İsveç Kralı XII. Charles.

⁷³ İsveç Kralı XII. Charles'ın kız kardeşi-Ulrica Eleanor.

bulunmakla Charles'ın vefatında İsveç kralı olmuştur. (İsveç Sahife 159 müracaat oluna)

1803 sene-i milâdiyesinde Hessen-Kassel Grandükü Dokuzuncu William Almanya İmparatoru'nun müntahabları ünvanı olan Elektör ünvanını almış ve o münasebetle dokuzunculuk ünvanını birinciliğe tahvil etmiş ise de 1806 senesinde yani Napoleon galesi esnasında mülkü elinden alınarak Westphalia ve Frankfurt'a taksim kılınmıştı. 1810 ve 1813 tarihlerinde memâlik-i mezkûre tekrar kurtarılıp kendisine verilmiş ve mumâileyh fazla olarak elektörlük ünvanını dahi tekrar almış idiyse de bu unvan hakikatte pek fazla kalmamıştı. Zira Almanya hükûmetleri artık bir hükûmet-i müttehida usulü altına girerek imparatorluğun vücudu meydanda kalmadığı halde elektör bulunması büsbütün abes idi. Ancak bundan sonra gelen grandüklerin her biri ahaliye bir kanunuesasi vereceğini vaat veyahut hakikatte ita eylediği halde bilâhare istirdad eylediklerinden her defa böyle bir hâl vukûa geldikçe ahali dahi isyana başlamış ve binaenaleyh orası aleddevam muharebe-i dâhiliye ile meşgul olagelmış idi. Hele 1866 senesinde Prusyalıların Avusturya aleyhine kazandıkları Sadova galibiyeti esnasında burasının Prusya'ya ilhakı yolu bulunarak grandükalar ahalinin isyanından ve ahali dahi onların istibdadından kurtulmuştur.

2.2.4.4. Dördüncü Fasil

Reuss-ı Kebir ve Sagir Emaretleri

Coğrafya- Reuss denilen biri büyük diğeri daha küçük ve fakat ikisi yekdiğere muttasıl ve ağleb-i şuaabât-ı idarece ikisi dahi müttehit olan emaretler Saksonya ile Bavyera'nın arasına sıkışmış bir küçük kazadan ibaret olup Elster ve Saale Nehirleri bu kazanın içinden geçerler ise de pek dağlık bir yer olduğu cihetle ziraata kabiliyeti yok hükmündedir.

Binaenaleyh bunların ahalisi ağlebiyet üzere madencilik ile taayyüş ederler. Bu emaretlerin büyük ve küçük diye muayyen olan sıfatları gerçekten arazi ve nüfus cihetiyle faik olana “Büyük” ve arazi ve nüfus cihetiyle onun madununda bulunana “Küçük” denilmek suretiyle tayin olunmamıştır. Bilâkis küçüğüne “Büyük” ve büyüğüne “Küçük” denilmiştir ki bu da an-asl bunlar bir ırktan teşâub eyledikleri zaman büyük karındaşının küçük kısma ve küçük karındaşının büyük kısım-ı memâlike malik olmalarından neş'et eylemiştir. Binaenaleyh Büyük Reuss Eمارeti'nin kırk beş bin nüfusu olduğu halde Küçük Reuss Eمارeti'nin seksen dokuz bin nüfusu vardır. Schleiz

ve Graiz ve Gera kasaba veya daha doğrusu köyleri bunların payitahtları addolunur. İki emaretin bir hükûmet-i meşrutası olup iki tarafa dahi ait olan umûr-ı mühimme bir hey'et-i muhtelitede rû'yet ve müzakere olunur.

Tarih- Reuss Hanedan-ı Eمارeti milâdın onuncu asrında Ostroda Kontu olan Albert'in oğlu Heinrich zamanında tesis eylemiştir. Bu unvan mumâileyh Heinrich'ye Almanya İmparatoru Dördüncü Heinrich tarafından verilmiş idi. Bu misillü küçük emaretlerin inkılâbât-ı cesime-i tarihiye arasında hemen hiç isimleri okunmayacağı derkârdır. Vakıa hanedan-ı mezkûrun kendisine mahsus olan tarihte muahharan bunun birkaç şubeye inkisâmı ve şubelerden yalnız ikiden maadasının inkırâzı görülür ise de bizim bu tarihte nazar-ı dikkat ve istigrabımıza isabet eyleyen şey yalnız emaret-i mezkûreye gelenlerin kâffesi “Heinrich” ismini aldığı ve binaenaleyh elyevm makam-ı emarette bulunan zevatın elli dokuzuncu Heinrich olması kaziyesidir.

2.2.4.5. Beşinci Fasl

Anhalt Eمارeti

Coğrafya- Anhalt ismi eski zamanlarda “Harz Jurved” nam orman içinde vâki “Şato” denilen bir müstahkem köşkün ismi olup elyevm bu şatonun harabesi görülür. Mezkûr isim şatonun sahipleri olan bir hanedana alem olduğu gibi bu hanedanın taht-ı istimlâkına giren bir çok araziye dahi alem olmuştur ki arazi-yi mezkûre cism-i vâhid suretinde olmayıp aralarına birtakım sâir hanedanlar emlâkı girmekle ecza-yı müteferrikadan ibarettir. Dessau şehri elyevm bu dükalığın merkez-i idaresi olup iki yüz bin kadar da nüfus vardır ki altıda bir kısmı ancak Katolik olarak küsuru kâmilten Protestan'dır.

Tarih- Anhalt Hanedanı Almanya'nın hem en eski ve hem de en müttehiz ve haysiyetli hanedanlarından addolunur. Bu hanedanın malik oldukları memâlik en evvel Saks(onya) Dükalığı'na tâbi olduğundan âza-yı hanedan kont ünvanıyla Saks(onya) Hanedanı'nın tâbilerinden addolunur idi. On üçüncü asr-ı milâdide Saksonya'nın birtakım yerleri ayrılarak bazıları sâir memâlike ilhak olunduğu ve diğer bazıları dahi müstakil birer hükûmet teşkil eylediği sırada Anhalt Hanedanı'nın yerleri dahi ayrılarak dükalık suretine tahvil kılınmıştı.

Bu hengâmede Anhalt Hanedanı'nın emlâkı dört kıta dükalık teşkil eylemiş idi ki Bernburg ve Köthen ve Zerbst ve Dessau Dükaları olup mürûr-ı zamanla bunlar bilâ-

vâris münhall kaldıkça yekdiğere iltihak ede ede elyevm yalnız Anhalt-Dessau Dükalığı kalmış ve diğer üçünün memâliki buna iltihak etmiştir.

Anhalt Emaretine mahsus olan tarih hâvi olduğu vukuât-ı cüziyeden ziyade bu hanedanın yetiştirmiş olduğu bazı zevat-ı meşhurenin şöhretleriyle meşhurdur. Burası doğrudan doğruya Almanya İmparatorluğu'nun himayesi altında bulunduğundan imparatorluğun geçirdiği vukuâta Anhalt dahi iştirak etmiş demektir. Fakat hanedan-ı mezkûrdan neş'et eyleyen meşâhir Almanya İmparatorluğu'na mensup oldukları halde nâil-i şöhret-i tamme olmuşlardır.

Bunlardan en mühim ve meşhuru Rusya İmparatoriçesi İkinci Catherinedir ki Rusya devletini yeniden tesis ve tevsî etmek mertebesindeki vukuâtı ve bizim aleyhimize olan galebâtı ile şöhretşîâr-ı âlemdir. Bu imparatoriçe Anhalt-Dessau Hanedanı'ndan olup ne suretle Rusya Sandalî-i Hükûmetine yol bulduğu Rusya tarihinde mezkûrdur.

Anhalt-Dessau Hanedanı'ndan şöhretşîâr olan zevatın birisi dahi Prens Leopold olup Prusya devletinin seraskeri ünvanıyla nice muharebâta bulunmuş ve o kadar muzaffariyete nâil olmuştur ki on sekizinci asr-ı milâdi nısf-ı evvelinde Prusya şevket-i askeriyesini ayyuka çıkaran hep bu zat addolunmuştur. Hatta Prusya'nın intizam ve maharetle meşhur olan piyade sınıf-ı askerini âdeta müceddeden gibi bir suretle işbu Prens Leopold teşkil ve tesis ve kâffe-i kavânini kendisi vaz' ve tanzim eylemiştir. Tamam kırk sene müddet Prusya devletine “feldmareşal” ünvanıyla hizmet eyledi.

Bu iki zattan maada Anhalt Prenslerinden birisi dahi feylesofide gayet meşhur olup hâsılı bu hanedanın şöhret-i tarihiyesi Almanya tarihi için hakikaten en parlak bir fasıl teşkil etmeye kâfi olduğundan her zaman her nevi hükûmet Anhaltlere hürmet ve riayette kusur etmemiştir.

2.2.4.6. Altıncı Fasil

Saks(onya) Krallığı ve Dükalıkları

Coğrafya- Saks(onya) namı Almanya'da ilk hamiyet-i beşeriyenin tahdisinden beri tanınmış bir namdır ki Ems ve Oder ve Tuna nehirleriyle Bahr-i Baltık arasında vâki memalik-i vesiada türeyen bir büyük Cermen kavminin ismi olduğu halde muahharan gerek yeni gerek eski birtakım hükûmete dahi isim olmuştur. Elyevm bu nam ile bir krallık ve birkaç düka bulunduğundan ve bundan maada eski Saks(onya)

hükûmetlerinin hudûdu dahi tagayyür eylemiş olduğundan burada umumu için birden malûmat-ı coğrafya hülâsası verilmek kabil değildir. Binaenaleyh Sakson(ya) eczâ-yı mühimmesi hakkında ber-vech-i âti fikra-be-fikra malûmat verildikçe iktiza eyleyen malûmat-ı coğrafya dahi îta olunacaktır.

Saks(onya)-i Kadîm - Merovenjler zamanında Saks(onya) Hükûmet-i Kadîmesi garp tarafından Ren ve Ems ve Lippe Nehirleri'nden başlayarak Şimal-i Bahr-i Baltık'a ve Danimarka'ya ve şark tarafından Prusya memâlikine ve cenuben dahi mütegayyir hudûduyla Almanya-yı cenubiye kadar imtidad eder idi. İşbu Kadîm Saks(onya) ahalisi olan Saksonlar kendi komşuları olan Danuvazlar⁷⁴ gibi deniz ve kara haydutluğunda gayet mahir adamlar olup daha dördüncü asr-ı milâdîde Gaul ve Britanya sahillerini altüst etmişler ve tafsili İngiltere tarihinde gösterildiği üzere oraya sevk eyledikleri muhacirler İngiltere kıtasında hükûmetler tesis eylemişlerdir.

Almanya'da kalan Saksonlar bir aralık Fransız İmparatoru Charlemagne'ın kahrına mağlûben Fransa'ya haraç vermeye razı olmuşlar ise de kendileri tavaif-i kadîme-i Cermanya'nın taptıkları Oder nam mâbud-ı muhayyele perestiş eylediklerinden Hristiyanlığı bir türlü kabul edemeyerek defaatle Fransa aleyhine isyanlarda bulunmuşlardır. Nihayet Charlemagne dokuz defa bunların üzerine ordu çıkararak kahren ve cebren kendilerini Hristiyanlığa ithal eylemiştir ki bu muvaffakiyet 795 sene-i milâdiyesinde vukûa gelmiştir. O zaman Charlemagne'ın "Sakson Kanunu" namıyla bunlara cebren kabul ettirdiği bir kanun 843 sene-i milâdiyesine kadar mer'iyü'l-icra olup sene-i mezkûrede ilk Saks(onya) Dükalığı teşekkül etmekle bu kanun hükümden sakıt oldu.

2.2.4.6.1. Birinci Saks(onya) Dükalığı

Saks(onya) Dükalığı Almanya'nın sâir birçok memâliki ile beraber Charlemagne'ın kurmuş olduğu Garp İmparatorluğu içinde dâhil iken Fransa ve Almanya tarihlerinde dahi izah edildiği üzere (Fransa 113 ve sahâif-i mütetâbia. Almanya sahife 46 ve sahâif-i mütetâbia) Charlemagne'ın vefatından sonra oğlu Louis le Débonnaire⁷⁵ bu imparatorluğu yekpare olarak muhafaza edemediğinden kendisinin üç nefer oğulları miyânında mülkü taksime mecbur olduğu zaman Almanya ciheti yine Louis namındaki oğluna isabet eylemiş idi ki işbu Louis "Germanicus" lâkabıyla mülâkkab olmuştur.

⁷⁴ Danimarkalılar anlamında kullanılır.

⁷⁵ Dindar Louis

Louis de Germanicus kendi hissesine isabet eden mülkü bir kat daha tevsi edip de bunu tanzime dahi başladığı zaman yani 843 sene-i milâdiyesinde Saks(onya) kıtasını müstakil bir dükalık suretine tahvil ederek Cermanya'nın en meşhur rüesasından olan Wittekind(Widukind)'in⁷⁶ yeğeni bulunan Liudolf'e tevcih eylemişti. Zira Louis the Germanicus'un gerek pederi Louis the Débonaire gerek sâir huseması aleyhine açtığı şiddetli muharebelerde hizmet-i askeriyesinde kullandığı rüesaya hep böyle birer vaat vererek Liudolf ise Louis'nin sağ kolu mesabesinde olmakla onun için böyle cesîm ve şerefli bir dükalık vücuda getirmek pek de istiksar olunamaz idi.

Demek oluyor ki Sakson(ya)'nın müstakil olarak dükalık suretiyle ilk teşekkülü bu tarihte vukû bulduğu gibi Saks(onya) Hanedan-ı Kadîmi'nin ilk tesisi dahi bu tarihte vukû bulmuştur.

İmdi bu birinci dükalık bir yandan tevsi-i memâlik eylediği gibi hanedanı dahi şöhrat ve haysiyetçe terakki ederek umum Almanya için birtakım imparatorlar dahi yetiştirmiştir ki Almanya tarihinde bunlar için bir fasıl vardır. (Almanya sahife 60 müracaat oluna) Arazice peyda eylediği vüs'ate gelince: Bu ittisâa hizmet edenler Birinci Otto ve Heinrich Süpplingen⁷⁷ ve bhusus bundan evvel birçok fasıllarda ismi sebkât eden Arslan Heinrich olup bunlar âdetâ Almanya'nın kısm-ı şimal-i garbiyesini tamamıyla Saks(onya) Dükalığı dâhiline almışlar ve hatta Bavyera kıtasına dahi kendi nüfuzlarını musallat kılmışlar idi. Bunların şu suretle arttıkça artan nüfuz ve haysiyetleri kudret ve kuvvetleri Almanya İmparatorlarının nazar-ı dehşetini açarak bir zaman kendilerini müdara ile kullanmışlar ise de nihayet İmparator Frederick 1180 sene-i milâdiyesinde Arslan Heinrich'yi ahz ve zindana ilka ederek bilâhare merkurumun veyahut hanedanından birisinin imparatorluk aleyhine bir belâ îka' edememesi için mülkünü birçok senyörlere kontlara ve sâireye malikâneler olmak üzere parça parça taksim eylemiştir. O zaman Saks(onya) Dükalığı'ndan ayrılan eczanın ne kadar hükûmet-i müstakile teşkil eylediği görülür ise işbu ilk dükalığın ittisâı hakkında bir fikir hâsıl edilmiş olur. Mezkûr dükalıktan Magdeburg Despotluğu ve Brem(en) şehir-i müstakili ve Menden ve Verden ve Paderborn ve Münster ve Hildesheim ve Halberstadt ve Merseburg ve Hamburg hükûmât-ı müstakilesi ve Meissen ve Thüringen-Mecklenburg ve Pomerani ve Westphalia ve Schönefeld ve Lübeck hükûmetleri tefrik

⁷⁶ Charlemagne'ın, Saksonları Hristiyanlaştırmak için yaptığı savaşlarda Saksonlara komuta eden ünlü Cermen reisidir.

⁷⁷ Heinrich the Proud: Kaynaklarda, Toskana Beyi, Bavyera Dükü X. Heinrich ve Saksonya Dükü II. Heinrich olarak adı geçen kişidir. Metin içinde yazar bu ismi Süpplingen ailesine mensubiyetinden dolayı Heinrich Süpplingen olarak ifade eder.

edildikten sonra bakiyesinden yine koca bir Saks(onya) Dükaliğı teşkil olunmuştu ki memâlik-i mezkûrenin tefrikinden sonra olan işbu dükalık Saks'ın ikinci müstakil dükaliğı addolunur.

2.2.4.6.2. İkinci Saks(onya) Dükaliğı

İrsalen Heinrich'nin sükûtundan sonra teşekkül eden Saks(onya) Dükaliğı ve Wittenberg ve Lauenburg vilâyetlerine doğrudan doğruya malikiyetle Holstein vilâyetine dahi icra-yı nüfuz suretiyle müteşekkil olup taraf-ı imparator dan bu dükaliğın emaret iskânı yahud Anhalt Hanedanı'na mensub olan Bernard'a tevcih olunmuştu ki bu hanedanların dahi herhalde Saks(onya) Hanedan-ı Kadîmi'ne münasebette taallûkları derkâr olmakla âdeta Saks(onya) Hanedanı'nın bir şubesi addolunur. Evvelki Sakson(ya) Dükaliğı'na nisbetle bu İkinci Saks(onya) Dükaliğı ancak beşte bir nisbetinde kalabilir iken 1212 sene-i milâdiyesinde hanedan-ı mezkûr asıl Saks(onya) ve Anhalt diye iki şubeye taksim olunduğu gibi 1260 senesinde asıl Saks(onya) Hanedanı dahi Saks(onya)-Lauenburg Saks(onya)-Wittenberg diye başkaca iki kola ayrıldığından bir kat daha küçülmüş demek oldu.

Almanya'ya imparator olacak zatın intihab-ı hukukunu hâvi olmak üzere elektör ünvanına Saks(onya) Hanedanı dahi nâil olup 1355 tarihinde İmparator Dördüncü Charles bu ünvanı Saks(onya)-Wittenberg Hanedanı'na bahşeylediye de 1422'de elektörlük ünvanı da Saks(onya) Dükaliğı da Meissen Hanedanı'na nakledildiğinden şu hâl ikinci dükaliğa dahi nihayet vermiş oldu.

2.2.4.6.3. Üçüncü Saks(onya) Dükaliğı

Meissen Hanedanı ki buna Wettin Hanedanı dahi denilir bu dahi yine Saks(onya) Hanedan-ı Kadîm'inden bir şubedir. Cengâver diye şöhret bulmuş olan Frederick Birinci Saks(onya) Hanedanı misillü doğrudan doğruya Wittekind sülâlesinden gelme bir prens olup Saks(onya) Dükaliğı'ndan evvel Meissen ve Thüringen vilâyetleri üzerine hükûmet eder ve Coburg sancağı dahi validesinden kendisine irsen intikal eylemiş olduğu cihetle oranın da hükümdarı addolunur idi. Milâdın 1422 senesinde İmparator Sigismund Saks(onya) Dükaliğı'nı ve elektörlük ünvanını dahi Frederick'e verince evvelki malikâneleriyle Saks(onya) birleşerek büyücek bir dükalık teşkil eylemiştir ki vakıa ilk dükalık kadar büyük değil ise de ikinci dükalık kadar da küçük değil idi. Bu dükalık şimdiki Saks(onya) Krallığı'nın esası addolunduğu gibi mumâileyh

Cengâver Frederick dahi şimdiki Saks(onya) Krallığı'nın ilk vaz'-ı esası add ve itibar kılınır.

İşbu üç dükalıktan maada Saks(onya) namına olarak bir iki hükûmet daha teşekkül eylemiş ise de bunlar hep hanedan şubeleri miyânında zuhura gelen vukuât-ı irsiye kabilinden olup muahharan hep yekdiğerine kalb olmuşlardır. Binaenaleyh nöbet Saks(onya) hükûmetlerinin en mühimi olmak üzere dördüncüsü addolunan ve hâlbuki hakikat-i hâlde üçüncü dükallığın tetimme-i devam-ı tarihiyesi demek olan Saks(onya) Krallığı'na gelmektedir.

2.2.4.6.4. Şimdiki Saks(onya) Krallığı

Şimdiki Saks(onya) Krallığı Almanya'nın vasatına düşmüş bir büyücek krallık olup şimal ve şimal-i şarkî ve şark tarafından Prusya ve cenub tarafından Bavyera ve garp tarafından dahi Saks(onya) Altenburg Dükallığı ile mahduttur. İki milyon beş yüz elli bin nüfus ahalisi olup Dresden şehri bu hükûmetin merkez-i kraliyesi ve Leipzig şehri memâlik-i meşhûresinden birisidir. Alp ve Saale ve Elster ve sâir nehirler bu kıtayı iska etmekle arazisi münbit ve mahsuldar olup bundan maada gayet zengin demir ve bakır ve kurşun ve gümüş madenleri vardır ki pek muntazam bir surette işletilirler. Mensucat-ı harîriye fabrikaları gayet meşhur olduğu gibi tabak ve billûr fabrikaları dünyanın her tarafında şöhretşiârdır. Kâğıt imalince Saks(onya) memâliki Avrupa'nın birincilerinden olup Leipzig matbaaları bütün Avrupa'ya tefevvuk etmiş ve orada her lisan üzere basılan âsâr dünyanın her tarafına nakil ve fûruht olunmakta bulunmuştur. Maarif hususunda dahi terakkisi ber-kemal olup Alman lisanının en zarîf ve temiz burada tekellüm olunan şivedir.

Yukarıda üçüncü dükallığın teşekkülü fıkrasında beyan olunduğu vechle İmparator Sigismund'un Cengâver Frederick'e elektörlük ve dükalık ünvanıyla Saks(onya) memâlikini tevcih etmesi bu krallığın mebden teşekkülü olmuştur. Mumâileyh Cengâver Frederick hakikatte bu ünvana lââyık olacak cerrî ve cesur bir prens olup kuvvet-i bâzûsu orada esas-ı hükûmetini pek güzel teyid ve memâlikini cism-i vâhid suretinde tevhid eylemişti. Kendi vefatından sonra oğlu İyi Frederick dahi mülk ve hudûdunu muhafaza edebilmiş ise de onun vefatında Albert ve Ernest namında olan iki oğlu Saks(onya) ülkesini beynlerinde taksim etmeleriyle ikisi dahi zayıf kalmışlar idi. Bu taksim milâdın 1485 senesinde icra olup büyük karındaş olan Ernest elektör ünvanıyla beraber bu ünvana mahsus olan araziye ve Thüringen ve

Saks(onya)'nın şark kısmını aldı. Küçük karındaşı ise sâir aksâm-ı memâlikte hükümrân olup fakat asıl Saks(onya) Dükâlığı namına olarak karındaşına mahsus olan nüfuz ve haysiyete müdahale edemedi.

Ernest'in oğlu Frederick “Âkil” diye lâkaplanmış bir prens olup hakikatte akıl ve fetaneti bir derecelerde idi ki bütün Almanya bunun reyine mütabaât ederler idi. Almanya İmparatoru bir maslahat için payitahttan devr olacak olsa Âkil Frederick'i İmparator kâim-makamı nasbeyler idi. Binaenaleyh mumâileyhin zamanında Saks(onya)'nın intizamât-ı dâhiliyesi pek ziyade yoluna girdi. Ondan sonra makam-ı hükûmete gelen John Constand ile John Frederick dahi fena hükümdarlar değil idiyeler de Almanya İmparatoru ve İspanya vesâir birkaç memâlikin de kralı olan meşhur Şarlken 1547 senesinde Almanya ve Fransa taraflarını hercümerç ederek kendi hilafgirânını tenkil eylediği zamanlar Ernestine denilen bir büyük şube-i hanedanın ağleb-i memâlikini nez' ve elektörlük ünvanıyla beraber bunları Albertaine denilen küçük kol prenslerine tevcih ve ihsan eyledi ki o zaman Albertaine sülalesinden Maurice isminde bir prens bulunmakla bütün Saks(onya) hükümdarlığı ona intikal etmiş oldu.

Muharebe-i Sî Sâle devam eylediği müddet Saks(onya) hükümdarları kâh İsveç ve kâh Avusturya tarafını iltizam ederek 1697 senesinde Frederick Augustus'un Lehistana dahi kral intihab olunduğu bu intihabı kendisini İsveç Kralı On İkinci Demirbaş Charles aleyhine lâyenkati muharebe etmeye mecbur eyledi. Mumâileyhin oğlu olan İkinci Frederick Augustus dahi hem Danimarka Dükası hem de Lehistan Kralı intihab olunarak bu ise lâyenkati Prusya Kralı ile muharebeyi icap eyledi ve iki defa dahi galebe etti. Onun da vefatından sonra oğlu Üçüncü Frederick Augustus peder-i vecdi misillü Lehistan Krallığı'na da intihab olunduysa da bu Lehistan Krallığı birtakım muharebât-ı dûradûru icap eylediğinden istifasını verdi.

Fransa'nın cumhuriyet zamanında Almanya vesâire ile ettiği muharebelerde Üçüncü Frederick kat'iyen bîtaraflığa riayet edip bu suretle muharebât-ı mezkûrenin mucip olduğu harabîden mülkünü muhafaza edebildi. Jena Muharebesi'nden sonra Napoleon'un teşkil etmiş olduğu Ren Hey'et-i İttihadiyesi'ne o dahi dâhil olarak birtakım efradı Fransız ordularında hizmet etmeye sevk ve teşvik eylediği için Napoleon gerek o zamana kadarki bîtaraflığına ve gerek bu defaki şu muavenetine mükâfaten Saksonya'ya krallık ünvanı verdi.

İşte Saksonyadaki krallık ünvanı Büyük Napoleon'un 1807 senesinde vermiş olduğu bir unvan olup o zaman Frederick Augustus üçüncülük ünvanını birincilik ünvanına tebdil eylemişti. Ancak Napoleon'a sadakatte gösterdiği sebata nazaran bu mükâfat kendisine çok görülmemiştir. Hatta Napoleon'un sükûtundan sonra Almanya Hükûmetleri mumâileyhten intikam için mülkünden bazı aksâmı ahz ve gasp etmişlerdir. Fransa'da görülen misale bütün Avrupa imtisal ederek kanunuesasi davalarına kıyam eyledikleri sürede Saks(onya) ahalisi dahi 1831 senesinde bir isyan çıkarıp o zaman kral bulunan Birinci Anthony'den bir kanunuesasi ittihaz etmiş idiyseler de bu kanunu kâfi göremeyerek 1848 senesinde bir daha ayaklanıp bâdehu hükûmet ile bilmusalâha kanunun noksanını ikmal etmişlerdir. Binaenaleyh elyevm Saks(onya) Krallığı kendi kanunuesasisi ile müstakil idare olunur bir krallık olduğu halde Almanya-yı Umumi İmparatorluğu'na iltihak eylemiştir.

Bugünkü Saks(onya) Krallığı'ndan başka yine bugün Almanya İmparatorluğu'nu teşkil eden Hükûmât-ı Müstakile-i Cermanya miyânında "Saks(onya)" namıyla dört kıta dahi dükalık vardır ki ber-vech-i âti bunlar hakkında da birer hülâsa tanzimi lâzım gelmiştir.

2.2.4.6.5. Saks(onya)-Meiningen Dükalığı

İşbu dükalık Saks(onya)-Altenburg ve Bavyera ve Saks(onya)-Coburg ve Reuss ve Saks(onya)-Weimar hükûmetleri arasında vâki bir hükûmettir ki Meiningen şehri buranın merkezi olup umum dükalığın yüz seksen sekiz bin kadar nüfusu vardır. İşbu dükalık Saks(onya) Hükümdarı Dindar Ernest vefat edip de mülkü yedi nefer oğulları miyânında taksime konulduğu zaman 1680 sene-i milâdiyesinde teşekkül etmişti. O zaman mezkûr dükalık Schalkau ve Sonneberg ve Neuhaus nam üç nahiyeden ibaret olduğu halde muahharan yedi karındaştan birisinin mülkü olan Hildburghausen kısmı dahi Meiningen dükalığına iltihak ederek bu ise altı nahiyeyi hâvi olmakla dükalık iki misli kadar büyümüştür. Bu dükalığın tarihte belli başlı bir gûne vukuâtı olmayıp Saks(onya) ikliminin vukuât-ı tarihiyesinden pek azına iştirak edebilmiştir. 1825 sene-i milâdiyesinde Saks(onya)-Gotha Dükası Frederick vefat edip de mülkü Saks(onya)-Coburg ve Saks(onya)-Meiningen Dükaları arasında taksim olunduğu sırada onun dahi üç nahiyesi Meiningen'e intikal etmekle şu hâl-i mezkûr dükalığın şimdiki vüs'atini vücuda getirmiştir. İmdi dükalık bu suretle vüs'at bulup da Fransa'dan alınan nümune üzerine Avrupa'nın her tarafında ahali-i hükûmet metbûlarından birer kanunuesasi ahzine kıyam eyledikleri zaman Saks(onya)-Meiningen ahalisi dahi bu davaya kıyam

eylediklerinden 1829 senesinde hükûmet-i mezkûre dükası ahaliye ahrarâne bir kanunuesasi vererek memleket-i mezkûre daimî bir sulh ve asayiş içinde imrâr-ı evkat edegelmiştir.

2.2.4.6.6. Saks(onya)-Weimar Grandükalığı

Weimar şehri merkez-i hükûmet olmak üzere işbu grandükalık iki yüz seksen altı bin nüfusu hâvi büyücek bir hükûmettir ki en meşhur bir memleketi Jena şehri olup orada bulunan divan-ı umumi-i istinafa umum Saks(onya) memâlikinde istinaf olunacak dava erbâbı müracaat ederler. Üçüncü Saks(onya) Dükalığı ve Saks(onya) Krallığı fıkra-i tarihiyelerinde beyan olunduğu üzere İyi Frederick'in iki oğlu Ernest ile Albert pederlerinin mülkünü beynlerinde taksim eyledikleri zaman yani 1484 sene-i milâdiyesinde bu dükalık teşekkül eylemiştir. Ernest'in evlâdı ve ahfadı bu dükalığın maliki olarak muahharan Saks(onya) Krallığı Albert'in evlâdına intikal eylediği zaman dahi Ernestineler Saks(onya)-Weimar Dükalığı'nda devam eylemişlerdir. Hanedan-ı mezkûr birkaç defa vukuât-ı irsiye muktezasınca birkaç şubeye münkasım olmuş ise de bu inkısâmlar yalnız hanedanın nam ve ünvanına bazı esâmi-i hususiyenin daha inzimamından ibaret bir tesir gösterip yoksa dükalık âli hale devam eylemiştir.

1806 sene-i milâdiyesinde Napoleon'un galebâtı üzerine teşekkül eden Ren Hükûmât-ı Müttehidesi miyânına Saks(onya)-Weimar Dükalığı dahi dâhil olmuştu. Ancak 1813 sene-i milâdiyesinde Weimar Dükası Fransa aleyhine ittifak eden düvel ve hükûmât tarafına dönerek 1815 senesinde Napoleon'u ıskata muvaffak oldukları zaman mükâfat olmak üzere etraf ve civardan bir hayli memâlik Weimar'a ilhak olunduğu gibi ünvanı dahi “grandük” ünvanına terfi kılınmıştır. Weimar dükası daha 1809 tarihinde kendi tebâsına bir kanunuesasi vermişti. Ondan sonra 1816 ve 1850 ve 1855 sene-i milâdiyelerinde bu kanun tekrar gözden geçirilerek tadil ve ikmal kılınmış ve hâlâ dahi kanun-ı mezkûrun hükmü cari olmakta bulunmuştur.

2.2.4.6.7. Saks(onya)-Altenburg Dükalığı

İşbu dükalık Prusya ve Saks(onya) Krallıkları arasında vâki olup ancak Reuss Emareti ortaya girerek burasını iki parçaya taksim eylemiştir ki bir kısmı Şarkî ve diğeri Garbî Altenburg add ve itibar olunur. Yüz kırk iki bin kadar nüfusu olup nefis Altenburg şehri bu hükûmetin merkezidir. Saks(onya)'nın bu kısmı öteden beri Saks(onya) memâlikinden mahdut olduğu halde İyi Frederick'in vefatıyla mülkü Ernest ve Albert nam oğulları arasında taksime konulduğu zaman burası dahi Ernest'in

hususuna düşen yerlerden idi. Muahharan bu kıta Saks(onya)’nın sâir bazı kıtalarıyla beraber Dindar Ernest’in eline geçerek mumâileyhin vefatı vukûunda mülkü yedi nefer evlâdı miyânında taksim edildiği sırada işbu Altenburg Dükaliği bunlardan birisinin hissesine düşüp başlı başına bir dükalık olmuştur. Ondan sonra işbu dükalıkta görülen tahavvülât bazı vukuât-ı irsiyeden ibaret olup fakat vukuât-ı mezkûre dükaliğin suret-i kadîmesini tağyir edememiştir.

2.2.4.6.8. Saks(onya)-Coburg ve Gotha

İşbu dükalık iki parçadan mürekkep olup birisi Bavyera ile Saks(onya)-Meiningen arasında vâki olan kısımdır ki “Coburg” tesmiye olunur. Diğerisi ise Prusya ve Saks(onya)-Weimar Meiningen arasında bulunur ki ona dahi “Gotha” tesmiye olunur. Bu iki emaretin yüz yetmiş dört bin nüfusu olup ikisinin merkez-i müştereki Coburg şehridir. En evvel Saalfeld malikânesine sahip olan zatlar Coburg kısmına dahi malik olmakla bu hükûmete Saalfeld-Coburg dükaliği denilir idi. Hükûmet-i mezkûre dahi diğer Saks(onya) dükalikları gibi Dindar Frederick’in vefatından sonra mülkünün yedi nefer evlâdı arasında taksim edildiği zaman yani 1280 sene-i milâdiyesinde teşekkül etmiş olup 1806 sene-i milâdiyesinde teşekkül eyleyen Ren Hükûmât-ı Müctemiası’na bu hükûmet dahi iltihak eylemiş ve bâdehu 1814 sene-i milâdiyesinde Napoleon aleyhine kıyam ederek Napoleon’un zevalinden sonra mükâfaten mezkûr dükaliğe Lichtenberg Emareti dahi ilhak olunmuştur.

Gotha kısmı dahi aynıyla Coburg kısmı gibi teşekkül ve devam ederek işbu Gotha kısmının son dükası olan İkinci Frederick 1825 senesinde vefat eylediği zaman Saalfeld arazisi Saks(onya)-Meiningen Dükaliği’na terk olunarak Gotha arazisi Coburg’a ilhak eylemiş ve işte ondan sonra hükûmet-i mezkûreye Saks(onya)-Coburg-Gotha namı verilmiştir. 1852 sene-i milâdiyesinde işbu iki dükaliğin ikisi için bir kanunuesasi vaz’ olunarak fakat her birinin başka başka birer millet meclisleri var idi ki birisi Coburg ve diğerisi Gotha’da içtima eyler idi. Bunların kat’iyen ittihadı 1857 senesinde vukû bulmuştur.

İşbu Saks(onya)-Coburg-Gotha Hanedanı’na mensup olan dükalar ahiren İngiltere ve Belçika ve sâir bazı Avrupa Hanedan-ı Kraliyeleriyle münasebet-i sıhriye peyda eyleyerek Avrupaca nüfuz ve haysiyetlerini arttırdıkça arttırmışlardır.

2.2.4.7. Yedinci Fasl

İki Schwarzburg Eمارeti

Coğrafya- İşbu iki emaretin birine Schwarzburg-Rudolstadt diğerine Schwarzburg-Sondershausen denilir ki Prusya ile Saks(onya) arasında vâki olup birincisi yetmiş beş bin ikincisi altmış yedi bin nüfusu şamil bulunur. Rudolstadt ve Schwarzburg ve Frankenhause kasabaları birincisinin Sonderhausen ve Arnstadt ve Breitenbach kasabaları dahi ikincisinin başlıca kasabatındandır. Ahalisi kâmilen Protestan olup ziraat ve ticaretleri pek yolundadır. Memleket dâhilinden müteaddid enhar cereyan ederek arazinin kuvvet-i inbâtiyesini tezyin ederler.

Tarih- Schwarzburg Hanedanı Almanya'nın en kadîm hanedanlarından olup iptidaları onuncu asr-ı milâda kadar varır. Ancak bugünkü günde emaret-i mezkûre dâhilinde vâki olan memâlikten Schwarzburg'dan maadası ibtidâi halde Saks(onya) memâlikinden mahdud idi. İşbu Schwarzburg Hanedanı'ndan Günther isminde bir zat 1349 sene-i milâdiyesinde Almanya İmparatoru Dördüncü Charles'a muhalif olan fırka tarafından imparator intihab olunmuştu. Zira o zamanlar Almanya prens ve sâir hükümdarlarından birçoğu Dördüncü Charles'ın papalık makamından yazdırttığı "Küre-i Zerrin"⁷⁸ nam fermanın aleyhine kıyam etmiş olmalarıyla (Almanya sahife 100 müracaat oluna) bunlar bilâhare Charles ile uğraşmak hususunda kendilerine riyaset edebilmeye yalnız mumâileyh Günther'i bulabilmişler idi.

Vakıa Günther Dördüncü Charles hakkında bir şey yapamadı ise de kendi Schwarzburg hükûmetine hayli emlâk zamm ederek tevsiye muktedir olabildi. Milâdın 1552 senesinde Schwarzburg Hanedanı iki kola inkisâm ederek bazı vukuât-ı irsiyenin dahi yardımıyla Rudolstadt namında olan bir kolu şimdiki Schwarzburg-Rudolstadt Eمارeti'ne müteallik olan yerlerden birçoğunu zamime-i memâliki eylediği gibi Sonderhausen denilen diğer kolu dahi kendi dairesince kesb-i vüs'at etmeye başladı. Bu iki emarete "emaret" ve hükümdarlarına dahi "prens"⁷⁹ ünvanının verilmesi on yedinci asrın nihayetiyle on sekizinci asrın iptidalarında vukû bulmuştur. Yani Sonderhausen'e 1697 ve Rudolstadt'a dahi 1710 sene-i milâdiyelerinde bu ünvanlar verilmiştir. Bunların kendi başlarına îka eyledikleri hiçbir vak'a-i mühimme-i tarihiye olmayıp Saks(onya)

⁷⁸ Golden Bull veya Bulle d'or olarak da Adlandırılan bu ferman 1356 yılında İmparator IV. Charles ile senyörler arasında yapılan bir anlaşmanın yazıldığı fermanıdır.

⁷⁹ Avrupa hanedanlarında kral olmayan erkek üyelere verilen genel soyluluk ünvanıdır. Osmanlı'daki şehzade ünvanına denk gelir.

memâlikinin vukuât-ı mühimme-i tarihiyesine bir dereceye kadar iştirak ile devam edegelmişlerdir.

2.2.5. Üçüncü Bâb

Almanya-yı Cenubide Kâin Hükûmât

2.2.5.1. Birinci Fasl

Bad(en) Grandükalığı

Coğrafya- Bad(en) Grandükalığı Almanya-yı cenubî hükûmâtını teşkil eden üç hükûmetin birisidir ki garp cihetinden Fransa ve şimal cihetinden Hessen ve şark cihetinden Württemberg ve cenub tarafından dahi İsviçre ile mahduttur. Bir milyon dört yüz altmış bir bin nüfus ahalisinin nısfından ziyadesi Katolik'tir. Merkez-i hükûmet Karlsruhe şehri ise de Baden'in en meşhur memleketi "Baden Baden" denilen kasabadır ki namı umum grandükalığa dahi şamil olmuştur. Bu kasabada maden suları bulunup hatta Alman lisanında "hamam" manasına olmak üzere oraya "Baden" tesmiye olunması dahi bundan neş'et eylemiştir. Fransa ve İngiltere ve Almanya kibarı istihmam mevsimlerinde oraya toplanarak o kadar kumar oynarlar ki dünyanın her tarafında kumar oyunlarınca orası kadar ileriye gitmiş hiçbir memleket yoktur. Baden Grandükalığı Almanya'nın en güzel ve en zengin bir memleketi olup şimal tarafları gayet münbit arazi-i basiteyi ve cenub cihetleri gayet güzel ormanları ve madenleri hâvi dağlıkları muhtevidir. Ticaret ve sanayi bu memletette pek ileriye götürülmüştür.

Tarih- Baden grandükasına evvelleri "margraviate" ünvanı verilip hükümdarlarına dahi "margrave" denilir idi ki hudutları müdafaaya memur olan beylere bu unvan verilir idi. Grandük ünvanı aşağıda görüleceği üzere Büyük Napoleon tarafından verilmiş yeni bir ünvandır.

Burada ilk Margrave olan zat Birinci Berthold'ün hafidi Hermann'dır ki büyük pederi mumâileyh Berthold, Zahringen ve Carinthia memâlikinin dükası idi. Hermann'ın ibtidâi memuriyeti 1074 sene-i milâdiyesi olup kendisinden sonra ahlâfı memleket-i mezkûreyi kendi aralarında birkaç defa taksime koyarak biaenaleyh hanedanca birçok şubeler ve mülkçe birçok kıtalar vücuda gelmiş ise de Üçüncü Hermann'ın Heinrich ve Hermann namında olan iki oğlu bu şubât-ı kesireyi bertaraf ederek 1190 sene-i milâdiyesinde yeniden iki şube vücuda getirmişlerdir ki birisine Baden Baden ve diğerine Hachberg şubesi denilerek bu iki şube bir hayli zamanlar devam edebilmişlerdir.

1503 sene-i milâdiyesinden 1527 senesine kadar Hachberg kısmında hükûmet eden Birinci Christoph Baden memâlikinin a'zam-ı kıtaatını kendi idare ve uhdesi altına cemeylemişti. Ancak merkumun vefatından sonra yine iki şube vücuda gelip birisi Cristoph'un büyük oğlu Bernhard'ın tecdid eylediği Baden Baden şubesi ve diğeri dahi ikinci oğlu Ernest'in teşkil ettiği Baden-Durlach kolu idi. İşbu Baden-Durlach şubesinden Charles William 1715 sene-i milâdiyesinde şimdiki Karlsruhe şehrini bina eylemiştir. Mumâileyh Charles William'ın vefatından sonra yerine gelen Charles Frederick dahi kıta-i mezkûreyi tevsie çalışır iken Baden Baden şubesinin son Margravi bilâ-vâris vefat etmesiyle şu hâl umum Baden memâlikinin mumâileyh Charles William'ın idare ve uhdesi altında cem olmasını istilzam eyledi.

Bu suretle ittifad ve tevsî eyleyen Baden memâliki Almanya'nın büyücek hükûmetlerinden addolunmakla 1803 sene-i milâdiyesinde mumâileyh Charles William'a elektörlük ünvanı dahi verilmiştir. Fransa Büyük İhtilâli Avrupa'nın her tarafına velvele saldığı esnada Charles William dahi vukuât-ı ihtilâlkâraneye iştirak ederek Napoleon ile ittifak eyledi ve Baden Grandükalığı'nı dahi Napoleon'un nüfuzuyla teşekkül eden Ren Hey'et-i İçtimaiyesi'ne ilhak etti. Bu hercümerçlik zamanında vakıa Ren Nehri'nin sol tarafında vâki memâliki elinden alınmış ise de Napoleon o memâlike bedel kendisine diğeri cihetlerden daha vâsi arazi ile bir de grandükalık ünvanı vermiştir. Charles William 1811 sene-i milâdiyesinde vefat etmesiyle yerine hafidi Charles Ludwig Frederick grandük olmuş ve Leipzig Muharebesi'nde Napoleon'un perişan olması üzerine (Fransa sahife 284 müracaat oluna) artık Fransa ittifakından Baden Grandükalığı için hiçbir umut kalmamakla beraber bu mağlûbiyeti üzerine Napoleon'u bir kat daha ezmek için akd ve ittifak eden hükûmetler Baden Grandükalığı'nı dahi ittifaka davet edince menfaat-i selamet bu ittifakta görülerek kabul olunmuştur.

1818 sene-i milâdiyesinde her tarafta olduğu gibi Baden Grandükalığı'nda dahi ahali bir kanunuesasi için kıyam ve isyan etmekle grandük bunlara bir kanunuesasi vermiş ise de Badenliler bu kanun ile iktifa edemeyerek 1848 ve 1849 senelerinde azîm isyanlar zuhura gelmiş ve Baden'de bir hükûmet-i cumhuriye ilân edilmesine ramak kalmış idi. Bereket versin ki Prusya devleti işe silâh ile müdahale ederek erbâb-ı isyanı tenkil ve Baden Grandükalığı'nı halâs etmiştir.

1866 sene-i milâdiyesinde Prusya devleti Sadova Galibiyeti üzerine Almanya-yı Şimalî İttifakı diye bir ittifak teşkil eylediği zaman (Almanya Sahife 162 müracaat

oluna) buna mukabil hükûmet-i cenubiye'nin teşkil eyledikleri İttifak-ı Cenubî'ye Baden Grandükalığı'nın duhul edip etmemesi bahsi ahalice büyücek bir heyecanı mucip olmuştu. Arası çok geçmeyerek Almanya'nın Fransa üzerine galibiyeti vukûuyla umum Almanya bir imparatorluk idaresine girince Baden Grandükalığı dahi bu hey'et-i umumiyeyle iltihakla rahat ve huzurunu kat'iyen bulmuştur.

2.2.5.2. İkinci Fasıl

Württemberg Krallığı

Coğrafya- Almanya-yı cenubiye'nin üç büyücek hükûmetlerinden ikincisi olan Württemberg Krallığı garp tarafından Baden Grandükalığı ve şimal ve şark ve cenub tarafından Bavyera Krallığı ile mahdud olup bir milyon sekiz yüz bin nüfus-ı ahalisi vardır. Stuttgart şehri bu krallığın payitahtıdır. Memâlik-i mezkûre kûhistan ise de arazisi gayet münbit ve mahsuldar olup ziraatçe pek ziyade terakki eylemiş olduğu gibi hayvan yetiştirmek hususunda dahi ileriye gitmiştir. Bu ülkenin demir madenleri pek meşhur olup mermercilik dahi birinci derecelere varmıştır. Deri debbağâtı ve güderi imali ve çuha vesâir akmişe nesci ticaret-i mahalliyeye ziyade vüs'at verdiğiinden Württemberg servetli memâlikten addolunur. Württemberg kuyumculuğu ve çakı ve bıçak imali suretinde demirciliği ve tabak ve billûr imali sanayi-i sâiresi miyânında tefevvuk ve temayüz etmiş olanlarındandır.

Tarih- Württemberg ismi an-asıl Konstanz nam mahalde inşa olunmuş bir şatonun ismi olup o şatoya malik olan hanedan dahi bu nam ile be-nam olmuştur. En evvel ismini defter-i hükümdarâna kayıt ettiren zat Birinci Ulrich'dir ki "Avâtıf-ı ilahiyeden Württemberg Kontu" diye imza eyler idi. Bu zatın ibtidâi hükûmeti kat'iyen malûm değil ise de 1250 sene-i milâdiyesine doğru öldüğü tahmin kılınmaktadır. Ulrich'in kontluğu müddetinde Württemberg emlâkı pek cüzi olup hemen şatosu ile etraf ve civardaki bir miktar araziden ibaret idi. Ulrich'den sonra makam-ı hükûmete gelen oğlu Eberhard 1265 sene-i milâdiyesinden 1325 sene-i milâdiyesine kadar bir müddet-i tâvile ile hükûmet sürerek Almanya hükümdarlarından pek çoğu ile muharebelere girişmiş ve ilk muharebeleri en az kontlar ile en zayıf prensler üzerine münhasır iken memleketini tevsi ve kudretini tezyid eyledikçe cür'eti dahi artarak sonraları Almanya İmparatorluğu'nu bile gözüne kestirmiş ve binaenaleyh Habsburg Hanedanı'ndan Rudolph nam Almanya İmparatoru ile ahlâfindan birkaçı aleyhine muharebeler açmıştır. Binaenaleyh hükümdar-ı mumâileyhe "Meşhur" ünvanı verilmiş

ve filvâki bunun semere-i himmeti olmak üzere Württemberg Kontluğu hayli vüs'at bulunmuştur.

Mumâileyhin vefatından sonra yerine kont olan İkinci Ulrich dahi etraf-ı memâlikten bir hayli yerler fethederek Württemberg'i bir kat daha tevsi eylemiş ise de ondan sonra yani 1344 sene-i milâdiyesinde Eberhard ve Üçüncü Ulrich nam oğulları ikisi birden hükûmete iştirak ederek bu ise bir zaman münazaaları ve bir aralık dahi kontluğun ikiye inkisâmı mucip olmuştu. İkiye inkisâm eden kontlukların birisi "Urach" ve diğeri "Neckar"⁸⁰ yahut "Stuttgart" namını alıp birincisinde Birinci ve İkinci Louisler ile Beşinci Eberhard ve ikincisinde dahi Dördüncü Ulrich ile Altıncı Eberhard iki kontluk eylemişler ise de 1495 sene-i milâdiyesinde Beşinci Eberhard iki kontluğu birleştirerek bâdema ahlâf ve veresenin memâliki taksime muktedir olamamaları emrinde bir şartname vaz' etmekle işte ondan sonra Württemberg bir daha inkisâm belâsına uğramamıştır.

Bir de Beşinci Eberhard Württemberg Hükûmeti'nin kontluk ünvanını dükalık ünvanına tahvil etmekle beşinciliği dahi birincilikle tebdil etmiş idi. Binaenaleyh kendisi "Württemberg Dükal" yani Württemberg Düka Hanedanı'nın müessisi addolunmuştur. Mumâileyh hakikatte pek akil bir adam olup gerek iki kontluğu tevhid ve gerek kont namını dük ünvanına tahvil hususunda bir gûne suûbet çıkmamak için Almanya İmparatoru Maximilian'a fevkalâde hürmet ve tazim etmekle bu muvaffakiyete imparator müşarünileyhin rıza ve tasdikiyle nâil olmuştur. Memâlikinin tanzim ve terakkisine dahi hizmet ederek Tübingen şehrinde güzel bir dârülmaarif tesisine muvaffak oldu.

1496 senesinde bu zat bilâ-vâris vefat etmekle akrabasından diğeri bir Eberhard dükalık makamını ele geçirmiş ise de idare-i umûra muktedir bir adam olmadığından iki sene sonra hal' edilerek Ulrich isminde diğeri bir prens makam-ı hükûmete getirilmiştir ki henüz on bir yaşında idiyse de Württemberg âyân-ı umûr-ı hükûmete nezareti deruhde eyleyerek sinn-i reşide vusulüne kadar pek güzel idare-i umûra muktedir olmuşlar idi. Bu zat sinn-i reşide vâsıl olduğu zaman Almanya İmparatoru Maximilian kendi yeğeni bulunan ve Sabina of Bavaria tesmiye kılınan bir prensesi Ulrich'e tezvîc ederek genç dükada gördüğü kabiliyet-i mahsusa-yı askeriyeyi bittakdir birkaç defa ordularının serdarlığını dahi ona ihale eylemiştir.

⁸⁰ Stuttgart'tan geçen bir nehir ismi aynı zamanda geçmişte o bölgenin ismi olarak da kullanılır.

Ancak bir aralık Hutten isminde bir adamı hasbe'l-tehevvür bîgayr-ı hak katl ve idam etmekle ve maktulün dayısı olup Hutten tesmiye kılınan gayet belîğ bir şair mufassalan ve manzum bir ithamname kaleme alarak yeğenin kanını umum Almanya'nın adaletinden talep etmekle mumâileyh Ulrich evvel-emirde Almanya İmparatorluğu tarafından katillik cinayetiyle itham olunarak zindana atılmış ve bâdehu Württemberg ahalisi ayaklanarak böyle bir katil ve zalimi hiç de makam-ı hükûmette kabul edemeyeceklerinden bahisle bi'l-küllîye hükûmetten tardına kadar varmışlardır.

Bu felâket üzerine Ulrich on beş sene kadar Saksonya ve Braunschweig taraflarında sürgün gibi bir suretle serseri olarak gezip dolaştıktan sonra Protestan mezhebinin şüyûundan dolayı Almanya'da zuhura gelen azîm karışıklıklar üzerine tekrar Württemberg'e gelerek zaman-ı hükûmeti ele almış ve eğerçi Almanya İmparatoru mumâileyhin bu avdetine itiraz etmek istemiş ise de 1534 sene-i milâdiyesinde Ulrich imparator askerini Lauffen nam mahalde öyle bir suret-i faciada mağlûp eylemiştir ki memâlik-i mevrûsesine tekrar nâiliyeti hukukuna imparator dahi itiraz edememiştir.

Şu kadar ki bu galibiyetle beraber akdolunan musalâhada Württemberg istiklâl-i idaresine ilişmemek suretiyle herhalde Avusturya Hanedan-ı İmparatorîsi'nin hukuk-ı hükûmranîsi altında bulunması dahi ahkâm-ı muâhede miyânına ithal kılınmıştı.

İmparator ile akdolunan şu muâhededen maada Ulrich âyân-ı memleket ile dahi bir muâhede akdederek muharebe tedarikâtı esnasında giriftar olduğu düyûn-ı kesiresini deruhte etmelerine mukabil Ulrich dahi onlara o kadar hukuk ve selahiyet verdi ki memleket içinde asıl ferman-ferma olmak imtiyazı hemen hey'et-i âyâna münhasır kalmış gibi bir şey olmuştu. Yine bu Ulrich'in müddet-i hükûmetinde Protestanlık mezhebinin Württemberg içinde şüyû bularak âdeta temelleşmesi dahi vukuât-ı azime ve mühimmeden addolunur.

Ulrich'in gerek Avusturya Hanedan-ı İmparatorîsi ve gerek âyân-ı memleket ile akdeylediği mukaveleler ta 1806 sene-i milâdiyesine kadar mer'iyü'l-icra olup bu ise Württemberg'in sahâif-i tevarihte belli başlı bir gûne vukuât îka edememesine sebep olmuştu. Zira vukuât-ı tarihiye hemen münhasıran fikr-i cihangirâne ile âmâl-i müstebidâneden neş'et ederek hâlbuki Württemberg'in bir cihetten Avusturya Hanedan-ı İmparatorîsine merbutiyeti ve diğer taraftan âyânına mahkûmiyeti bu fikr-i cihangirâne ve âmâl-i müstebidâneye asla meydan vermemiştir. Bu sebebe mebnidir ki

1806 sene-i milâdiyesine kadar Württemberg’de Ulrich’ten sonra ondan mütecaviz dükalar hükûmet sürdükleri halde Württemberg tarihinin belli başlı bir gûne vukuâtı olmayıp bazı dükalar sâir gûne hidemât-ı mühimme ile tarihe kendilerini tanıttırmışlardır. Ezcümle Eberhard Louis nam düka bir yaşında iken makam-ı hükûmete gelerek âyân-ı memleketin nezaret-i takayyüd-kârîsi sayesinde hiçbir gûne uğursuzluk görülmeksizin sinn-i reşidine kadar umûr-ı memleket rü’yet ve tesviye olduğu halde genç prens büyüüp meydan aldığı zaman kabiliyet-i askerîyesini imparatorluğun nazar-ı istifadesine arz etmiş ve İspanya ve Devlet-i Âliye ve İtalya aleyhine açılan muharebelerde Almanya asker-i müttefike-i imparatorîsine serdarlık ve kumandanlık eylemiştir.

Fransa’da Napoleon’un zuhuruyla Avrupa içinde tagayyürât ve tahavvülât-ı külliye vukûa gelmeye başlaması Württemberg tarihini dahi tecdid ederek buna yeniden birtakım sahâif-i mühimme ilâvesine sebep olmuştur. Zira o esnada Württemberg Dükası bulunan İkinci Frederick Württemberg âyânına verilmiş olan imtiyazlar mûcibince düka bulunan zatın bunlara âdetâ mahkûm kalmasını tecviz edemeyerek vakıa 1803 senesinde Alman imparatoru kendisine bir de elektörlük ünvanı vermiş idiyse de bu unvan dahi kendi arzu eylediği istibdadı hâsıl edememekle ve âyânın imtiyazâtını tadil için birkaç defa ettiği teşebbüsün müsmir olamadığını dahi görmekte 1805 tarihinde Büyük Napoleon ile ittifak etmiş ve ertesi sene müşarünileyhten kral ünvanını alarak Ren Hey’et-i İçtimaiyesi’nin dahi en mühim erkânından addolununca Württemberg âyânının imtiyazât-ı mevcudesini kâmilten mahv ve inkâr ederek kendi hükûmet-i müstakilesini ilândan çekinmemiştir.

Württemberg ahalisi yeni krallarının bu cür’eti üzerine azîm bir isyana hazırlandılar ise de çünkü Napoleon Bonapart zaten müstebit ve cebbar bir hükümdar olduğu gibi müttefik-i hisse bulunan Württemberg kralı eğer âyân elinde mahkûm kalırsa kendisine daha güzel hizmet edemeyeceğini gördüğünden mumâileyhin istibdadını iltizamen ve muhafazaten Württembergililere bir ekşi suret gösterince kimse yerinden kımıldanamayıp gerden-dâde-i rıza olmaya mecbur olmuşlardır.

Kral olduktan sonra ikincilik ünvanını birincilikle tahvil eden işbu Frederick 1809 sene-i milâdiyesinde Napoleon’un Avusturya aleyhine açtığı muharebelerde Napoleon’un pek büyük hizmet ve muavenetinde bulunarak Avusturya fırkalarını taraf taraf mağlûp eylediği ve binaenaleyh Württemberg’i Luffian Muâhedesi mûcibince Avusturya’ya tâbiyetten dahi kurtardığı gibi 1812 sene-i milâdiyesinde Fransa’nın

Rusya aleyhine açtığı muharebeye dahi iştirak ederek bir hayli yararlıklar göstermiştir. Ancak Napoleon gibi birdenbire parlayan bir ikbal yıldızına kapılarak birkaç düvel-i muazzamayı birden ebediyen düşman etmek kâr-ı akıl olmayacağını hesap eylediğinden ve Avrupa'da Napoleon aleyhine teşekküle başlayan azîm ve müthiş bir ittifaktan dahi korkarak 1813 sene-i milâdiyesinde yavaş yavaş kendisini Fransa'dan ayırıp Avusturya ile musalâha eylemiştir. Vakıa Avusturya'nın dargınlığı 1814 senesinde teşkil olunan Viyana Konferansı'nda Württemberg için gösterilen soğukluktan anlaşılmakla Frederick birdenbire Avusturya'dan yüz çevirip hemen memleketine avdet etmiş ve zaten imtiyazât-ı kadîmesinin mahv ve lâğvından dil-gîr olan ahalisinin kendisine adem-i teveccühü Avusturya'nın tahakküm tavrını peydasına en ziyade yardım eden ahvalden olduğunu görmekte hemen o sene gayet ahrarâne bir kanunuesasi neşriyle tebâsını birdenbire kendisine minnetdar eylemiştir. İki sene sonra vukû-yı vefatıyla yerine geçen oğlu William düvel-i muhâsime ile uzlaşarak Württemberg'i kurtarmış ve orada hükûmet-i kraliyei pek güzel teyide muvaffak olmuştur.

2.2.5.3. Üçüncü Fasil

Bavyera Krallığı

Coğrafya- İşbu Bavyera Almanya-yı Cenubîyi teşkil eden üç hükûmetin en büyüğü olduğu gibi Prusya Krallığı'ndan sonra umum Almanya hükûmâtının dahi en cesîmidir. Württemberg Krallığı ile Baden Grandükalığı'nın ara yere girişmiş olduğundan dolayı ülke iki parçaya münkasım olup birisi şark tarafında ve Tuna Nehri üzerinde ve diğeri ise garp cihetinde ve Ren Nehri üzerinde kâindir. Ancak kısm-ı azam birinci kıta olup şimal cihetinden Reuss Emaretleri ve Saksonya Krallığı ve Dükalıkları ile mahdud ve garp tarafından Hessen ve Württemberg ve cenub ve şark taraflarından dahi Bohemya vesâire ile hem-huduttur. Diğer kıta pek küçük bir şey olup bunun hem-civarları dahi şark tarafından Baden Grandükalığı ve Württemberg ve şimal-i şarkî cihetinden Darmstadt ve garp tarafından Bayern ve cenub cihetinden dahi Fransadır. Beş milyon ahalisi vardır ki üç milyondan ziyadesi Katolik ve bakiyesi Protestan'dır. Münih şehri bu krallığın payitahtıdır. Bavyera ülkesi gayet dağlık mahal ise de pek çok enhar ile irva ve iska olunarak arazisi pek münbit ve mahsuldar ve havası gayet latif olduğundan her nevi ziraate kabiliyeti derkârdır. Hele ormanlıkları pek meşhur olup orada bulunan sayd ve şikâr Avrupa'nın hiçbir tarafına kıyas kabul edemez. Besi hayvanâtı dahi kesret üzeredir. Sanayi ve ticareti pek ziyade terakkide olup ulûm ve

maarif dahi ziyadesiyle intişar eylemiştir. Bavyera'nın başlıca şehirlerinde üç büyük dârülmaarif vardır ki birinci derecede müessesât-ı ilmiyedendirler.

Tarih- Kayser-i Rum zamanında Bavyera kıtası hâl-i vahşette bulunup Romalıların hemen malûmu değil idi. Ondan sonra Romalılar peyderpey işbu memâlike doğru ilerleyerek imparator Augustus zamanında orası Roma'nın bir vilâyeti hükmüne girmiştir. Milâdın beşinci asrında şimdiki Bavyera ahalisinin ecdadı bulunan “Baiovarii”⁸¹ akvâmı Bohemya taraflarından zuhur ederek Bavyera içine akın etmeye başlamışlar ise de Bavyera tarafına intişar eyleyen Frank akvâmı bunları yıldırıp taht-ı mahkûmiyetlerine almışlardır. Milâdın 660 senesine kadar bunlar Franklara mağlûp olup kaldıktan sonra bir zamandan beri Baiovariilerden düka namıyla ve fakat yine Franklar tarafından bilvekele hükûmet eden hükümdarlar yavaş yavaş kuvvet ve iktidarlarını arttırarak bunlardan Odilo 743 sene-i milâdiyesinde Bavyera Kralı ünvanını almıştır.

Ancak bu ünvan kendisinde yalnız bir kuru namdan ibaret kalmıştır. Zira Frankların nüfuz-ı hükümrânîyelerinden kendisini kurtarmak için Fransa Kralı Charles Martel aleyhine vukû bulan isyanı hiçbir semere hâsıl edememiş olduğu gibi kendisinden sonra yine kral ünvanını alarak makam-ı hükûmete gelen Tassilo III dahi Lombard ve Aquitaine ve Avarlar ile bi'l-ittifak birkaç defâ Charlemagne aleyhine isyan etmiş ise de kendisini kurtarayım dediği Charlemagne'ın eline yakasını teslim ederek Charlemagne onu bir manastıra hapsetmiş ve vefatına kadar orada kalmıştır.

Bavyera kıtası bu suretle doğrudan doğruya Charlemagne'ın Garp İmparatorluğu'na bir vilâyet olduğu zaman İmparator müşarünileyh oraya dükalık ünvanı vererek Swabia Kontu Gervald'i oraya Düka nasbeylemişti.

Charlemagne'ın vefatıyla mülkü oğulları miyânında taksime konularak bundan birkaç krallık vücuda geldiği zaman Louis le the Debonaire (Louis the Pious-Dindar Louis) Bavyera'yı krallık haline ifrağ edip 814 sene-i milâdiyesinde kendi oğlu Lothair(I. Lothair)'i buraya kral nasbeylemiş ve o dahi 817 senesinde Bavyera Krallığı'nı Louis the Germanic'e havale ve terk etmişti. Bu suretle Bavyera'da teşekkül etmiş olan Karolenj Hanedanı 912 sene-i milâdiyesine kadar devam ederek hanedan-ı mezkûrdan Louis the Germanic'den maada Carloman ve Üçüncü Louis ve Charles the Great ve Arnulf ve Dördüncü Louis sırasıyla Bavyera Krallığı etmiş ve bunların Fransa

⁸¹ Bavarians olarak da bilinen Cermen kavmidir.

ve Almanya tarihlerinde hikâye edilen vukuât-ı tarihiyelerine Bavyera dahi müşterek olmuştur. Bu zamanlar Bavyera devleti yalnız şimdiki hudût dâhilinde vâki memâlikten ibaret değil idi. Karolenjlerin Bavyera etrafında vâki daha birçok malikâneleri dahi hep Bavyera'ya mülhak olarak orası bir büyük devlet halinde idi.

Karolenjlerin son hükümdarı olan Çocuk Louis bir yandan Hun taifesinin Almanya'ya hücum ve istilâsına ve diğer taraftan Almanya prenslerinin isyan ve muhalefetlerine karşı müdafaadan izhar-ı acz ederek tacı tahtı terkle firar eylediği zaman yani 912 sene-i milâdiyesinde Bavyera ahalisi kendilerine kendi cinslerinden bir hükümdar olmak üzere Arnulf isminde bir zatı intihab eylediler ki mumâileyh düka ünvanıyla Bavyera'yı idareye başladı. Milâdın 937 senesinde mumâileyh Arnul'un dahi vukû-yı vefatında Bavyera Dükalığı kendi hanedan-ı idaresinde kalamayıp o zamanlar Almanya hükûmâtınca bitmez tükenmez intikalâta sebebiyet veren vukuât-ı irsiye ve münâzaât-ı tama'kârane en büyük ehemmiyetini Bavyera üzerinde göstermeye başladı. Zira Bavyera Dükalığı iki yüz sene kadar bir zaman zarfında birçok hanedanların eline girmiş çıkmıştır. Şöyle ki:

937 sene-i milâdiyesinden 1004 sene-i milâdiyesine kadar Bavyera ülkesi Sakson Hanedanı'na mensub Birinci ve İkinci Heinrichlerin yed-i idaresinde bulunup hâlbuki Swabia Hanedanı'ndan Otto İkinci Heinrich'ye iştirak davasına kıyam etmekle bir aralık Heinrich'yi hükûmetten tebdil ve bir aralık Heinrich yine hükûmeti istihsal eyleyerek şu münazaalar Bavyeralıları bîzar eyledi. 1004 sene-i milâdiyesinden 1070 sene-i milâdiyesine kadar dahi Frankuni Hanedanı'na mensub birtakım prenslerin yed-i idaresine geçmiş ve bunlar binnisbe muttariden ve müteselsilen icra-yı hükûmet edebilmiş ise de 1070 senesinde Kelf veyahut Welf denilen hanedanın prensleri Bavyera hükûmetine geçerek 1139 sene-i milâdiyesine kadar da bunların hükûmeti devam etmiştir. Kelflerden Bavyera'da hükûmet eden adamlar dört nefer olup onlardan sonra Avusturya Hanedanı'na mensub dükalar Bavyera'yı zîr-i idarelerine almışlar ve 1180 senesine kadar devam etmişlerdir. İmdi iki buçuk asır kadar imtidad eyleyen bir müddet zarfında Bavyera'nın böyle Sakson Frankuni ve Swab ve Kelf ve Avusturya Hanedanları misillü beş hanedanın ellerine girip çıkması bazılarının Bavyera'ya kendi malikânelerini de ilhak etmeleri suretiyle güya min-cihetin biraz nâfi gibi olduysa da diğer cihetten birçok yerlerin elden çıkmasıyla Bavyera'nın hayli küçülmesini icap eylemiştir.

Bu inkılâbât Bavyeralıları dahi usandırdığından 1180 sene-i milâdiyesinde ve Wittelsbach Hanedanı'ndan Otto'yu birincilik ünvanıyla bilintihab makam-ı hükûmete ikad eylediler ki bu zat Karolenj Hükümdarları'nın zevalinden sonra Bavyera Dükaliği'na ilk intihab eyledikleri Arnul'un ahfadından olmasıyla asıl Bavyeralı bir prens addolunur idi. Bu hanedandan gelen prensler hakikaten kendi vatanlarına muhibb adamlar çıkarak asr-ı ahîre kadar bunların hükûmetleri devam edegelmiştir. Hatta yukarıda beyan olunan intikılâbât esnasında Bavyera'nın birçok memâliki elden çıkıp şuraya buraya ilhak olunmuş iken işbu Wittelsbach Hanedanı'nın prensleri yavaş yavaş bu zayi olan memâliki tekrar ele geçirerek telâfi-i mâ-fâta dahi muvaffak oldular.

Hanedan-ı mezkûrun üçüncü hükümdarı olan İkinci Otto'nun 1253 sene-i milâdiyesinde vefatı vukûa geldiğinde On Üçüncü Heinrich ve İkinci Louis nam oğulları mülkü beynlerinde taksim ederek Louis Yukarı Bavyera'yı Heinrich dahi Aşağı Bavyera'yı idareye başladı ise de İkinci Louis'nin oğlu Üçüncü Louis 1312 sene-i milâdiyesinde bu iki kısmı be-tekrar tevhide muvaffak olmuştur. Mumâileyh Üçüncü Louis "Louis the Bavaria" ünvanıyla Almanya İmparatorluğu'na dahi intihab olunan zattır ki (Almanya sahife 97 müracaat oluna) Bavyera'yı tevhidinden bir sene sonra Almanya İmparatoru intihab olunarak eğerçi imparatorluk için bir gûne hizmet-i mühimmesi görülmemiş ise de imparatorluk namına ettiği muharebâtın neticesinde Bavyera ülkesini bir hayli tevsiye muvaffak olmuştur. Şöyle ki Bavyera Hükûmeti asıl Bavyera'dan maada Brandenburg ve Hollanda ve Zeeland ve Tirol vesâir birtakım memâliki dahi kendi müstemlekâtından addeyler idi.

1347 sene-i milâdiyesinde Üçüncü Louis vefat eylediği zaman oğulları işbu müstemlekâtı kendi beynlerinde taksim ederek bunlardan birçok hükûmetler vücuda getirmişler idiyse de hiçbir şey devam edemeyip memâlik-i mezkûrenin eski ashabı istirdâd-ı hukuk davalarına kıyam ederek memâliki birer birer bunların yed-i zaptlarından kurtarmışlar idi. Hatta asıl Bavyera Hükûmeti bile ikiye inkisâm ederek bu suretle bayağı zaaf ve ziyana dûçar olmuştu. Nihayet İkinci Albert nam Bavyera Dükası bu kıtanın iki kısmını tekrar tevhid eylediği gibi asıl Bavyera'dan dahi ifraz ve memâlik-i sâireye ilhak olunan birtakım yerleri de istirdada yani Bavyera'yı Üçüncü Louis'nin zamanından evvelki hale ırcaya muvaffak olmuştur.

Muharebe-i Sî Sâle vücuda gelip de Protestanlık ve Katoliklik davaları Almanya'yı al kanlara boyamaya başladığı zamanlarda Bavyera Dükaları Protestanlığın hilâfına kıyam ederek bu bâbda Almanya İmparatoruyla ittifak etmişler ve Protestanlık'ı

tervice çalışan prensler ile azîm muharebelerde bulunmuşlardır. Binaenaleyh bunların şu hizmet-i diniyelerine mükâfat Almanya İmparatoru İkinci Ferdinand Bavyera Dükası Maximillian'a 1623 sene-i milâdiyesinde elektörlük ünvanı vermiştir. Halefi Ferdinand dahi Maximillian'ın asrına iktifa ederek imparatorluk politikasından ayrılmamış ve binaenaleyh Bavyera'nın tanzim-i umûr-ı dâhiliyesine güzelce hizmet eylemiş ise de onun dahi vukû-yı vefatıyla 1679 sene-i milâdiyesinde elektör ve düka olan İkinci Maximillian Emanuel Fransa ile İspanya ve Almanya ve Avusturya arasında "İspanya Tevârüsü Muharebesi" açıldığı⁸² zaman (Fransa sahife 222 müracaat oluna) Almanya İmparatorluğu'ndan ayrılıp Fransa Kralı On Dördüncü Louis'nin ittifakına girmiş olduğundan Fransa asker-i haşyet-i mağlûbiyet-i azimesine dûçar olduğu zaman Emanuel Almanya İmparatorluğu tarafından ahz ve girift olunarak zindana atılmıştır. Eğer Fransa o mağlûbiyeti ile kalmış olsa idi Emanuel için bir daha zindandan kurtulmak yok idiyse de On Dördüncü Louis muahharan a'dâ-yı sülüsesinin üçünü dahi eşnâ suretle mağlûp eylediğinden 1714 sene-i milâdiyesinde Emanuel zindandan kurtulup yine Bavyera Hükûmeti'ne gelmeye yol bulmuştur.

Emanuel'in 1726 tarihinde vukû-yı vefatıyla yerine Charles Albert Bavyera Dükası olduğu zaman Almanya İmparatoru Altıncı Charles⁸³ hisse-i irsiyesine hak davasına kıyam ederek birçok dahi taraftarlar peyda eylediğinden Bohemya ve Avusturya memâlikini fetih ve istilâ etmiş ve 1742 senesinde Frankfurt şehrinde kendisini Almanya İmparatoru Yedinci Charles olmak üzere ilâna dahi muvaffak olmuştu. Ancak (Almanya sahife 145 müracaat oluna) bu muvaffakiyet Fransa'nın kendisine olan muaveneti semeresiyle husule gelerek muahharan Fransa politikasını değiştirdiği cihetle Avusturyalılar elinde bilâhare o kadar eşnâ bir surette mağlûp olmuştu ki yalnız Almanya İmparatorluğu'ndan vazgeçmekle değil hatta Bavyera Dükalığı'ndan dahi feragatle ancak kendisini kurtarabilmiş idi.

Mumâileyhin oğlu Maximillian Joseph ecdadının mülk-i mevrusu olan Bavyera'yı olsun kurtarmak için imparator Francis'ten⁸⁴ aman dileyerek 1745 senesinde akdolan Füssen Muâhdesi mûcibince Bavyera hükûmetini kendi uhdesine tevcih ettirebildi. Ve müddet-i hükûmetinde âdetâ Avusturya Hanedanı'nın bir valisi gibi hareket ederek mahza şu yoldaki tavr-ı enisi Bavyera için pek nâfi oldu. Zira hiç

⁸² İspanya Veraset Savaşları olarak bilinir.

⁸³ VI. Karl

⁸⁴ Franz

kimsenin ne münazaasına ve ne musalâhasına karışmayarak Bavyera dahi bu yüzden bir nimet-i asayiş ile mütenâim oldu kaldı.

Mumâileyhin vefatından yani 1777 sene-i milâdiyesinden sonra Bavyera'nın bu asayışı yine muhtell oldu. Zira Avusturya'nın bu derecelerde mahkûmiyeti altında yaşamak birtakım erbâb-ı gayretin gayretine dokunup sekiz yüz seneden beri Bavyera Dükalığı edegelmış Wittelsbach Hanedanı'na bir cihet-i karabeti olan Charles Theodore Avusturya mahkûmiyetinden Bavyera'yı kurtarmaya kıyam etmekle eğerçi Avusturya buna muhalefet istemiş ise de Charles Theodore'nin kuvvetine ve asrın sâir icabat-ı siyasiyesine mukavemet ve galebe edemediğinden Charles "Palatine Elektör" ünvanıyla Bavyera'yı kendi hükmü altına almaya muvaffak olmuştu. Onun vefatından sonra yeğeni Maximilian Joseph Dördüncülük ve Elektör-Palatine ünvanıyla 1799 senesinde Bavyera Hükûmetine geçmiş ise de bu seneler artık Fransa'da Büyük İhtilâl'in zuhuru seneleri olup onun sademâtı Avrupa'nın hemen her tarafını sarsmaya başladığı gibi bilhassa Bavyera'yı pek ziyade sarsmış ve ezmiştir. Maximilian Fransa'nın hışmından Bavyera'yı kurtarmak için Napoleon ile ittifaktan başka çare bulamamış ve bununla beraber tashih-i hudut emeliyle Ren Nehri'nin sol sahilindeki memâliki Fransa'ya terk etmeye mecbur olup fakat buna mükâfaten sâir taraflardan Napoleon birçok memâliki Bavyera'ya ilhak etmiştir.

Napoleon Avrupa milletlerini kırmak ve onlar karşısında kırdırmak için milyonlarca askeri Fransa'dan tedarik edememeye başladığı ve binaenaleyh Almanya cihetindeki müttefiklerinden asker istediği zaman Fransa Ordusu için en çok asker yetiştiren Bavyera olduğu ve Ren Hey'et-i İçtimaiyesi namıyla teşekkül eden Hükûmât-ı Cenubîye'nin azîm erkânı dahi Bavyera bulunduğu için Napoleon bu kıtaya daha sâir birçok araziye ilhak ederek 1806 sene-i milâdiyesinde Maximilian Joseph'e bir de krallık ünvanını verdi ki ondan sonra mumâileyh dördüncülük ünvanını birinciliğe tahvil eyledi. Fakat 1813 senesinde Napoleon'un kevkebe-i ikbal ve şevketi münhasif olmaya başlayınca Württemberg gibi Bavyera dahi Fransa ittifakından yüz çevirdikten maada hatta bu defa Fransa üzerine tahvil-i esliha dahi kıyam eylediğinden işte bu hizmete mükâfat olmak üzere düvel-i müttefike Viyana Kongresi'nde kendi kral ünvanını ve memâlik-i mevcudesini kendisinde ibkâ etmiştir. Eğer politikasını çevirmese idi her şeyi kaybedeceği aşikâr idi.

Maximilian 1818 senesinde kendi tebâsına bir kanunuesasi vererek ba'de'l-vefate oğlu Birinci Louis dahi tanzim-i memâlike hayli hizmet eyledi ve bilhassa

sanayi-i nefiseyi merak edinerek erbâbını himaye etmekle Bavyera’da sanayi-i nefisenin babası addolundu. Fakat 1848 senesinde ortalığın buhranını görerek oğlu İkinci Maximilian’a ferağ-ı mülk edip o zamanlar umum Almanya hükûmetleri şimdiki ittihad gibi bir ittihad akdine kalkıştıkları halde genç kral Bavyera’nın ehemmiyet-i mahsusasını muhafaza için bu emele olanca kuvvetiyle mümânaat eylemiştir.

Hatta 1866 senesinde Prusya’nın Sadova Galibiyeti üzerine teşkil eylediği Almanya-yı Şimalî İttifakı’na mukabil Almanya-yı Cenubî İttifakı’nı teşkil etmiş olan dahi Bavyera devletidir. Zira Almanya içinde Prusya’dan maada en büyük devlet kendisi olup Hükûmât-ı Cenubîye miyânında ise Württemberg’den maada hiçbirisinin esâmisi okunacak kadar da ehemmiyeti olmadığından Württemberg ile edilen bir ittifak umum Almanya-yı Cenubî’nin ittifakı demek olur. Ancak 1870 senesinde Fransa ve Almanya Muharebesi vukûa gelip Üçüncü Napoleon Sedan’da teslim-i silâh eylediği ve binaenaleyh Almanya artık bu galibiyet-i kat’iden bilistifade bundan sonra dahi Fransa’nın hışmından kendisini kurtarmak için müttehid bulunmaya lüzum gördüğü zaman Bavyera Krallığı inat etmeyerek Almanya İmparatorluğu’na iltihak muâhedesini imza etmiştir.

2.2.6. İfade-i Umumiye

Hey’et-i umumiyesi şimdiki Almanya İmparatorluğu’nu teşkil eden ve ahval-i coğrafya ve tarihiyeleri burada hülâsatü’l-hülâsa olarak zikr ve beyan olunan Hükûmât-ı Cermanya’dan Baden ve Hessen Grandükalıklarıyla Bavyera ve Württemberg Krallıklarından maadası yani derun-ı tarihte Almanya-yı Şimalî ve Vasatî’de bulundukları mezkûr olan hükûmât-ı sagire daha 1866 sene-i milâdiyesinde yalnız Prusya devletinin Avusturya aleyhine kazandığı Sadova Galibiyeti üzerine “Almanya-yı Şimalî İttihadi” namıyla bir hey’et-i hükûmât-ı müttehida teşkil eylemişler ve bu hey’etin zaman-ı idaresini dahi Prusya Krallığı’na vermişler idi.

İşbu Hey’et-i Müttehida-i Şimaliye’ye mukabil Hessen ve Baden ve Württemberg ve Bavyera dahi bir “Hey’et-i Müttehida-i Cenubiye” teşkil eylemiş oldukları halde 1870 ve 1871 senelerinde Hey’et-i Müttehida-i Şimaliye’nin Fransa ile ettiği muharebede Hey’et-i Müttehida-i Cenubiye dahi şimaliyeye iltihak ederek umumen Fransa üzerine galibiyet kazanıldığı zaman Almanya’yı müttehid bir imparatorluk suretine ifrağ eylemek emeli ortaya konulup fakat bu emele Hükûmât-ı Cenubiye öyle bir anda ve bi’l-ittifak iştirak göstermemişlerdir. Bu yolda edilen

muharebât ve müzakerât o kadar ciddiyet peyda eylemiş ve ezcümle Württemberg Krallığı o kadar muhalefette bulunmuştur ki hemen hükûmât-ı müttehede-i mezkûre arasında dahi bir bozuşukluk zuhuruna ramak kalmıştır. Nihayet Baden ve Hessen grandükaları 1870 senesi teşrinisanisinin on beşinci günü Prens Bismarck'ın Almanya-yı Şimalî Hey'et-i Müttehidesi namına olarak tanzim eylediği ittihad-ı muâhededesine vaz'-ı imza eyledikleri gibi mâh-ı mezkûrun yirmi üçüncü günü Bavyera ve yirmi beşinci günü Württemberg devletleri vaz'-ı imza eyleyerek fakat müzakerât-ı mütetâbia birçok zamanlar dahi uzandığı halde nihayet 1871 senesi kânunuevvelinin yirmi dokuzuncu günü tasdiknameler mübadele olunmuş ve sene-i mezkûre mayısının dördüncü günü yeni Almanya İmparatorluğu'nun umumi kanunuesasisi düsturu'l-amel ittihaz olunmaya başlanmıştır.

İşbu kanunuesasi ahkâmınca Prusya kralı bulunan haşmetli I. Wilhelm ile hukuk-ı irsiyesine malik olan evlâdı ve malik olacak olan ahfadı umum Almanya üzerinde “İmparator” namıyla ferman-ferma olacak. Şu kadar ki umum Hükûmât-ı Cermanya tarafından gönderilen vekillerden mürekkeb “Hey'et-i Müttehede Meclis-i Umumisi” Almanya ittihadının asıl vekil-i mutlakı olduğu cihetle imparator dahi bu hey'etin vekili addolunarak onun rey ve kararından harice çıkmayacaktır. İşbu meclis-i umumiden maada bir de “Reichstag” namıyla bir millet meclisi bulunacak ki imzası umum Alman milleti tarafından bir suret-i serbestânede intihab olup bu parlamento bir yandan meclis-i umuminin kararlarını ve diğer taraftan imparatorun icraatını tedkik ve kontrol eyleyecektir.

İmparatorun birinci derecede olarak hukuk-ı icraiyesi berrî ve bahrî hey'et-i askeriye'nin kavânin-i idare ve cezaiye vesâiresini tanzim ve tasdik etmek ve umum Almanya'nın umûr-ı maliyesini bir merkezde yani imparatorluk merkezinde merkezlendirmek ve umum Almanya'nın ticaret ve posta ve telgraf ve şimendiferleri hele müdafaa-i memleket nokta-i nazarınca olursa mutlaka imparatorun nezaret-i umumiyesine tevdi kılınacaktır.

Şunlar imparatorluğun hukuk-ı münhasırasından olup tebdil-i emkine ve hukuk-ı beytiye ve hukuk-ı tâbiyet vesâir hükûmât-ı müstakile-i Cermanya'nın ahval-i umumiye ile müşterek olan ahval-i dâhiliyelerinde imparator umûr-ı mezkûrenin müteallik oldukları hükûmetler ile bilmuhabere ve bilmüzakere tesviye-i umûra mezun olup şu kadar ki imparatorun reyi icabına göre hükûmât-ı sâire hükümdarlarının reylerine faik olacak.

Mikyas ve mi'yârların ve meskûkâtın tevhid ve tadili nizamları ve bankalara ve ihtirâ imtiyazlarına ve umûr-ı vicdaniyeye ve şimendiferler tesisine ve bahrlarda ve nehirlerde sefâin-i ticariye teşkiline ve umûr-ı adliyeye ve hukuk-ı cezaiyeye ve usul-i muhakeme ve usul-i inzibatiyeye ve hürriyet-i matbuat ve hukuk-ı içtimaiyeye ait olan mesalihde hükûmât-ı müstakile-i Cermanya'nın her biri yine müstakil olmakla beraber bunlar hakkında dahi imparatorun nezareti olup konulacak nizamât ve edilecek tasdikât Reichstag ile meclis-i umumiden geçecek ve taraf-ı imparatorîden tasdik kılınacaktır.

İlân-ı harp ve akd-i musalâha ve düvel-i ecnebiye nezdine sefir irsal ve onlardan süfera kabul etmek imparatorun hukuk-ı mahsusasındandır.

İşte bu şerâit dâhilinde olarak Hükûmât-ı Cermanya bir umumi Almanya İmparatorluğu'na iltihak etmiş olup hükûmet-i mezkûre teşekkül eylediği zaman birtakım gazeteler “Şimdiye kadar müstakil olan Almanya Kralları ve Dükaları ve Prensleri bâdema Prusya Kralı'nın birer mümtaz vilâyet valileri oldular” demiş iseler de bu hatadır. Belki hükûmât-ı mezkûre yine müstakil hükûmât olup kendi haklarından birer kısmını Berlin'de cemeyleyerek işte onlardan bir yekpare imparatorluk hak ve vazifesi vücuda getirmişlerdir. Yoksa hükûmât-ı mezkûre yine evvelki gibi kendi idare-i dâhiliyelerince hür ve müstakil olarak eğerçi umum Almanya için yalnız bir maliye nazırı bir harbiye nazırı bir hariciye nazırı var ise de bu sınıf işlere ait olan mesâlih yine her hükûmet-i müstakilenin kendi dairesi dâhilinde dahi evvelki gibi rü'yet olunarak şu kadar ki umumi bir nizama tevfiğ-i muamele etmektedirler.

Tevarihde teşekkülünü ve bunca muharebât-ı dâhiliyeye sebebiyet verdiğini gördüğümüz Almanya İmparatorlukları şimdiki imparatorluk kadar kavi olmamakla beraber hükûmât-ı müstakile üzerine şimdikinden daha ziyade musallat idiler. Binaenaleyh onların devamlarına mâni olan müşkilâta şimdiki imparatorluk müsadif olmaksızın seneden seneye kuvvetini arttıracacağı on senelik tecrübe ile sabit olunur.

(İNTİHA)

2.2.7. Fihrist

	Sahife
Mukaddime	2
Hükûmât-ı Cermanya'nın suret-i taksimi	4
(Birinci Bâb)	
Cermanya Hükûmât-ı Şimaliyesi: Prusya Krallığı	5
Oldenburg Grandükalığı	40
Braunschweig Dükalığı	47
Brem(en) Şehr-i Müstakili	51
Hamburg Şehr-i Müstakili	53
Lübeck Şehr-i Müstakili	57
Mecklenburg Grandükalığı	61
(İkinci Bâb)	
Almanya-yı Vasatîde Kâin Hükûmât:	
Lippe Emaretleri	66
Waldeck Emareti	69
Hess(en) Grandükalığı	72
Reuss-i Kebir ve Sagir Emaretleri	79
Anhalt Dükalığı	81
Saks(onya) Krallığı ve Dükalıkları	84
Schwarzburg Emaretleri	104
(Üçüncü Bâb)	
Almanya-yı Cenubîde Kâin Hükûmât:	

Bad(en) Grandükalığı	106
Württemberg Krallığı	111
Bavyera Krallığı	121
İfade-i Umumiye	136

3.BİBLİYOGRAFYA

Abdurrahman Şeref, “Ahmet Midhat Efendi”, *Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası*, 1913, C. VI, S. 18, İstanbul, 1913.

Ahmet Midhat, Kâinat Külliyyatı: *Almanya*, Kırk Anbar Matbaası, İstanbul, 1293.

Ahmet Midhat, Kâinat Külliyyatı: *Hükûmât-ı Cermanya*, Tercüman-ı Hakikat Matbaası, İstanbul, 1297.

Alicı, Mehmet , “Dârülfünûn İlahiyat Fakültesi Tarih-i Edyân Dersi: Ahmet Midhat Efendi Örneği”, *Dârülfünûn Sempozyumu Tebliğleri*, 18-19 Kasım 2009, s. 223-228.

Armağan, Mustafa, *Ahmet Midhat Efendi*, Beykoz Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul, 2007.

Ayverdi, İlhan, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul, 2010.

Bainville, Jacques, *Fransa Tarihi*, çev. Hüseyin Cahit Yalçın, Kanaat Kitabevi, İstanbul, 1938.

Banarlı, Nihad, “Ahmet Midhat Efendi”, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, II, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 2001, s. 964-965.

Baydar, Mustafa, *Ahmet Midhat Efendi: Hayatı-Sanatı ve Eserleri*, Varlık Yayınları, İstanbul, 1954.

Caferoğlu, Ahmet, “Ahmet Midhat Efendi ve Türkçemiz”, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. II, S. I. İstanbul, 1946, s. 2-8.

Davies, Norman, *Avrupa Tarihi*, çev. Elif Topçugil-Kudret Emiroğlu-Suat Kaya-Burcu Çığman, İmge Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2011.

Devellioğlu, Ferit, *Lûgat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara, 2005.

Engünün, İnci, “Ahmet Midhat Efendi”, *Araştırmalar ve Belgeler*, Dergâh Yayınları, İstanbul, Kasım 2000.

Engünün, İnci, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Yeni Türk Edebiyatı Tarihi*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2006, s. 192-229, s.678-680.

Esen, Nüket, *Hikâye Anlatan Adam Ahmet Mithat*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014.

Esen, Nüket - Köroğlu, Erol, Merhaba Ey Muharrir!, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2006.

Esen, Nüket, *Karı Koca Masalı ve Ahmet Mithat Bibliyografyası*, Kaf Yayınları, İstanbul 1999.

Fulbrook, Mary, *Almanya'nın Kısa Tarihi*, çev. Sabri Gürses, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul 2011.

Kabaklı, Ahmet, *Türk Edebiyatı*, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, 14. Baskı, C. 3, İstanbul, 2008, s.106-121.

Kolcu, Ali İhsan, *Tanzimat Edebiyatı II- Hikâye ve Roman*, Salkımsöğüt Yayınevi, Erzurum, 2008, s. 15-18, 25-44, 82-138.

Mansel, Arif Müfid, *Ege ve Yunan Tarih*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Genişletilmiş 2. Baskı, Ankara, 1963.

Necatigil, Behçet, *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*, Varlık Yayınları, İstanbul, 1983.

Okay, Orhan, *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2005, s. 107-115.

Okay, Orhan, *Batı Medeniyeti Karşısında Ahmet Midhat Efendi*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2008.

Okay, Orhan, “Ahmet Midhat Efendi”, *İslam Ansiklopedisi*, II, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1989, s. 100-103.

Parlatır, İsmail, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Yargı Yayınevi, Ankara, 2007.

Parlatır, İsmail (koordinatör), *Tanzimat Edebiyatı*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2006, s. 585-649.

Pinnow, Hermann, *Almanya Tarihi*, çev. Fehmi Baldaş, Kanaat Kitabevi, İstanbul, 1940.

Roberts, J. M., *Avrupa Tarihi*, çev. Aret Demirkaynak, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2011.

Sami, Şemseddin, *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı yayınları, İstanbul, 2001.

Savelli, A., *İtalya Tarihi*, çev. Galip Kemali Söylemezoğlu, Kanaat Kitabevi, İstanbul, 1940.

Şahin, Seval, *Ahmet Midhat Efendi*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2013.

Tanpınar, Ahmet Hamdi, *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Çağlayan Kitabevi, İstanbul, 2003, s. 445-474.

Tekin, Oğuz, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012.

Ülken, Hilmi Ziya, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2013, s. 107-121, 216- 224.